

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ – SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI**

AMASYA İLİ YAPILARINDAKİ KALEM İŞİ SÜSLEMELERİ

MASTER TEZİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Hazırlayan

Meltem DAŞTAN ÖZKAN

Danışman

Yrd.Doç.Dr.Mehmet Z. İBRAHİMGİL

Ankara - 2001

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Meltem DAŞTAN ÖZKAN'a ait Amasya ili Yapılarındaki Kalem İşi Süslemeleri adlı çalışma , jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Hakkı ACUN

Üye : Doç.Dr. Mehmet TUNÇEL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Z. İBRAHİMGİL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOĞUMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Önsöz	I
Kısaltmalar	II
I . Giriş.....	1
II . 1 . Amasya 'nın Tarihçesi	4
III . Kalem İşi Sanatının Tarihi Gelişimi	7
1 .Kalem İşi Süslemelerde Kullanılan Malzeme ve Yapım Teknikleri18	
A - Yapım Teknikleri	18
a-) Fresko Tekniği	18
a.1 - Fresko Bouno	19
a.2 - Fresko Secco	19
b-) Tempera	20
c-) Sıva Üzerine	20
c.1 - Tabii Boyalarla Yapılan Süslemeler	21
c.2 – Yağlı Boyalarla Yapılan Süslemeler	21
d-) Malakârî Tekniği	21
e-) Taş Üzerine	22
f-) Mermer Üzerine	23
g-) Bağa Kakma Üzerine	23
h-) Ahşap Üzerine	24
h.1 – Doğrudan Ahşap Zemin Üzerine Süsleme	25
h.2 – Ahşap Üzerine Bez Gerilerek Süsleme	25
h.3 – Ahşap Üzerine Deri Gerilerek Süsleme	26
h.4 – Edirnekârî	26
h.5 – Lâke	27
h.5.1 – Mukavva Üzerine	28
h.5.2 – Deri Üzerine	28
h.5.3 – Tahta Üzerine	28

B - Bezeme Teknikleri	29
a-) Şablon Tekniği	29
b-) Serbest Bezeme	30
c-) Baskı Tekniği	30
C - Tabii Boyalar ve Kullanım Şekilleri	31
2 - Kalem İşi Sanatında Kullanılan Motifler	34
A – Bitkisel Bezemeler.....	35
B – Geometrik Bezemeler.....	37
C – Yazı Bezemeleri.....	38
D – Manzara ve Natürmort Tasvirler.....	39
3 – Kalem İşi Süslemelerin Mimaride Kullanıldığı Yerler.....	41
A – Selçuklu ve Beylikler Devri Sanatında Kalem İşi Tezyinatının Kullanıldığı Yerler ve Çeşitleri	41
a-) Kabartmalı veya Malakârî Dekorasyonla Birlikte Yapılan Boyalı Nakışlar	42
b-) Sıva Üzerine Yapılmış Boyalı Nakışlar	42
c-) Ahşap Üzerine Yapılmış Boyalı Nakışlar	45
B – Osmanlı Devri Sanatında Kalem İşi Tezyinatının Kullanıldığı Yerler	46
C – Batılılaşma Devri Sanatında Kalem İşi Tezyinatının Kullanıldığı Yerler.....	47
IV . KATALOG	53
A - Amasya Merkezindeki Eserler.....	53
1 - Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı	53
2 - Amasya Sultan Beyazıd Külliyesinin Muvakkithanesi	61
3 - Hamdullah Dede Türbesi	70
4 - Emin Efendi Konağı	77
B – Amasya İlçelerindeki Eserler.....	81
1 – Gümüşhacıköy İlçesi.....	81
a -) Ali Bir Civan Türbesi.....	81
b -) Hacı Nazır Baba Türbesi.....	88

c -) Darphane Camii.....	94
2– Taşova İlçesi	101
a -) Baraklı Köyü Camii	101
b -) Öz Baraklı Camii	110
3 – Merzifon İlçesi.....	114
a -) Abide Hatun Camii.....	114
b -) Hacı Hüseyin Ağa Camii	121
c -) Çelebi Sultan Mehmet Camii	128
d -) Hacı Hasan Camii.....	135
e -) Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı	140
f -) Taceddin İbrahim Paşa Camii	150
g -) Piri Baba Türbesi	155
V . Değerlendirme	163
VI . Sonuç	180
VII . Summary	182
VIII . Kaynakça	184
IX . Ekler	198
1 – Fotoğraf Listesi	198
2 – Çizim Listesi	212
3 – Fotoğraflar	214
4 – Çizimler	373

Önsöz

"Amasya İli Yapılarındaki Kalem İşi Süslemeleri" başlıklı tezimiz, Amasya ilinin ilçe ve köylerindeki cami ve türbe gibi dini yapıların bünyesinde bulunan çeşitli kalem işi süslemeleri kapsamaktadır. Sivil Mimarîde ise sadece bir örnek bulunabilmiştir.

Kalem işi sanatı şimdiye değin üzerinde ayrıntılı olarak çalışılmamış bir konu olup, özellikle Amasya ilinde bulunan orjinal kalem işi bezemeleri hakkında fazla bir araştırma yapılmamıştır. Kalem işi bezemelerin genelde siva ve ahşap üzerine uygulanmış olması, onların zaman içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı çok kolay tahrip olmalarına yol açmaktadır. Böylece bu bezemeler günümüze daha az ulaşabilmektedirler.

Bu sebeplerden dolayı yaptığımız çalışma ile amacımız, Amasya ilinde varlığını sürdüren fakat çoğu kaybolmaya yüz tutmuş ve kendi kaderine terkedilmiş olan yapıların bünyesinde bulunan kalem işi bezemeleri gün ışığına çıkartabilmek, böylece bir nebze de olsa Türk Sanatına katkıda bulunabilmektir.

Öncelikle bu çalışmayı yürüten ve yönlendiren hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Z. Mehmed İBRAHİMGİL 'e ve çalışmama destek olarak hem maddî hem manevî yardımlarını benden esirgemeyen sevgili eşim İbrahim ÖZKAN 'a , canım babam Avni DAŞTAN 'a ve aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Meltem DAŞTAN ÖZKAN

Haziran 2001 , Ankara

Kısaltmalar

Bilgi : Bil.

Cilt : C.

Dergi : Der.

Ansiklopedi : Ansk.

Üniversite : Üniv.

Enstitü : Enst.

Güzel Sanatlar Fakültesi : Güz. San. Fak.

Yayınları : Yay.

Türk Tarih Kurumu : T T K

Sosyal Bilimler Fakültesi : Sos. Bil. Fak.

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü : E E M G M

Vakıflar Genel Müdürlüğü : V G M

Amasya Müzesi Arşivi : A M A

I . Giriş

Çeşitli toplumların kültürlerini , sosyal değişikliklerini ve estetik duygularını en iyi şekilde yansıtan alanlardan biri , onları somutlaştırarak , biçim kazandıran mimari yapılar ve bunlardaki süslemelerdir. Yapılardaki mimari form ve süslemeler , Türklerde de kendini tam olarak belli etmektedir. Türklerin estetik duygularıyla beraber, her şeyi tam ve mükemmel yapma amaçları olgun mimari örneklerde ve bunların tezyinatlarında daha iyi görülebilmektedir. Tüm bu eserler, geleceğe çok güzel ve özel birer miras olarak aktarılmıştır.

Amasya ilinde de bilinmeyen , gizli kalmış ve yok olmaya yüz tutmuş birçok kalem işi süsleme bulunmaktadır. Bu tezi seçmemizdeki amaç , bu yöredeki yapıların bünyesinde bulunan kalem işi süslemelerinin özelliklerini tespit ederek belgeleyebilmek , süslemelerin tekniğini , dönemini, karşılaştırma ve değerlendirmesini yaparak, bunların Türk Sanat Tarihine katkılarını ortaya çıkartmak ve bu birbirinden güzel tezyinat örneklerini tanıtarak sergilemektir. Bu çalışma ile motif , desen ve farklı kompozisyon özelliklerinin de kazanılmış olacağına inanmaktayız. Ayrıca , buradaki bezemelerin , Amasya ilindeki kalem işi süsleme tezyinatlarının bozulmadan veya tamamen yok olmadan incelenerek belgelenmesini sağlamak ve çok az araştırılan kalem işi tezyinatı konusundaki çalışmalara bir neüzede olsa yardımda bulunabilmek amacını gütmekteyiz.

Günümüzde de tamamen unutulmuş ve var olanlarında gereğince korunamadığı kalem işi süslemelerinin değeri ve önemi yeterince kavranamamaktadır. Amasya'da Osmanlı döneminden kalma bir çok yapıda bulunan kalem işi süslemeleri birkaç yapı dışında araştırılarak ortaya çıkarılmamıştır. Amasya ili , ilçeleri ve köyleri ile sınırladığımız çalışmamızda bulunan yapıların bünyesindeki kalem işi süslemelerine , bugüne dek ancak bazı araştırmalarda yer verilmiş , fakat bu kaynaklarda sadece Amasya'daki

bazı önemli yapılar ve bunlardaki bezemeler ele alınmıştır. Örneğin ; C. NEMLIOĞLU ; "Kalem İşi Teknikleri" **Antika**, S. 17, 1986 s. 6-8' de kalem işi tekniklerini ele almış , ancak Amasya ilindeki yapılarda bulunan bezemelerden bahsedilmemiştir. G. RENDA ; " II. Beyazıd külliyesinde Muvakkithane " , İ. Ü. Ed . Fak. , **Sanat Tarihi Yıllığı** , VI. , Ist. , 1976 , s. 181-205 'de Muvakkithane'nin bezemeleri üzerinde ayrıntılı olarak durmuş, G. RENDA ; **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700 –1850)** , Ank. 1977 'de ise Amasya 'da ki sadece önemli birkaç yapıyı ele alarak Batılılaşma dönemi resimleri hakkında genel bilgiler vermiştir. C. NEMLIOĞLU ; " Amasya Gümüş Nahiyesi ve Darphane Camii " , **Türkiyemiz** , S. 53 , 1987 , s. 23-27 'de ise , Amasya ilindeki Darphane Camii ve kalem işi bezemeleri hakkında genel bir bilgi vermekte olup yapının kalem işi bezemeleri ve tekniğini ayrıntılı olarak anlatmamıştır. R. ARIK ; "Anadolu 'da bir Halk Resmi, Zileli Emin", **Türkiyemiz**, S. 16 , 1975 , s.9-13 'de ise Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvandaki süslemeler hakkında geniş olarak bilgi vermiş , Amasya'daki birkaç yapı hakkında ise sadece kısa bilgiler verilmiştir.

Ancak yukarıda açıkladığımız çalışmalarda Amasya ili için genelde bilinen ve önemli bezemelere sahip olan birkaç yapı dışında , gizli kalmış ve içerisinde belgelenmesi önem arz eden örneklerin olduğu diğer yapılardan ise söz edilmemiştir. Örneğin Baraklı Camii , Ali bir Civan Türbesi, Hacı Nazır Baba Türbesi , Abide Hatun Camii , Hüseyin Ağa Camii ve Hacı Hasan Camii gibi yapılar içindeki önemli bezemeler gün ışığına çıkarılamamıştır. Biz tez çalışmamızda bu bezemeler hakkında ayrıntılı bilgi vererek bu eksikliği gidermeye çalıştık.

Tezi hazırlarken tarihlendirmede bir dönem ayırımına gitmememiş bulunmaktayız. Amasya ili yapılarındaki kalem işi bezemelerini dönem olarak 16. yy. sonları ile 19. yy. ortalarını kapsamaktadır. Zaten çok kolay tahrip olabilen ve günümüze en fazla 16 yapı ile gelebilen kalem işi

bezmelerini daha fazla zarar görmeden belgelemek için bir dönem ayırımına girmeden topluca vermiş bulunmaktayız.

Çalışmamızı yaparken uyguladığımız metot ; ilk olarak yaptığımız çalışma kaynak ve literatür taraması yapabilmek ve yapıları yerinde görerek tespit edebilmek için gerekli izinleri almak olmuştur. Yapılardaki örneklerin fotoğraf ve slayt çekimleri tamamlanarak gerekli görülen kaynaklar için tekrar kütüphane çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra , kitabesi olan yapıların kitabeleri okunmuş olup , yapıların tarihi bilgileri ve ustaları hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğünde ve bilgi edinilmiştir. Kitabelerden edinilen bilgilerle literatür taraması tekrar gözden geçirilerek tamamlanmış ve tezin yazımına geçilmiştir. Öncelikle kalem işi sanatı hakkında genel bilgiler verilmiş olup , katalog bölümünde ele aldığımız yapılar tek ek incelenmiştir. Katalogdaki tarihi bilgiler için vakıflar Genel Müdürlüğünde ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünde çalışılmış , yapıların tarihi , ustaları ve varsa eski resimleri elde edilmiştir. Daha sonra değerlendirme bölümünde Amasya yapılarındaki kalem işi bezemeleri Türkiye genelindeki benzer örneklerle karşılaştırılmıştır. Daha sonra ise, buradaki bezemelerin bölgesel üslupları ve Türk Sanatındaki yerleri hakkında bir sonuca ulaşılarak tez çalışmamız sonuçlandırılmıştır.

Bugüne kadar birçok deprem, yangın ve sel felâketi geçiren Amasya'da günümüze kadar gelmiş olan birçok Mimarî eserin yapı organlarında olduğu gibi, süsleme tezyinatlarında da çeşitli onarımlar gerçekleştirilmiştir. Halen var olan süsleme örneklerinden bazıları , bilinçsiz restoreler sonucu varlığını yitirmekte , çeşitli doğal afetlerle karşı karşıya kalarak , korumasız bir şekilde varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Tüm bu nedenler konuyu daha yararlı , ilgi çekici ve çalışmaya değer bir hale getirdiği için Amasya ili kalem işi süslemelerini inceleyerek belgelemek , Türk Sanatımızın bu kolunu gelecek kuşaklara aktarmak bakımından büyük önem taşımaktadır.

II . Amasya'nın Tarihçesi :

“ Anadolu Şehirlerinin İncisi” olarak da adlandırılan ve dar bir vadide kurulan Amasya şehri , Orta Karadeniz Bölgesinin iç kesiminde yer almaktadır. Pontüs Krallarının hükümet merkezi olan şehir , Bizanslılarında en ünlü kalelerinden biri olmuştur. İlk ismi Amesia olan şehir , tarihe geçmiş birçok insanın yetiştirildiği bir belde olarak ünlü coğrafyacı Strabon'un da vatanıdır.

Selçuklular zamanından beri bir ilim merkezi olan Amasya ,Osmanlı İmparatorluğu döneminde de birçok şehzadenin yetiştirilmiş olmasından dolayı “ Şehzadeler Şehri “ ünvanını almıştır. Amasya şehri Selçuklu'ların önemli kentleri arasındaydı. Danişmentlilerin egemenliği , kentin Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıçarslan'ca alınmasına kadar sürdü. Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinin başları olan bu evrede Amasya büyük rol oynamıştır. Selçuklu'lar Amasya'da birçok dinsel kurum açmışlardır , ayrıca sanatlarının etkileri her alanda görülmeye başlamış , Selçuklu'lar dan bu yana Amasya aydın bir kent olarak tanınmıştır. Georges Perrot'un seyahatnamesinde söylediği gibi Amasya Anadolu'nun Oxford'u sayılırdı. Evliya Çelebinin bildirdiğine göre ise , Sultan Beyazıd Medresesinde yüksek ilimler öğretilir ken , Mehmed Paşa , Gök Medrese , Büyük Ağa , Küçük Ağa ve Beyazıd Paşa Medreseleri ile ayrıca dokuz adet Darülkura da hizmet vermektedir. Bu medreselerde öğrencilere harçlık dahi verilmekte imiş.

Şehir, Osmanlı Döneminde de önemini korumuş , Osmanlı şehzadelerine karargah olduktan sonra daha fazla önem kazanmış ve Anadolu'nun beş büyük kültür merkezinden biri olmuştur. 20.yy.'a doğru ise , bu değerini giderek yitirmiş olan şehir , Osmanlı İmparatorluğunun tümünde

Amasya şehrinde yetişen ünlüler olarak ; coğrafyacı Strabon , Sultan II. Murad , II. Beyazıd , Yavuz Sultan Selim , hattatlar Pîrî Şeyh Hamdullah , ünlü doktor Sabuncuzade ve ilk Osmanlı kadın şairi Mihri Hatun'u sayabiliriz.

Amasya'da ünlü tarihi eserler olarak şunları sıralayabiliriz :

Bizans döneminden kalan bir kilise şu anda Fethiye Camii olarak kullanılmaktadır. Amasya , Danişmentlilere XI. y.y.'da , Selçuklulara ise II. Kılıç Arslan zamanında geçmiştir. Şehir ; 1264 – 1341 yılları arasında ise İlhanlı hakimiyetine girmiştir. Selçuklu ve İlhanlılar döneminden günümüze , Halifet Gazi Kümbeti , Gökmedrese Camii - Türbesi , Torumtay Türbesi , Burmalı Minare Camii , Gümüşlü Camii , Saraçhane Camii , Şadgeldi Türbesi , Sultan Mesut Türbesi , Darüşşifahane , Çağlayan ve Kuş Köprüleri kalmıştır.¹

Amasya , Yıldırım Beyazıd Devrinde Osmanlı topraklarına katılarak başkent olmuştur. Bu devirden kalan tarihi eserler ise , Çilehane Camii , Beyazıd Paşa Camii , Mehmed Paşa Camii , Yörgüç Paşa Camii , Bedesten, Sultan Beyazıd Camii , Pir İlyas Türbesi , Kileri Süleyman Ağa Camii , Kapıağası Medresesi , Küçük Ağa Medresesi , Şamlar Camii , Sofular Camii , Hatuniye camii , Pir Mehmet Çelebi Paşa Camii , Yukarı Türbe , Azeriler Camii ve Taşhan olarak sayılabilir.

Yeşillikler Şehri olarak ta tanınan Amasya , 15. y.y. ile 16.y.y. başlarında parlak bir dönem yaşamış ve zamanla eski önemini kaybetmiştir. Kurtuluş savaşı sırasında önemli rol oynayan şehire Mustafa Kemal

¹ Muzaffer ERDOĞAN ; " Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri" , Vakıflar der. , S.7 , İst. 1968 , s. 152 ; Yurt Ansk. , C.I. , İstanbul , 1981 , s.441-483 ; MENÇ Hüseyin ; Amasya , Samsun 1997 , s.14

Paşanın 12 Haziran 1919 ' da gelişı ve Amasya tamimini hazırlaması ise , Amasya'ya yakın tarihimiz içinde de ayrı bir önem kazandırmıştır.

Bu dönemde Amasya şehrinde 22 Medrese , 6 Tekke , 7 İmaret , 8 Zaviye , 45 Mescid , 20 Cami ve büyük bir kitaplık bulunmaktadır. Bunlar şehrin kültürel yaşamında canlılığını halen koruyan ve korunması gereken kurumlardır.

III . Kalem İşi Sanatının Tarihi Gelişimi

Türklerde resim ve minyatür sanatlarının tarihi onların Orta Asya'da tarih sahnesine çıktıkları devirlere kadar uzanır. Eski Türk resim sanatı VIII.yy.'dan XIX. yy. sonuna kadar bin yıldan fazla bir zamana yayılmaktadır. Resim ve minyatürün bir Orta Asya Türk Sanatı olduğu XIX. yy.'ın ikinci yarısından bu yana arkeolog ve sanat tarihçileri tarafından , Türklerin ana yurdu olan Orta Asya toprakları üzerinde yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda kesinlikle ortaya konmuştur.²

Noin-Ula bölgesinde açılan Hunlar'a ait ağaç direkli , ahşap yığma kurganlar ve bunların içlerindeki çeşitli eşyalar bunu doğrulamaktadır. Doğu Türkistan'ın Uygur ülkesinde kayalara oyulmuş binlerce mabet vardır. Bunlar kalem işi denmese de benzer teknikteki fresklerle süslüdür.³

Kalem işi tekniği , doğrudan doğruya kuru sıva veya az tutkallı bir astar boya ile kaplanmış olan ahşap üzerine işlenen desenlerin, sulu ve tutkallı boyalar kullanılarak , fırça yardımı ile renklendirilmesi sonucu oluşturulan bir tekniktir. Tezhip tekniğine benzer bir teknikle meydana getirilen renkli desenler, doğrudan taş üzerine , deri ya da bez gerilmiş yüzeylere de yapılabilmektedir. Bu teknik , fresko tekniğine çok benzemektedir fakat Fresko tekniğinde, boya özellikle yaş sıva üzerine uygulandığından derinlemesine işlenir. Kalem işi tekniğinde ise boya daha yüzeyde kalır ve desenler kalem denilen fırça yardımı ile bezenmektedir.

² İsmet BINARK ; " Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı" , Vakıflar Der. , S 12 , Ank . , 1978 , s. 273 ; Oktay ASLANAPA ; Türk Sanatı , İst . , 1993 , s. 25

³ Enver B. ŞAPOLYO ; " Nakkaşhaneler" , Ön Asya , C. 4 , 1969 , s. 11-12 ; Yasemin EROĞUL ; " Ankara Camilerinde Ahşap Malzeme Üzerine Yapılmış Kalem İşi Bezeme Sanatı" , İlgi , S 60 , İst . , 1990 , s. 3-4 ; Yıldız DEMİRİZ ; " Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük El Sanatları" , Anadolu Uygarlıklar Ansk. , C . 5 , s.891

Bir alçı tekniği olan malakârîyi , duvar zemininde fırça ile renklendirme yapıldığı için kalem işi grubunda inceleyebildiğimiz gibi , ahşap sanatının geniş ölçüde görüldüğü yerlerdeki renkli nakışları da bu grupta inceleyebilmekteyiz.⁴

Kalem işi sanatı bir bezeme sanatıdır. Bezeme ; "Bir şeyi süslemek için , onun yüzeyine yapılan düz veya kabartma , boyalı veya boyasız güzel şekillerin bir araya gelmesinden oluşan bir terkip" olarak nitelendirilebilir. Bezemede geometrik olarak hayvan ve bitki gibi doğa unsurları usluplaştırarak tekrarlanan bir motif haline getirilmektedir.⁵

Orta Asya'da Türklerin en eski resimleri hakkındaki bilgileri Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. Çin tarihleri Göktürklerden bahsederken "Türkler büyüklerinin ölülerini üzerine bina (türbe) inşa ettiklerini ve bu binanın duvarlarına Eski Mısır'da olduğu gibi , ölünün hayatındaki olaylarının resimlerini yaptıklarını anlatırlar."⁶

Türlere ait olduğu bilinen ilk duvar resimleri, Türk sanatlarının öncülüğünü yapan Uygur Türklerine aittir. Amerikalı arkeolog Raphael Pumpelly' nin 1908'de Orta Asya'da , Hubert Schmidt' in 1904'te Ön Asya'da Anav şehrinde yaptığı arkeolojik kazılar Orta Asya medeniyetinin Pumpelly' e göre M .Ö. 9000 , Schmidt' e göre ise M .Ö . 4500 yıllara kadar uzandığını ortaya koymuştur. Çanak , çömlek gibi ele geçen eşyalardaki şekil ve motif örnekleri ise , Türklerde Plastik sanat başlangıcının bu tarihlere rastladığını göstermektedir.⁷

⁴ Yıldız DEMİRLİZ ; Osmanlı Mimarisinde Süsleme I. Erken Devir , İst. 1979 , s. 23

⁵ Adnan TURANI ; " Bezeme Maddesi" , Sanat Terimleri Sözlüğü , Ank. 1980 , s..23 ; C. Esat ARSEVEN ; "Bezeme Maddesi" , Sanat Ansiklopedisi , C 1 , İst. 1983 , s. 218

⁶ C. Esat ARSEVEN ; Türk Sanatı Tarihi Menselinden Bugüne Kadar Mimari , Heykel , Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatları , C. III. , İstanbul , 1955-59 , s.59-87

⁷ BİNARK ; 1978 , 273

Budist ve Maniheizt dinlerinin etkisi altında kalan Uygurlar tapınaklarının duvarlarını dini konularla ve ölülerin resimleriyle bezemiş , böylece resmin tapınaklara girerek dini mahiyet kazanmasını sağlamışlardır. Uygurlar'daki kitap resimleride duvar resimlerinin bir benzeri olarak , Maniheizt kitaplardaki sayfalardır. Bunlar kısmen dini , kısmen dünyevi sahneleri canlandırmaktadır.⁸ Duvar ve kitap resimlerinde görülen kişiler genellikle yuvarlak yüzlü , çekik gözlü , küçük burunlulardır. Başlık biçimleri, giyişleri ve saç örgüleri ile kendilerini belli ederler. Resim , minyatür ve heykelin İslam dünyasında yayılmasında Uygurlar'ın büyük rolü olmuştur. İnsan yüzüne ferdi portre özelliğini verme olayı 750 tarihinden sonra ilk defa Türk - Uygur duvar resimlerinde başlamıştır.⁹

Uygurlar, 8. ve 9.yy'dan itibaren sanatlarını da beraberlerinde getirerek Anadolu'ya ilerlemiş ve yayılmışlardır. Uygurlar'dan sonra, Uygur kültürü tesirinde kalan diğer iki Türk kavmi de Karluklar'la , Oğuzlardır. Karluklar "Karahanlı" devletini kurmuş , Oğuzlar'da "Selçuklular" adını alarak başka bir devlet kurmuşlardır. 842'den 1212 yılına kadar hüküm süren Karahanlı'lar dan günümüze sadece Tirmiz sarayından ufak bir örnek kalmıştır. Burada hayvan tasvirleri arasında boyalı bitki süslemelerine de rastlanmaktadır.¹⁰

Sebük Tekin'in 977'de kurarak "Gazneliler" adını verdiği devlet 1040'a kadar bağımsız , daha sonra 1191'e kadar Selçuklu'lara bağlı olarak yaşamıştır . Gazneliler'e ait olan , Sultan Mahmut'un Gazne şehrinde yaptırdığı Aras' ül Felek Camii'nde, ilk baharda bir bahçeyi hatırlatan renklerle süslü , bezemeli bir harim bölümünün bulunduğunu tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹¹ Yemini' de Sengbest' te bulunan Aslan Cazip türbesindeki duvarlarda ve kubbe içinde zikzak , kırık çizgi ve

⁸ Osman TURAN ; Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti , Ank. 1965, s..293 ; Aslanapa ; 1993 , 21

⁹ ASLANAPA ; 1993 ,.24

¹⁰ Suut Kemal YETKİN ; " İslam Minyatürünün Estetiği " , A.Ü. İlahiyat Fak. Der. ,C.11 , 1963, s..6

¹¹ Daha geniş bil. için bkz. ; Oktay ASLANAPA , 1993 , 43

merdiven biçiminde tuğla dizileri ile örülmüş bölümlerin üzerleri kalem işi bezemelerle süslenmiştir. Gazneliler'in diğer önemli bir yapısı da Leşker-i Bazar Sarayıdır. Sarayın , Fransız arkeoloğu Schlumberger tarafından 1951'de yapılan kazılarla planı meydana çıkarılmıştır. Bu sarayın , taht salonunda , Sultan' ın muhafız Kıtasını oluşturan adamların temsil edildiği fresklerden , o dönemin kıyafetlerini ve yaşam tarzını öğrenmekteyiz. Bu saraydan kalan stuko oyma süsleme parçaları ile Uygur freskleri benzerlikler göstermektedir.

İslamiyet'ten önce Orta Asya'da Uygurlar' ın üstün seviyedeki resim ve minyatür sanatı , İslamiyet'ten sonra da çeşitli yollarla Anadolu'ya geçmiş, Selçuk Bey tarafından Horasan'da kurulmuş olan Selçuklu devletinde devam etmiştir. Selçuklu minyatürlerinde görülen kırmızı zemin , kenar tezyinatı gibi özellikler , kırmızı , koyu mavi ve sarı gibi renklere gösterilen eğilim ve kişileri paralel çizgilerin üzerinde sıralama tarzı Uygur resim geleneğinin içinde yer almaktadır. İlk İslam Minyatür mektebini Bağdat'ta açanlar Selçuklu Türkleri olmuştur ve bu sanat Anadolu Selçukluları devrinde de devam etmiştir.¹² Zaman içerisinde , tabii afetler , yanlış onarımlar veya sıvanın dökülmeleri gibi nedenlerle kalem işi tezyinatlarında bozulmalar görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı , kalem işi süslemelerin erken örneklerine günümüzde çok az sayıda rastlanabilmektedir.

Selçuklu'lara ait en eski kalem işi örneklerini , İngiliz araştırmacı Stronach ve Young tarafından Harekan' da keşfedilen iki kümbet içerisinde görmekteyiz. Birinci kümbetin kitabesinde 1067/8 M . tarihi bulunmaktadır ve duvarlar ile kubbeyi kaplayan kalem işlerinin kubbede olanları dökülmüştür.¹³ Duvarlarda kandil motifleri , tavus kuşları ve yıldızlar gibi süslemeler mevcuttur . Kubbenin alt tarafındaki çiçekli kufi harflerle yazılı

¹² YETKİN ; 1963 , 9 ; BİNARK ; 1978 , 276

kitabe kalıntıları , Sengbest'de bulunan Arslan Cazip Türbesinin duvarlarının üst kısımlarındaki ince kıvrık dallarla süslenmiş kufi kitabe süslemesini bize hatırlatmaktadır.

Anadolu Selçukluları dönemine ait eserlerde ise rastladığımız motifler daha çok doğadan üsluplaştırılarak elde edilen şekillerden ibarettir. Geometrik motiflerde yaygın olarak görülür. Boyamalar taş ya da ince sıvalı bir yüzey üzerine tuğla dizilerini taklit eden nakış örnekleri ile yapılmıştır. Daha çok kırmızı , mavi , sarı , siyah ve beyaz renkler kullanılmıştır. Bunlardan günümüze gelebilen örnekler , çoğunlukla tonoz ve benzeri örtü sistemlerinin iç yüzlerinde , yani insan elinin değmediği yerlerde bulunur. Konya Kılıç Arslan Köşkü , Konya Tac-ül Vezir Medresesi ve türbesi ile Konya Alaaddin Camii'nde bu türde tezyinatlara rastlanmaktadır.¹⁴

Selçuklu yapılarında direk taş üzerine yapılan geometrik motifler tarzındaki boyalı nakışlara epeyce rastlanmaktadır. Antalya'daki Aspendos tiyatrosunun duvarlarında , Alanya iç kalesinde ve Alanya'nın Oba Köyündeki eski köşklere basit damalı ve zikzaklı bezemeler bu tarzdadır. Ayrıca Konya Sultan Selim Tekkesinin cephesinde , Afyon Boyalıköy' deki , Kureyş Baba Türbesinin mummyalık bölümünün duvarlarında , Konya Beyşehir yolunda Kızılören Hanının Mescidinde, Akşehir Reis bucağının Emir Yavtaş Türbesinde de benzer tezyinat örneklerine rastlanır.¹⁵ Selçuklularda sıva üzerine kalem işi bezemelerine az rastlansa da, ahşap malzeme üzerindeki kalem işi bezemelere daha gelişmiş örnekler olarak rastlamaktayız. Bunların Anadolu'daki en erken örnekleri içinde Konya Sarayı , Sivrihisar Ulu Cami , Konya Beyşehir Eşrefoğlu Cami , Afyon Ulu Cami , Konya Beyşehir Camii , Bayındır Köyü Cami ve Köşk Köyü Camii

¹³ Stronach-Cuyler Young ; " Three Octagonal Selçuklu Tombs Towards" , İran , IV. , 1966 , s.1-28

¹⁴ Yılmaz ÖNGE ; " XIII. ve XIV.yy'da Anadolu Mimari Eserlerini Süsleyen Boyalı Nakışlar" , Ön Asya , C.4 , S. 43 , 1969a , s. 8-9

¹⁵ ÖNGE ; 1969(a) , 8-9 ; Gönül ÖNEY ; Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları , Ank. 1992 , s. 122

sayabiliriz.¹⁶ Kalem işi süsleme programlarına , XII. yy. sonlarından itibaren büyük ölçüde değer verilmiş olduğunu bu örneklerden görebilmekteyiz.

Selçuklu dönemine ait rûmî , palmet ve natüralist motiflerin ağırlıklı olduğu tezyinatlara ise Alanya Akşeb Mescidi duvarlarında , Selçuk Bey Camiinde ve Trabzon Ayasofya Camiinin bazı bölümlerinde rastlayabilmekteyiz.¹⁷

1243 yılındaki İlhanlı istilasını ile gücünü kaybeden Selçukluların sanatı, İlhanlı sanatının etkisi ile birleşerek Beylikler döneminde de kendini göstermiştir. Bu dönemin özellikle cami ve mescitlerinde ahşap sütunlarda ve tavanlarda kalem işi bezemelerine rastlanmaktadır. Candaroğulları' na ait Kastamonu Kasabaköyü Mahmut Bey Cami, Karamanoğulları' na ait Niğde Şah Mescidi, Ankara'da Ahiler devrine ait ; Poyracı , Hoca Hundi , Eyüp ve Geneği Mescitleri özellikle Selçuklu geleneğini sürdüren örneklerdir. Bunlardan Kastamonu Kasaba Köyü Mahmut Bey Camiinde lacivert , beyaz ve mercan kırmızısı renginin bolca kullanıldığı , geçme motifler ile stilize edilmiş bitkisel motiflerin de kullanıldığı son derece zengin kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Sıva üzerine kalem işi bezemelere ise, Bursa ve Edirne eserlerinde çokça rastlamaktayız. Edirne Beylerbeyi , Muradiye Üç Şerefeli Camii , Mezit Bey Cami, Bursa Şehzade Ahmet ve Hatuniye Türbelerinde ve Yeşil Camiide rûmîler , bitkisel desenler , kufi ve nesih yazılar devrin kalem işi bezeme örneklerini sergilemektedir. Bu süslemeler , sıvaların altında kalmış ve çoğu çeşitli onarımlarda karakter değiştirmiştir. Genellikle aşı boyası kullanılan bezemelerde, kırmızı, koyu mavi ,sarı, beyaz ve altın yaldız renkleri görülür. Seçilen motifler daha çok tekstil

¹⁶ F. SARRE ; Konya Köşkü . (Çev. Y. Mimar S. UZLUK) , Ank. 1967 , s. 8-12 ; K.OTTO – DORN ; " Die Ulu Dschami in Sivrihisar " , Anatolia , IX , Ank. 1967 , S. 161-168 ; Yılmaz ÖNGE ; " Anadolu'da XIII. ve XIV. yy Nakışlı Ahşap Camilerinden Bir Örnek: Beyşehir Bayındır Köyü Mescidi " , Vakıflar Dergisi , S. IX , Ank. 1971 , s. 291- 296 ; ÖNEY ; 1978 , 122 ; Yaşar ERDEMİR ; " Konya Beyşehir Bayındır Köyü Camii " , Vakıflar Der. , S. XIX , Ank. 1985 , S. 193 – 206

¹⁷ Yılmaz. ÖNGE ; "13-16 yy'da Anad. Mimari Eserlerini Süsleyen Boyalı Nakışlar " , Ön Asya , C.4, 1969 , s.43

kökenli olup geometrik karakterlidir. Bitkisel desenler ise stilize edilerek işlenmiştir.¹⁸

Malakârî tekniğiyle yapılmış boyalı nakışlara 14.yy'a kadar çok fazla rastlanılmaktadır. Konya Beyşehir Mescidinde sıva üzerine tuğla derzleri hatırlatan boyamalar ile malakârî süslemelerde görülmektedir. Derzler kırmızı ve siyah renklerle belirtilmiş , aralardaki boşluklar kırmızı, siyah, mavi ve sarı renkler ile doldurulmuştur.¹⁹

Bilecik Orhan Gazi İmareti ise 14.yy'a nitelendirilmekte ve bilinen en eski malakârî örneğini taşımaktadır. Bunlar kubbeyi ayıran kemerin ön ve arka yüzeyinde bulunmaktadır. Şemseler şeklinde tekrarlanan rûmîler ve aralarındaki ufak motiflerin yer aldığı kıvrık dallar simetrik bir düzene göre uygulanmıştır. Renkleri pek seçilemeyen bu bezemelerden küçük bir parçada mihrap üzerinde bulunmaktadır.²⁰

Selçuklu ve Beylikler döneminde görülen bütün sanat kollarında olduğu gibi , Osmanlı döneminde kalem işi süslemelerinde de büyük bir gelişme gözlenmiştir. Her türlü malzeme üzerinde bolca rastladığımız kalem işi bezemeleri bu dönemde mimari biçim ve malzeme farklılığı yüzünden binaların örtü elemanlarında vazgeçilmez bir süsleme unsuru olmuştur.²¹ 16. ve 17.yy yapılarının kubbe ve tavanlarında daha çok , sıva ve alçı üzerine mala ile kabartılmış bezemelerin boyanması ile oluşturulan ve kalem işi sanatının bir türü kabul edilen malakârî uygulanmıştır.

¹⁸ Mahmut AKOK ; "Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey Camii " , Belleken , C.2 , S . X , Ank. 1946 , s. 293-301 ; Gönül ÖNEY ; Ankara 'da Türk Devri Yapıları , Ank. , 1971 ; Gönül ÖNEY ; Beylikler Devri Sanatı XIV – XV yy , Ank. 1989 , s: 32 ; ÖNEY ; 1992 ,141

¹⁹ Yılmaz ÖNGE ; "Konya Beyşehir Mescidi " , Ön Asya , S. 29, 1969 , s. 8-9

²⁰ Yıldız DEMİRİZ ; Osmanlı Mimarisinde Süsleme . I. Erken Devir , İst. 1979 , s. 23 ; Candan NEMLİOĞLU ; 15. 16. ve 17.yy Osmanlı Mimarisinde Orijinal Kalem İşleri , İstanbul Üniv.Sos.Bil.Fak. , (yayınlanmamış Doktora Tezi) , İstanbul , 1989 , s. 10

²¹ Günsel RENDA ; " Restorasyon ve Duvar Resimleri " , Röleve ve Restorasyon Der. , S. 4 , Ank. 1981 , s.79-80

Erken Osmanlı devrinden günümüze kalan kalem işleri çok az sayıdadır. Bu devirden gelebilen en erken örnek İznik Hacı Camaza (Kırgızlar) Türbesindeki 14.yy bezemelerdir. Burada kubbe ve pencere çerçevelerinde farklı kompozisyon ve motifler mevcuttur. Kubbede çift kollu rûmîler bulunmaktadır ve gayet ince ve zarif olan rûmî kıvrımlı kalem işleri , mavi-beyaz çini ve seramik motiflerine benzemektedir.²²

Edirne Muradiye Camii (15.yy ikinci yarısı) kalem işlerinde örgülü (düğüm) motifleri , yazılar ve rûmîlerle bir arada kullanılmıştır ve bunlar , renkli sır tekniği ile yapılan çini mihrabın motiflerine de büyük ölçüde benzemektedir.

Erken Osmanlı devrine ait diğer örnekler arasında Bilecik Orhan Gazi İmareti, Bursa Yeşil Cami, Edirne Üç Şerefeli Cami , Edirne Muradiye Cami, Bursa II. Murat Türbesi , Hatuniye Türbesi ve Tire Yeşil İmareti gösterebiliriz.²³ Fatih Devrine ait Karacabey Camiinde firuze, mavi, sarı ve yer yer kırmızı gibi parlak renklerin kullanıldığı kalem işi bezemeler 15.yy'ın diğer örneklerinden ayrılmaktadır.

15.yy'ın ikinci yarısına ait örnekler olarak, Üsküdar Rum Mehmet Paşa Caminin kubbe ve eyvan kemerindeki orjinal kalem işlerinin izlerini ve II.Beyazıd Devrinden kalan İstanbul Davut Paşa Caminin rûmî - hatayî üslubundaki çok renkli kalem işi bezeme kalıntılarını gösterebiliriz.²⁴

Klasik dönemde ise çoğu onarımlar sonucu ortaya çıkan, kalem işi bezemeleri görmekteyiz. Kanuni devrine ait olan Manisa Muradiye Camiinde

²² ASLANAPA ; 1993 , 395

²³ Ekrem Hakkı AYVERDİ ; Osmanlı Mimarisinde Celebi ve II. Sultan Murad Devri . 806 – 855 (1403– 1451) ,İst. , 1972 , s. 422 – 461 ; DEMİRİZ ; 1979 , 573 ; Yıldız DEMİRİZ ; " Bilecik Orhan Gazi İmaretinin Bugünkü Durumu ve Süslemesi Hakkında Notlar" , Vakıflar Der. , XXI , İst. 1990 . s. 165 - 172 ;

²⁴ A.S.ÜLGİN ; "XVI. yy'da Türk Mimarisinin İç Dekorü Nasıl Vücut Buldu " , Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi . (19-24 Ekim 1959) Ank. , 1962 , s. 389 – 400

ahşap üzerine malakârî teknikteki kalem işi örnekleri bulunmaktadır. Gebze, Çoban Mustafa Camii mahfil tavanında natüralist bitki motifleri, Edirne Selimiye Caminin kemer içlerinde, müezzinler mahfilinin tavanında, Üsküdar Atik Valide Caminin müezzinler mahfili tavanında çeşitli natüralist çiçekleri ve hatayî motiflerini görmekteyiz. Dönemin diğer örnekleri arasında İstanbul'daki Şehzade , Süleymaniye ve Sultan Ahmet Camilerinin Edirne'deki Selimiye Camiinin, İstanbul Kadırga Sokullu Camii , Piyale Paşa Camii , Üsküdar Eski Valide Camii ve Manisa Muradiye Caminin kalem işi bezemelerini sayabiliriz . Malakârî teknikte ahşap üzerine bez gerilerek yapılan kalem işi bezemelere sahip Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii kadınlar mahfili tavanı , Takkeci Paşa Camii , kalem işlerinin deri üzerine uygulandığı Tophane Kılıç Ali Paşa Camii müezzin mahfilinin tavanında da dönemin en güzel kalem işi bezemeleri bulunmaktadır.²⁵ Tokat Erbâ İlçesinin Akçaköyü (Fidi) 'de bulunan Silahtar Ömer Paşa Caminin zengin tavan nakışları ise gene bu dönemin önemli bezemelerindendir.²⁶

Genelde 17. yy'a kadar yapılmış olan önemli yapılardaki kalem işi nakışları incelendiği halde , son yüzyıllardaki kalem işi tezyinatı , Batı Sanatı etkilerinin fazlaca görülmesinden dolayı önemsenmemiş çirkin bir şekilde yapılan boyalı nakışlar olarak görülmüştür. Oysa boyalı nakışlar incelendiğinde , bunların her dönemde belli bir ölçüde değişerek geliştiği gözlenmektedir. İslam da figür yasağı yüzünden motif olarak daha çok çiçek, yaprak , kıvrık dal , hançer yaprağı gibi bitkisel süslemeler seçilmiş , bunların yanısıra geometrik bezemelerde kullanılmıştır. Zamanla , Osmanlı Sanatına sıran Batı Sanatının etkisiyle barok ve rokoko duvar bezemelerinden etkilenen motifleri benimseyen boyalı nakışlar , zaman içerisinde çoğu kez manzaralar , çiçekli vazolar veya natürmort kompozisyonlar , güllerle dolu sepetler , kurdele ve fiyonkların yer aldığı motiflerle oluşan bir duvar resmi sanatına dönmüştür. Örneğin , Topkapı

²⁵ Yıldız DEMİRLİZ ; " Mimar Sinan Yapılarında Kalem İşleri " ; VI. Vakıf Haftası , İst. 1989 , s. 315-324

²⁶ S. DİLAVER ; " Bünyan Ulu Cami Akçaköy (Fidi) Silahtar Ömer Paşa Cami " , Sanat Tarihi Yıllığı , C. 2 , 1986 – 1988 , s. 194 – 199

Sarayındaki III. Ahmet'in yemiş odasındaki duvarları süsleyen çiçekler , saksılar ve meyve sepetleri 17. yy'ın motifleri iken , 18.yy'ın ortalarında ise iç mimarîde barok süslemelerin arasına, manzara kompozisyonları konulmuştur. Topkapı Sarayında bulunan duvar resimleri , 400 yıl boyunca çeşitli padişahların beğenisi sonucu yapılmış , böylece burada bir pavyonlar topluluğu oluşmuştur.²⁷

Batılılaşma döneminde İstanbul'daki diğer sivil mimari yapılardan olan , Bebek'teki Kavafyon Konağında ise en erken tarihli manzara resimleri bulunmaktadır. 19. yy'da moda olan bu motifler Emirgan'daki Şerifler yalısında , Çengelköy'de Pavlidis ailesinin yalısında , Nusreti'ye Cami Şadırvanında , Kanlıcada Meşruta Yalısında çeşitli kalem işi bezemelerde batı etkisi ile ortaya çıkan tezyinatları görmekteyiz. 18.yy'ın 2. yarısında duvarların üst kısmındaki manzara şeritleri moda olmuştur. Doğa resimleri büyük kompozisyonlar halinde göze çarpmaktadır. Abdülmecit döneminden sonra ise yağlı boya ile yapılmış manzara tasvirleri , çiçek , meyve , kuş ve av hayvanlarına dönüşecektir.²⁸

XVIII . yy'ın ikinci yarısında Anadolu ve Rumeli'deki duvar resimleri örneklerini şöyle sıralayabiliriz: Bursa'da Abdal mahallesinde bir evde ve Yenişehir'deki Şemaki Evinde , Datça (Reşadiye) Mehmet Ali Ağa Konağı, Göreme' deki Mehmet Ağa Evi , Muğla- Milas' da ki Bahaddin Ağa Konağı Antalya Tekelioğlu Evi , Kayseri'deki Raşit Efendi kitaplığındaki örneklerdir. Ankara'daki Dedebayrak Evi diğer birçok ev ile Edirne , Tokat , Erzurum , Çankırı ve Çorum da ki birçok evde de devrin kalem işi süslemeleri görülmektedir. Anadolu'ya İstanbul'dan geçen bu resimlerin dinî Mimarîdeki örneklerini ise ; Soma Hızır Bey Camii , Yozgat Başçavuşoğlu Camii ,

²⁷ Süheyl ÜNVER ; "Süsleme Sanatı Bakımından Topkapı Sarayı Müzesi " , Güzel Sanatlar Der. ,S.6, 1949 , s. 109-117 ; RENDA ; 1977 , 108 ; C.TAMER ; " Türk Bezemelerine Ait Bazı Araştırmalar" , Milletlerarası Birinci Türk Sanatlar Kongresi , Ank. 1962, s. 355- 359 ; RENDA ; 1982 , 79 ;

²⁸ Nurhan ATASOY ; " I. Mahmut Devrinden Kalma Bir İstanbul Evi " , Türkiyemiz , S.14 , 1974 , s. 10-16 RENDA ; 1977 , 108 – 123 ; Oktay ASLANAPA ; Osmanlı Devri Mimarisi , İst. 1986 , s.526-527

Yozgat Ulu Cami , Denizli Yazır Köyü Cami , Muğla Kurşunlu Cami olarak sıralayabiliriz.²⁹ Daha birçok türbe içinde ve cami şadırvanlarında da duvar resimleri süslemelerini görmekteyiz. Ayrıca , bir çok meydan çeşmesi ile sebillerin cepheleri de barok tarzdaki nakışlarla bezenmiş durumdadır. Ayasofya' da ki Sultan III. Ahmet Çeşmesi ve Sebili , Ayasofya Şadırvanı , Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesindeki Şadırvan kubbesinde ve Amasya II. Beyazıd külliyesinin şadırvanında bu örnekleri bulabilmekteyiz..³⁰

Öte yandan Rumeli'de ve Balkanlar' da duvarlarında resimler bulunan birçok cami ve ev vardır. Kostoria' da Nanzi Evi , Yunanistan'da Kara Ferya'da – Monolaki evinde , Filibe'de birçok evde özellikle Hindian evinde başkentten yayılan madalyon çerçeveli resimler çok önemlidir. Üsküp İsa Bey Cami, II. Sultan Murat Cami , Manastır' da İshak Bey Camilerindeki resimleri de 19. yy ortalarına tarihleyebiliriz.³¹

Buraya kadar , kalem işi süsleme sanatının gelişimini Uygur Türklerinden alarak göstermeye çalıştık. Bu sanatın her devirde değişim göstererek gelişen ve değişik malzemeler üzerinde de uygulanarak devamlılığın sağladığını , varlığını halen koruyan eserlerde görebilmekteyiz.

²⁹ M.AKOK – A. GÖKOĞUL ; Ankara'nın Eski Evleri , Ank. , 1951 ; S.ÖGEL ; " Eski bir Ankara Evi" , Türkiyemiz , S.8 , 1972 , s. 37-43 ; Rüçhan ARIK ; "Camilerde Resim ve İslamda Tasvir Sorunu" , Köken Der.,4 (Haziran) 1974 , s.10-14 ; Rüçhan ARIK : " Resimli Türk Evlerinden İki Örnek" , Sanat Dünyamız , S.4 , İst. 1975 , s. 12-18 ; ARIK ; 1976 ,32-39 ; RENDA ; 1977 , 124-136 ; Günsel RENDA ; " Göreme'de Korunması Gereken Bir Ev " , III. Araştırma Sonuçları Toplantısı , Ank. 1985

³⁰ S. TANSUĞ ; " 18. yy 'da İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı" Vakıflar Der. , S.VI , 1965 , s. 93-101 ; Yılmaz ÖNGE ; " Osmanlı Mimarisinde Boyalı Taş Tezyinatı" , Ön Asya , C.6 , S. 67-68 , 1971 , s. 6-7 ; RENDA ; 1977 , 145-159

³¹ RENDA ; 1977 ,165-170 ; Mehmet İBRAHİMGİL ; Makedonya 'da Türk ve İslam Mimarisinde Görülen Duvar Süslemelerinden Örnekler , Gazi Üniv.Sos. Bil. Fak. , (Yayınlanmamış Doktora Tezi) , Ankara , 1989 , s.124-130 ; Mehmet İBRAHİMGİL ; "Balkanlarda Türk Mimarisi " , Kültür ve Sanat Der. , S.6 , 1996 , s.39-42

1 - Kalem İşi Süslemelerde Kullanılan Malzeme ve Yapım Teknikleri

A - Yapım Teknikleri

Mimari yapıların tezyinatlarında hsn hat , ini , taş ve alçı süslemelerin yanı sıra kullanılan önemli süsleme tekniklerden biride kalem işi bezeme tekniğidir. Genellikle i dekorasyonda kullanılan kalem işi bezeme sanatı, yapıların dış yüzeylerinde ve giriş bölümlerinin süslemesinde de oldukça kullanılmıştır. Çeşitli malzemeler üzerine fırça yardımı ile yapılan bu süslemeler “Kalem işi” veya “Kalemkari” olarak adlandırılmaktadır. Kalem işi sanatında kullanılan fırçaya daha önceleri “kalem” adı verildiğinden bu isimlendirme yapılmıştır. Bu işle uğraşan kişilere de “Kalemkar” veya “Nakkaş” denilmektedir.

Kalem işi bezemeleri çok zengin çeşitteki malzemeler üzerine çeşitli tekniklerle işlenmektedir. Genelde sıva, taş , mermer ve daha çok ahşap üzerine yapıldığı bilinen bu sanat her devirde gelişme göstermiştir ve birçok değişik teknikte de çalışılmış örnekleri mevcuttur. Bazıları kendi içinde bölümlere ayrılan kalem işi bezeme sanatı tekniklerini sekiz ana gruba ayırarak şöyle incelemek mümkündür :

a-) Ffresko Tekniğı :

Genellikle kalem işi bezeme tekniğı fresko tekniğı ile karıştırılmaktadır. Fresko tekniğı duvarların sıvası üzerine duvar sıvası daha yaşken boyanın sürülmesi ile yapılan süslemelerdir. (BUONO)³² Bu teknik iki şekilde uygulanmaktadır:

³² Nüzhet İSLİMYELİ ; " Fresk Maddesi" , Sanat Terimleri Ans. , C.I , Ank., 1973 , s. 220-221

a .1 - Fresko Bouno denilen , duvar sıvası yaşken üzerine yapılan boyama bezemeler ,

a . 2 - Fresko Secco ise , kuru duvar sıvası üzerine yapılan boyama bezemelerdir .

Fresko Bouno tekniğinde sıva kurumadan çalışılması gerektiğinden sanatçının oldukça yetenekli olması gerekmektedir. Su ve nemden daha az etkilenen bu teknikte kullanılan boyalar , sıvanın içine geçerek, kalınca bir renkli sıva tabakası oluşturduğundan oldukça sağlam olur. En eski örnek Mezopotamya'da M.Ö. 3000 yılına aittir.³³ Kalem işi tekniğinde ise bezeme kuru sıva (malzeme sıva olduğu zaman) üzerine yapılır. Bu nedenle kalem işi tekniğinde boya, fresko tekniğinden farklı olarak daha yüzeyde kalır. Böylece fresko tekniği daha kalıcı, kalem işleri ise daha çabuk bozulabilen , dış etkilere açık ve daha kısa ömürlü süslemelerdir. Bir diğer fark ise fresko tekniğinin sadece sıva üzerine yapılabilmesi , kalem işi bezemelerin ise taş, mermer, sıva ve ahşap malzeme üzerinde de aynı kolaylıkla işlenmesi ve aynı isimle anılabilesidir.

Uygur Türklerine ait olan Doğu Sanatı örnekleri üzerine yapılan kazılar sonucunda ele geçirilen Fresk örneklerinin (Bezeklik-Hoça' da ki kalıntılar gibi) günümüze sadece resimleri gelebilmiştir. Fresk tekniğine Avrupa'da sıkça rastlanmaktadır.

³³ ISLİMYELİ ; 1973 , 220-221 ; C.E. ARSEVEN ; "Fresk Maddesi " , Sanat Ansk. , İst. 1983, s. 619

b-) Tempera :

Detramp da denilen, tutkallı su ile genellikle yumurta akıyla kuru toz boyları sulandırarak yapılan resim çalışmalarına tempera tekniği denir. Ortaçağda sık kullanılan bu teknik , 15.yy.'dan sonra yağlı boya resmin gelişmesi sonucu ortadan kalkmıştır. ³⁴

Bu teknikteki resimler suluboya resimleri gibi donuk olup , çiçek ve manzara resimleri ile tezyini duvar resimlerine çok uygundur. Gaznelilere ait Leşker-i Bazar Sarayı'nın taht salonundaki süslemeler tempera tekniği ile yapılan çok renkli duvar süslemeleridir. ³⁵

Kalem işi tekniğinin öncüleri olarak ; sıva malzeme söz konusu olduğunda fresk , ahşap malzeme söz konusu olduğunda ise tempera teknikleri kabul edilebilir.

c-) Sıva Üzerine :

Kalem işi bezemelerin sıva üzerine yapılanlarında kullanılan malzeme kırık (ufalanmış talaş parçaları) , mermer tozu, söndürülmüş ve dinlendirilmiş kireç , su ve kum ile ince ve kaba şekillerde kırılmış , pişmiş Horosan tuğla parçalarıdır. İlk önce kaba sıvası yapılan yüzey düzeltilir. Bunun için önce kırıklı kireç sıvası hazırlanır ve yüzeye sürülür. Daha sonra sıva üzerine yapılacak bezemeler iki farklı teknikte yüzeye uygulanır :

³⁴ M. SÖZEN –U.TANYELI ; Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü , Remzi Kitabevi , İst. , 1992 , s. 233

³⁵ C.E.ARSEVEN ; "Tempera Maddesi" , Sanat Ansk. , C.IV , 1952 ,. M.E.B. , İst., s.1965

c .1 - Tabîî Boyalarla Yapılan Süslemeler :

Daha önceden bitkilerin çeşitli yerlerinden toplanarak kurutulup , hazırlanan toz boyalar , bir gün önceden ıslatılarak su , tutkal ve renklendiriciler ile aşırı örtücü olmayacak bir kıvamda hazırlanır. Astar zerine yada doğrudan malzeme üzerine desenler uygulanarak boyanır. 15.yy'ın başına tarihlenen Ankara Hoca Hundi Mescidi ve Poyracı Mescidi de bu türde orijinal süslemelere sahip eserlerdir. Ayrıca Edirne Muradiye Cami, Tire Yeşil İmaret Camii de benzer bezemelerin bulunduğu diğer örneklerdir.

c . 2 - Yağlı Boyalarla Yapılan Süslemeler :

Kalem ii bezemelerde tabîî boyanın zor elde edilmesi ve 1834'de yağlı boyaların keşfedilmesi ile bu bezemelerde artık yağlı boya kullanımı gözlenmektedir. Yıldız Sarayı , Abut Efendi Konağı ve Kayserili Ahmet Paşa Konağının süslemelerini bu gruba örnek olarak gösterebiliriz.

d-) Malakârî Tekniği :

Malakârî bezeme tekniği, " Motifleri daha belirgin halde göstermek için alçı ile yapılan hafif kabartmalı bezemelerin üzerini boyayarak yapılan süslemelerdir."³⁶ Burada mala kullanılarak kireç takviyeli alçı kabartılmakta ve killendirilmektedir. Daha çok eğri kesim tekniği ile derinlik kazandırabilen bu süslemelere İstanbul inili Kk, Konya Beyhekim Mescidi ve Topkapı Sarayı III. Ahmed'in Yemi Odasındaki ocak ve pencere alt tavanını örnek verebiliriz.

³⁶ Candan NEMLIOGLU ; "Kalem İi Teknikleri" , Antika Der. , S.17 , Ağustos , İst. 1986. , s.7

Erken Osmanlı'da ki ilk örneğine Bilecik'teki İmaretin kemer ve örtü sistemlerinde gördüğümüz bu teknik diğer bir şekilde ise bir nevi mozaik türü olarak kısaca şöyle yapılır : Alçı yüzey üzerinde şekiller oyulur ve içleri renkli alçı ile doldurarak süslenir.³⁷

Malakârî tavan süslemelerinde zemine ince bir sıva yapılır. Süsleme yapılacak kısma ise 2 mm.' den 5-6 cm.' ye kadar değişebilen ikinci bir sıva ya da alçı çekilir. Desen, sıva üstüne silkinerek çıkartılır ve oyulma sureti ile işlenir. Böylece desen kabartma olarak çıkar, zemin çökertilir ve ana zeminle bir hizaya getirilir. Zemin üstünü güçlendirmek için kemikten elde edilen bir madde ve tutkal sulandırılarak sürülür. Desen, sulu boya ve kazainli boya yardımı ile boyanarak işlenir. Bu tekniğin en iyi örneklerini Topkapı Sarayı'nda, Sokullu Camii'nde ve Kanuni Sultan Süleyman Türbesinde görürüz.³⁸ Balkanlarda ; Üsküp Mustafa Paşa Camii kubbe pandantiflerinde benzer teknikli süslemeler görülebilmektedir.

e-) Taş Üzerine :

Taş üzerine süslemede nakışlar direk taşın düz yüzeyine ya da taşta uygulanan rozet veya çiçek şekillerindeki kabartıların üzerine boyama ile yapılır. Daha çok mezar taşları, çeşme , sebiller, mihrap, minber, sütun başlığı , kemer ve kitabelerin renkli nakışlarla süslenmiş olduğunu çeşitli örneklerden anlıyoruz. Cami portallerinde yapılan kabartma süslemeler veya bazen yazılar, genelde altın yaldız yada mercan kırmızısı renginde boyanarak portalin ihtişamını artıracak şekilde bezenmiştir. Amasya II.

³⁷ DEMİRİZ ; 1969 , 22 ; Yıldız DEMİRİZ ; " Mimar Sinan'ın Yapılarında Kalem İşleri" , 6. Vakıflar Haftası Sempozyumu, 1989 , s.323 ; Yıldız DEMİRİZ ; "Bilecikte Orhan Gazi İmaretinin Bugünkü Durumu ve Süslemesi Hakkında Notlar", Vakıflar Der., S. 21 , İstanbul 1990 , s. 166

³⁸ Kaya ÜÇER ; " Klasik, Barok, Rokoko, Ampir Kalem İş Üslupları" Mimar Sinan Üniv. Sos. Bil. Enst. Geleneksel El Sanatları Ana Sanat Dalı Tezhip Programı , (Yayınlanmamış Master Tezi) ,İst. 1988 s.101

Beyazıd Cami girişinin yan duvarında büyük bir "vav" harfi işlenmiştir ve içi çiçek motifleri ile doldurulmuştur. Amasya Yörgüç Paşa İmaretindeki yalancı müezzin penceresi de ilginç bir örnektir. Cedid Ali Paşa Cami, Sokullu Mehmet Paşa Cami ve Firuz Ağa Camii gibi birçok yapıda da bu çeşit örneklerle rastlamaktayız. Boyalı kabartma süslemelerin önemli örneklerinden olan, İstanbul'daki büyük meydan çeşmeleri ve sebillerini de taş üzerine işlenen kalem işi sanatına örnek olarak gösterebiliriz.³⁹

f-) Mermer Üzerine :

Mermerin doğal parlaklığı kullanılarak boyaların direk mermer üzerine uygulanması ile yapılan bir kalem işi bezeme tekniğidir. Burada zeminin parlaklığı boyalara yansımakta ve daha canlı ve hoş bir görüntü elde edilmektedir. Çinili Köşk sebili üstündeki süslemelerde , Piyale Paşa Türbesindeki lahitlerde ve Topkapı Sarayının harem kısmındaki çeşitli örneklerde bu teknikteki bezemelere rastlamaktayız.

g-) Bağa Kakma Üzerine :

Kündekârî teknikli bazı ahşap kapı veya pencere kanatlarında, görünümü daha şatafatlı hale getirmek için bağa kakmalar kullanılmıştır. Bunların üstleri bazı örneklerde boyanarak desenlenmiştir. Sultan Ahmet Cami Hünkâr Mahfili kapısının kanatları bu şekilde süslenmiştir.⁴⁰

³⁹ ÖNGE ; 1971 , 67-68

⁴⁰ Bu konu için bkz. : C.KERAMETLİ " Osmanlı Devri Ağaç İşleri , Tahta, Oyma, Sedef, Bağ ve Fildişi Kakmalar " , Türk Etnografya Der. , S. 10 (1961) Ank. 1962 , s.5-13

h-) Ahşap Üzerine :

En çok kullanılan malzemelerden biri olan ahşap, Selçuklu ve Osmanlı Camilerinde ağaç işçiliği şeklinde oldukça çok kullanılmıştır.⁴¹ Ahşap çabuk bozulabilen bir malzeme olduğundan dolayı, genelde tutkallı malzemeler kullanılır. Ahşaba tutkallı ince bir astar sürüldükten sonra nakış kağıdı , desenin kenarlarından iğne ile minicik delinerek kömür tozu veya is yardımı ile deliklerden ahşap üstüne sürülür ve böylece klasik uygulama tarzında desen zemine geçirilmiş olur. Ahşapta genelde lacivert , kırmızı, altın sarısı , yeşil , beyaz ve siyah renkler ile altın varak da bolca kullanılmaktadır. ⁴² Ahşap kalem işi teknikleri şunlardır:

- h.1 - Doğrudan ahşap zemin üzerine süsleme
- h .2 - Ahşap üzerine bez gerilerek süsleme
- h .3 - Ahşap üzerine deri gerilerek süsleme
- h .4 - Edirnekârî
- h .5 - Lâke

⁴¹ Ağaç işçiliği için bkz.: Bahaddin ÖGEL ; "Selçuklu Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar", Yıllık Araştırmalar Der. I , (A.Ü. İlahiyat Fakültesi) ,(1956) , Ank. 1957 ,s.199-235 ; Erdem YÜCEL ; "Selçuklu Ağaç İşçiliği" , Sanat Dünyamız ,S.4 , 1975 , s.2-8 ; Gönül ÖNEY ; Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları , Ank.1992 , s.. 137 ; Gönül ÖNEY ; "Anadolu 'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri" , Sanat Tarihi Yıllığı III , İst. 1969-1970 , s.147-149 ; Oktay ASLANAPA ; Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14.yy) , 1977, s. 66-71 ; Gönül ÖNEY ; "Ahşap Üzerine Boyama Tekniği" , Sanat Tarihi Yıllığı III , İst.1969-70. , s.147-149 ; Tahsin Öz. " Tavanlarımız" , Güzel Sanatlar Der. , S.32 , İst. 1944, s. 29-38 ; Erdem YÜCEL ; "Türk Mimarisinde Ağaç İşleri " , Arkitekt ,C.37S.329,1968, s.21-66 ; H.Örcün BARIŞTA ; " Anadolu Beylikler Dönemi Ahşap İşçiliğinde Bir Sanduka" , Milli Kültür Der. ,S.44 , Ank. 1984 ; Rüçhan ARIK ; Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Camii , Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fak. , Yay. , No.238 , Ankara , 1973 ; Y. EROL ; "Ankara Camilerinde Ahşap Malzeme Üzerine Yapılmış Kalem İş Bezeme Sanatı " ,İlgi ,S.60 , İstanbul ,1990 ,s.2-7 ,

⁴² Kaya ÜÇER ; 1988 , 102

h . 1 - Doğrudan Ahşap Zemin Üzerine Süsleme

a-) Ahşap kiriş ve konsollarla, çeşitli ahşap yüzeylerin doğrudan doğruya boyanarak desenlenmesi ile oluşturulur. Ahşap üzeri boyamada daha çok kırmızı, koyu mavi, sarı ve altın yaldız renkleri hakimdir. Genelde Beylikler Devri ve 15.yy. yapılarında görülen bu tekniğe, Beyşehir Eşrefoğlu Camii , Kastamonu Kasaba Köyü Camii , Beyşehir Köşk Köyü Mescidi , Niğde Şah Mescidi , Ankara Örtmeli Mescidi ve Afyon Ulu Camini örnek verebiliriz.

b-) Direk ahşap zemini, gene ahşap olan ince çıtalarla bölmelere ayırarak yapılan bezemelerdir. Genelde tavanlarda görülen bu teknikte çeşitli geometrik bölmeler oluşturulur ve çıtalar ile aradaki boşlukların üzerleri değişik desenlerle boyanır. Buna Bursa Yenişehir Şemaki Evini ve Ankara Hacı Musa Camiini örnek verebiliriz.

c-) Tavanlardaki geometrik süslemeler çıtadan daha kalın tahtalarla oluşturulur ve bunların üzerleri boyanır. Üsküdar Eski Valide Camiinin tavan süslemelerini buna örnek verebiliriz.

h . 2 - Ahşap Üzerine Bez Gerilerek Süsleme :

Ahşap malzemeler zamanla çatlayarak açılma yaptıkları için üzerindeki boyalarda dökülmeler ve desenlerde bozulmalar görülür. Bu sebeple , genelde Hint keteninden yapılan tuval bezler yüzeye gerilir. “Gerilen bezler üzerine sıcak bezir yağı sürülür. Kuruyan bezir üzerine tutkal karışımı astar sürülür ve daha sonra tekrar hafif bezir yağı katılarak bu işlem yinelenir. Artık hazır olan zemine desen işlenir ve boyanır.”⁴³

⁴³ KAYA ÜÇER ; 1988 , 102

16. y.y.'dan itibaren kullanılan bu teknik kompozisyon bütünlüğü sağladığı ve daha kullanışlı olduğundan dolayı , özellikle 19.y.y.'da konak ve sarayların tavan süslemelerinde kullanılmıştır. Topkapı Sarayı Harem girişinin üst tavanları ve buradaki çeşitli odalarının tavanlarında , Kara Ahmet Paşa Camii , Abut Efendi Konağı , Kadirga Sokullu Camii , Takkeci İbrahim Ağa Camii tavanlarında da bu teknikteki süslemeler görülmektedir.

h . 3 - Ahşap Üzerine Deri Gerilerek :

Aynen ahşap üzerine bez gerilerek yapılan teknik gibi, burada da ahşap üzerine deri gerilir. Deri tavanlar 16.yy.'ın en iyi örneklerini veren, fakat derinin pahalı olması nedeniyle daha sonra terk edilen ve şu an az sayıda örnekleri bulunan süslemeli tavanlardır. Ceylan ve keçi derilerinin tercih edildiği bu tavanlarda süslemeler bazen malakârî tekniğiyle beraber uygulanmıştır. Topkapı Sarayı'ndaki Veliaht dairesi ve Şehzadeler Mektebinin kubbesi ile, Tophane Kılıç Ali Paşa Cami mahfil tavanı ve Gebze Çoban Mustafa Paşa Caminin müezzin mahfil tavanını bu tekniğe örnek verebiliriz.

h . 4 - Edirnekari :

Edirnekârî ; ahşap üzerine alçı ile yapılan kabartmalardır. 1-2 mm kalınlığında yapılan bu alçı kabartmaların üstü genellikle altınla kaplanır ve bunun üzerine miksiyon çekiliyor. Desenler altının üzerine çizilerek boyanır ve böylece boyalı bölümlerde hafif bir parlaklık sağlanmış olur. 14.yy.'dan 19.yy.'ın ortalarına kadar görülen bu teknik daha çok tavanlarda, masa ve

çekmecelerde, mahfillerde görülmektedir. II. Ahmed' in Yemiş Odası, Tekkeci İbrahim Ağa Cami, Sultan Ahmed Cami Mahfillerini bu tekniğe örnek verebiliriz.⁴⁴

h . 5 - Lâke :

Lâke, Hindistan ve Birmanya'da akasya cinsi ağaçlardan elde edilen bir cins zamk ve reçineye verilen addır. Bu madde, zemine sürülen boyanın emilmemesi için yüzeye sürülür. Desen boyandıktan sonra boyanın bozulmaması için tekrar desenin üzerine bir fırça yardımı ile Lâke sürülür. Türklerde Lâke tekniği "Osmanlılarda 16.yy.'ın başından itibaren kullanılmış olup önceki örneklerine rastlanmamıştır." ⁴⁵

Lâke teknikli en eski örnekler bundan beş bin sene önceki eski Mısır'da tahta lahitler üzerinde tesadüf edilir. Bizde ise bu teknikle yapılmış olan en eski eser, III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet düğününü gösteren Zübdetal - Eş'ar isimli şiir mecmuasının kabında görüyoruz. ⁴⁶ En dayanıklı Lâkeleri ise Çin ve Japon eserlerinde olduğu muhakkaktır. Bazı Lâke cinslerinin boyaların şeffaf olması için sulandırılarak kullanıldığı da söylenmektedir. ⁴⁷

" Lâke , ahşap ,deri ve mukavva başta olmak üzere üç çeşit madde üzerine yapılır ;

⁴⁴ Bakabileceğiniz kaynak : Süheyl ÜNVER ; "Türk Sanat Tarihinde Edimekârî Lâke İşleri ve Sanatkarları" , Vakıflar Der. , S.6, İst. 1965 , s. 15-20

⁴⁵ Kemal ÇİĞ , "Türk Lâke Tezyinatının Bir Şaheseri" , Türkiyemiz , S.7 , 1972 , s.20-22

⁴⁶ Kemal ÇİĞ , "Türk Lâke Müzehhipleri ve Eserler" , Sanat Tarihi Yıllığı III. , İst.1969-1970 , s.245

⁴⁷ ARSEVEN ; 1983 , 2194

h . 5 . 1 - Mukavva üzerine ; kağıtlar alınır , birinin suyu diğerinin aksi istikamette olmak üzere istenilen kalınlıkta üst üste yapıştırılır. Böylece zamanla deforme olmaz. Bunun üzerine boyaları emmesi için Lâke (vernîk) çekilir. Üzerine de altın veya boya ile nakış yapılır. Sonra üst üste birkaç kat daha vernîk çekilir.

h . 5 . 2 - Deri üzerine ; traş edilmiş deri sert bir madde (tahta veya mukavva) üzerine yapıştırılır. Sirkeli pamukla derinin yüzü silinir , boya ve altınla desen yapıldıktan sonra üzerine birkaç kat Lâke sürülür.

h . 5 . 3 - Tahta üzerine ; burada teknik tıpkı mukavvada olduğu gibidir. Tahtanın boyanacak yüzünün çok iyi rendelenmiş ve düzgün olması gerekmektedir.”⁴⁸

“ Osmanlılarda Lâke kelimesi yerine “rûgan” kelimesi kullanılmıştır. Lâke tekniği üç türlü uygulanmıştır :

- a-) Renksiz ve sedefsiz düz Lâke
- b-) Renklendirilmiş Lâke
- c-) Sedef serpmeli Lâke”⁴⁹

Bu teknik genelde koyu renk ahşap üstüne canlı renklerle çalışılmıştır. Çekmeceler , hokkalar , tepsiler ve padişah koltukları bu tarzda yapılmıştır. Topkapı Sarayının Arz odasındaki III. Ahmet’in tahtı , III. Mehmet tarafından yaptırılan taht tavanı , Kastamonu Karanlık Cami tavan göbeğini Lâke tekniğine örnek gösterebiliriz.⁵⁰

⁴⁸ ÇİĞ ; 1969-70 , 244

⁴⁹ Fulya BODUR ; “Osmanlı Lâke Sanatı ve 18 yy. Üstadı Ali Üsküdarî ”, Türkiyemiz S. 47, 1985 , s. 1-9

⁵⁰ Konu ile ilgili bil. için bkz.: BODUR ; 1985 , 8

B - Bezeme Teknikleri

Kalem işi sanatında ki yapım teknikleri yanında kullanılan bezeme teknikleri de üç bölüm halinde incelenebilir :

a-) Şablon tekniği :

Şablon tekniği genelde en çok kullanılan tekniktir. Bu teknikte malzeme ahşap olduğunda , ahşabın boyayı emmemesi için ahşap önce astarlanır , daha sonra nakış kağıdından hazırlanan desen kalıplarının duvar yüzeyine geçirilmesi ile boyamaya geçilir. Nakış bazen ince bir deri parçasına yada bir kağıda çizilebilir ve bu desen kağıdı bir çeşit şablon olarak kullanılır. Nakış duvar yüzeyine uygulanırken , şablondaki desenin kenarları iğne veya sivri uçlu bir aletle delinir. Bu deliklerden bir pamuk yada bez yardımı ile geçirile kömür tozu veya is gibi maddelerle desenlerin konturları yüzeye çıkarılır ve konturlar daha koyu bir renkle belirtilerek boyanır. Desenler ise kalem denilen fırça yardımı ile boyanarak işlenir. Genelde tabii boyaların kullanıldığı bu süslemelerde , boyanın daha canlı ve parlak olması için içine bal mumu, tutkal , yumurta akı veya bal gibi maddeler katılır.⁵¹ Desenler boyandıktan sonra konturlar daha koyu bir renkle belirtilerek boyanır. Tüm bunların üzerine vernik sürülerek daha da parlatılan süslemelerde görülmektedir. Şablon tekniğindeki örneklere Ankara Örtmeli , Geneği , Poyracı Mescitlerinde , Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey Camii'nde ve Selçuklulardan kalma bir çok eserde görmekteyiz.⁵²

Şablon tekniğinde malzeme sıva olduğunda ise yüzeye ince bir kireç tabakası sürülerek , ahşapta olduğu gibi önce bir astar hazırlanır.

⁵¹ M.S. IRTEŞ ; "Kalem İşlerimizin Bugünü ve Yarını " , Türkiye'de Sanatın Bugünü Yarını I , H. Ü. Güzel San. Fak. Yay. , Ank. ,1985 , s. 425-432

⁵² IRTEŞ ,1985 , 428-432

Hazırlanan desen şablonları aynı şekilde yüzeye geçirilerek renklendirilir. Zemin mermer ise astarlamaya gerek yoktur , desen direk mermer üzerine uygulanır. Genellikle sıva üzerine uygulanan bu tekniğe ; Bursa , İstanbul ve Edirne'deki birçok yapıyı örnek olarak gösterebiliriz. İstanbul Şehzade Camii, Süleymaniye Camii gibi.

b-) Serbest Bezeme :

Şablon kullanılmadan tamamen ustanın el becerisine bağlı olarak gerçekleştirilen bir bezeme üslubudur. Doğal olarak bu teknikte , şablon tekniğinden daha basit hatlara sahip olan motifler görülmektedir. Şablonda motiflerin konturları belirlendiği için hata yapma oranı çok düşüktür. Desenlerin serbest boyanmasında ise , mesela çiçek motifinin içlerinin boyanması esnasında motifler birbirinin aynı olarak desenlenemeyebilir. Böylece değişik görünümler ve motiflerde küçük hatalar oluşacaktır. Serbest teknikteki bezemeleri daha çok ahşap ve taş üzerinde görebiliyoruz. Bu tekniğin uygulanmasında astar kullanılmaması renklerin zamanla daha çok solmasına neden olmaktadır. Divriği Darüşşifa'sının tonozlarında azda olsa taş üzerine serbest teknik uygulanan örnekler görmekteyiz.⁵³

c-) Baskı Tekniği :

Baskı tekniğinde istenilen desenlerin motifleri bir kalıp üzerinde oluşturulur ve bu kalıp boyanarak , baskı tarzında istenilen yüzeye uygulanır. Değişik motifler , çok basit olmakla beraber birkaç çeşit olarak kullanılmıştır. Bu teknikteki bezemeler daha çok 19. yy. ve sonrasına aittir. Genelde her çeşit malzeme üzerine uygulanabilen bu teknik , diğer

⁵³ Serbest teknik ; bezemelerde genellikle diğer tekniklerin yanı sıra en çok kullanılan tekniktir ve ustanın el becerisine dayanmakla birlikte , onun renk ve desen dünyasını da yansıtmaktadır.

tekniklere göre daha az tercih edilmiştir. 19 yy. sonrasındaki sivil ve dini yapıların bir çoğunda görülebilmektedir.

C – Tabii Boyalar Ve Kullanım Şekilleri

Kalem işi sanatında kullanılan en önemli malzemelerin başında boyalar gelmektedir. Klasik üslupta olsun diğer üsluplarda olsun, kullanılan boyalar genellikle bitkisel boyalar ve toprak boyalardır. Bitkilerden elde edilen boyalar, tohumlar, meyveler, çiçekler, dallar , kabuklar ve ayrıca bitki köklerinden elde edilir. "Tohumlar, meyve ve çiçekler için en uygun zaman olgunlaştıkları dönemde toplanmaları ve kurutulmalarıdır. Odunsu bitkilerde ise boya maddesi ağaç dallarındaki kabuğun içi ile gövde kabuklarındadır. Köklerdeki boya maddeleri de genellikle ilkbahar ve sonbaharda toplanmaktadır." ⁵⁴

Vişne ve karamuk meyveleri, gül yaprakları çeşitli bitki kökleri kırmızı rengin elde edilmesinde kullanılır. Yeşil renk zırnıkla çivit karışımından elde edilir. Sarı renk ise yıldız çiçeği , iris, kaynar otu ve katır tırnağı gibi çiçeklerden, turuncu kına ağacının yaprakları ile kuru soğan kabuklarından , ıhlamur, nane veya kuru ayva yaprağından elde edilir. Kızılağaç, kestane, kızıl çam gibi ağaç dal ve gövde kabuklarından kahverengi temin edilirdi. Daha değişik renkler elde etmek içinde çeşitli yardımcı maddeler ve farklı bitkilerle karışımlar yapılır ve istenen renkler oluşturulurdu . Boyalar hayvanlardan elde edilmemiştir fakat bazı renkler için kabuklu deniz hayvanlarının salgılarının kullanıldığı söylenmektedir. ⁵⁵

⁵⁴ Gürbüz UĞUR ; Türk Halılarında Doğal Renkler ve Boyalar , İşbank Kültür Yay. , Ank. 1988, s. 11

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz ; Üner EYÜPOĞLU ve başk. ; Doğal Boyalarla Yün Boyama , İst. 1984 , s. 60- 66

Kalem işinde tabii boyalar kadar çok kullanılan toprak boyalar ise mermer üzerinde, bir başka ağır mermerle ezilip inceltilerek elde edilirdi. Bunlar kazein denilen bir çeşit tutkalla karıştırılarak kullanılırlardı. Kazein süt kesmiği , süt albümidir. Kazeinden tutkal elde etmek için kazein tozunu kireç veya diğer toz boya ile birleştirmek gerekmektedir.⁵⁶

Tabii boyaların kullanıldığı zamanlarda günde en fazla 5-10 kg. toz boya elde edilebiliyordu. “İlk insanların dövülmüş renkli toprakları iç yağıyla ezdikten sonra kemik borularla püskürterek duvarlara resim yaptıkları söylenmektedir.”⁵⁷

Su ile eritilen toprak boyaların uzun süre kalabilmeleri için ise içlerine yumurta sarısı ilave edilirdi. Böylece boyalarda hem parlaklık ve sabitlik, hem de hafif bir kabartı sağlanıyordu. Yumurta sarısı çabuk bozulduğu için boya her seferde tekrar hazırlanmalıydı. Bu sebepten 18.yy. 'dan sonra boyalara aynı amaçla tutkal katılmaya başlandı. Tutkal suyuna katılan saf pekmez ve üzüm suyu da boyanın parlaklığını sağlamak için karıştırılmaktaydı. Daha sonra tutkal yerine kullanılabilen Zamk-ı Arabi (Arap zamkı) de kullanılmış.⁵⁸ Fakat boyalardaki parlaklık zamanla kaybolduğu için tercih edilmemiştir. Bir rivayete göre bal ve şerbetle de boya hazırlanabilmekteydi.

“Kullanılan toz boyalar , kaba üst, kaolin, ağır şibet, kurşun üstübeci, litoban üstübeci, kola, nebati tutkal ve glutolin'dir. Yağlar; bezir yağı, mat yağ, neft yağı ve yağlı verniklerdir. Kırmızı renk elde etmek için, aşı boyası, demir oksidi, sülyen, zincifre, çamlıca toprağı kullanılırdı. Sarı toz boyalar; barit sarısı, sarı demir oksidi, misina sarısı, tutya sarısında, yeşil toz boyalar; bakır yeşili, çivit ve krom yeşili ile yeşil toprak boyalardan elde

⁵⁶ ÜÇER ; 1988 , 105

⁵⁷ Zahir GÜVEMLI ; Resim Sanatı ve Türk Resmi , Akbank Yay. , 1982, s.6

⁵⁸ BINARK ; 1978 , 272

edilirdi. Yıldızlı boyalar ise alüminyum tozu, bronz tozu, taklit yıldız, altın varak ve gümüş varak altın ile kullanılır hale getirilirdi. ⁵⁹

Boyaların yüzeye uygulanması ise farklı yollarla yapılmaktadır. Eğer zeminde çatlak veya bozuk alanlar varsa onlar önce macun çekilerek düzeltilirdi. Bunun üzerine ince bir alçı ve üstübeç astar olarak, sürülür ve nakışlar bu işlemlerin üzerine tutkallı boyalarla uygulanırdı. ⁶⁰ Bezemeler ilk zamanlarda güvercin kanadından çıkarılan kalem adı verilen ve fırça sapına takılan kıllarla yapılırken, daha sonra samur kıl denilen üç aylık kedinin ense tüyünden ve atın kuyruğundan tek kıl şeklinde alınan kıllarla boyanırdı. Günümüzde bu fırçalar çeşitli kalitelerde hazır olarak satılmaktadır.

⁵⁹ ÜÇER ; 1988 , 105

⁶⁰ AKOK . M. – A.GÖKOĞLU ; Ankara Evleri , T.T.K. Yay. , Ank. 1946 , s. 8-9

2 - Kalem İşi Sanatında Kullanılan Motifler

Mimari yapıların süslenmesinde veya küçük el sanatları ürünlerinde bezeme süsleme unsurları olarak küçük şekiller kullanılmaktadır. Bu şekilleri tezyinat motifi veya bezeme ögesi olarak adlandırıyoruz. Motifler kompozisyonun esasını teşkil eden unsurlardır.⁶¹ Başka bir deyişle, bir süsleme içinde tekrar eden resim ve şekillerin her birine örge (Fransızca Motif) denir, motiflerin oluşturduğu ve yüzeyin daha güzel görünmesi için üzerine yapılan işlere de bezeme adı verilir.⁶²

Motifler, kültür ve sanat alanında çoğunlukla toplumların gelenek ve göreneklerinin, zevk, anlayış, duygu ve inançlarının ifadesidir. Bu kavramlar içinde de değişip üslûplaşarak zamanla, milletlerin sanat simgesi ve temsilcisi olmuşlardır. Anadolu Selçuklu Döneminden itibaren meydana getirilen sanat eserlerinde de Uzakdoğu kökenli hatayî ve rûmî motiflerin yanısıra XV. ve XVII. Osmanlı süslemelerinde önemli yeri olan geometrik geçmeler, ayrıca Çin bulutu ve çintemani gibi çeşitli bezemelerde Türk sanatının vazgeçilmez motifleri olmuştur.⁶³

Türk bezeme sanatının menşesine baktığımızda, tarihten önceki zamanlarda Asya'da yaşayan Türk kavimlerinin çanak, çömlek ve bazı eşyaların üzerlerindeki ilkel şekilleri görmekteyiz. Bu ilkel şekillerin zaman içerisinde gelişerek bugünkü Türk bezeme motiflerinin menşesini

⁶¹ Adnan TURANİ ; " Motif Maddesi" , Sanat Terimleri Sözlüğü , Ank. 1980, s.93 ;ARSEVEN; 1983 ,1465

⁶² Hüseyin KILIÇKAN ; Tarih Boyunca Bezeme Sanatı ve Örnekleri , Ank.1979 , s .5 - 101 ; Z.M.ŞENGÜL ; 100 Türk Motifi , İst. 1990, s.3 ;

⁶³ Cahide KESKİNER ; Türk Motifleri , İst. 1989 , s.25

Ayrıca bknz. ; Hamit Zübeyr KOŞAR ; " Anadolu Halk Sanatlarında Motifler " Türk Yurdu Der. S. 247 , İst. , Ağustos 1955, s .92-93 ; C. TAMER ; " Türk Bezemelerine Ait Bazı Araştırmalar , " Milletler Arası Birinci Türk Sanatları Kongresi , Ankara , 1962 , s.335-359 ; H.Ö. BARIŞTA ; Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri , Ank. , 1999 ; H.Ö.BARIŞTA ; Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler , Ankara , 1984

oluşturduğunu görmekteyiz. Bunların üzerine; Sümer , Hitit , Çin , Hint ve İran gibi Türklerle münasebette bulunan Asya milletlerinin kullandıkları motiflerinde değişerek ve Türk zevkine uygun bir gelişme göstererek eklendiğini düşünürsek hayli zengin bir motif ve bezeme kaynağına sahip olduğumuzu anlayabiliriz. Türklerin İslam'dan önceki devirlerde ve Orta Asya'da kullandıkları bezeme öğeleri; genellikle düz ve yuvarlak çizgilerden ibaret olan geometrik şekillerle, o çağdaki kuvvet tanrılarını temsil eden sembolik şekillerden oluşmaktaydı. Bu öğeler zamanla soyut birer süsleme şekli haline gelmiş ve üsluplaştırılarak birer bezeme mahiyetini almıştır.⁶⁴ İslam'dan sonra da, tasvir yasağı nedeniyle daha çok süsleme sanatlarında gelişme olmuş, insan ve hayvan figürü kullanmaktan kaçınıldığı için bitkisel, geometrik ve yazı motifleri ile daha sonra da manzara ve natüremort bezemeler geliştirilerek kullanılmıştır.

Türk süsleme sanatlarında kullanılan bezeme motiflerini dört ana grup altında toplayabiliriz:

A – Bitkisel Bezemeler :

Bitkisel bezeme motifleri, doğadaki sessiz, hareketsiz ve güzel modeller oldukları için Türk süsleme sanatında oldukça fazla kullanılmışlardır. Bitkilerdeki renk çeşidini ve şekilleri en iyi şekilde kullanarak stilize edebilen Türkler, bu motifleri İslamiyet'ten sonra temel konu olarak seçmişlerdir.⁶⁵ Natüralist çiçek ve yapraklarla ağaç ve bahar dalı gibi motifler stilize edilerek kullanılmıştır. Özellikle, lale, karanfil ,gül, sümbül, şakayık, nar çiçeği, kiraz çiçeği, çeşitli kır çiçekleri, ıtır yaprağı ve kıvrık dallar stilize edilerek çok çeşitli olarak kullanılmıştır. Genellikle buket halinde veya farklı çiçeklerle birlikte demet halinde görülen çiçekler çoğu zamanda vazolar içinde resmedilmişlerdir.

⁶⁴ ARSEVEN ; 1983 , 236

⁶⁵ KILIÇKAN ; 1979 , 40 Ayrıca ; lale motifi için bkz. : E.H.AYVERDİ ; XVIII. Asırda lale , İst. 1950

Lale devri ve sonrasında çok ince bir çalışmayı gerektiren “Şukufe Tarzı” denilen üsluptaki natüralist çiçekler daha çok kitap sanatında kullanılmıştır. Çok ince fırça darbeleri ile gölgelemenin yapıldığı bu tarz eserlere “ Çiçek minyatürleri” adı da verilmektedir. ⁶⁶

Yaprak motiflerinde ise saz yolu denilen kırık , kıvrık ve birbirlerini delerek geçen çok dilimli yaprak (el yaprak) motifleri ,” Ayı pençesi” denilen Akant yaprakları Osmanlı süsleme sanatının son dönemine kadar bütün bezeme alanlarında görülmüştür. “ Sadberk” denilen çiçek ve diğer motiflerin katkısı olmadan yalnızca yapraklarla yapılan düzenlemelere de sıkça rastlanmaktadır. XVIII. yy. sonralarına doğru Batı Sanatı etkisi altında “ Türk Rokokosu “ adı ile bilinen üslupta ise, defne, meşe, zeytin, maydanoz gibi değişik ve yeni yaprak motiflerinin de süslemelerde kullanıldığı görülmektedir. ⁶⁷

Kalem işi bezemelerde ise bitkisel motiflerin en güzeline sıva üzerine yapılan örneklerde rastlanmaktadır. İlk dönemlerde tamamen stilize edilerek kullanılan bitkisel motifler , XVI. yy.’ da yarı stilize yarı natüralist bir tarzda işlenmiştir. Lale, gül, karanfil, sümbül gibi çiçeklerin yanına, bahar açmış meyve ağaçları, selviler eklenmiş ve bunlar bu dönemin en sevilen motifleri olmuştur. Bu motiflerin yalnız resmedildikleri gibi hatayî rûmî gibi klasik motiflerle beraber de kullanılmışlardır. ⁶⁸

Bitkisel motiflerde, çiçek motiflerinin dışında rûmî, palmet, lotus ve hatayî bezeme motifleri de bulunmaktadır. Rûmî daha çok Selçuklularda kullanılmış olup kökeni hakkında kesin bir görüş yoktur. Daha çok hayvan figürlerinden özellikle kuş kanatları veya bitkisel motiflerin stilize bir şekilde

⁶⁶ KESKİNER ; 1989 , 97 ; ŞENGÜL ; 1990 , 7

⁶⁷ KESKİNER ; 1989 , 90 ; Yıldız DEMİRİZ ; “ Acanthus Türkiye’nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi ” , Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi, II. , İzmir 1954, s.19-20

⁶⁸ DEMİRİZ ; 1954 , 19

uygulanmasıyla elde edilmiştir. ⁶⁹ Lotus ve palmetler ise, Suriye ve Mısır kökenli bitkisel motiflerdir. ⁷⁰ Palmet bir sapın iki tarafında simetrik olarak sıralanmış uzunca yapraklardan oluşan, üsluplaştırılarak, her türde malzemeye, her yüzey üzerine uygulanabilen bir bezeme ögesidir. ⁷¹ Rûmî ve Palmet motifleri en çok kullanılan ve sevilen motifler iken hatayî motifi de Orta Asya'dan gelen ve Çin Sanatının etkisi altında kalarak gelişen bitkisel bir bezeme olarak oldukça kullanılmıştır. ⁷²

B – Geometrik Bezemeler :

Bezeme sanatının en zengin kaynaklarından birisi de geometrik bezemelerdir. Bu motifleri basit motifler ve yıldızlı motifler olarak iki ana grupta toplayabiliriz. Geometrik motifler en basitten birleşige doğru incelendiğinde, bunları meydana getiren ana çizgi ve prensiplerin çok sade ve basit olduğu görülmektedir. ⁷³ Özellikle Anadolu Selçukluları zamanında geometrik motifler çok yaygındır. Genellikle geometrik desenler, çizgilerin farklı yönlerde kırılması ve birbirini kesmesi sonucu ortaya çıkan kare, dikdörtgen , üçgen , daire, poligonal, baklava ve çeşitli yıldız formlarının birleşmesinden oluşmaktadır. Bunlar anlam olarak, evrenin sonsuzluğunu simgelerler. ⁷⁴ Geometrik motifler daha çok taş ve ahşap süslemelerde kullanılmış olup , kalem işi süslemelerde daha çok bitkisel bezeme yanında kullanılmışlardır. “ Ayrıca Türk halı ve kilim , sanatında da tekstil karakterinin

⁶⁹ KESKINER ; 1989 , 7

⁷⁰ DEMIRIZ ; 1979 , 27

⁷¹ M, SÖZEN – U. TANYELI ; Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü , İst. 1992 , s. 184

⁷² Bitkisel bezeme motifleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız.; C.E. ARSEVEN ; Les Arts Decoratifs Turcs , İst. , 1952, s . 56 ; Yıldız DEMIRIZ ; Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler , İst. , 1986 ; Sühey ÜNVER ; 50 Türk Motifi , İst. , 1967, s.7 ; A. AKAR – C. KESKINER ; Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif , İst. , 1978 , s.10-50 ; KESKINER ; 1989 ,1-99

⁷³ DEMIRIZ ; 1979 , 28

⁷⁴ A. AKAR – C. KESKINER ; 1978 , 20

kuvvetle belirlediği geometrik desenler kilim tekniğine en uygun motiflerdendir.”⁷⁵

İslam sanatının en karakteristik süsleme unsurlarından olan geometrik bezemeler , farklı çevrelerde , aynı düşünce ve çalışma tarzına sahip sanatçılar tarafından da ayrı ayrı yerlerde birbirlerine en çok benzeyen şekillerde yeniden yaratılmışlardır. ⁷⁶

Bitkisel bezeme motiflerinden sonra en çok kullanılan motifler olan geometrik motifler , kalem işlerinde özellikle sıva üzerindeki süslemelerde yer almaktadır.

C – Yazı Bezemeleri :

Güzel yazı yazma sanatı , yazıyı daha güzel ve hoş gösterecek şekilde yazarak bunları bir süsleme elemanı olarak kullanma gayretidir. Kaligrafi de denilen bu sanat daha çok İslam sanatı içerisinde gelişmiş ve hemen hemen her çeşit süslemede kullanılmıştır. İslam sanatında figür motiflerinin kullanılmasından ziyade, daha çok hat yani yazı motifleri kullanılmış olup çoğu kez tek başlarına büyük bir sanat olarak uygulanmışlardır.

Hat Sanatı aslında , bin küsur yıl önce doğup tamamıyla mistik bir hava içerisinde gelişmiş , büyümlü bir resim sanatıdır. Bu sanatla uğraşan kişiler olan hattatlar, yazıyı yazmaktan ziyade bunları daha çok resmetmeye

⁷⁵ Şerare YETKİN ; "Türk Kilim Sanatında Yeni Bir Grup , Saray Kilimleri ", Belleken , C. 37, S.137-140, 1971 , s. 217

⁷⁶ DEMİRİZ ;1979 , 31 , Bu konu ile ayrıntılı bilgi için bkn. ; Selçuk MÜLAYİM ; Anadolu Türk Mimariinde Geometrik Motifler ve Süslemeler (Selçuklu Çağı), Ank. 1982 , s.1-25 ; Selçuk MÜLAYİM ; "Geometrik Motiflerin Çözümlemesine Bir Yaklaşım " , Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi I , İzmir ,1982 , s . 51-62 ; K. CRITCHLOW ; Islamic Patterns An Analytical and Cosmological agoroach , London , 1976

özenmişlerdir ⁷⁷ Yazı ve bezeme örneklerini iki ana gruba ayırabiliriz. İlki , daha çok köşeli ve geometrik hatlarla yazılan "Kufi" , diğeri başta "nesih" ve "sülüs" olmak üzere yuvarlak hatlara sahip olan yazı tipleridir. ⁷⁸ "Arap yazısının gelişmesinde köşeli kufi hat ekolünden sonra Sülüs hat ekolünün kurucusu İbn-i Mukle , nesih yazı ekolünün sahibi ise İbn-i Bevvab' tır. ⁷⁹ Kufi yazı , düşey ve yatay çizgileri vurgulayan köşeli harfleri ile dikkat çektiği ve dekoratif görünüşleri çok iyi vurgulayabildiği için süslemede oldukça fazla kullanılmıştır. ⁸⁰

D - Manzara ve Natürmort Tasvirler :

18.y.y.'ın ilk yarısında , Lale Devri ile başlayan "Batılılaşma Hareketleri" Türk resim sanatını da etkilemiş ve boyalı nakışlar , çoğu kez manzaralar , çiçekli vazolar veya natürmort kompozisyonlardan oluşan bir duvar resim sanatına dönüşmüştür.

Kalem işi süsleme sanatında daha çok sıva ve ahşap malzeme üzerinde görülen bu dönem motifleri ; vazodan çıkan çiçek demetleri , meyve tabakları , cami , türbe , şehir , gemi , ağaç , çeşitli meyve motifleri ve

⁷⁷ Şevket RADO ; "Yazı ve Resim" , Türkiyemiz , S.46, 1985, s.4 ; Zübeyde CİHAN ; "Türk Hat Sanatında Yazı- Resimler" İlgi Der. , S. 48 , İst. 1987, s . 8-13

⁷⁸ DEMİRİZ ; 1979 , 32

⁷⁹ Nail ARIKDAL ; "Tahta Oyma Hat Sanatı", Türkiyemiz , S. 46 , 1985 , s. 20-22 ; Ayrıca İslam Sanatında Yazı için bkz. ; A.S. ÜNVER ; Türk Yazı Çeşitleri , İst. 1953 ; İ.Hakkı BALTACIOĞLU ; Türklerde Yazı Sanatı , Ank. 1958 ; E.KÜHNEL ; Islamische Schriftkunst , Berlin 1942 ; C. E. ARSEVEN ; 1952 ; M. B. YAZAR ; Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli , Ank. , 1972-74 ; M.AKEL ; Türklerde Dini Resimler , Yazı ve Resim , İst . 1967 ; S. ÜNVER ; Fatih Devri Saray Nakkashanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları , İst. 1958 ; O. ASLANAPA ; Turkish Art and Architecture , London 1971 ; A. AKAR – C. KESKİNER ; 1978

⁸⁰ Ömür BAKİNER ; " Kufi Yazıda Geometrik Motifler Üzerine Bir Deneme" Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi II , İzmir 1982 , s.1-20 ; Ayrıca kufi yazının gelişmesi ve çeşitleri için bkz. ; S. FLURY ; "Ornamental Kufic Inscription on Dettary", A Survey of Persian Art , Ed. A.U. Pope, London, NewYork, 1967, (1939) ; E. DIEZ - O.ASLANAPA ; Türk Sanatı , İst. 1955 ; ARSEVEN , 1953 , 2226-2227

değişik kır manzaraları olarak sayılabilir. Türk resim sanatında batılılaşmanın ilk örnekleri XVII . yy. ile başlayıp , XIX .yy. ortasında sona eren yüz elli yıllık bir süre içerisinde görülmektedir.⁸¹

⁸¹ Bu konuda daha ayrıntılı bil. için bkz. ; G. RENDA ; Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850 , Ank. 1977 ; A.R.ALTINAY ; Lale Devri , Ank. 1973 ; Mustafa CEZAR ; Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi , İst. 1971 ; Doğan KUBAN ; Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme , İst. 1954 ; Yılmaz ÖNGE ; "Anadolu Sanatında Cami Motifi", Ön Asya , C.4 , 1968 , s.8-9 ; S.A.ÜNVER ; "Süsleme Bakımından Topkapı Sarayı Müzesi" , Güzel Sanatlar Der. , S.6 , 1949 , s.109-117 ; S. ÜNVER ; " Osmanlı Sanatında Vazolu ve Vazosuz Çiçek Demetleri " ,Vakıflar Der. , S. IX , Ank. 1971

3 - Kalem İşi Süslemelerin Mimarîde Kullanıldığı Yerler

Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı mimarisinde, iç süslemede en çok çini kullanılmakla beraber, bunu tamamlayan bir niteliğe sahip olan kalem işi tezyinatı da çok önemli bir bezeme türü olarak varlığını korumaktadır. Daha çok camilerde, türbelerde, medreselerde, mescit, ev ve konaklarda; duvarların üst kısımlarında, kubbe içlerinde, tavan örtüsünde, konsol, kemer, yastıklar, pencere alınlığı ve pencere kanatlarında, dış duvar yüzeyinde, kapı, mihrap, ayak, tonoz ve minberler de, hünkâr, müezzin ve kadınlar mahfillerinin tavan ve korkuluklarında , ahşap kirişler , sütunlar ve sütun başlıklarında kalem işi tezyinatının en güzel örnekleriyle karşılaşılmaktadır. ayrıca saraylarda, köşklerde, muvakkithane ve şadırvanlarda da kalem işi tezyinatı mükemmel ölçülerde halen varlığını korumaktadır. Genellikle evlerin baş odalarındaki tavanlarda , kapılarda, pencerelerin üst kısımlarında ve yanlarında , duvarların yüzeylerinde ve odalardaki yüklüklerin üzerlerinde de şahane boyutlarda bitkisel, geometrik veya natüralist boyalı nakışlarla karşılaşmaktayız.

A - Selçuklu ve Beylikler Devri Sanatında Kalem İşi Tezyinatının Kullanıldığı Yerler ve Çeşitleri

Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde kalem işi tezyinatına; yapıların tavan yüzeylerinde veya göbeklerinde, tavan eteklerinde, sütun gövdeleri ve başlıklarında , ana ve tali kirişlerde , konsol ve konsol aralarında, yastıklarda, hünkâr , müezzin ve kadınlar mahfil tavanları ile parmaklıklarında ayrıca minberlerinde rastlanmaktadır.

Kalem işi tezyinatında da aslında tahta, taş ve kağıt üzerindeki nakışlarda fazla bir ayrılık bulunmamaktadır. Bu sebeple rûmî denilen stilize

bitkisel motiflerle , natüralist çiçek ve yapraklarla veya geometrik şekillerle, yahut bunların karışımı ile meydana getirilmiş kompozisyonlu boyalı nakışları üzerinde bulundukları malzeme cinsine göre gruplara ayırabiliriz. Bunları malakârî dekorasyonla birlikte olan veya kabartma boyalı nakışlar ve ahşap üzerine yapılmış boyalı nakışlar olarak anlatıp, bu tekniklerin hangi yapılarda ve yapıların hangi elemanlarında olduklarının örneklerini belirteceğiz :⁸²

a-) Kabartmalı veya Malakârî Dekorasyonla Birlikte Yapılan Boyalı Nakışlar :

Çok az örneğin günümüze ulaşabildiği bu çeşit nakışlardan sadece Konya Beyhökim Mescidindekiler bilinmektedir . Bu eserde girişin sol tarafındaki odada , duvarda bir kuşak gibi dolaşan malakârî yazı bordürünün altında bulunan palmet şeklindeki kabartma püsküllerin etrafı , kırmızı ve beyaz renkli konturlarla süslenmiştir. ⁸³ Mescidin kubbe eteklerinde dolaşan, gene kabartma yazıların zemininde var olan boya izleri de gözlenmektedir.

b-) Sıva Üzerinde Yapılmış Boyalı Nakışlar :

Günümüze ulaşan eserlerden edinebildiğimiz kadarıyla , Selçuklu ve Beylikler devri yapılarında , dekoratif tuğla inşaat geleneğini yansıtan bir nakış şekli dikkati çekmektedir. Bu , alttaki inşaat malzemesinin cinsine bağlı kalmaksızın sıvanmış satırlar üzerine geometrik nizamda örülmüş tuğla dizilerini taklit eden sır nakış çeşididir. Tuğla örgüyü belirten derzler kırmızı veya siyah renkte çizilmekte , tuğlalar ise kompozisyon icabına göre

⁸² ÖNGE ; 1968 , 8

⁸³ ÖNGE ; 1968 , 8

boyanmaktadır. Böylece boyalı yüzey,sırlı tuğla kaplama gibi gözükmetedir. Bunlara örnek olarak, Konya Kılıç Arslan köşkündeki stalaktitli konsollar arasındaki duvar yüzeylerini , Konya Tac-ül Vezir Medresesinin ana eyvan ve türbe girişindeki yan duvarları ve Konya Alaaddin Camii'nin Sultan mahfilinin kemerlerini gösterebiliriz.⁸⁴

Bir başka dekorasyon şekli ise, taş veya tuğla ile örülmüş, sıvanmayarak sadece derzlerin üzerlerinin renkli çizgilerle süslenmesiyle oluşturulmuştur. Özellikle , tuğla ile örülüp üzeri sıvanmayan satıhlarda derzler kireç harçla doldurulup üzeri perdahlandıktan sonra, alttaki derzleri takiben kırmızı renkli çizgilerle süslenmekte ve böylece pek fazla bir özelliği olmayan tuğla yüzeyleri canlı bir ifade kazanmaktadır.⁸⁵

Bu stildeki boyalı nakışlar , Konya Alaaddin Camii'nin (1220) mihrap üstü kubbesinin tuğla kemerlerinde görülür. Aralardaki derzler mekik şeklinde , tuğlalar ise kırmızı renkte zikzaklar şeklindedir. Kemerleri taşıyan ayaklarda süslemeler ise beyaz çizgiler çizilerek düşey derzleri taklit eder şekildedir.Çeşitli onarımlarda Konya Beyhekim Mescidi'nin (13.'ın yy. 2.yarısı) tuğla kubbesinde de benzer şekiller ortaya çıkarılmıştır. Divriği Darüşşifası'nın ana eyvanında kırmızı renkli bir kitabede , tonozlarında ve camii kubbesinde ise astar şeklinde sarı sıva üzerine kırmızı , beyaz ve siyah renklerle stilize bitkisel ve geometrik bezemeler işlenmiştir. Duvar , kemer , tonoz ve kubbe yüzeylerinin de boyalı nakışlarla süslendiği mevcut izlerden anlaşılmaktadır.⁸⁶

Sıva üzeri kalem işi bezemelere özellikle Bursa ve Edirne eserlerinde rastlarız. Edirne Beylerbeyi , Muradiye Camii , Üç Şerefeli Camii , Mezit Bey Camilerinde, Bursa Yeşil Camii , Şehzade Ahmet ve Hatuniye Türbelerinde rûmîler , bitkisel desenler , kufi ve nesih yazılar devrin kalem işi bezemeleri

⁸⁴ ÖNGE ; 1968 , 8

⁸⁵ ÖNGE ; 1968 , 8

⁸⁶ ÖNEY ; 1992 , 85

için fikir vermektedir. Bu süslemelerin çoğu sıva altında kalmış ve çeşitli devirlerde yapılan onarımlarda yenilenmiş ve karakter değiştirmişlerdir.⁸⁷

Alanya Kalesinde , Alanya yakınında ki Alara kalesinde , Antalya Aspendos Tiyatrosunda, Konya Alaaddin Köşkünde sıva üzerine işlenmiş süslemeler çok harap durumdadır. Bunlar kırmızı ve siyah renkli zikzaklar, damalı kompozisyonlar olmak üzere genelde yapıların aynı elemanlarında uygulanmışlardır. Akşehir'in Reis bucağında Emir Yavtaş Türbesinin(1236) içinde krem rengi sıva üzerinde yer alan kırmızı renkli damalı bezeme ve siyah zemindeki sarı ve kırmızı renkli rozetler de çok ilgi çekicidir.

Ayrıca ; Afyon Boyalı köyde Kureş Baba Türbesinin (13.yy.) duvarlarında , Konya Selim Sultan Tekkesinin cephesinde tuğla kemerlerde (1257) ve Beyhekim Mescidi kubbesinde (13.yy.2.yarısı)' de tuğla örgülerinin derzleri kırmızı çizgilerle belirtilmiştir. Konya-Beyşehir yolunda Kızılören Han'ın (1206) mescidinde de mihrap nişi taş üzerine kırmızı çizgilerle süslenmiştir.⁸⁸

Sivas-Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası gibi muhteşem eserlerinde, duvar , kemer, tonoz ve kubbe yüzlerinin bu yapılardaki taş , ahşap ve çini dekorasyonu ile aynı üslupta olan boyalı nakışların tezyin edilmesi ile oluşturulduğu da mevcut izlerden anlaşılmaktadır.

Sivas Keykavus Darüşşifası içindeki yerler , Keykavus Türbesinin giriş cephelerinin iç yüzü, Alanya Akşehir Mescidinin duvarları, Trabzon Ayasofya Camii'nin bazı kısımları Selçuklu devrinin rûmî'li veya natüralist çiçekli nakışlarına tanıklık eden süslemeleri ihtiva etmektedir. ⁸⁹ Seçilen motifler daha çok tekstil kökenli ve geometrik karakterlidir. 14. ve 15. y.y.'da bitkisel desenler daha çok stilize edilerek işlenmiştir. Bu yüzyıllarda ahşap

⁸⁷ ÖNEY ; 1989 , 32

⁸⁸ ÖNEY ; 1992 , 85

⁸⁹ ÖNEY ; 1989 , 32

mescitlerde de aynı geleneğin sürdürüldüğü gözlenmektedir. Ankara Örtmeli, Geneği , Hacı İvaz , Sabuni , Eyyubi , Poyracı , Hoca Hundi ve Molla Mescitlerinde de ahşap malzeme ve boyama Selçuklu örneklerinden fazla bir fark göstermez.

c-) Ahşap Üzerine Yapılmış Boyalı Nakışlar :

Ahşap üzerine boyama tekniği özellikle "Ahşap Camiler" olarak adlandırılan Selçuklu ve Beylikler Devri cami gurubunun stalaktitli sütun başlıklarında , ahşap tavan kirişlerinde , profilli yastıklarda , mihraplarda , konsol ve tonozlarda görülmektedir. Ahşap üzerine olduğu için çoğu günümüze harap bir şekilde ulaşan bu nakışlar , genellikle aşı boyasıyla yapılmıştır. Kırmızı , koyu mavi , sarı , beyaz ve altın yıldız renkleri genelde görülen renklerdir. Fakat daima kırmızı renk hakimdir ki bu özellik daha sonraki 15. ve 16. y.y.' larda da devam etmiştir. ⁹⁰

Konya sarayının bazı salonlarında ahşap tavanların renkli , bitkisel ve geometrik desenlerle süslendiği, bilhassa stilize veya natüralist çiçek ve yaprak motiflerinin yer aldığı kompozisyonlar, gölgeli nakış dediğimiz akraba renklerin yan yana aynı motif içinde kullanılması ile oluşturulmuştur. Ahşap üzerine yapılan nakışların en güzel ve zengin örnekleriyle oluşturulan Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii'nde (1299) birbirinden ayrı 1200 motif bulunmaktadır. Beyşehir'in Köşk Köyü Mescidi (14.yy) ile Kastamonu Kasaba Köyü Candaroğlu Mahmut Bey Camilerinin tavanları da benzer şekilde bezenmiştir. ⁹¹

⁹⁰ ÖNEY ; 1989 , 34 ; ÖNEY ; 1992 , 141

⁹¹ ÖNGE ; 1968 , 38 ; ŞAPOLYA ; 1969 , 12 ; ÖNEY ; 1992 , 141

Ayrıca bezemelerde kullanılan cami motifi de , kalem işi süsleme olarak camilerin kubbe , tavan veya duvarlarında yer alarak, çoğunlukla sıva üzerine yapılmıştır. Türk , Barok ve Ampir üslubundaki dekorasyonda çeşitli yaprak ve çiçek motifleri ile manzara resimlerinde cami motiflerine çok sık rastlanmaktadır.

Afyon Sandıklı ilçesinde ki Ulu Camiinin (1273) mihrap tarafına bakan kubbe eteğinde ise klasik Osmanlı devri minyatürlerini hatırlatan ve büyük bir titizlikle işlenmiş olan İstanbul Sultan Ahmet ve Tophane Nusretiye Camilerinin resimleri mevcuttur.

B - Osmanlı Devri Sanatında Kalem İşî Tezyinatının Kullanıldığı Yerler

Osmanlı mimarisinde kalem işi tezyinatına yapıların duvarlarında, kubbede, eyvanlarda, tonozlarda, kemerlerde, kapı, saçak ve giriş tavanlarında, pencere sövelerinde ve kepenklerinde, hünkâr, müezzin ve kadınlar mahfil tavanlarında ve minberlerde rastlamaktayız.

Erken Osmanlı devri kalem işlerinden günümüze çok az örnek gelmiştir. En erken örnek İznik'te Kırgızlar Türbesinin pencere çevrelerinde gözlenen kalem işi tezyinatıdır. 14. y.y.'a ait olan bu örneğin yanı sıra, başka yapılarda da son yıllarda yapılan araştırma ve onarımlarda orijinal kalem işleri ortaya çıkarılmıştır.

Bursa'daki Yeşil Caminin örtü sisteminde tamamen kalem işlerinin var olduğu buradaki izlerden de anlaşılmaktadır. Yine 15.y.y.'ın ilk yarısına ait olan Edirne'deki Muradiye Camiinde de, özellikle kubbeli iki büyük bölümü ayıran kemerde , aynalı yazılarla, rûmîlerin bir arada kullanıldığı zengin bir bordürün parçalarını görmekteyiz. Ayrıca, gene kubbe içlerindeki izlerden de buranın tamamen kalem işi tezyinatlı olduğu anlaşılmaktadır.

Mihrap önü bölümünün duvarlarında da cennet bahçesi tasviri gibi kalem işi tezyinatları da vardır.

Bu yüzyıla ait olan İstanbul Davut Paşa Camisi ile Üsküdar'daki Rum Mehmet Paşa Camii ve Hatuniye Türbesinde , kubbe eteklerinde madalyon ve ağ şeklinde çıkan çizgilerin oluşturduğu , palmet ve kıvrık dallarla doldurulmuş çeşitli bordürler bulunmaktadır. Fakat bunlar son zamanlarda yapılan çeşitli onarımlarda zarar görerek tahrip olmuşlardır.⁹²

Klasik Osmanlı yapılarının çoğundaki kalem işleri , geç dönemlerde yapılan onarımlarda zarar görmüş ve bu devirlerin süslemeleri altında kalarak kaybolmuşlardır. Bunların bir kısmı son yıllarda yapılan restorasyonlarda ortaya çıkarılmaktadır .

Edirne'de ki Selimiye Camii'nin büyük kemerlerinde , 16.y.y.'ın ikinci yarısı kalem işlerinden örnekler görebiliriz. Bunlar desenlerine olan benzerlikleri ile dikkati çekerler. Üsküdar'da Yeni Valide Camiinde ise geç klasik devrin kalem işlerinden örnekler vardır.

Yine Üsküdar'da Çinili Camiinin kubbe içindeki şemseler içinde orijinal kalem işleri ortaya çıkarılmıştır. Daha geç devirlerden ise genellikle orijinal örneklere daha kolay rastlanmaktadır.

C - Batılılaşma Devri Sanatında Kalem İşi Tezyinatının Kullanıldığı Yerler

18.yy.'ın ilk yarısında , Lale devri ile başlayan "Batılılaşma" hareketinden, Avrupa'yla çok yakın ilişki içine giren Osmanlılarda etkilenmişlerdir. Asıl maksat ve amaç olmadığı halde yenileşme hareketleri

⁹² ŞAPOLYO ; 1969 , 2 ; EROĞUL ; 1990 , 3-4 ; ÖNKAL ; 1992 , 16

Türkiye'de sanatı etkilemiş ve Batı Sanatı önemli ölçüde Türkiye'ye girmiştir⁹³. Batının Barok , Rokoko ve Ampir üsluplarının Türk mimarisine sızdığı Batılılaşma döneminde , özellikle iç mimaride yeni bir süsleme programının uygulandığı görülmektedir. Önce Barok ve Rokoko , sonrada Ampir unsurlar geleneksel duvar nakışlarının yerini almıştır. 17.yy.'dan sonra, Barok ve Rokoko duvar bezemelerinden köklenen motifleri benimseyen boyalı nakışlar , Barok kartuşlar , girlandlar, "C" ve "S" kıvrımları , istiridye motifleri , çoğu kez manzaralar , çiçekli vazolar ve natürmort kompozisyonlarından oluşan bir tür duvar resmine dönüşmüştür. Bunlar , hemen her yapıda belirli bir programı izleyerek tavan eteklerini dolayan şeritler veya duvarların üst kısımlarındaki panolar içinde yer alırlar.⁹⁴ Bu dönem yapılarının süslemesinde en büyük yenilik duvar resimlerinin ortaya çıkmasıdır.

Önceleri etkisini saray çevresinde gösteren bu değişim , saray dışında da yeni ilgiler ve gereksinmelere yönelik bir sanat ortamı oluşturmuştur. Her padişahın, kendi döneminin istek ve beğenisine göre değişiklikler yaptırdığı veya bölümler eklettiği bir yapı kompleksi olan Topkapı Sarayındaki Batı tarzı resimlere ise harem dairesindeki ocaklarda, dolap kapaklarında , niş ve hücrelerde, döşeme kenarlarıyla birçok eşyada rastlamaktayız. Topkapı Sarayının özellikle harem dairesinde karşılaştığımız bu duvar resimleri , mekanların tavan eteklerini dolaşan geniş şeritlere, barok ve rokoko motiflerle kartuşlara yerleştirilmişler ve kalem işi nakışlar halinde işlenmişlerdir. Bu resimlerde ana konu , figürsüz manzaralardır. Özellikle İstanbul manzaralarının da yer aldığı bu resimler 16. yy.'dan bu yana özellikle minyatürlerde gelişerek devam etmiş ve 19. yy. sonlarına kadar Türk süsleme sanatının önemli bir çalışma konusu olmuştur⁹⁵

⁹³ Bernard LEWIS ; Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Metin KIRATLI, T.T.K., II. Baskı, ANK 1984 ,s. 43-54

⁹⁴ RENDA ; 1982 , 79 ; RENDA ; 1977 , 193 ; ARIK ; 1993 , 432 ; CEZAR ; 1971 , 17

⁹⁵ RENDA ; 1977 , 123 ; ARIK ; 1993 , 432

Üslup açısından ele alınıp incelendiğinde , Anadolu'da , camilerde yer alan resimlerden , özellikle manzara resimleri perspektif ve ışık- gölge oyunları bakımından yeni bir resim anlayışını , Batının özelliklerini ortaya koyar. Bazıları minyatür geleneğinin resim anlayışına bağlı tasvirler olarak karşımıza çıkar. Bunlar ister manzara , ister yapı tasviri olsun , genelde o fikri yansıtan şemalar, anonim kalıplar , yani kavram resmi niteliği taşırlar ve yüzeysel süs motifi biçiminde gösterilirler.⁹⁶ Camilerin kubbe, tavan veya duvarlarında kalem işi olarak yer alan cami motifleri de önemli bir yer tutmaktadır. Bunlarda, diğer dekorasyonların üzerine, sıva yahut kaplama ile yapılmışlar veya harçla kabartma olarak meydana getirilmişlerdir.

Manisa'da Hafize Sultan Camii'nin 18.y.y.'da yenilenen kalem işleri arasında son cemaat yerine açılan pencerelerden, cümle kapısının sağındaki ilk pencerenin alınlık tezyinatında bir kartuş içinde, iki minareli minik bir camii resmi ile , Afyon'un Sandıklı ilçesindeki Ulu Camii'nin mihrap tarafına bakan kubbe eteğinde ise Klasik Osmanlı Devri minyatürlerini hatırlatan harika bir çalışmayla yapılmış , İstanbul Sultan Ahmet ve Tophane Nusretiye camilerinin resimleri mevcuttur. Ayrıca , Merzifon Alaca Camii duvarlarında ve Eskişehir - Sivrihisar Haznedar Mescidinin duvarlarında da Mekke'de Kale civarındaki Kabe tasvirleri panolar halinde işlenmiştir.(18.y.y.)⁹⁷

Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii'ndeki resimleri ile Amasya'da Sultan Beyazıt Camii'nin Şadırvanında, kubbe ve eteklerde çepeçevre dolaşan İstanbul manzaraları mevcuttur. Bunlar 18. ve 19. yy. Türk resim sanatının en ilginç örneklerindendir. İlk bakışta acemice yapılmış etkisi bırakan, yalın ve çocuksu görünümlü bu resimler çok yönlü özellikler ortaya koyarlar. Biçim ve konu bakımından soyut nitelikli tasvirlerin yanı sıra

⁹⁶ ARIK ; 1993 , 434

⁹⁷ ÖNGE ; 1968 , 38

insansız olmasına bakılmadan bazı sahnelerde yapılmıştır. Örneğin Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanının eteğindeki , bir yangını kendi kendine söndürmeye çalışan tulumba resimleri gibi.⁹⁸

Kastmonu' da İbn – i Neccar Camii'nin içinde güney - doğu köşesine yakın bir yerde , kesme taş kaplama üzerine , sıva ile yapılmış olan kabartma çizgilerle şematik bir camii resmi işlenmiştir. Yine Kastamonu Nasrullah Camii'nin Kible tarafındaki Bayraklı Medresesinin revak duvarında, mahalli üsluplu ve çok stilize bir şekilde resmedilmiş olan , Sultan Ahmet Camii'nin resmi görülmektedir. İstanbul'da Rüstem Paşa Camii'nin çini duvar kaplamaları içinde de Kabe tasvirli bir pano bulunur.⁹⁹

Denizli Acıpayam Yazır Köyü Camiinde , neredeyse boşluk korkusunu düşündürecek şekilde tüm yüzeylerde ve ahşap tavanda resimler, çeşitli desenler yer almaktadır. Burada ise ağaçlıklı bahçelerde camiler, kavun, karpuz ve daha birçok meyvenin kümелendiği natürmort kompozisyonlar görünmektedir.¹⁰⁰ Urla Kapan Camii Şadırvanında , Soma'da Hızır Bey camii ve Yozgat Başçavuş oğlu Camiinde de çeşitli resimlerin en zengin ve ilginç örnekleri bulunmaktadır. Soma Hızır Bey Camiinin mihrabında gördüğümüz meyveler ve tepesi kesilmiş karpuz kompozisyonu , Amasya'da Ali Bir Civan Türbesindeki resimlere benzediği gibi hayli ilginç ve güzeldir.¹⁰¹

Sivil mimaride ise genellikle 18. ve 19.y.y.'lara tarihlenen Türk evleri , konaklar gerek içte ve gerekse dışta söz konusu ettiğimiz son devir Türk süsleme sanatının motifleri ile süslenmiştir ve camilerde görülen tasvirler ile de büyük bir ilişki içinde görülmektedir. Bunlardaki manzara resimleri, natürmortlar, tek gemi ve yapı tasvirleri tıpkı İstanbul örneklerinde olduğu

⁹⁸ RENDA ; 1976 , 181 –200 ; ARIK ; 1993 , 435 ; ÖNGE ; 1968 , 39

⁹⁹ ÖNGE ; 1968 , 39

¹⁰⁰ ARIK ; 1993 , 436

¹⁰¹ ARIK ; 1973 , 31

gibi, minyatür üslubuyla da karışan , Batının üçüncü boyutunu da benimseyen bir işleyiş gösterirler.¹⁰²

18. ve 19. y.y.'da İstanbul'da yönetimdekilerin ve halkın ileri gelenlerinin yaptırdığı sayısız köşk , kaşır ve ev bulunmaktaydı. Bunların çoğunun duvarlarında , tavanları ve tavan eteklerinde , nişlerin ve yüklüklerin üzerlerinde değişik resimler ve bezemeler görülmektedir.. Ayrıca İstanbul hakkında yazılan seyahatnamelerde de bu evlerdeki güzel resimlerden bahsedilmektedir. Tavan sivil mimarimizde büyük önemi olan bir konumdur. Bu nedenle en önemli ve güzel tezyinat örnekleri genelde tavanlarda ve kubbelerde yer almaktadır.

Genelde bu evlerin duvarlarının çiçekli vazo ve saksılar , vazodan taşan çiçekler ve çeşitli kır manzara motifleriyle donatılmış olduğu gözlenmektedir. 18.y.y.'ın ikinci yarısında ise , genelde çiçekli vazolar, gemi ve savaş resimleri kullanılmakla beraber, duvarların üst kısımlarında , kır manzaraları, havuzlu bahçe, çiçek ve meyve resimlerinin görüldüğü gezginlerin notlarında da bulunmaktadır.¹⁰³

İstanbul'da bilinen en erken tarihli manzara resimleri ise Bebekte Kavafyon Konağının sadece iki odasının duvarlarında ve tavan eteklerinde şeritler halinde bulunmaktadır. İstanbul Emirgan'da ki Şerifler Yalısında da , orta salonun tavan eteğinde , yalının baş odasının duvarlarının üst kısmında mimari tasvirler ve manzara kompozisyonları vardır. İstanbul'da Sadullah Paşa yalısında , Çengelköy'de Pavlidis ailesinin yalısında , bunun kubbeli odasının kubbesinde , Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesinin sebilinin içinde ve Nusretiye Camii'nin şadırvanında da bu evlerdeki resimlere benzeyen İstanbul panoramaları yer almaktadır. Yine büyük bir panoramayı İstanbul Kavofyan Konağına eklenen kubbeli odanın kubbesi içinde görmekteyiz.

¹⁰² RENDA ; 1977 , 118

¹⁰³ RENDA ; 1977 , 118

Buradaki fayton ve süvari resimleri , ilk kez duvar resimlerinde insan figürünü bize göstermektedir.¹⁰⁴

Yüzyılın başlarında yapılmış bir çok ev ve konakta manzara resimleri ile süslenmiştir. Antalya-Tekelioğlu evinin misafir odasının üst kısımlarında , Milas-Bahattin Ağa Konağının sofa duvarında , Bursa-Şemaki Evinin duvarlarında, Antalya-Adatepe , Hacı Mehmet Ağa Konağında , Ödemiş-Birgi Çakır Ağa Konağında , Çanakkale-Bayramiç Hadımoğlu Konağında , Kayseri -Bürüngül'de bir evin duvarlarında , Datça-Reşadiye Mehmet Ali Ağa Konağı, Safranbolu Mustafa Kavsa Evi , Yozgat Nizamoğlu Evi , Safranbolu Hacımemişler Konağı gibi daha birçok ev ve konakta da bu dönemin resimleri bulunmaktadır.¹⁰⁵ Ayrıca Edirne'deki Meriç Köprüsünün tarih köşkünün tonozunda da 19.yy.'ın ortasında yapılmış olan resimlere rastlanmaktadır.

Rumeli ve Balkan'larda da duvarlarında resimler bulunan birçok cami ve ev bulunmaktadır. Örneğin ; Kastoria'da Nanzi evinin baş odasındaki duvarın üst kısmında , Yunanistan'da Manolaki evinde, Filibe'de birçok evin duvarlarında ve niş içlerinde , Üsküp ve Manastır'daki bazı camilerde de bu evlerdeki gibi madalyon içinde resimlere rastlamaktayız. Ayrıca , Üsküp İsa Bey Camii'nin giriş kapısının iki yanındaki pencere revakı , II . Sultan Murat Camii'nin son cemaat yerinde , Manastır İshak Bey Camii'nin kubbe eteğinde değişik manzara kompozisyonlarına , şeritler halinde kır ve bahçe tasvirlerine de rastlamaktayız.

¹⁰⁴ RENDA ; 1977 , 108-121

¹⁰⁵ ARIK ; 1993 , 437-438 ; RENDA ; 1977 , 123-140 ; Mehmet İBRAHİMGİL ; "Balkanlarda Türk Mimarisi", Kültür ve Sanat Der. , Haziran 1996 , s .39-40

IV . KATALOG

A – Amasya Merkezindeki Eserler

1 - Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanı

Bulunduğu Yer: Amasya , merkez , Hacı İlyas Mahallesiindeki II.Sultan Beyazıd Camii avlusunun kuzeyinde , muvakkithanenin biraz ilerisinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 1-32

Çizim No: 1

İnceleme Tarihi:15.10.1998 - 28.08.1999

Yaptıran: Şadırvanın ilk halini Ayşe Hatun'un yaptırmıştır. Fakat şu andaki şadırvanın kimin tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. ¹⁰⁸

Yapan: Yapı ustasının kim olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Şimdiki Şadırvanın yerinde olan ilk şadırvan 1277 – 1812 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Fakat daha sonra şadırvanda bulunan sıcak su tesisleri bozulduğu için bu yapı ya yıkılmış yada , külliyeye bağışlanan vakıflarla beraber 19. yy.'da onarılmış veya yeni baştan yapılmıştır. II. Beyazıd külliyesinde bulunan muvakkithanenin güney duvarındaki resimlerde külliyenin resmi tasvir edimiştir.Fakat burada şadırvanın resmi bulunmamaktadır.Buda bize şadırvanın muvakkithanenin

¹⁰⁸ .A. YÜKSEL ; Osmanlı Mimarisinde II. Beyazıd – Yavuz Selim Devri (888-926 / 1481 – 1520) , V. Cilt , İst. 1985 ,s. 26

inşa tarihi olan 1256/1840 yılından sonra yapılmış olduğu ihtimalini vermektedir.¹⁰⁹

Biçim ve kubbe süslemesi bakımından ele alındığında da yapının geçen yüzyıl eseri olduğu kesinleşmektedir.

A . Yapının Tanımı:

Amasya İl. Sultan Beyazıd külliyesinde ; Camii , Medrese , İmarethane, Türbe ,Şadırvan ve Muvakkithane yapıları bulunmaktadır. Külliyedeki Sultan Beyazıd Camiinin kuzeyinde, Muvakkithanenin biraz ilerisinde bulunan şadırvan, on iki ahşap sütun üzerinde oturtulmuş, onikigen piramidal çatılı ve sivri kemerli bir yapıdır. Saçak kenarları ahşap ince oymalıdır. Şadırvanın,Selçuklu kümbetlerine benzeyen sivri külahının üstü kurşun kaplıdır ve şadırvan içeriden kubbelidir. Sütunların üzerinde klasik sütun başlıkları bulunur.(Fotoğraf 1)

Kesin tarihi bilinmemekle beraber son devirde yenilendiği anlaşılan yapının, ortadaki havuz kısmı mermerden yuvarlak biçimli olup, çevresi 15,30m'dir. Şadırvan , caminin son cemaat yerinden 14,40m. uzaklıkta bulunmaktadır.¹¹⁰

109 G. RENDA , "İl Beyazıd külliyesinde Muvakkithane", İ.Ü. Ed. Fak.Sanat Tarihi Yıllığı VI, İst. 1976 ,s.190'da şadırvan ve muvakkithanenin resimlerini kıyaslayarak, şadırvanın muvakkithanenin inşa tarihi olan 1256 / 1840'dan sonra yapıldığı kanaatine varmıştır. Goodwin, A History of Ottoman Architecture, London 1971, s.155 de, Şadırvanı Uşak Germiyanoglu Ulu Camine (1419/1822) bağlayarak bu camiden buraya gelme olasılığı yüksek demektir. Ayrıca, RENDA , 1977 , 160'da ; H.H. YAŞAR 'ın ; Amasya Tarihi, İstanbul 1928,C.1, s.131'de El Hac Hüseyin Zeki Efendinin Muvakkithane ile Şadırvan Vakfında söz edildiğini fakat şadırvandan söz edilmediğini bildirmektedir.

¹¹⁰ A. YÜKSEL ; Osmanlı Mimarisinde İl. Beyazıd – Yavuz Selim Devri (888-926 / 1481 – 1520) , V. Cilt , İst. 1985 ,s. 26 ; Vakıf Abideler ve Eski Eserler , C. 2 , VGM. , Ank. ; 1972 , s.223

B- Süsleme Programı

Yapının dış cephe yüzeylerinde süsleme bulunmamaktadır. şadırvanın içindeki kubbe ve kubbe eteklerinde oldukça önemli duvar süslemeleri vardır.(Fotoğraf 2) Kubbe eteğini çepeçevre dolaşan , beyaz zemin üzerine kırmızı, yeşil ve mavi gibi renklerin kullanıldığı bir kuşak içinde bulunan duvar resimleri İstanbul manzara tasvirleridir. Kubbe göbeğinde ise mavi ve kırmızı renklerin yoğun olarak kullanıldığı "S" kıvrımlı ve kenarları tığlı bir bezeme gözlenmektedir.

Kubbe eteğindeki manzara tasvirlerinin bir kısmı zaman içinde dökülmüştür. Bu resim şeridinn üstünde kenarları yuvarlak, dikdörtgen kartuşlar halinde, biri okunamayan altı adet yazı kartuşu bulunmaktadır. Bunlar sülüs yazılar olup çeşitli hadisleri içermektedir.

1 - Yapılış Tarihi:

Süslemenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2 - Sanatçısı :

Amasya Sultan Beyazıd Camii şadırvanın süslemeleri, Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami şadırvanındaki süslemelerle slub birliği göstermektedir. Buda bize, iki yapının da aynı usta tarafından bezendiğini düşündürmektedir. Zileli Emin imzalı olan Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami şadırvanındaki süslemeler, minyatür geleneğinin resim anlayışını ve üslubunu her iki yapıda da büyük benzerliklerle anıtsal duvar resmi olarak göstermektedir. Ayrıca İstanbul'u görmüş olması gereken Zileli Emin Enbat, aynı dönemde Merzifon, Amasya ve büyük bir olasılıkla Tokat'ta da çeşitli duvar resimleri yapılmıştır.

3- Malzeme :

Resimlerin bazı yerlerinde meydana gelen dökülmelerden anlaşıldığına göre ; yapıdaki duvarın yüzeyi kırıktı kireç sıvası ile kaplanmıştır. Desenler bu sıvanın üzerine işlenmiştir. 1834 yılında suni boyaların yapımına başlandığı halde, buradaki resimlerin yapımında tabii

4- Teknik:

Şadırvandaki duvar bezemelerinde genel olarak serbest fırça çalışmaları görülmektedir. Özellikle resimlerin ince ayrıntılarında rastladığımız bu çalışma ustanın kendi el becerisine ve resim bilgisine dayanmaktadır. Yazı kartuşlarında ,ev , camii, minare ve sütun gibi yerlerde ise şablon tekniği uygulanmıştır. Şablon tekniği ; zeminde desenin yerinin belirlenmesinden sonra , hazırlanan delikli desen kağıdından özel kömür tozuyla desenin zemine geçirilmesi sonucu oluşturulan bir tekniktir. Şadırvandaki bezemeler daha çok topografik görüntüler olmakla beraber mimari tasvirlerdeki ayrıntılar ile de ince bir işçilik sergilemektedir. Daha çok İstanbul'u ve dönemin Avrupa kökenli yeni eşyalarını tanıtmak amacıyla yapılan bu resimler, batılılaşma devrini çok iyi yansıtan duvar resimleri süslemelerdir.

5- Kompozisyon:

Şadırvanın kubbe eteğindeki İstanbul panoramasını andıran resimlerde daha çok açık kahverengi, kırmızı, yeşil ve mavi renkler hakimdir. Kırmızı bordürlü krem rengi zeminli bir kuşak içerisinde İstanbul

manzaraları ve Amasya II. Beyazıd Camii'nin de bulunduğu süslemeler yer almaktadır. Resimlerin birçok yeri çeşitli sebeplerden dolayı tahrip olmuşsa da, İstanbul'un bazı semtlerini ve yapılarını tanımak şu anda da mümkündür. Resim frizlerindeki tabii tahrip devam etmektedir. (Fotoğraf 3-4-5-6)

Resim şeridinde ilk olarak , birçok kırmızı çatılı evin yanında görülen bayraklı bir yapıyı anlatabiliriz. Fakat bu bölümün resimleri bozulmaya yüz tutmuş olduğundan tam olarak tasvir edilememektedir. (Fotoğraf 7) Şeridin devamında, büyük bir cami resmi bulunmaktadır. (Fotoğraf 8) Burada ayrıca, İstanbul' da ki Galata kulesinin çizilmiş olduğunu söyleyebileceğimiz , şeridin dışına taşarak çizilmiş olan bayraklı bir kule görülmektedir. (Fotoğraf 9-10) İstanbul manzarası oluştururcasına, İstanbul'daki Süleymaniye, Ayasofya ve Beyazıd Camilerinin resimleri de görülebilmektedir. Ağaçlar arasında resmedilen camilerin altlarında ise, kırma çatılı , kırmızı kiremitli bir çok ev bulunmaktadır. (Fotoğraf 11) Manzara tasvirlerindeki ; ağaçlar arasına çizilen tek tek cami ve türbe motifleri realist bir üslupla çizilmiştir .Buradaki tasvirlerde yeşilin her tonunun kullanıldığı ağaçlar büyük bir ihtimalle Amasya şehrindeki yeşillikten esinlenerek yapılmıştır.

Anlatılan ilk bölümün iki yanı da dökülmüş olduğu için bozuk durumdadır. (Fotoğraf 12) Anlatıma sağa doğru devam edildiğinde , ayaklı bir vazodan çıkan çiçeklerin üzerindeki büyük bir saat kadranını görürüz. Panoramada bir ara motif gibi kullanılan bu saat motifinin duvar saati gibi çizilmesi , yapının hemen karşısındaki Muvakkithaneden etkilenildiğini bize düşündürmektedir. (Fotoğraf 13)

Bu vazo ve saat motiflerinin devamında büyük ebatlı ve kulplu bir vazodan çıkan yeşil yapraklar ve üstte kırmızı büyük bir çiçeğin olduğu motifi görmekteyiz. (bkz. Fotoğraf 13) Bunun yanında ise , baldaken tarzı , kubbeli ve ortası havuzlu bir çardak tasvir edilmiştir. (Fotoğraf 14-15) Buradaki resimlerde daha çok kırmızı, kahverengi ve yeşil renkler hakimdir. Bu bölümün devamında büyük bir camii resmedilmiştir. Bu camii , beş

revaklı son cemaat yeri ve büyük kubbeleri ile minareli bir yapıdır. Camii , Amasya Sultan Beyazıd Camii olmalıdır.(Fotoğraf 16) Bu motifin yanında, Amasya'da son on yıla kadar bulunan ırmak üzerine yerleştirilmiş iki su değirmeni çizilmiştir.(Fotoğraf 17) Buradaki kompozisyonda gene serviler ve değişik ağaç motifleri bulunur . Resmin devamında, bir ara motif gibi kullanılan yeşil ve büyük bir ağaç motifi vardır ve ilginç bir şekilde , bu ağacın içine büyük bir ev motifi çizilmiş durumdadır.(Fotoğraf 18)

Resim şeridinin devamında, kuleli bir saray tasviri ile çeşitli ev resimleri oldukça detaylı bir şekilde işlenmiştir.(Fotoğraf 19) Buradaki saray benzeri ev , sivri külahlı kalın bir kuleye sahiptir. Burası duvarlarla çevrili , birçok evin ve servi ağaçlarının da içinde bulunduğu bir alandadır. Amasya evlerine benzeyen bu evlerinde çatıları kırmızıdır. Sol tarafta küçük bir kuleye çıkan merdivene benzer bir motif işlenmiştir.(Fotoğraf 20)

Bu tasvirin devamında bozuk olmakla beraber büyük bir su değirmeni, çoğu yeri silinmiş ev ve ağaç motifleri bulunur.(Fotoğraf 21) Ayrıca , ortadan bir merkezden çıkan tarım araçlarına benzeyen çeşitli aletlerde resmedilmiştir. Bunlar ; tırmık, kürek , çapa , orak, bel , büyük bir sepet ve ucu görünen bir merdiven motifi gibi resimlerdir. (Fotoğraf 22)

Sonraki bölüm çok bozulmuştur fakat burada üzerinde bayrak olan , türbe benzeri bir yapı bulunmaktadır.(Fotoğraf 23) Bu bina resminin yanında ise , süslü dört ayağa sahip olan ve yanları kırmızı renkli bölümler halinde bezenen büyük bir masa motifini görmekteyiz. Masanın üzerinde , içinde divit olan bir hokka , sepette meyve resimleri ve ortada vazo benzeri bir motif resimlenmiştir.(Fotoğraf 24) Masanın yanında , daha önce anlattığımız saat motifinin yanında bulunan ve gene bir ara motif gibi işlenen uzun , ibrik şeklindeki bir vazodan çıkan kırmızı çiçek resimlerini görmekteyiz. Sadece buradaki vazo süslemesi değişiktir ve tek kırmızı çiçek yerine iki adet kırmızı renkli çiçek bulunmaktadır.(bkz.Fotoğraf 24) Buranın devamında , bozuk olmakla beraber sadece üstü kapalı ve yanları açık olan bir yapıyı anlatabiliriz. Bunun yanında kule benzeri bir yapı daha bulunur. Bu motiflerin

devamında, üzerinde köşeli bir tepsi varmış gibi resmedilen altı köşeli bir masa motifi daha görmekteyiz. Burada da çatılı evler bulunur fakat tam olarak görülememektedir.(Fotoğraf 25)

Şeridin devamı oldukça bozuk durumdadır. Fakat birçok evin arasında kare şekilli havuz benzeri bir motif görülebilmektedir.(Fotoğraf 26-27) Sağa doğru devam edildiğinde, bozuk bölümün ilerisinde, tepeler üzerine resmedilmiş kırmızı bir sandalye ve iki mavi tekerlekli bir top arabasının bulunduğu kompozisyonu görüyoruz.(Fotoğraf 28) Bu süslemenin yukarısındaki dökülen kısım incelendiğinde , büyük bir palmye ağacı ve uzun servi ağaçları gözlenebilir. Bu kompozisyonun devamında ise küçük çatılı ve uzun, apartmana benzer bina resimleri görülmektedir. Manzara şeridinin devamı bozuktur ve anlatılamaz durumdadır.Burası İstanbul manzarasının olduğu yere bağlanmıştır. (bkz.Fotoğraf 3-6)

Buradaki tüm resimlerde gölgelendirmelerle oluşturulan ince bir işçilik ve renk ahengi gözlenmektedir.Öte yandan, masaların üzerine yerleştirilmiş meyve çanakları , Avrupai tip sandalyeler, değirmenler, top arabası, çiçekli vazolar, pusula, saat kordonları ve duvar saati resimleri de ilginç bir şekilde tüm ayrıntıları ile resmedilmiştir. ¹¹¹

Bu resim kuşağının hemen üstünde ise, dikdörtgen şeklinde, kenarları oval olarak kapatılmış olan altı adet yazı kartuşu bulunmaktadır.(Fotoğraf 29) Kartuşların içlerinde sülüs yazısıyla tekrar edilmiş olan hadisler vardır ve aralarında beyzi şekiller içinde okunamayan başka yazılarda bulunmaktadır. Büyük bir bölümü bozulmuş olan bu kartuşlar, kenarlarında iki zencerek motifinin bulunduğu kırmızı bordürlü oval levhalarla birbirine bağlanmıştır. Levhanın üstünde açık kırmızı bir vazodan çıkan büyük bir çiçek demeti bulunur. Bu çiçeklerin rengi net değildir fakat, yeşilliklerle beraber ortadaki kırmızı güller göze çarpmaktadır.Bu güller bazılarında ortada , bazılarında gelişigüzel yerleştirilmiştir.(Fotoğraf 30-31)

¹¹¹ RENDA ; 1977 , 158

Yazı kartuşları tekrarlar halinde devam etmekte sadece kartuş içlerindeki hadisler değişmektedir.(bkz.Fotoğraf 3-6)

Kubbe göbeğinde ise kırmızı bir yuvarlaktan çıkan büyük "S" kıvrımları tarzında oluşturulmuş bölümler bulunur ve bunların içi tamamen krem rengi kıvrık dallarla doldurulmuştur. Buradaki "S" kıvrımları kırmızı ve mavi renklerle yapılmıştır. Kubbe göbeğindeki yuvarlak bölümün kenar bordürü bir düz bir ters şeklindeki palmet motifleri ve yapraklarla bezenmiştir.(Fotoğraf 32 – Çizim 1) Bordürde zemin koyu mavi olup, palmetler krem rengi ile renklendirilmiştir. Palmetlerin ortalarında bir mavi bir kırmızı küçük birer benek bulunmaktadır. En dış bordürde ise, koyu sarı oymaların ucundan çıkan mavi tığlar görülür. Bunlar küçük kandillerden çıkan gri renkli mumlara da benzemektedir.

C- Kalem İşi Süslemenin Tarihlendirilmesi:

Amasya Sultan Beyazıd Cami şadırvanının resimleri Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami şadırvanında ki resimlerle üslup birliği göstermektedir. Yapılar arka arkaya dizilmiş , çiçekli vazolar, ağaçlar , sandalyeler , top arabaları ve camiiler birbirine çok benzer şekillerde resmedilmiştir. Çeşitli camii , türbe , top arabaları , vazolar, masa , sandalye ve su değirmeni gibi çeşitli motifler aynı üslupla çizilmiştir. Her iki yapıda da , o dönem ve İstanbul yaşantısı anlatılmaya çalışılmış, ayrıca yapıların resimlerinde de topografik özellikler hakim olmuştur. Yazı kartuşlarında ise büyük bir benzerlik gözlenmektedir.

Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami şadırvanının resimlerinin 1292 / 1875 tarihinde yapılmış olduğunu biliyoruz. Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı ile aralarındaki üslup benzerliklerinden dolayı , Amasya'da ki şadırvanın da sanatçı imzası ve tarihi bulunmasa da aynı dönem olan 19. yy.'ın son çeyreğinde yapılmış olduğunu söyleyebiliriz.

2 - Amasya Sultan Beyazid Külliyesindeki Muvakkithane

Bulunduğu Yer:Yapı ; Amasya, Merkez Hacı İlyas Mahallesinde bulunan II. Sultan Beyazid Külliyesindeki caminin kuzey batısında ,medresenin hemen kuzey doğusunda yer almaktadır.

Fotoğraf No:33-68

Çizim No: 2

İnceleme Tarihi:15.10.1998 – 28.08.1999

Yaptıran : Muvakkithanenin kitabesinden anlaşıldığı gibi, yapı Kapancızade Hacı Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Yapı, kütüphane ve ufak bir şadırvanla birlikte yaptırılmış ve vakfedilmiştir.(Fotoğraf 33)

Yapan : Yapı ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi:Muvakkithanenin kapısının üzerindeki inşa kitabesinde yapının 1256 / 1840 yılında yapıldığı bildirilmektedir.¹¹² Kitabe şöyledir :

Gürûh-l hâceganın bârî Fahr-l mubâhatı
Mehâsin-l menkabet-l Hacı Hüseyin marifet –pira
Amasya şehriçre camiinde Bayezid Han'ın
Ne dilcu yaptı işte bir muvakkit-hâne-l vâlâ
Recâdır gıpta etmek doğrusu bir hayr eserdir
Muvaffak eyledi Zât –l şerifin hazret-l Mevla

¹¹² Muvakkithanenin kitabesindeki tarih 1256 olarak okunabilmektedir.Bu konuda RENDA; 1976, 181'de H.H. YAŞAR'ın , 1928 , 131'de ki eserinde yapıyı yanlış bir şekilde 1258 tarihli olarak bildirdiğini söylemektedir.

Semada mihr-l meh hemçû semâ ettikçe devranı
Ola her saati burc-l şerefte şa'saa-efzâ
Yazılsun tâkînatâhir mücevherle dedim târîh
Sezadır Bayezid'e muvakkît-hâne-l zibâ

1256

A - Yapının Tanımı:

Genelde büyük camilerin yanında , saat ayarlarının yapıldığı , ayrıca ezan ve namaz vakitlerini belirterek halka duyuran yapılara "muvakkithane" denilmektedir.¹¹³

Amasya II. Beyazıd külliyesindeki Muvakkithane, II. Beyazıd Caminin kuzey batısında bulunmaktadır ve ampir üsluplu olarak kareye yakın bir dikdörtgen mekana sahip tek bir odadan oluşmaktadır. İki ahşap sütunlu bir revak ile giriş kısmında büyük bir Bursa kemeri bulunur. Kırmızı çatılı olan yapının ön yüzünde ve yanlarında üçgen alınlıklar görülmektedir. Yapının ön cephesi hariç , dış yüzeyleri sıvayla kaplıdır.(Fotoğraf 34) Ön cephedeki alınlıkta, içerisinde yazı olan madalyon şeklinde küçük bir süsleme unsuru bulunmaktadır. Beş büyük pencereye sahip olan muvakkithanenin giriş kapısı üzerinde beş satırlık Türkçe Talikle yazılmış kitabesi yer almaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünden öğrendiğimize göre; yapının restorasyonu 1960-61 yılları arasında yapılmış , badanası yapılarak , iç süslemeleri hiç bir değişikliğe neden olmadan yenilenmiştir. Ayrıca , ahşap sütunlar boyanmış ve çatı onarılmıştır.

¹¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: RENDA ; 1976 , s. 182-184 ; M. SÖZEN – U. TANYEL I, 1992,168

B- Süsleme Programı:

Yapının dışında, binanın ampir üslubu niteliğindeki görüntüsünü kuvvetlendiren üçgen alınlıklardan yalnız ndeki alınlıkta, kenarları bitkisel bezemeli yuvarlak bir madalyon motifi bulunmaktadır.(Fotoğraf 35) Burada bir zamanlar farklı süslemelerinde olabileceğini gösteren bu motiften başka , yapının dışında herhangi bir süsleme yoktur.

Yapının içindeki süslemeler ise minyatüre yaklaşan bir tarzda bezenerek işlenen ve tavan silmesini çepeçevre dolaşan bir bordür içerisindeki , birbirinin devamı olarak görülen manzara tasvirleridir. Bu manzara tasvirleri genelde , kır manzaraları , cami, türbe ve köprü gibi natrmortlardır. Batı duvarında koyu sarı yaldızlı niş içerisine natürmort duvar süslemeleri yerleştirilmiştir. Altın yaldız çerçevenin içinde de aşağıya sarkan perde motifi vardır. İç duvar yüzeylerindeki pencere alınlıklarında ve pencere aralarında orijinal kalem işi bezemelerine rastlamaktayız. Pencere üstlerinde barok tarzındaki "S" ve "C" kıvrımlarının oluşturduğu kompozisyon içerisindeki halife isimlerinin yazılı olduğu hat sanatı örnekleri bulunmaktadır. Tavan çok sade olup, kıvrımlı çıtalarla oluşturulan baklava motifleri ile şekillendirilmiştir.

1 - Yapılış Tarihi:

Süslemelerin kesin yapılış tarihleri bilinmemektedir

2 – Sanatçısı :

Muvakkithanedeki tablo değeri taşıyan süslemelerin gerçek ustasının kim olduğu kesin olarak bilinmesede, ustanın Mehmet Emin Kutsal olduğu ileri sürülmektedir. Fakat bu kişinin , Muvakkithanenin resimlerinden sadece

bazılarını onardığı bilinmektedir.¹¹⁴ Yapının önündeki şadırvanda bulunan resimlerden çok farklı bir üslup sergileyen muvakkithanedeki resimler, bize ustanın Zileli Emin'in de olamayacağını kanıtlar. Fakat resimlerden, ustanın Amasya'yı çok iyi bildiğini , Amasya ve yöresinde yaşayan biri olabileceğini söyleyebiliriz.

3- Malzeme

Muvakkithanedeki resimler duvar sıvası üzerine toz halindeki talaş parçaları olan kırıktı kireç sıvası kaplandıktan sonra işlenmiştir. Resimler bu tabakaya geçirildikten sonra tabii boyalarla renklendirilmiştir. Onarımlarda bezemelerin orijinaline bağlı olarak çalışılmış , en ufak bir renk değişikliğine gidilmemiştir.

4- Teknik

Külliyedeki Şadırvanda bulunan resimlere oranla biraz daha basit bir üslupla çalışılmış diyebileceğimiz muvakkithane resimleri, genelde , yumuşak fırça darbeleri ile fazla ayrıntıya kaçmadan yapılmıştır. Resimlerdeki tek tek cami ve yapılar , natürmortlar , yazı kartuşları ve pencere içleri ile üstlerindeki süslemelerde şablon tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte desen , kenarlarından minik bir şekilde delinmektedir.Üzerine özel kömür tozu veya is sürülerek desenler duvara çıkarılmakta , sonra boyanmaktadır.

¹¹⁴ R. ARIK , "Anadolu' da Bir Halk Ressamı: Zileli Emin" , *Türkiyemiz* , İst. , 1975 , Y. 6 , S.16 , s.13'de Muvakkithanenin resimlerinin 1960 yılları arasında Mehmet Emin Kutsal adlı bir kişi tarafından yapılmış olduğunu bildirmiştir. RENDA , 1976 , 195' de ise bu bilginin yanlış olduğunu ve bu kişinin sadece buranın bazı boyalarını onardığını söylemektedir. Onarımın zamanın Amasya Kütüphanesi ve müzesinde görevli olan sayın Muammer Ülker yönetiminde ve tamamen orijinaline bağlı kalınarak yapıldığını söylenmektedir.

Sanatçı, çevresinde gördüğü yapıları kendisine göre bir önem derecesinde resmetmiştir. Minyatür geleneğini yansıtır şekilde çizilen resimlerdeki önemli yapılar diğer binaların uzağında bile olsa daha büyük olarak resmedilmiştir. Yapılar görüntü olarak gerçeğe çok yakındır. Ağaçlar birkaç renk tonunun bir arada kullanılmasıyla oluşmuş , binaların pencereleri minik koyu noktalar halinde gösterilmiştir.

5 – Kompozisyon :

Yapının dışındaki üçgen alınlıkta kenarları bitkisel bezemeli , kalın kartuşlu oval şekle yakın yuvarlak bir madalyon motifi bulunmaktadır.(Fotoğraf 35) Madalyonun içerisinde siyah zemin üzerine beyaz renkle, aynalı yazı istifiyle yazılmış “Allahu Yezdan” yazısı bulunmaktadır. Ayrıca, kapının üstündeki kitabenin, yapraklı kıvrık dallarla ve çiçek motifleri ile süslenmiş olması da , tüm dış duvarda özellikle yapının önündeki üçgen alınlıkta başka nakışların da var olmuş olabileceğini bize düşündürmektedir.(bkz. Fotoğraf 33-35)

Muvakkithanenin duvarlarında bitkisel ve natürmort bezemeler ile tavan eteğinde , yapıyı çepeçevre dolaşan ve büyük bir titizlikle çalışılan manzara şeridi bulunmaktadır.(Fotoğraf 36) Bu süslemelerde sanatçının çevresinde gördüğü yapıları incelediği ve bezemeleri yaparken onlardan etkilendiği görülmektedir.Resim frizleri yaklaşık olarak 70 cm.'dir. Buradaki şeritlerde ağaçlar arasına yerleştirilmiş birçok ev , cami , çadır, köprü, kır manzaraları ve çardaklar resimlendirilmiştir. Buradaki resim frizlerinde ; zeminde gri renge yakın kirli beyaz bir renk uygulanmıştır. Ağaçlar yeşil rengin tonlarında yapılmış , çadırlar beyaz ve bina resimlerinde ise beyaza yakın açık sarı renk ve çinko rengine yakın gri bir renk kullanılmıştır. Gökyüzü çok açık gri ile yapılmış, az da olsa resimlerdeki ayrıntılarda

kırmızı renk kullanılmıştır. Yazı kartuşlarında ise , genelde gri , kahverengi , bordo ve siyah renk görülmektedir. Frizlerin kenar bordürleri biri gri renkli olan , diğerinin içi kırmızı, kenarları beyaz renkli kalın birer bordürle şeritler halinde çevrilidir. Resim frizlerinin en alt kısmı ise palmet şeklindeki dendan'larla bitirilmiştir. Bu şeritler duvarların köşelerinde kabartmalı gibi boyanarak kıvrımlı barok kartuşları oluştururlar.

Girişin hemen sağında kalan kuzey duvarındaki iki büyük pencerenin üzerinde , kenarları koyu gri renkli , ortası açık kahverengi olarak boyanan "C" ve "S" kıvrımlı barok yazı kartuşları görülmektedir.(Fotoğraf 37-Çizim 2) Kartuşların ortasındaki siyah zeminli yuvarlak yazı levhalarında " Allah " ismi ve değişik hadis yazıları bulunur.(Fotoğraf 38) Pencere kenarları ince gri renkli bir şeritle çevrelenmiş , içleri küçük kırmızı çiçekler ve kıvrımlı yeşil yapraklarla doldurulmuştur.(Fotoğraf 39) İki pencere arasında, pencerelerin üst hizasından aşağıya bir iple sarkan çiçek sepeti motifi dikkat çekmektedir.(bkz.F37) Bu çiçekler pembe ve kırmızı renkli gonca ve büyük güllerden oluşmaktadır. Büyük bir gül , kahverengi sepetten dışarı düşmüş şekilde tüm ayrıntıları ile resmedilmiştir.(Fotoğraf 40)

Kuzey duvarının üst kısımlarındaki frizler ise , ağaçlar arasında büyük bir camii , kale , türbe veya tekke gibi kubbeli yapılar ve dar çatılı evlerle bezelidir.(bkz.Fotoğraf 38) Açık ve koyu yeşil tonlarının egemen olduğu bu resimlerin ayrıntılarında gri renk kubbelerde açık mavi renk , yapılarda ise beyaza yakın açık sarı renk kullanılmıştır. Resim frizinde ilk olarak palmiye ağaçları arasında kale benzeri bir yapı ile kırma çatılı büyük bir ev bulunur.(Fotoğraf 41) Resmin devamında ; iki büyük bina resmi daha vardır. Bunlardan birinin üzeri çatılı ve revaklıdır. (Fotoğraf 42) Yandaki tepenin ardında , bir vadide bulunur şekilde iki adet büyük beyaz renkli çadır resimlenmiştir.(Fotoğraf 43) Çadırların devamında ise, küçük bir binadan merdivenle çıkılan, türbe benzeri revaklı yüksek yapı ile ona yakın olarak resmedilen kubbeli başka bir bina daha görülür.(Fotoğraf 44) Kuzey duvarının resim frizinin devamında , gene yeşil ağaçlarla beraber tasvir

edilen üzeri beşik tonoz benzeri çatılı bir yapı ile soğan kubbeli başka bir türbe benzeri yapı daha bulunmaktadır.(Fotoğraf 45)

Giriş kapısının karşısına gelen batı duvarında ise , büyük yaldızlı bir niş ve iki adet süslemesiz ahşap dolap bulunmaktadır.(Fotoğraf 46) Dolapların üzerinde kuzey duvarında tasvir ettiğimiz içi yuvarlak yazı levhalı barok kartuşlar bulunmaktadır. Bunların içlerinde değişik hadisler yazılıdır.(Fotoğraf 47) Barok karakterli niş, koyu sarı yaldıza boyanarak alçıdan yapılmış yaprak motifleri ile çevrilidir ve duvarın ortasından başlayarak tavana kadar yükselir. Ampir süsleme özelliği gösteren bu yapraklar , üst kısımda, üç bölüm halinde grifleşerek palmet biçimlerini alır ve nişi taçlandırır. Nişin iç kısmında, bir kornişe tutturulmuş olan ve niş içini taçlandıracak şekilde yanlardan toplanmış, siyah benekli kırmızı bir perde motifi görülmektedir. Aralıklı olarak perdeden sarkan püsküller vardır. Bunun altında havuzlu bir bahçe tasviri bulunur. Fıskiyeli olan barok havuzun iki yanında iki büyük ağaç motifi görülmektedir. Bunların altında ise daha ufak boyutta yapılmış , üzerlerinde küçük ağaçlar bulunan tepeler resmedilmiştir. Bu tepeler arka plana bir derinlik kazandırmak amacıyla resimlenmiştir.(Fotoğraf 48-49)

Batı duvarındaki süsleme frizi ise, nişin yaldızlı kartuşları ile ikiye bölünmüş durumdadır.(bkz.48) Frizin sağ tarafında , kır manzaraları bozulmuş bir şekilde devam etmekte olup burada çeşitli ağaçlar ve bir çardak resmi görülmektedir.(Fotoğraf 50-51) Sol bölümde ise , hemen nişe yakın olan yerde, ağaçlar arasında görülen bir kulübe ve yeşil ırmak olduğunu zannettiğimiz ırmağın üstünde de bir köprü bulunmaktadır.(Fotoğraf 52) Bu köprünün yanındaki ağacın altında bir top arabası ile çatılmış olarak duran bir kılıç resmi vardır.(53)

Girişin solundaki güney duvarında ise , gene iki büyük pencere bulunmaktadır ve kuzey duvarında anlattığımız pencere kenar süslemeleri ile aynı özelliği göstermektedirler.(Fotoğraf 54) Pencere üstlerindeki barok kartuşlarda aynı olup, bunların içlerindeki yazılarda "Allah" ve

"Muhammed" isimleri yazılıdır. (Fotoğraf 55) İki pencere arasında ise , iki sütun üzerinde yükselir şekilde resmedilmiş , bordo ve kahverengi ile oluşturulan barok bir kartuş bulunur. Bunun altında kenarları yuvarlatılmış , siyah zeminli üzerine ayat yazılı bir levha vardır. Sütunlardan kartuşa uzanan yaprak ve sarmaşıklarla oluşturulan iki bölüm görülmektedir. Alttaki bölümün tam ortasından , bir zincirle aşağı sarkıtılan kandil motifi ilgi çekicidir ve ortasında bir mum varmış gibi renklendirilerek resimlenmiştir.(Fotoğraf 56)

Güney duvarının üst taraflarındaki resim frizinde ise, kale , cami ve çeşitli ev resimleri bulunmaktadır.(Fotoğraf 57) Sağdan sola doğru ilk resimde, büyük ağaçlar arasında bir yapı ile ona bitişik kale benzeri bir yapı daha bulunur.(Fotoğraf 58) Bu resmin yanında , üç adet sivri kubbeli yan yana cami ve türbe benzeri yapılar vardır.(Fotoğraf 59) Yapılardaki pencereler hepsinde minik siyah noktalar şeklinde işlenmiştir. Resim frizinin tam ortasında ise muvakkithanenin de içinde bulunduğu II. Beyazıd Külliyesi canlandırılmıştır.(Fotoğraf 60) Ortada II.Beyazıd Cami resmi, beş bölümlü son cemaat yeri, iki yandaki minareler, kubbenin yanındaki iki küçük kule ile II. Beyazıd caminin önden görünüşünü yansıtır. Caminin doğusunda resmedilen dar cepheli yapılar külliyedeki imareti, kubbeli bölümlü yapı ise şehzade Osman türbesini belirtmektedir. Kompozisyonun batısında ise külliyenin medresesi işlenmiştir. Resimlerin yapıldığı zamanlarda külliye de şimdiki şadırvan olmadığı için, şadırvan resmedilmemiştir. Bu tarihlendirmede yardımcı olacak önemli bir ayrıntıdır. Cami motifinin devamında ise gene büyük iki yapı resmi bulunur ve bunların yanlarında da bitişik ve küçük yapılar yer almaktadır.(Fotoğraf 61)

Giriş kapısının bulunduğu doğu duvarında ise , diğer pencerelerdeki süslemeye sahip olan sadece bir pencere vardır.(Fotoğraf 62) Bunun üzerinde yer alan yazı kartuşunun içindeki yazı motifinin aralarında minik yıldız şekilleri bulunmamaktadır.(Fotoğraf 63) Giriş kapısı üzerindeki yazı kartuşu ise kenar süslemeleri ile aynı olmakla beraber , yazı içerisinde üç adet beyaz renkli küçük yıldız motifleri ile süslenmiştir. Bu kartuşun altında ,

içinde bir ayet yazılı olan uzun ve dikdörtgen bir yazı levhası yer alır. Bu levhanın kenarları, pencere kenarlarındaki kıvrımlı çiçek ve yapraklarla bezenmiş olan bordürle çevrilidir.(Fotoğraf 64)

Doğu duvarının üst kısımlarındaki resim frizinde ise, ağaçlar arasında silindirik gövdeli türbeye benzer yapılar, camii ve çeşitli ev resimleri görülmektedir.(bkz.Fotoğraf 63)Frizin köşe kısmı bozulmuş olup, devamındaki ilk yapı kademeli olarak yapılmış olan büyük bedenli bir yapıdır.Bunun biraz ilerisinde , üzeri kubbeli ve minareli olarak yapılmış, Amasya camilerinden biri diyebileceğimiz üzeri alemli geniş kubbeli, yüksek kasnaklı bir cami motifi de görülmektedir.Bunun Amasya'da ki Gümüşlü Camii olduğunu söyleyebiliriz. (Fotoğraf 65-66) Resim şeridinin devamında , silindirik gövdeli türbe benzeri yapılar ile çeşitli binalar bulunmaktadır. Bu yapıların üstünde yüksek bacalar bulunur. Bu baca tipleri Amasya'daki yapılarda da gözlenmektedir.(Fotoğraf 67) Frizin sonunda da ağaçlar arasında değişik binalar bulunur. (Fotoğraf 68) Bunlar çatılı evler ve evlere bitişik kubbeli yapılardır.

Yapının tavanı, çok sade olup, "C" kıvrımlı koyu yeşil çıtaların oluşturduğu kıvrık baklava dilimleri ile süslenmiştir. Kenar bordürleri koyu yeşil ve gri renkle boyalı ince çıtalarla oluşturulmuştur

C. Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Amasya II. Beyazıd Külliyesindeki muvakkithanede bulunan kalem işi bezemeler , orjinal şekli ile korunmuş olarak , başkentten Anadolu'ya yayılan resim sanatının özelliklerini taşımaktadır. Buradaki bezemeleri muvakkithanenin yapılmış olduğu yıllara , 19. yy.'ın ortalarına tarihlendirebiliriz.

Yapının restorasyonu sırasında renk , üslup, ayrıntılar ve kompozisyonda hiçbir değişiklik olmamıştır ve onarımlarda orjinalle bağlı kalındığı için süslemeler halen değerini korumaktadır.

3 - Hamdullah (Çelebi) Dede Türbesi

Bulunduğu Yer:Amasya Merkez , Pirlar mahallesinde Tekke Medresesi bitişiğinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No:69-89

Çizim No: 3-5

İnceleme Tarihi: 15.10.1998 –28.08.1999

Yaptıran: Amasya köylerinde oturan Aleviler tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.¹¹⁵

Yapan: Türbeyi yapan usta veya ustalar hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Yapının İnşa Tarihi: Giriş kapısı üstündeki kitabeden anlaşıldığına göre yapı, 1263(H)/1848'de yapılmıştır.¹¹⁶ (Fotoğraf 69) Kitabe şöyledir :

Post nişân âsitan Hacı Bektaşî Veli

Menhi olan hünkâr'ı kıl şah'ievliya

Şuhesiz Seyyid Hüseyn el – münebb-i Ali hasb

Çağır esna aşrim hadım fakr-l ve fenâ

¹¹⁵ Abdi-zade Hüseyn HÜSAMEDDİN ; Amasya Tarihi, C.1, Ank, 1986, s.152

¹¹⁶ A.H.HÜSAMEDDİN ; 1986 , 152'de İnşa tarihi 1284 (1867) olarak geçmektedir. Kapı üzerindeki kitabede ise , ebcet hesabıyla H. 1263 tarihi bildirilmektedir.

Mazhar-I feyz hidayet mürşid-I Kâmil idi
Oldu müzât kemal- I sâlikâne fezanıma
Zahir eylesin kabrını ziyanet hep zairan
Esnayı ruhu olsun bi't – tena'ili 'ubba
Çıktı hafız Çaride ma'sûm tarihi görün
" Ehi Hamidullah Efendi hak deyu 'azm – I hûdâ "

A-Yapının Tanımı:

Türbe ; kare planlı olup, dıştan tamamen sıvalı ve badanalıdır. Yapının basık ve ahşap kubbesine tromplarla geçilmektedir.(Fotoğraf 70) Türbenin içerisinde sıva üzerine çeşitli bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Ayrıca içeride iki adet büyük ve uzun , kemerli pencere bulunmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünden öğrendiğimize göre yapı, 1896 ve 1989'da çeşitli onarımlar geçirmiştir.¹¹⁷ Bu tamirlerde yapının gelişi güzel onarımları yapılmıştır ve türbenin içindeki bezemelerin büyük bir kısmının üzerinden yağlı boya ile gidilmiştir.

B- Süsleme Programı

Hamdullah Dede Türbesinin duvarları tamamen, geometrik ve bitkisel motiflerle bezemelidir. Kartuşlar halinde natürmort bitkisel motifler ve yazı levhaları bulunur. Tromplar yelpaze şeklinde boyanmış olup tromp aralarında yazı levhaları ve bitkisel motifler gözlenmektedir. Kubbe eteği ise gene bitkisel şeritlerle bezemiştir. Kubbe göbeği büyük ve sade, sekizgen bir

¹¹⁷ A.H.HÜSAMEDDİN ; 1986 , 151'de onarım yılı 1896 olarak geçmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğünden öğrendiğimize göre 1989 yılında yapı bir onarım daha geçirmiştir.

yıldız şeklinde yapılmıştır. Göbeğin alt kısımlarında yuvarlak levhalar içinde büyük ebatta gül bezek motifleri bulunur. Pencere içlerindeki natüromort bitkisel bezemelerde daha özenle işlenmiş olarak varlığını korumaktadır.

1- Yapılış Tarihi:

Süslemenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2-Sanatçısı:

Süsleme ustasının kimliği bilinmemektedir.

3-Malzeme:

Türbenin, doğal boyalarla yapılan kalem işi bezemeleri, geçirdiği çeşitli kötü onarımlar sonucunda aynı renklerde fakat daha parlak olan yağlı boyalarla sonradan değiştirilmiştir. Pencere içlerindeki natüromortlar ise belki de onarım ustasının serbest çalışma tekniğini yapamama endişesinden dolayı bozulmamış, böylece günümüze ilk halleri ile gelebilmişlerdir. Bunlar sıva tabakası üzerine tutkallı boyaların kullanılması ile oluşturulan bezemelerdir. Büyük bir kısmının sonradan yağlı boya ile üzerinden gidilen tabi boyalı kısımlar, talaş tozlarının karıştırıldığı kırıklı sıva tabakası üzerine ince bir alçı tabakası çekilerek çalışılmıştır. Pencere içlerindeki bezemelerde sadece tabii boyalar kullanılmıştır.

4-Teknik:

Yapının duvarlarında ve kubbesindeki nakışlar genelde , hazırlanan şablon kalıpları kullanılarak yapılmıştır. Ancak bazı ayrıntılarda, pencere kenarlarındaki süslemelerde ve bordürlerdeki çiçek bezemelerinde ise ustanın yeteneğine bağlı olan serbest çalışma tekniğine gidilmiştir.

5-Kompozisyon:

Hamdullah Dede Türbesinin kalem işi bezemeleri, geometrik ve bitkisel tezyinatlar şeklinde olup, daha çok kahverengi, kırmızı, mavi, sarı, yeşil ve siyah renklerle oluşturulmuştur.(Fotoğraf 71)

Yapının duvarları hiç boşluk kalmayacak şekilde tamamen bezemeli olarak süslenmiştir. Duvarlarda alt alta yerleşen ve yapıyı çevreleyen desenli şeritler bulunmaktadır. Buradaki duvar süslemeleri yapının tüm duvarlarında aynı olacak şekilde işlenmiştir. Yalnızca duvar üstlerinde bulunan yazı levhalarındaki isimler farklıdır.

Yapıya girişte, sağdaki doğu duvarı üzerinde büyük ve kavisli bir pencere bulunmaktadır. Duvar ise hiç boşluk kalmayacak şekilde tamamen bezemelidir. (Fotoğraf 72) Doğu duvarındaki süslemeler diğer duvarlarda da aynıdır. Sadece duvarların üst kısmında bulunan yazı levhaları içindeki yazılar birbirinden farklıdır. Doğu duvarında ilk olarak , duvarın üst kısmdaki kalın beyaz bir bordür şeridini görmekteyiz. Beyaz zeminli bu bordürün içinde siyah zeminli, yuvarlak yazı levhaları vardır. Bu levhaların içleri çeşitli sülüs yazılarla doldurulmuş , başak benzeri sarı renkli bir motifle de çevrelenmiştir.(Fotoğraf 73) Bunların aralarında ise kahverengi çizgili oval kartuşlar içinde, vazodan çıkan kırmızı gül ve mavi renkli lale benzeri motifleri görüyoruz. Bu oval kartuşların alt ve üstünde , yan yana dizili duran kahverengi "S" şeklindeki keskin kıvrımları olan bezemeler mevcuttur. Bunların ortalarında ise yatay olarak yerleştirilen mavi ve kırmızı renklerle yapılmış olan çiçek motifleri bulunur.(Fotoğraf 74) Bu şeridin altında devam eden sonraki bölümde, sarı renk zeminli, birbiri ardına yapılan yuvarlak motiflerin içleri sekiz kollu kırmızı renkteki çiçeklerle bezeli olan başka bir bordür bulunur. Bu bordür her duvarı , boşluk kalmaması için yapılmışçasına büyük bölmeler halindeki iki süsleme bölümüne ayırmıştır. Bu uzun dikdörtgen bölümler iki sıra olarak alt alta yerleştirilmiş, akordiyona benzer bir şekilde, boyuna uzun boşluklar oluşturacak şekilde boyanmıştır. Üstteki

kompozisyonun bölümleri açık ve koyu kahve renklerde alttaki kompozisyonun bölümleri ise açık ve koyu yeşil renklerde boyanmıştır.(Fotoğraf 75-76) Bu bölmelerin alt ve üstündeki küçük üçgen boşluklar ise mavi ile renklendirilmiştir. Bu iki büyük kompozisyonun bordürleri arasında ve duvar köşelerinde de yan yana olacak şekilde daha ince yapılmış , kahverengi zeminli bitkisel tezyinatlı bir bordür daha bulunmaktadır.Ortada yeşil yapraklı ve kırmızı büyük karanfilli kıvrımların olduğu bu bordürün zemini açık kahverengidir. (Fotoğraf 77)

Doğu duvarındaki pencere ise , yapının en özenle çalışılan süslemelerine sahiptir.Buradaki kemerli pencerenin kavisli iç yanlarında büyük ebatlı natürmortlar bulunmaktadır. (Fotoğraf 78) Bunlar iki yan tarafta da aynı olacak şekilde, oturtmalıklı gri renkli bir vazodan çıkan açık mavi ve sarı çiçeklerle, pembe ve kırmızı renkli büyük güllerle bezenen ayrıca bolca büyük yeşil yaprakların oluşturduğu bitkisel bezemelerdir.(Fotoğraf 79) Bu motifler karşılıklı olarak bulunmakta ve pencerenin yapısından dolayı kavisli yapılan açık sarı zeminli siyah kartuşlu uzun bir dikdörtgen içerisinde yukarı doğru uzanarak yer almaktadırlar. Doğudaki pencerenin sağ tarafındaki kompozisyonun alt kısmındaki kartuş çizgisi ve saksı motifinin alt parçası bozulduğu için sonradan yeşil yağlı boya ile sade bir şekilde çizilerek tamamlanmıştır. Pencere alınlığı ise yelpaze şeklinde, sarı ve turuncu renkler ile bölmeler halinde boyanmıştır. .(bkz.Fotoğraf 78-79)

Kuzey duvarı , doğu duvarındaki süslemeye aynen sahip olarak, dolap gibi kullanılan küçük bir dikdörtgen nişe sahiptir. Niş üstü küçük bir bölüm şeklinde duvar süslemelerinin devamı olarak boyanmıştır. Buranın biraz sağında ise , duvarda ince bir çıkma yapılarak oluşturulan kavisli bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün içerisi de duvarlar gibi açık yeşil ve kahverengi ile uzun bölmeler halinde boyanmıştır. Alt ve üstte bulunan üçgen bölümler ise , koyu yeşil renkle boyanarak tamamlanmıştır. Kuzey duvarında, sadece duvar üstlerinde bulunan yuvarlak yazı levhalarının

içlerindeki isimler değişik olmakla beraber burada pencere bulunmamaktadır.(Fotoğraf 80)

Girişin solunda bulunan batı duvarında ise; duvar ve pencere, süsleme olarak doğu duvarında anlattığımız bezemelere sahiptir.(Fotoğraf 81) Buradaki pencere kavisinin içerisine yapılan bezemeler daha sağlam kaldığı için,daha net olarak görülebilmektedir.(Fotoğraf 82) Burada da yuvarlak yazı levhalarının içindeki yazılar diğerlerinden farklı olarak yazılmıştır.

Giriş kapısının bulunduğu güney duvarı ise , kapı boşluğuna gelen bezemeler haricinde diğer duvarlardaki süslemelerle aynı şekilde yapılmıştır. Kapı üzerinde üstte açık , altta koyu yeşil renkle boyanmış dikdörtgen düz levhalar bulunur. Buradaki yazılar da birbirinden farklıdır.(Fotoğraf 83)

Yapıda , her köşede aynı olan ve kubbeye geçişi sağlayan tromplar , koyu yeşil ve kahverengi ile yelpaze şeklindeki bölümler halinde boyanmıştır. (Fotoğraf 84) Bunları takip eden hizada, duvar yüzeyinde yarım yuvarlak bir merkezden çıkan yelpaze motifi bulunur.Bu yelpazenin bölümleri ise turuncu ve sarı renge yakın kahverengi tonlarındadır.(Fotoğraf 85) Tromplar ve yelpaze motifleri, enine çizgili olarak turuncu ve sarı bölmelerin bulunduğu bir bordürle çevrelenmiştir. Bu bordürün iki yanı ise, beyaz renkli ince bir şeritle sınırlandırılmıştır. Bu bordürün üzerinde gene tüm kubbe eteğini dolaşan koyu kahve rengi, içi yıldız şeklindeki minik motiflerle süslenmiş ince bir başka bordür daha bulunur.Pendantiflerde ise ,daire içinde siyah zemin üzerine yazılmış olan halife isimleri yer almaktadır.Bu yuvarlak yazı levhalarını üç köşeden palmet motifine benzeyen kahve ve mavi renkli bitkisel bezemeler çevrelemektedir.(Bkz.Fotoğraf 84-85)

Kubbe eteğinde ise , ilk önce yatay olarak bir koyu kahve ve bir sarı renkli bölmelerin oluşturduğu kalın bordürü görmekteyiz.(Fotoğraf 86) Bu

bordürün iki yanı , ince bir mavi renk şeritle çevrenmiştir. Buranın devamında , sarı zemin içine, enine yerleştirilen yatay palmet motifleri bulunmaktadır. Yeşil renkli olan bu palmetlerin uçlarına kırmızı renkli , minik baklava şekilli noktalar yerleştirilmiştir.(Fotoğraf 87) Bu şerit ince bir bordür olarak iki adet yapılmıştır ve ortadaki kalın bitkisel bordürü çevrelemektedir. Bu kalın bitkisel şerit ise, mavi zemine kırmızı ve yeşil renklerdeki karşılıklı olarak duran büyük palmet motiflerinin işlenmesi ile oluşturulmuş, aralarına turuncu renklerde yuvarlak noktalar ve yapraklar konularak oval bir şekilde yatay olarak yerleştirilmiştir. En üst tezyinat ise , iri boydaki mavi palmet motiflerinin ortalarına kırmızı çiçeklerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Çiçeklerin üstünde iki adet minik kırmızı baklava dilimleri vardır. Palmet motifleri mavi ile çizilmiş, araları beyaz renkle doldurulmuştur. Palmetlerin kenarları ise turuncu olup palmetin altından devam ederek ayrı bir şerit oluşturmaktadır.(Bkz.Fotoğraf 87- Çizim 3-4)

Kubbe göbeği ile kasnak arasında ise içi siyah renkle çizilen dört adet olarak yapılmış gül bezek motifleri yerleştirilmiştir.(Fotoğraf 88-Çizim 5) Birer daire içinde oluşturulan gül bezek motifleri mavi, siyah ve gri renklerde yapılmıştır. Kubbe göbeğinde ise , sekiz kollu kahverengi zeminli simetrik olmayan bir yıldız motifi vardır.(Fotoğraf 89) Merkez , beyaz zeminli, kenarı mavi çizgili küçük bir yuvarlaktır ve içi, kırmızı sivri üçgenlerle bölümlere ayrılmıştır. Yıldızın kolları ve kol araları yeşil renkli çizgilerle bölümlere ayrılarak kahverenge boyanmıştır.Bu büyük yıldız motifinin kenarları beyaz bir bordürle çevrenmiştir. İki yanı kırmızı çizgili olan bu bordürün içinde yan yana duran kırmızı noktalar bulunmaktadır.

C-Kalem İş Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Yapı,1263 (H) / 1848,de yapılmış olsa da bu dönemi yansıtan süslemeler, sadece pencere içlerindeki saksıdan çıkan büyük çiçek

demetleri motifinde görülmektedir.İnce bir işçilik ve renk ahengi ile yapılan bu motifle,yapıdaki diğer süslemelere tezat teşkil eder. Bu sebeple yapının ilk süslemesini saksılı çiçek motifi göz önüne alınarak 19.yy. ortaları olarak tarihleyebiliriz. 19.yy. sonlarında yapılan onarımlarda ise ne yazık ki ilk bezemeler ya değiştirilmiş ya da desensiz olan duvar bölümlerini doldurmak maksadıyla iyi olmayan renklendirmeler yapılmıştır.

4 - Emin Efendi Konağı

Bulunduğu Yer: Amasya'nın merkezinde içeri şehir mahallesinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 90 - 93

Çizim No : 6

İnceleme Tarihi : 15.10.1998 - 28.08.1999

Yaptıran: Konağı kimin yaptırdığı bilinmemektedir.

Yapan: Yapı ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Yapının kesin bir inşa tarihi bilinmemekle birlikte 19.yy'ın başlarına tarihlendirilebilir.

A - Yapının Tanımı :

İki katlı konak cumbalı ve avlulu olarak yapılmıştır. Girişte , avluda selamlık bölümü vardır. Yukarı katta büyük bir salon ile iki adet oda , alt katta iki adet küçük oda bulunmaktadır. (Fotoğraf 90)

Yapının restarasyonu yapılarak pansiyon olarak kullanıma açılmıştır.

B –Süsleme Programı :

Emin Efendi konağında , üst kattaki büyük odanın tavanında ve yapının giriş kapısının üstünde kare bölmeler içinde , hepsinde bitkisel tezyinat olan kalem işi süslemeler bulunmaktadır.

1- Yapılış Tarihi :

Süslemelerin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir.

2 - Sanatçısı :

Yapıdaki süslemeleri kimin yaptığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

3 – Malzemesi :

Konağın kalem işi tezyinatı , ahşap üzerine tutkallı ve tabii boyalar kullanılarak oluşturulmuştur.

4 – Teknik :

Buradaki bezemelerde , ahşaba ilk olarak tutkallı astar boyalar sürülmüş daha sonra desenler bunun üzerine genelde şablon tekniği kullanılarak geçirilmiştir. Bu bezemeler başka bir yerde yapılarak tavana yerleştirildiği için yan kısımlardaki çoğu motifin yarısı görünmemektedir.

5 – Kompozisyon :

Emin Efendi konağındaki bezemelere genellikle , yeşil , kahverengi , sarı , siyah ve kırmızı renkler hakim olup desen veya renklerde bir sıralamaya gidilmemiş , karışık yapılmıştır.

Konağın dış kapısının hemen üzerindeki ahşap bölümde , yedi adet uzun dikdörtgen kartuş içerisindeki kare bölmelerde üç adet değişik kalem işi bezeme ile karşılaşmaktayız. İkisi aynı olarak dört bölüme ayrılmış olan bu bezemeler en sağda , yeşil renk zemin üzerine siyah renkle yapılan yapraklı dallar arasındaki üst üste kırmızı renkli büyük çiçeklerle oluşturulmuştur.(Fotoğraf 91-Çizim 6) Bunun ardından , yan yana iki kartuş içindeki açık kahverengi zeminli olan yeşil yapraklı birer adet kırmızı gül motifini görmekteyiz. Bunun devamındaki tezyinat ise, ilk anlattığımız desene sahiptir. Burada çiçeklerin aslında ikisi altta olarak beş adet olduğunu söyleyebiliriz. Üçüncü bezeme tezyinatı , gene kare bölmelerde yer alan , sarıya yakın açık kahverengi bir zemin üzerinde , yeşil yapraklarla beraber üst üste altı adet kırmızı çiçeğin olduğu bir süsleme kompozisyonudur.(bkz.Fotoğraf 91) Bu bezemeli ahşap bölümün üzerindeki bölümde de aynı süslemelerin bulunduğu anlaşılmaktadır fakat burası tamamen bozulmuş durumdadır.

Konakta , ikinci kattaki merdivenin hemen solunda , büyük odanın tavan kısmı uzun dikdörtgen parçalarla yapılmış , ortada üzeri kalem işi bezemeli dikdörtgene yakın ayrıca bir bölüm oluşturulmuştur.(Fotoğraf 92) Bu bölüm gene kareler içerisinde yer alan süslemelere sahiptir. Tavandaki bu tezyinatlı bölüm boyuna on kare, enine on iki kare olacak şekilde büyük bir dikdörtgen içerisinde yerleştirilmiştir.

Giriş kapısındaki desenlerle ikisi aynı olacak şekilde yapılan fakat , genelde farklı olan bu desenler karakter olarak birbirine benzemektedir. Burada karışık olarak dizilen beş adet süsleme tezyinatı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ; giriş kapısı üzerinde de gördüğümüz , koyu yeşil renk zeminli altta iki adet , üstte birer kırmızı renkli büyük çiçeğin bulunduğu tezyinattır. Bu kompozisyon genelde duvar kenarlarında bulunmaktadır.(bkz.Fotoğraf 92)

İkinci tezyinat , sarıya yakın açık kahve veya bazıları kırmızı renk zeminli olan kare parçalar üzerinde bulunmaktadır. Siyah renkli , aıtları kıvrık dallar üzerinde ki yeşil yapraklar arasında bazıları kırmızı bazıları sarı renkli çiçekler bulunur. Bu desende , yanlardan koyu yeşil renkli küçük kıvrık dallarda çıkmaktadır. (Fotoğraf 93)

Tavandaki üçüncü tezyinat , kahverengi zemin üzerindeki , altı kıvrık bir daldan çıkan üç adet kırmızı renkli yaprak motifini kapsamaktadır.(bkz.Fotoğraf 93)

Dördüncü tezyinat , gene giriş kapısı üzerinde bulunan sarı ve açık kahverengi tonlarındaki bir zemin üzerinde yer alan , üst üste birer kırmızı çiçeğin bulunduğu tezyinattır.(bkz.Fotoğraf 93)

Beşinci tezyinat ; açık kahverengi bir zemin üzerinde , koyu yeşil renkli yapraklı bir daldan çıkan iki adet kırmızı renkli lale motifleridir.(bkz.Fotoğraf 93)

Tavandaki tüm bu bezemeler , bir sıra gözetmeksizin , gelişigüzel yerleştirilmişlerdir.

C – Kalem İŖi Süslemelerin Tarihlendirilmesi :

Emin Efendi Pansiyonundaki bezemeleri ; renklerin açık tonlarda kullanılması ve desenlerin tekstil karakterli olmasından dolayı 18.yy.'ın ortalarına tarihlendirebiliriz.

B – Amasya İlçelerindeki Eserler

1 – GmŖhacıky İlçesi

a -) Ali Bir Civan Türbesi

Bulunduğu Yer: Amasya'nın GmŖhacıky İlçesi Saraygz Köyünde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 94 -121

Çizim No: 7

İnceleme Tarihi : 15.10.1998-28.08.1999

Yaptıran: Türbenin kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Yapan: Türbe ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

İnŖa Tarihi: Türbenin inŖa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber yapıyı 18. yy.'ın sonları ile 19. yy.'ın baŖlarına tarihlendirilebilir.

A- Yapının Tanımı:

Dikdörtgen planlı türbenin dıŖı sade ve çatısı kiremitle örtülüdür.(Fotoğraf 94) DıŖ duvar yüzeyleri süslemesiz , i duvarlar ise eŖitli bitkisel bezemeler, yazılar ve natürmortlarla doludur. Yapının tavanı ahŖap

olup, Ali Bir Civan denilen kişinin mezarı türbeyi , doğu batı yönünde ikiye bölmüştür. Sekiz metre olarak betondan yapılmış olan mezarın eni 110 cm., yüksekliği 80 cm.'dir.(Fotoğraf 95) Binanın girişi kuzey-doğuda olup , yapının sade bir minberi bulunmaktadır.

Bu Türbenin, kesin tarihi bilinmeyen zamanlarda çeşitli onarım ve tamirleri yapılmıştır.

B- Süsleme Programı:

Ali Bir Civan türbesinde iç mekandaki kalem işi tezyinatı, sadece duvar yüzeylerinde olup, batı duvarı kesici savaş aletleri, barutluk, kama, çan, pala, sancak ve fes gibi natürmortlarla süslenmiştir. Kuzey ve güney duvarlarında , vazolu çiçekler akantus motifleri ile hurma ve palmye ağaçları, doğu duvarında da vazo içerisinden çıkan çiçek motifleri ile bıçak, karpuz, üzüm ve meyve resimleri işlenmiştir. Batı duvarından güney duvarına kadar Arapça bir çok isim yazılıdır.

1- Yapılış Tarihi:

Türbedeki süslemelerin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Fakat türbenin inşa tarihi ile aynı yıllarda yapılmış olması düşünülmektedir.

2-Sanatçısı:

Süsleme ustasının kim olduğu bilinmemektedir. Ancak süslemelerin başarılı çalışılmasından dolayı ustanın resim konusunda eğitim almış ve hayal gücü yüksek biri olduğunu söyleyebiliriz.

3 - Malzeme:

Kalem işi bezemeler tutkalı tabii boyalarla kırıklı kireç sıvası üzerine yapılmıştır. Fakat motiflerin bazılarında sonradan üzerinden yağlı boya ile gidildiği görülmektedir.

4 -Teknik:

Türbedeki süslemelerde kalem işi teknikleri olarak şablon tekniği ve serbest fırça tekniklerine rastlanmaktadır. Sütunlar, vazo, savaş aletleri, bazı ağaçlar ve ağaç gövdeleri ile çerçeve kenarlarındaki barok kartuşlar önceden hazırlanan şablonlara göre yapılmıştır. Diğer ayrıntılarda ise , serbest çalışma tekniği gözlenmektedir.

5- Kompozisyon:

Kalem işi süsleme tezyinatı büyük kareler ve dikdörtgenler içerisinde nakşedilmiştir. Süslemelerde daha çok yeşil, kırmızı, kahverengi, mavi ,sarı , beyaz ve gri renkler kullanılmış, bitkisel ve natürmort motiflere ağırlık verilmiştir. Kontürlerde koyu kahve ve koyu yeşil renkler hakimdir. Yapının tavanı ahşap olup, sadedir ve mezar üstüne gelen bölümde içe girmeli olarak bir kare şekil oluşturulmuştur.

Kuzey duvarında batıya doğru anlatmaya başladığımızda ; üç büyük kartuş içerisindeki bitkisel bezemeleri ve natürmortları görmekteyiz.(Fotoğraf 96) Buradaki ilk kartuşta, yivli ve uzun bir sütun üzerindeki vazodan yanlara uzanarak sarkan meyveli bir ağaç resmini görmekteyiz. Üzüm ağacı olan ve

sarı üzüm meyvelerinin sarktığı bu ağacın ortasından ilginç bir şekilde koyu sarı renkli çiçek motifleri yukarı doğru uzamaktadır. Ağacın altında ise, ayaklı ve işlemeli olarak görülen gri renkli kulplu birer vazodan çıkan sarı çiçek demetlerini görmekteyiz.(Fotoğraf 97) Bu kartuşun köşeleri diğerlerinden farklı olarak kırmızıya yakın bir kahverengi tonu ile yapılan zemin üzerine içi beyazla doldurularak akant yaprak motifleri ile süslenmiştir.(Fotoğraf 98-Çizim 7) Diğer kartuş köşelerinde de genelde aynı süsleme bulunmaktadır. Kartuşlar tüm duvarlara, aşağıdan yaklaşık yarım metre kalacak şekilde yerleştirilmiştir.Bu duvardaki ikinci kartuşta ise; iki uzun palmye ağacı bulunur ve bunlardan iki büyük hurma meyvesi salkımları sarmaktadır. Bu ağacın altında ise meyveli üç küçük ağaç daha bulunur, bunlar nar veya elma ağacı olabilirler.(Fotoğraf 99) Bu kartuşun köşeleri ise , içleri boş bırakılarak palmetlerle bezenmiştir. (bkz.Fotoğraf 98) Son kartuşta ise , ortada uzun bir korent sütunun üstündeki kırmızı bir vazodan çıkarak uzayan ve iki yana sarkan zengin sarı renkli bir çiçek demeti görülür. Bunun alt tarafında biri vazodan çıkan, biri vazosuz görünen iki ağaç motifi daha bulunmaktadır. Vazolu ağaç zeytin ağacına benzemekte, diğer ağaç ise daha uzun ve kıvrık gövdeli olarak kahverengi meyveli bir armut ağacını çağrıştırmaktadır. Ayaklı ve kulplu birer vazodan çıkan kırmızı çiçek motifleri de bu kompozisyonda yukarıdan asılı gibi durmakta ve aşağılara kadar sarkar durumda gösterilmektedirler.(Fotoğraf 100)

Batı duvarında ise dört büyük kartuş görülmektedir.(Fotoğraf 101) İlk kartuşta kareye yakın bir dikdörtgen içinde, büyük ve yeşil bir baklava dilimi motifli bulunmaktadır. Bunun içi koyu ve açık kahverengi palmetler ve bitkisel bezemelerle doldurulmuştur. Ayrıca bu baklava diliminin tüm kenarı kırmızı çiçek ve yapraklarla çevrelenmiştir. Bu çiçekler yanlarda az olmakla beraber alt ve üstte ise bir miktar uzamaktadır.(Fotoğraf 102) Ortadaki ikinci kartuşta , kırmızı bir çizgi ile ayrılmış iki büyük sancak motifini görmekteyiz. Biri kırmızı biri yeşil olan sancakların üst kısımlarında tepeden sarkıtılan püskül motifleri bulunmaktadır.(Fotoğraf 103) Sancakların kenarlarında birer tane

kırmızı pala vardır. Kırmızı sancağın sol tarafında, kırmızı ve ortası yeşil bir kalkan resmi bulunur. Bu sancağın sağında ise yukarıdan sarkan kılıca benzer kıvrımlı bir motife asılı duran fes motifi görülmektedir. Kırmızı fesin başa giren kısmı yeşil renktedir. Diğer tarafta yeşil sancağın sağında , üstte büyük bir kama ve bundan ince bir zincirle sarkan koyu yeşil renkli ve uzun bir fes motifi desenlenmiştir. Bu sancağın sağındaki paladan gene⁴ bir zincirle sarkan kılıç motifi görülür. Alt kısımda sancakların uçları ok gibi çizilmiş , ortadaki kırmızı çizginin de ok ucu gibi yapılmasıyla tamamlanmıştır. Bu kompozisyon, köşeleri kahverengi çizgili ve köşeleri akant yaprakları gibi motiflerle birbirine bağlı olarak bitirilmiştir. Batı duvarındaki diğer kartuşta ise , ortada sarı zemine siyah renkle "Hasan" ismi yazılı olan , etrafı yeşil renkli bitkisel bezemelerle çevrili çelenk benzeri bir motif bulunur. İçteki yazının etrafı , mavi , beyaz ve kırmızı renkteki kalın yuvarlak çizgilerle bordürlenmiştir. Yeşil bezemelerin etrafında dört adet kırmızı renkli palmet motifleri bulunur. Bu kompozisyonun altında , mavi renkli ayaklı bir vazodan çıkan sarı çiçekler görülür. Bunlar çelengi alttan ortaya kadar sarmaktadır. Ayrıca , çelenk motifinin yan taraflarında yivli , mavi bir sütun üzerinde bulunan ve kahverengi bir vazodan sarkan kırmızı renkli çiçekler bulunmaktadır. Bu kartuşun daha köşeleri ince bir bitkisel tezyinata sahiptir ve zemini koyu maviye boyanmıştır. (Fotoğraf 104-105) Yandaki son kartuş ise , dikdörtgen şekildedir ve içerisinde "Hüseyin" yazan aynı çelenk motifine sahiptir. Burada çelengin etrafındaki kırmızı palmetler bulunmamaktadır. Kartuş köşeleri sade bir şekilde mavi renkli palmetlerle desenlenmiştir. (bkz. Fotoğraf 103)

Güney duvarında bir mihrapla beraber , üstlerde iki küçük pencere ve beş adet büyük, bezemeli kartuş bulunmaktadır. (Fotoğraf 106) ilk kartuşta, gene bir vazodan çıkan kırmızı çiçeklerin oluşturduğu büyük çelenk motifini görmekteyiz. Bunun ortasında sarı zemin içerisinde da Arapça "Ali" ismi yazılıdır ve etrafı kırmızı , mavi ve koyu yeşil renkle bordürlenmiştir. Çelenk motifinin kenarları kırmızı çiçeklerle ve yeşil yapraklarla sarılmıştır. Bu çiçekler bir demet oluşturacak şekilde köşelerde daha da yoğunlaşarak

doldurulmuştur. Güneydeki İkinci kartuş ise pencereden sonra yapılan ve yandaki kartuşun aynı süslemesine sahip olan bir kompozisyonudur. Sadece buradaki yazı zemini yeşil renktir ve içerisinde "Allah" ismi yazmaktadır.(Fotoğraf 107) Mihrap sadedir ve alçının hafifçe kabartılması ile oluşturulmuş kenar bezemelerine sahiptir.(Fotoğraf 108) Bu bezemeler, alçının şekillendirdiği boyuna uzun ve oval kartuşların içindeki kabartmaların yağlı boya ile kötü bir şekilde boyanması sonucu oluşturulmuştur.(Fotoğraf 109) Mihrabın üstünde ise, kırmızılı düz çizgili bir kartuş içinde bulunan yuvarlak sarı zeminli küçük bir levha içinde ki "Yasin" yazısını görmekteyiz.Ayrıca bu yazı motifinin iki yanından çıkan mavi ve yeşil renkli küçük sancak resimleri bulunmaktadır.Bu kompozisyonun üstünde ise; ortasında küçük bir tuğra olan sarı bir rozet motifli vardır.(Fotoğraf 110) Mihrabın hemen solundaki kartuşta ise , gene aynı şekildeki çelenk motifini görmekteyiz. Buradaki yazı motifli ise, "Muhammed" isminin yazılması ile oluşturulmuştur. (Fotoğraf 111) Bu bölümün bordür köşeleri mavi renkli sade palmet motifleri ile tamamlanmıştır. Yandaki pencerenin altı kırmızı çizgili olarak boş bırakılmıştır. Pencereden sonraki kartuş içerisinde ise , uzun bir vazodan çıkan kırmızı çiçeklerin "Ebubekir" ismi yazılı yuvarlak levhayı çevrelediği görülmektedir. Altta, iki yanda gene vazodan çıkan kırmızı uzun çiçekler bulunmaktadır.(Fotoğraf 112) kartuşun köşeleri sade bir şekilde mavi renk ile ince şekilli palmetlerle yapılmıştır.Güney duvarındaki son kartuşta ise, gene vazodan çıkan çelenk motifini görmekteyiz.(Fotoğraf 113) Sarı zemin üzerine "Ömer" yazılı olan bu kartuş diğerlerinden farklı olarak üstteki köşelerden sarkan kırmızı çiçek demetleri ile tamamlanmaktadır.(Fotoğraf 114)

Doğu duvarında ise; üç kartuş bulunmaktadır.(Fotoğraf 115) Bunlardan ilki, küçük bir vazodan çıkan kırmızı çiçeklerin oluşturduğu çelenk motifidir. Ortada yuvarlak ve sarı zemin üzerinde Arapça "Osman" isimi bulunur. Bunun çevresi bitkisel bezemeler ile grift bir şekilde tezyin edilmiştir.Kartuş köşelerindeki süslemeler kahverengi zemin üzerine yapılmıştır.(Fotoğraf 116) Bu duvardaki ikinci kartuş ise; enine büyük bir

dikdörtgendir ve çok ilginç natürmortları içerir. Ortada uzun oymalı bir vazo ayağı bulunur ve bunun üzerine çizilen başka bir vazodan çıkarak yanlara doğru uzanan büyük bir ağaç motifi desenlenmiştir. İlginç olan nokta, bu ağaçtan sarkan altı adet büyük karpuz motifleridir.(Fotoğraf 117) Ağacın tam ortasına ise tepesi kesilerek açılmış ve bir dilimi kenarda kesilmiş duran karpuz yerleştirilmiştir. Bunun üzerinde de saplanmış olarak duran bir bıçak motifi bulunmaktadır. Ağacın altında sağda ve solda kalın kahverengi bir sütun üzerinde duran ve beyaz bir vazodan aşağı sarkan kırmızı çiçekleri ve koyu yeşil yaprakları görüyoruz.(Fotoğraf 118) Son kartuş ise ortada ince ve uzun gövdeli bir zeytin ağacı ile bunun iki yanındaki uzun selvi ağaçlarının olduğu bir kartuştur.(Fotoğraf 119)

Giriş kapısının kuzey duvarına yakın olan tarafında , kenarları düz kahverengi ile çizilmiş bir kartuş bulunur. İçerisinde, koyu yeşil renkli üç adet uzun ayaklı vazo motifi vardır ve bunlarında üzerinde kahverengi vazolar yer almaktadır. Bu vazolarda sarı renkli çiçekler bulunmaktadır.(Fotoğraf 120)Buranın üzerinde küçük bir yüklük bölümü vardır ve bunun duvarında da sade bir kartuş içinde ağaç motifi desenlenmiştir. Koyu yeşil renkle oluşturulan bu ağacın ne ağacı olduğu tam olarak anlaşılamamıştır.Kapının hemen üzerinde ise ; gene sade bir kartuş içerisinde bulunan koyu yeşil renkli bir vazo motifi yer alır. Bu vazoda pembe renkli çiçek demeti yer alır.(Fotoğraf 121) Kapı yanında ise uzun ve sade bir kartuş içerisinde gene uzun ayaklı bir vazodan çıkan başka bir vazo motifini görmekteyiz. Bu vazonun içerisinden koyu sarı renkli çiçek demetleri çıkmaktadır.

C - Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Ali Bir Civan türbesindeki kalem işi süslemeleri orijinal olup türbenin yapıldığı zaman olan 18. yy. sonları ile 19. yy. başlarına tarihlendirilebilir. Bezemelerde kullanılan tabii boyaların renklerinin canlılığı ve bunların

tonlarının seçimi ile kullanılan yağlı boyalı süslemelerdeki renklerde gene 18.yy.'ın ortalarından sonra kullanılan canlı renklerle uyum göstermektedir.

b -) Hacı Nazır Baba (Hacı Ahmet Çelebi) Türbesi

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçe merkezinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 122 -142

Çizim No: 8 - 9

İnceleme Tarihi: 15.10.1998-28.08.1999

Yaptıran: Türbeyi kimin yaptırdığı kesin olarak bilinmemektedir.

Yapan : Yapı ustasının kimliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Yapının İnşa Tarihi:

Yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

A-Yapının Tanımı :

Dışarıda büyük bir eyvanla girilen taş bina, küçük bir kubbeye sahiptir. Türbe sadece girişin iki yanında bulunan uzun ve dikdörtgen birer adet pencereye sahiptir. Yapının dış yüzeyinde sağdaki pencere üstünde çok az bir süsleme bırakılmış , etrafı badanalanmıştır. Yapının iç duvar yüzeyleri ise kalem işi süslemelerle bezenmiştir. (Fotoğraf 122)

Yapının içerisinde iki adet mezar bulunur. Duvarlarda ve kubbede çeşitli bitkisel bezemeler ve natürmortlar yer almaktadır. Yapı içerisinde ve duvarlarda herhangi bir restorasyon işlemi yapılmamıştır.

B- Süsleme Programı :

Türbenin dışında çok az bir süsleme bulunur. Etrafı badanalanan bu bölüm direk taş üzerine yapılan geometrik tezyinat ve yazı motiflerine sahiptir.Yapının içerisinde vazodan çıkan çiçek demetleri , çeşitli ağaç resimleri gibi natürmortlar vardır. Güney duvarında , perde motifli , ortadan bir kandil sarkan mihrap kompozisyonu yapılmıştır. Bu duvarda birer mızraktan çıkan bayrak , kılıç ve barutluk motifleri de bulunur. Kubbede gene bitkisel tezyinatlar , natürmortlar ve göbekte büyük bir yıldız motifi bulunur.

1- Süslemenin Yapılış Tarihi:

Türbe süslemelerinin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2 - Sanatçısı :

Süslemeleri yapan ustanın kimliği bilinmemektedir.

3 - Malzeme :

Yapının dışındaki süsleme tabi boyalar kullanılarak , direk taş üzerine yapılmıştır. İçerideki kalem işi bezemeler ise , astar çekilmeden direk sıva

üzerine , içine ayrıca parlatici madde katılmayan tutkallı tabii boyalar kullanılarak yapılmıştır.

4-Teknik :

Yapıdaki kalem işi bezemeler sıva ve taş üzerine genelde büyük bölümler içinde yer almaktadır. Dışarıdaki yuvarlak motif , yazı kartuşu ile içerideki natürmortlarda önceden hazırlanan şablonlar kullanılmıştır. Nakışların ince ayrıntılarında ise , serbest fırça çalışmaları görülmektedir.

5-Kompozisyon :

Hacı Nazır Baba Türbesindeki kalem işi bezemelere genelde kırmızı , sarı , yeşil , mavi ve sarıya yakın bir kahverengi hakimdir.

Yapının dışında sadece girişin sağındaki pencerenin üstünde , direk olarak taş üzerine yapılan bir bezeme bulunmaktadır. Burada üstte büyük bir yuvarlak içerisinde oluşturulan altı adet sivri yapraklı çiçek motifleri yer alır. Bunların her bir yaprağı diğer çiçeği oluşturacak şekildedir ve bunlarda birer küçük yuvarlak içerisinde yer alırlar. Genelde açık ve koyu kahverengi olan zemindeki çiçekler ince ve şerit şeklindeki kahverengi bir bordürle sınırlandırılmıştır. Bu kompozisyonun altında ise uzun , dikdörtgen bir yazı kartuşu bulunur. İçerisinde sülüs yazılar bulunan bu kartuşun alt ve üstü ince bir çizgi ile oyumlulu olarak işlenmiştir. Bu oylumların üçü renksiz olup bir tanesi koyu kahverengi ile boyanmıştır. Sadece üçte biri kalan kompozisyonun kahverengi zeminli kenar süsleme tezyinatında ise , iç kısımda siyah renkle , dış kısımda beyaz renkle sınırlandırılan ve ortası su dalgali olarak çizilen kalın bir kartuş görülmektedir. (Fotoğraf 123-Çizim 8)

Yapının içerisinde tüm duvar altta yaklaşık yarım metre kalacak şekilde pembe bir renge boyanmış olup, aşağı kısım yeşil renkle

badanalanmıştır. Tüm duvar köşelerinde dört adet olarak kubbeyi oluşturan büyük pendantifler bulunmaktadır. Bunlar her bir duvar küçük bir çıkıntı yaparak eyvan şeklindeki bölümleri oluşturmaktadır. Bu kısımların kenarında aralarında ikişer adet yeşil yaprakların olduğu birer tane kırmızı renkli çiçek şeridi bulunur. Tüm kubbe eteğini ise , aynı şekilde olan fakat daha büyük kırmızı renk çiçeklerin oluşturduğu süsleme şeridi çevrelemektedir. (Fotoğraf 124)

İlk olarak sağdaki batı duvarını anlattığımızda ; duvardaki bu büyük bölümün tam ortasında bulunan fakat geneli dökülmüş olan bir motifi görmekteyiz. Vazolu çiçek demeti olduğu anlaşılan bu motif tasvir edilemez durumdadır. (bkz. Fotoğraf 124) Batı duvarında sağdaki pendantif içinde, ortada ayaklı bir vazodan çıkan , altta koyu sarı , üstte kırmızı renkli büyük çiçeklerin olduğu motifi görmekteyiz. Üstte yukarı doğru sarı renkli çiçeklerin bulunduğu bu büyük çiçek demetinin alt yanlarından ise birer adet mavi renkli küçük çiçek sarmaktadır. (Fotoğraf 125) Mavi renkli ve ağır vazoz motifinin , ayağında kırmızı renkli bir çiçek bulunur. Vazonun üst kısımları ise iki sıra halinde kırmızı küçük noktalarla doldurulmuştur. Batı duvarında soldaki pendantifte ise , gene tam ortada vazolu bir çiçek demeti bulunur. Buradaki çiçekler daha az sayıda olup, büyük ve kahverengidir. Diğer vazozun aynı şekline sahip olan bu mavi renkli vazoz , desensiz olarak yapılmış , araları kahverengi ile doldurulmuştur. (Fotoğraf 126) Bu motif sıvanın bir kısmının dökülmesi sonucu bozulmuştur.

Güney duvarında ise ; mihrabı belirtmek için yapılan perdeli bir mihrap motifi ile bunun yanlarda birer mızraktan sarkan kılıç , bayrak ve barutluk motiflerini görmekteyiz. (Fotoğraf 127) Bu mihrabın üzerinde uzun ve kemerli küçük bir niş bulunur. Mihrap benzeri motifinin kenarlarındaki sarı renk zeminli , kalın bordür yukarı doğru uçları sivrilerek uzamakta , biraz alttan kavis oluşturarak yukarıda birleşmektedir. Bu bordürün kenarı kırmızı renkli ince bir şeritle çevrili olup içerisi yeşil renkli kıvrık yapraklarla doldurulmuştur. Mihrabın içinde , yukarıdan sarkarak yanlardan toplanmış

şekilde gösterilen koyu yeşil renkli bir perde motifi bulunur. Bunun ortasından üç iple aşağıya sarkan , ayaklı ve koyu yeşil renkli bir kandil motifi yer almaktadır. (Fotoğraf 128) Mihrabın alt tarafı duvar altına kadar uzanmış fakat çoğu yeri dökülmüş ve harap durumdadır. Bu kompozisyonun üstündeki küçük nişin etrafı sadedir fakat üzerinde, büyük ve koyu yeşil renkli yaprakların olduğu , kahverengi üzüm salkımları motifi aşağıya sarkan şekilde resimlenmiştir. (Fotoğraf 129a)

Mihrap motifinin sağ yanında ; tamamen koyu yeşil renkle oluşturulan , bir mızrakta asılı duran büyük bir bayrak ile aynı mızraktan sarkan bir kılıç motifi bulunur . Mihrabın sol tarafında ise , gene yeşil renk ile yapılarak bir mızraktan sarkan barutluk motifi yer almaktadır. Buradaki mızrağın ucunda yatay olarak duran kırmızı renkli bir ok ucu resmi vardır. (bkz. Fotoğraf 127)

Güney duvarının sol üst köşesindeki pendentif içerisinde ise , batı duvarında daha önce anlattığımız , kırmızı çiçek ve beneklerle süslenmiş olan vazodan çıkan büyük çiçek demeti yer almaktadır. (Fotoğraf 129b)

Girişin solundaki doğu duvarının ortasının büyük bir bölümü dökülmüş durumdadır. Buradaki çiçek motifinin sadece üst kısmı görülebilmektedir. Bu demetin ortasında kırmızı renk çiçeklerle , palmet motifleri bulunur ve desenin kenarındaki kırmızı çiçekler yukarı doğru incelererek yükselmektedir. (Fotoğraf 130) Bu duvarın solundaki pendentifte bulunan çiçek motifi ise , batı duvarında ilk anlattığımız vazolu , büyük çiçek demeti ile aynıdır. (Fotoğraf 131)

Giriş kapısının bulunduğu kuzey duvarında ; kemerli, küçük bir kapı ile yanlarda kareye yakın dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır. Buradaki duvar yapının en çok süslenen bölümüdür. (Fotoğraf 132) Kapı üzerindeki motifte ; pendentiflerde gördüğümüz desenli vazo koyu sarı renkle yapılmış olarak bulunmaktadır. Vazodan uzun gövdeli bir ağaç motifi çıkar ve bunun üstünde , uzun ve ince koyu yeşil renkli yapraklarla beraber aşağıya sarkan

kahverengi üzüm salkımları görülmektedir.(Fotoğraf 133) Sağdaki pencerenin üstünde , vazo olmadan yapılan bir ağaç resmi bulunur. Bu ağaç kahverengi gövdeli olarak üstlerde üç adet büyük ve koyu yeşil sarkan ağaç bölümleri halinde ilginç bir şekilde resimlenmiştir.(Fotoğraf 134)Soldaki pencere üstünde ise, gene vazosuz olarak çizilen , kahverengi gövdeye sahip olan bir ağaç motifi bulunur. Bu ağacın dalları büyük ve uzun bölümler halinde yukarı doğru uzanır şekilde resimlenmiştir.(Fotoğraf 135) Pencere ile kapı arasında ise ,üç sivri ayak üzerinde duran, sade birer vazodan çıkarak yükselen kırmızı renkli çiçek demetleri bulunur.(Fotoğraf 136) Kuzey duvarının sol köşesindeki pendentif batı duvarında ilk anlattığımız taraftır.

Kubbede ise , karşılıklı olarak yerleştirilen çeşitli bitkisel bezemeler bulunmaktadır. (Fotoğraf 137) İlk olarak kubbe eteklerindeki büyük bezemeleri anlattığımızda , alt tarafı geniş olup üste doğru sivrilmiş bir deseni görmekteyiz. Ortası rûmîli olan bu motifin kenarlarında, yanlara ve yukarı doğru yükselen kırmızı renkli çiçekler bulunmaktadır. Bu desenin ortasında , rûmîlerin arasından çıkan yeşil renkli bir vazo motifi yer alır.(Fotoğraf 138) Bu vazonun en altı gene yeşil renkle kıvrılarak tamamlanmıştır. Bu kompozisyonun tam karşısındaki bölümde aynı süslemeye sahiptir. Fakat burada , ortadaki rûmîlerin içi sarı renkle doldurulurken , vazo mavi renkle boyanmıştır.(Fotoğraf 139) Bu kompozisyonların aralarında gene karşılıklı olarak duran iki adet vazolu çiçek motifi vardır. Bunların ilki ; yuvarlak ayaklı, uzun bir kase üzerine yerleştirilen ibrik şeklindeki bir vazodan çıkan kırmızı renkli çiçek demetidir. Buradaki vazo ajurlu ve kırmızı renklidir. (Fotoğraf 140) İkinci vazolu motif ise , diğer kompozisyonla aynı olmakla beraber , buradaki vazo ayağı daha kısadır. Vazo sade bir şekilde mavi renge boyanmıştır.(Fotoğraf 141) Bu iki kompozisyonda karşılıklı olarak kubbe eteğine yerleştirilmiş , en son anlattığımız sade ve mavi renkli olan vazolu desenlerden birinin altında kahverengi kare bir bölüm oluşturulmuştur.

Kubbe göbeği ise ; koyu yeşil renkli , yuvarlak ve kalın bir şerit içindeki sekiz kollu yıldız motifi ile oluşturulmuştur. Yıldızın her kolu ortadan

bölünerek koyu yeşil ve sarı renk ile boyanmıştır. Motifin etrafı beyaz renklidir. Bunun etrafındaki koyu kahverengi şeridin peşinden , oylumlar halinde yapılarak kırmızı , sarı ve kahverengine boyanan süsleme bölümü bulunur.(Fotoğraf 142-Çizim 9) Bunun tüm kenarında yeşil renkli büyük palmet motifleri yapılmış etrafı ise , şemse şekli verilmek istenircesine pembe renkli palmetlerle tamamlanmıştır. Yeşil renk palmetlerin aralarında daha küçük ve sarı renkli olan rûmfler yerleştirilmiştir.

C- Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi :

Hacı Nazır Baba Türbesinin süslemelerinin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Fakat buradaki süslemeleri , bezemelerdeki motiflerin sadeliğinden ve kullanılan renklerin daha çığ seçilmesinden , ayrıca işçiliğin basit olmasından dolayı 19.yy.'ın ortaları veya sonları olarak değerlendirebiliriz.

c -) Darphane Cami

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Gümüş Hacıköy İlçesinin Gümüşlü köyünde bulunmaktadır.

Fotoğraf No:143 -160

Çizim No: 10

İnceleme Tarihi: 15.10.1998 – 28.08.1999

Yaptıran: Camii kimin yaptırdığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Şeyh Ali İbrahim Basri'nin oğlu Burak Baba yada onun neslinden gelen biri tarafından yaptırılmış olduğu sanılmaktadır.

Yapan: Bina ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi : Darphane Caminin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Giriş kapısının üstündeki son tamir kitabesi ise H. 1253 / (M. 1837) tarihini vermektedir.(Fotoğraf 143) ¹¹⁸ Kitabe şöyledir :

Kad veka'a hazihi'l – ta'mir fi mescidi şerif sene 1253

Mube'idin Emmini Mehmet Salih Ağa gafere hullahu lehu

Veliválideyye ve ihsáni lehumá

A- Yapının Tanımı:

Yapı dıştan sade ve enine doğru dikdörtgen bir plana sahiptir.Yapının son cemaat yeri zamanla yol seviyesinin altında kalmıştır. Kiremit çatılı , taş binanın dışı , kerpiç kaplı ve beyaz badanalı olup , minaresi ahşaptır.(Fotoğraf 144) Pencereleri ise her yönde ayrı düzende ve sayıdadır.Pencereler girişin sağındaki duvarda kapaklı olarak iki adet , solda üstte bir adet olarak bulunmaktadır. Mihrabın üstünde de iki adet büyük pencere bulunmaktadır. (Fotoğraf 145) Cami içten ahşap ve süslemeli bir tavan ile kadınlar mahfiline sahiptir.

B- Süsleme Programı:

¹¹⁸ Candan NEMLIOĞLU ; "Amasya'da Gümüş Nahiyesi ve Darphane Cami", Türkiyemiz, S.53, 1987, s.28'de "Gümüşün sakinleri Darphane Caminin nahiyenin en eski eseri olduğunu söylüyorlar, o halde 1514'de inşa edilen Halil Paşa Medreselerinden daha önceye bu camii tarihlendirebiliriz" denmektedir.

Darphane caminin dış duvar yüzeylerinde herhangi bir süsleme yoktur. Caminin tavan kısmı çıtalarla çeşitli geometrik bölümlere ayrılmış ve bunların içi bitkisel bezemelerle doldurulmuştur. Fakat yapının en ilginç ve özenle yapılan kalem işi tezyinatı, kadınlar mahfilinin dışa doğru çıkma yapan kısmının konsolları arasında bulunan geometrik tezyinatlı süslemelerdir. Konsolların kenar kısmında ise bitkisel süslemeler bulunmaktadır.

1- Yapılış Tarihi:

Süslemelerin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir.

2- Sanatçısı:

Süsleme ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

3- Malzeme:

Ahşap üzerine yapılmış olan kalem işi süslemelerinde tabii boyalar kullanılmıştır. Ahşabın dayanıklılığını artırmak için tutkallı astar hazırlanmış ve desen bunun üzerine uygulanmıştır. Renklerin parlak ve canlı olması için boyaya balmumu veya tutkal katılmış olabilir.

4- Teknik:

Buradaki kalem işi süsleme tezyinatında ahşap üstünde boyama tekniği kullanılmıştır. Astarlanan ahşabın üstüne şablon tekniği kullanılarak,

desen kağıdının iğnelenip is veya kömür tozu yardımı ile desenin ahşaba çıkartılması sonucu oluşturulmuştur. Şablon tekniğinin hakim olduğu süslemelerde, mahfil kısmının çıkma bölümünde bulunan kenar bordürlerindeki çiçekler ise serbest teknikteki fırça çalışması ile yapılmıştır.

5- Kompozisyon:

Darphane caminin kalem işi süslemelerine daha çok kırmızı, sarı, siyah , lacivert, krem rengi , kahverengi ve yeşilin tonları hakimdir. Desenler geometrik ve bitkisel motiflerden oluşur

Yapının duvarları , beyaz badanalı olarak süslemesiz bir şekilde bulunmaktadır.(bkz.F145) Sadece girişin sağındaki pencere kapaklarında yeşil zemin üzerinde , sade bir şekilde kırmızı renkli üç bölüm oluşturulmuştur. (Fotoğraf 146) Buradaki boyamaların üstü verniklenmiştir.Yapının tavanı ve kadınlar mahfilindeki süslemeleri göz önüne alırsak , bir zamanlar duvarlarda da çeşitli süslemelerin var olduğunu söyleyebiliriz.

Yapıdaki asıl ilginç ve özenli olan süsleme ise girişin hemen üstündeki merdiveni çökmüş olan kadınlar mahfilindeki konsollar arasında bulunan geometrik tezyinatın hakim olduğu süslemelerdir. (Fotoğraf 147) Girişin solundaki bir kapıdan merdivenle çıkılan mahfil küçük bir balkondan ibaret olup , iç tarafta herhangi bir süslemeye sahip değildir. Konsollarda görülen tezyinat Beylikler dönemi eseri olan Beyşehir Eşrefoğlu cami süslemelerine benzemektedir. Buradaki süslemelerde yapının tavanındaki gibi herhangi bir bozulmaya rastlanmamaktadır. Yapının yıkılma tehlikesinde olduğu halde, buradaki süslemelerde hiçbir tahribat söz konusu değildir. Konsollar arasındaki süslemelerin hepsi birbirinden farklıdır ve dikdörtgene yakın kare parçalar içerisinde altı kompozisyonundan oluşurlar.(Fotoğraf 148)

Süslemeleri soldaki kompozisyonundan anlatmaya başlayacak olursak, kare içerisindeki sekiz kollu yıldızların oluşturduğu çiçek şeklindeki dört büyük motifden söz edebiliriz. Bunlardan biri , ortası sarı renkli etrafında kırmızı üçgenlerin bulunduğu lacivert renki altı kenarlı yapraklı motiflerdir. Bu yaprakların ortasında kırmızı küçük beşgenler bulunur. Aralarından da dışa doğru kırmızı baklava dilimleri çıkmaktadır. Bu kompozisyonun çaprazında da aynı motif görülmektedir. Diğer iki motif ise , sadece merkez yıldızın ortası kırmızı renk , kenar yapraklar ise sarı renk zeminde olup , ortaları lacivert renkle beşgen şeklinde desenlenen aynı kompozisyona sahiptir. (Fotoğraf 149) Bu dört motifin altında , iki sıra halinde siyah renkle kontürlenmiş minik sarı ve kırmızı renkli kareler bulunmaktadır. Bunların içlerinde de siyah noktalar bulunmaktadır. Üstteki sıranın sağdan dört tanesinin içinde Arapça harfler yazılıdır ve kare sıraların etrafı siyah renkli çarpı işaretleri ile desenlenmiştir. Konsol eteklerinde biri hemen bu bezemelerin devamında olan , diğeri alt tarafta kalan iki süsleme bölümü daha bulunmaktadır. İlk süsleme kırmızı renkli bir bordür içerisindeki siyah renkli kıvrımların arasında bulunan palmetlerle oluşturulmuştur. (Fotoğraf 150) Konsolun etek kısmının alt tarafında kalan ikinci süsleme bordürü ise , daha kalın olarak yine kırmızı renk bir zemin üzerinde oluşturulmuştur. İçerisinde, yanlarında minik siyah benekler olan sarı renkli yapraklar ve kıvrımlı dallar arasında siyah kontürlü büyük palmet motifleri bulunmaktadır.(bkz.Fotoğraf 150)

Sağa doğru ikinci kompozisyonda ise , kare mekanı verev şekilde dolduran siyah renk bordürlü beşgen motifler bulunmaktadır. Bunlar bir sıra yeşil bir sıra kırmızı renkli olarak yapılmış olup , etrafları sarı renkli minik üçgenlerle çevrilmiştir. Bu üçgenlerin içleri , siyah renkle beneklendirilmiş , büyük beşgenler ise , kırmızı zemine siyah , yeşil zemine sarı renk gelecek şekilde noktalanarak tamamlanmıştır. (Fotoğraf 151) Bu kompozisyonun altındaki süsleme şeritler aynen devam etmektedir.

Üçüncü sıradaki kompozisyon, üst iki köşesinde küçük siyah beneklerin olduğu kırmızı zeminli kare zemin üzerine büyük bir yuvarlak çizilerek elde edilmiştir. Yuvarlak içindeki on kollu yıldızların oluşturduğu geometrik motiflerin içleri , kırmızı , siyah, sarı ve yeşil renklerle doldurularak oluşturulmuştur.(Fotoğraf 152) Kompozisyonun yeşil renkli merkezinin etrafındaki küçük on kollu sarı renk yıldızların ortalarında, minik siyah benekler bulunur. Sonraki sıra , kırmızı renkli on kollu yıldız motifinin bulunduğu ve bunları siyah renkli beşgenlerin çevrelediği bölümdür. Bunların ortalarını da sarı renkli büyük noktalar süsler. Bu süsleme sırası ile, sonraki kırmızı renkli beşgen motiflerinin arasında ; ortasında yeşil renkli birer küçük beşgenin bulunduğu sarı renkli yıldız motifleri yer almaktadır. Kırmızı beşgenlerin ortaları siyah renk ile noktalanmıştır , kompozisyon siyah beşgenlerin tekrar edilmesi ile tamamlanmıştır. Bu bezeme bölümünün altındaki minik kareler , ilk süsleme bölümünde anlattığımız motiflerle benzemekte fakat burada , noktalar ve yazılar bulunmamaktadır.(bkz.Fotoğraf 152)

Dördüncü tezyinat, büyük baklava motifleri içindeki beşgenler ve üçgenlerden oluşan geometrik bir kompozisyonudur. Büyük siyah renkli beşgenlerin aralarındaki üçgenler kırmızı renkle , minik baklava dilimleri ise yeşil renkle boyanmıştır. Motif aralarında sarı çizgilerin kullanıldığı bu desenler , beşgenlerin içlerinde sarı renk , üçgenlerin içlerinde siyah renk, küçük baklava dilimlerinin içlerinde ise kırmızı renkli küçük benekler oluşturularak tamamlanmıştır.(Fotoğraf 153)

Beşinci kompozisyon , kare mekanı asimetric olarak dolduran kırmızı ve sarı renkli üçgenlerden oluşur. Siyah kontürle yapılmış olan bu motiflerden kırmızı renkli üçgenin içi lacivert, sarı renkli üçgenin içi ise kırmızı renkli noktalarla desenlenmiştir.(Fotoğraf 154)

Altıncı ve en son kompozisyon ise , sık bir yatay şekilde dizilmiş olan küçük baklava dilimlerinden oluşmaktadır. İki sıra kırmızı , bir sıra yeşil renkle zeminleri boyanan bu motiflerin içleri kırmızı baklava motifine yeşil

renk , yeşil baklava motifine ise sarı renkli noktalarla desenlenmiştir. Yan yana iki sıra olan kırmızı baklava dilimlerinin ilk sırası noktalarla süslenmiş iken , diğer sıranın içi boş bırakılmıştır.(Fotoğraf 155) Bu kompozisyonların altlarındaki süslemeler aynen devam etmektedir.

Mihrabın üstünde topraktan çıktığı söylenen ve buraya sonradan konulan yuvarlak , oymalı bir tahta tablo bulunur.Ortada , altı kollu ve içi sarı renkli bitkisel bezemeli olan kırmızı zeminli bir yıldız motifi bulunmaktadır. Bunun kenarlarında , siyah zeminde üzerinde çeşitli hadis yazıları yer alır. Kırmızı zeminli kenar bordürün içinde , iç kısımları küçük yuvarlaklar şeklinde olan sarı renkli motifler bulunmaktadır. Bunların dış kenarları ise , gene sarı renk zemin üzerinde minik siyah noktalarla tamamlanmıştır. (Fotoğraf 156)

Yapının tavanı ise ; süslemesiz olarak ince çıtalarla , kırmızı renkli küçük karelere ayrılarak yapılmıştır. Mihrap önüne gelen bölümde , aynı şekilde fakat yeşil renkli büyük bir kare oluşturularak içine sekizgen göcek yerleştirilmiştir. (Fotoğraf 151-Çizim 10) Sekizgeni oluşturan ilk kenar bordür kalın ve yeşil zeminli olup içerisi , kırmızı renkli çiçekler ve koyu yeşil renk yapraklarla tezyin edilmiştir. Bu bordürün altı kırmızı renkli , üstü ise yeşil renkli ince birer çıta ile iki tarafından sınırlandırılmıştır.(Fotoğraf 158) İkinci bordür , kırmızı zeminli olup , içi sarı renkli bitkisel kıvrımlarla ve çiçeklerle doldurulmuştur.(bkz.Fotoğraf 158) Buradaki kenar bordürlerin içerisinde , sarı renkli ince bir tahta ile büyük bir yuvarlak göbek kısmı oluşturulmuştur ve köşelerdeki küçük üçgenler ise yeşil renkle boyanmıştır. Tavan göbeğinde on kollu yıldızların oluşturduğu çeşitli geometrik bölmeler vardır. (Fotoğraf 159) Tam merkezden aşağıya sarkan bir gülbezek motifi vardır. Bunun etrafında on kollu , kırmızı renk zeminli bir yıldız motifi bulunmaktadır. Sonraki geometrik sıra ise koyu yeşil zemin üzerine yapılmış küçük ve yuvarlak, kırmızı renk çiçeklerle ve yeşil renk yapraklarla doldurulmuştur.(Fotoğraf 160) İkinci sıradaki yıldızların zemini gene kırmızıdır. Fakat bunların ortalarında birer büyük kahverengi nokta bulunur.

Kenarlarda gene bir önceki motif uygulanmıştır. Sonraki geometrik bölümlerin boyaları dökülmüş fakat kalıntılardan bunların kırmızı olabilecekleri anlaşılmıştır. Devamındaki geometrik bölüme de gene yeşil zemin üzerine kırmızı, sade gül benzeri çiçekler yerleştirilmiştir.

C. Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Kadınlar mahfilinin çıkma kısmındaki konsollar arasındaki geometrik şekilli süslemeler Beylikler döneminde görülen motiflere benzemektedir. Beyşehir Eşrefoğlu camiinde bu tip süslemelerle karşılaşmaktayız. Yapının tavan ve mahfil kısımlarındaki tekstil kökenli ve geometrik karakterli motiflerinden anlaşıldığına göre süslemelerin yapıldığı tarihi 16. yy.'ın sonları olarak söyleyebiliriz.

2 – Taşova İlçesi

a -) Baraklı Köyü Camii

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Taşova İlçesinde, Baraklı Köyünün Merkezinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 161 - 190

Çizim No: 11

İnceleme Tarihi: 15.10.1998-28.08.1999

Yaptıran: Baraklı köyü camiini kimin yaptırdığı hakkında bir bilgi yoktur.

Yapan: Cami ustasının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi:

Baraklı köyü caminin kesin yapılış tarihi tam olarak bilinmesede , yapının içinde sağ duvar üzerinde asılı bulunan , T.C. Müftülük Cami İbadete Açılış Beratında tarih olarak H.1302 / M.1885 yılını görmekteyiz.

A- Yapının Tanımı:

Cami ahşap olup, güney-kuzey doğrultusunda uzunlamasına dikdörtgen bir plana sahiptir. İçeriden dört sütun üzerine oturan ahşap yapının dışı sıvalı ve badanalıdır. Hafif meyilli bir arazi üzerinde bulunan caminin çatısı kiremit kaplıdır ve basit bir son cemaat yeri vardır.(Fotoğraf 161) Yapının içinde altta toplam olarak on , duvar üstlerinde ise dört adet pencere bulunmaktadır. Caminin içerisindeki sıvalarda depremlerden oluşan büyük çatlaklar bulunmaktadır.

1992 yılında koruma altına alınan yapının restorasyonu yapılmamıştır. Sadece yapının bulunduğu yerin tehlikelerinden dolayı, caminin arka mekanında desteklerden oluşan bir yenileme söz konusudur.

B- Süsleme programı:

Caminin dışı sade ve harap görünmekle birlikte, herhangi bir süslemeye sahip değildir. Yapının içi , bitkisel motiflerin ağırlık kazandığı kalem işi süslemeleri ile bezenmiştir. Mihrap nişinin içinde sarkan bir kandil natürmortu, nişin üstünde de sütunlardan çıkan çiçeklerin taçlandığı bir bezeme kompozisyonu gözlenir. Girişin sağında ve solunda ayrıca, mihrabın

yanlarında da büyük kartuşların içerisinde değişik bitkisel bezemeler görülmektedir.

Yapıdaki yazı frizlerine karşılıklı olarak doğu ve batı duvarlarının üst kısımları ile mihrabın üstündeki kartuşlar içerisinde rastlanmaktadır. Girişin hemen sağındaki bölümde de gene kartuş içerisinde bir yazı motifi bulunur.

Yapının mihrap önü kubbesinin içi tamamen çiçek ve yazı motifleri ile süslenmiştir. Göbek ise, şemse motifinden çıkan palmetlerle çevrelenmiştir.

1-Süslemenin Yapılış Tarihi:

Süslemenin yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir.

2- Sanatçısı:

Süslemeleri yapan ustanın kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Fakat süslemelerin kalitesinden, ustanın iyi eğitim almış biri olduğu gözlenmektedir.

3- Malzeme:

Caminin iç sıvası kötü bir durumdadır. Resimler kıtık siva tabakası üzerine ince alçılı astar çekilerek yapılmış, çoğu yerde sıvanın dökülmesi üzerine harap olmuştur. Tabii boyalar ile yapılan bezemelerin renklerinin şeffaf , canlı ve parlak olması için boyaya tutkal , balmumu ve inek sütü katılmış olduğu düşünülmektedir.

4- Teknik:

Baraklı köyü camiindeki kalem işi bezemeleri, şablon tekniği ile serbest fırça çalışmalarının bileşimiyle oluşturulmuştur. Şablon kullanılan kartuşlar , yazı levhaları ve pencere kenarları gibi yerlerde , duvarlara ilk

önce alçı astar çekilmiş , üzerine desenlerin çizilerek iğnelenmiş olduğu kağıt konularak bunun üzerinden is veya odun kömürünün tamponlanması ile desen duvara geçirilmiştir. Bitkisel bezemelerin ise, ince ayrıntılarında daha çok serbest fırça çalışmaları görülmektedir.

5- Kompozisyon:

Yapıdaki kalem işi bezemelerinde, renk olarak yeşil, mavi, kırmızı ve sarının tonları yoğunlukla kullanılmıştır. Süslemelerde siyah ve gri renklerde büyük bir ahenk içerisinde ve bolca kullanılarak bezemeleri tamamlamaktadır.

Genelde bitkisel bezeme görülen duvarlarda yazı frizleri ve natürmort motiflerde bulunmaktadır. Duvardaki kartuşlar içerisindeki bezemelerin hepsi birbirinden farklı ve özenilerek yapılmıştır.(Fotoğraf 162)

Batı duvarında dört adet büyük ve içi bezmeli kartuş ile , caminin diğer duvarlarında da aynı süslemelere sahip olan , altta ve üstte birer adet pencere bulunmaktadır.(Fotoğraf 163) Alttaki pencereler uzun dikdörtgen, üstteki pencereler ise kemerli ve daha küçük olarak yapılmıştır. Buradaki alt pencerelerin bordür kısmı, derinlik çabası içerisinde koyu yeşil ve sarı rengin tonlarında "S" şeklindeki kıvrımlarla süslenmiştir. Bu pencerelerin üstünde, gene "S" motifinin daha büyük şekilleri ile oluşturulan büyük bir geçme motifi bulunmaktadır.(Fotoğraf 164) Yanlardaki kıvrımlar beyaz ve sarı renkle, ortada bulunan kelepçe şeklinde motif ise yeşil ve sarı renk ile desenlenerek yapılmıştır. Buranın orta bölümü mermer taklidinde renklendirilerek ince bir şeritle sınırlandırılmıştır. Bu taç kısmının tam üstünde , bir rûmî içinden çıkan "alem" motifini görmekteyiz. Batı duvarının üst pencere bordürleri ise , gene hepsinde aynı olacak şekilde bir yeşil, bir koyu sarı renkteki küçük dilimli rûmîlerle bezenmiş olup küçük bir palmetle taçlandırılmıştır.(Fotoğraf 165)

Batı duvarındaki ilk kartuşun içerisinde , kenarları yaprak motifleri ile süslenmiş olan ince bir bordür içerisindeki büyük bir “Vav” harfini görmekteyiz. Bunun ortasında ise sülüs yazı ile yazılmış olan bir ayet yer almaktadır.(Fotoğraf 166) Bu kartuşun hemen üstünde , aynı şekilde olan çerçeve içinde üst kısmı dökülmüş , sadece alt kısımda üç küçük kırmızı çiçekle kıvrık dalların kaldığı bir bezeme göze çarpar.(Fotoğraf 167) Sonraki kartuşta; mavi ayaklı sarı bir şamdanın vazo olarak kullanıldığı mavi ve kırmızının tonları ile oluşturulan zengin çiçek demetleri bulunur.(Fotoğraf 168) Bu demet ince kıvrık dallar ve yeşil yapraklarla bezenmiştir. Bu duvarın alt penceresinden sonra , mihraba yakın kısmında ise yarısı mihrabın arka tarafında kalan bir kartuş daha bulunmaktadır. Bu kartuşun üst kısmında ince ve zarif görüntülü , üç adet sarı renk çiçek ve yeşil renkli kıvrık dallar bulunmaktadır.(Fotoğraf 169)

Ayrıca batı duvarında üst pencerelerin hizasında , üçer adet olarak yerleştirilen yuvarlak madalyonlar içinde çeşitli yazı motifleri de bulunmaktadır. (F170) Siyah zemin üzerine yazılı olan bu motiflerin kenarlarında önce , ince beyaz bir şerit , sonra koyu sarı kalın bir bordür bulunur. Tüm bu yazı motiflerinin etrafı hatayî grubundan güllerle çelenk şeklinde çevrelenmiştir. Bu güller mavi , kırmızı ve pembe rengin tonlarında bol yeşil yapraklı olarak yapılmıştır. Çelenkteki çiçekler , altlarda daha büyük, üstlere doğru küçük olacak şekilde yerleştirilmiştir. Burada ayrıca , batı ve doğu duvarlarının yukarı kısımlarında karşılıklı olarak duran iki yazı motifi bulunur ve bunların iki yanı mavi, iki yanı sarı renkle bordürlenmiştir. Bu yazılar sade ve bozuktur.

Camide , duvarlardaki üst pencerelerin hemen altından başlayarak yapı duvarlarını bir hat şeklinde ikiye ayıran şerit , sarı ve yeşil renkli bir çizgiden oluşmaktadır. Bu şerit , pencere üstlerinde küçük zencerek motifleri ile, pencere aralarında ise kırmızılı rûmî ve palmetlerden oluşan motiflerle birleşmektedir. Şerit duvar köşelerinde ise benzer şekildeki motiflerle zenginleştirilmiştir. (bkz.Fotoğraf 122-170) Tüm yapı duvarları , bu şeridin alt

tarafına yapılan kartuşlarla süslenmiştir. Bu kartuşlar , kenarları kalın yeşil renk bordürlü , büyük ve genelde boyuna dikdörtgen şeklinde olan , içine çeşitli bitkisel bezemelerin yerleştirildiği süslemelerdir. Kartuşların köşeleri içe doğru kavislidir. Buradaki kalın yeşil bordürün iki kenarını siyah ve sarı renkle ince çizgiler halinde çizilmiş diğer iki yan ise, renklerin yer değiştirmesi ile aynı şekilde tamamlanmıştır.

Güney duvarında üç bezemeli kartuşla birlikte, iki adet altta ve üstte pencere bulunmaktadır.(Fotoğraf 171) Bunlar , batı duvarında anlattığımız pencere süslemeleri ile aynı bezemeye sahiptir. Mihrabın iki yanında üst pencere seviyesinde bulunan yuvarlak yazı levhaları da batı duvarında anlattığımız şekilde süslenmiştir. İçlerinde "Allah" ve "Muhammed" yazan bu kartuşlar diğerlerinden farklı olarak , mavi ve beyaz renkteki palmet motifleri ile taçlandırılmıştır. Duvarı ikiye ayıran şerit ise mihrap bölümünde kesilmekte daha sonra aynı şekilde devam etmektedir.

Mihrabın sağ tarafında, minberin yanındaki ilk kartuş içinde, ayaklı bir vazodan çıkan uzun bir çiçek demetini görüyoruz. Bunlar ince kıvrık dallar üzerinden sarkan ortalarında sarı, pembe ve mavi renkli büyük çiçeklerle küçük renkli çiçeklerin olduğu nakışlardır.(Fotoğraf 172)

Mihrap ise özenilerek çalışılmış , üst kısmı bir zarif çiçeklerle taçlandırılmıştır. Niş çevresinde , yeşil renkli iki yivli korent sürunu saran kıvrık dallar bulunmaktadır.(Fotoğraf 173) Kalın yeşil renk kartuşlu sütun kaideleri içinde, sarı zemin üzerinde kırmızı ve bol yeşil yapraklı çiçek demetleri bulunur.(Fotoğraf 174) Sütun başlıklarında, akant yaprakları ve ortada rozet şeklinde bir motif görülmektedir. Nişin taç kısmında ise, büyük sütunların hemen üstünden çıkan iki "S" şeklindeki motifin ardından tekrar iki küçük sütun motifi bulunur. Vazo yerine kullanılan bu sütunlardan çıkan çiçekler üç kademeli olarak büyük yapraklarla beraber nişi taçlandırmaktadır.(Fotoğraf 175) Bu çiçekler yeşilin ve kırmızının tonları ile yapılmıştır. Burada üstte küçük çiçekler, ortada bir bordür üzerinde gibi duran daha iri çiçekler, en alt seviyede ise büyük ve kıvrımlı olan yeşil ve

pembe renkli yapraklar bulunmaktadır. Bu tacın altında bir tuğra onun altında da dikdörtgen bir yazı kartuşu görülür. Mihrabın içi sarı renklidir ve kenarı yeşil zemin üzerinde bulunan küçük çiçek ve yaprak motifli bordürle çevrelenmiştir. Mihrap nişinin içinde zincirle sarkan bir kandil motifi bulunur ve bu zincir üç yaprak motifinin içinden çıkmaktadır.(Fotoğraf 176) Nişin ve caminin duvarlarının oturtmalık kısımları pencerelere kadar yeşilin ve açık mavinin tonları ile mermer şeklinde boyanmıştır.

Mihrabın sol tarafındaki kartuşta ise , kabartmalı ve uzun ayaklı olan yeşil bir vazodan çıkan ince kıvrık dallarla süslemenin ortasında kırmızıya yakın pembe ve mavi renkli iki büyük çiçek ile minik kırmızı,mavi,sarı renkli çiçekler bulunmaktadır.(Fotoğraf 177) Bu motifin yanındaki , pencereden sonra yer alan kalın kartuş içinde ise, yukarıdan bir zincirle sarkıtılmış olan rûmîlerden oluşmuş oval bir yazı frizi görülmektedir. Bu rûmîler arasında bulunan ve yazıdan da sarkan kırmızı küçük çiçekler motife değişik bir görüntü vermiştir.(Fotoğraf 178)

Doğu duvarında ise, altta dört adet büyük bezemeli kartuş bulunur. Bu duvarda üç adet altta , bir tanede üstte pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerde anlattığımız diğer süslemelere sahiptir.(Fotoğraf 179)Mihrab yakın kısımda bulunan kartuş içinde, ayaklı ve kabartmalı olan koyu sarı bir vazodan çıkan çiçek demetlerini görmekteyiz. Bu çiçekler mavi ve sarı rengin tonları ile büyükçe yapılmış, bol yeşil yapraklarla süslenmiştir. Bu demetin iki yanından daha küçük çiçekler sarkıtılarak motif tamamlanmıştır.(bkz.Fotoğraf 178) Bu motifin yanındaki pencereden sonraki kartuş içinde ise, belki de yapının en özenilerek yaratılmış bitkisel bezemesi ile karşılaşmaktayız. Bu çiçekler büyük bir şemse formu oluştururcasına sarı, mavi, pembe ve yeşil renklerinin tonları ile büyük bir ahenk içerisinde yapılmış olan bezemelerdir. Minik çiçeklerin büyük çiçekler etrafında helezonlar oluşturması ile tablo niteliğinde bir görüntü meydana getirilmiştir.(Fotoğraf 180)

İkinci pencereden sonraki kartuşta ise, ayaklı yüksek bir vazodan çıkan sade ve kıvrık dallarla süslenmiş kırmızı renkli bir çiçek demeti bulunur. Bu bezemenin bazı yerleri döküldüğü için, altından astar boyası görülebilmektedir.(Fotoğraf 181) Diğer pencerenin yanında ise köşeleri yapraklarla süslenmiş bir kartuş içinde bulunan ağaç motifi vardır. Nakkaş bu motifi ilginç bir şekilde, sarı bir vazodan çıkan bir ağaç motifi olarak göstermiştir. Bu ağaç limon ağacına benzemektedir ve üzerinde sarı limon benzeri meyveleri vardır.(Fotoğraf 182) Duvarın üst kısımlarında , batı duvarında anlattığımız çelenk şeklindeki yazı motifleri bulunmaktadır.(Fotoğraf 183) Bunların hizasındaki küçük pencerenin yanında ise , batı duvarında da bulunan siyah zemin üzerine sülüs yazılı bir hadis levhası bulunmaktadır. Bu kartuşun iki yanı koyu yeşil , iki yanı ise kahverengidir.(Fotoğraf 184) Doğu duvarındaki son pencerenin üzerinde ise, batı duvarında karşılığı bulunan büyük bir kartuş içerisindeki alt kısmı ve dökülmüş ve üstte üç adet kırmızı çiçek resminin olduğu bezemeyi görmekteyiz.(Fotoğraf 185)

Giriş kapısının bulunduğu kuzey duvarında ise , hiçbir süsleme bulunmamaktadır.(Fotoğraf 186) Burada altta dört adet , üstte iki pencere bulunmaktadır. Tavanı ve kadınlar mahfili hiçbir süslemeye sahip değildir.

Yapının tavanı ahşaptır ve düz geniş tahtalarla oluşturulmuştur. Tavan silmelerini tamamen yeşil ve açık kırmızı renklerle boyanan palmet motifleri süsler. Yapı tavanında mihrap önünde bir kubbe oluşturulmuştur.(Fotoğraf 187-Çizim 11)Kubbe eteğinde , pembe renkli, tahtanın şekillendirilmesi ile oluşturulan basit bir şerit bulunmaktadır. Yapı tavanının orta kubbesi ise sekiz süslemeli bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler birbirinden bir yeşil, bir beyaz renkli olan sütunlarla ayrılır. Yeşil sütunun içi sarı ile boyalı, beyaz sütun ise içi mavi çizgili ve kırmızı ile bordürlüdür. Kırmızı renkli sütun başlıklarının üstündeki büyük ebattaki mavi rûmîler ortadaki göbeğin etrafında yuvarlaklar oluşturacak şekilde bezenmiştir. Sütun aralarındaki motiflerden iki tanesi yan yana içi boş sarı

yuvarlak levhalardır. Bu levhaların etrafı oval bir şekilde mavi renkli kıvrık rûmî motifleri ile çevrilidir. Bu motiflerin tam karşısında, gene iki tane ayaklı vazolardan çıkan çiçek demetleri görülür.(Fotoğraf 188) Burayı mavi ve kırmızılı çiçekleri sarkan yeşil yapraklar ve daha küçük çiçekler süslemektedir. Bu çiçeklerin yanlarında, gene karşılıklı olarak yerleştirilen fakat bu sefer içinde yazı bulunan frizler yer almaktadır. Siyah zemine yazılan karşılıklı “Allah” ve “Muhammed” isimleri gene aynı kıvrık rûmîlerle çevrelenmiştir.(Fotoğraf 189) Diğer iki bölümü de aynı çiçek demetleri süslemektedir. Kubbe göbeği ise , içerisinde sarı renkli palmetle motiflerinin bulunduğu , mavi renk zeminli büyük bir şemse motifi olarak karşımıza çıkar. Bu motifin kenarları siyah renk üzerine kırmızı renk ile yapılmış , mavi renkli ince bir bordür ile de sınırlandırılmıştır. Göbeğin etrafındaki yeşil renk zeminli büyük rûmîler ise , birer halka ile birbirine bağlanmıştır. Bunların arasından kırmızı palmetler motifleri sarmaktadır.(Fotoğraf 190)

C- Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Yapı içerisindeki duvar yüzeylerinde bulunan vazodan çıkan çiçek demetleri , “Türk Rokokosu” da denen zarif çiçek buketleri olarak bize, 17. yy.’ın ikinci yarısının motiflerini hatırlatmaktadır. Sarkan kandil motifleri, alemler ve vazolu çiçekler gibi natüremortlarda bulunduğu için , Baraklı Köyü Camii’ndeki kalem işi süslemelerini 18.yy.’ın ortaları olarak değerlendirmeliyiz. Ayrıca kullanılan renklerin yeşil , mavi , pembe , sarı , ve kırmızının tonlarında olması da bize bu olasılığın güçlü olduğunu göstermektedir.

Süslemelerin restorasyonunun yapılmadığı , kalem işi bezemelerinin harap durumda olmasından ve renklerden anlaşılmaktadır.

b -) Öz Baraklı Camii

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Taşova ilçesi, Yukarı Baraklı Köyünde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 191 - 197

Çizim No: 12

İnceleme Tarihi: 15.10.1998-28.08.1999

Yaptıran: Öz Baraklı Camii kimin yaptırdığı kesin olarak bilinmemektedir.

Yapan : Cami ustasının kim olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi:

Öz Baraklı Camii kapısı üzerinde bulunan kitabede , inşa tarihi olarak H.1287 / (M. 1871) yazmaktadır. (Fotoğraf 191) Kitabe şöyledir :

Ya miftâhu'l – ebrâr iftâh lenâ hayse'l – bâb

Ehadena ve adne'l- hakka hakku'l – yemin

Udhuluha bi – selâmi âminin

Tarih Sene 1287

A- Yapının Tanımı:

Cami ; yığma tuğla ve taştan yapılmış olup, dışı mavi renk badanalıdır ve kiremit kaplı bir çatıya sahiptir.(Fotoğraf 192) Yapının içi uzun bir dikdörtgen oluşturur ve buradaki kadınlar mahfili ahşap dört sütun üzerine yer almaktadır.(Fotoğraf 193) Mahfile, girişin yanlarından iki merdivenle çıkılır. İçten sıvalı olan duvarlar üzerinde , güneyde altta dört ,

üstte üç adet pencere ile yanlarda solda üç , sağda iki adet pencere bulunmaktadır. Mahfil kısmının yanlarında da üstte iki adet pencere bulunur.

Yapının tavanı düz ahşap olup , sadece mihrap üstüne gelen bölümde bir kubbe oluşturularak içi kalem işi bezemelerle doldurulmuştur. Yapının son cemaat yeri sade ve yanlardan kapalıdır.

Caminin 1978'de minaresinin yenilendiği bilinmektedir.

B – Süsleme Programı:

Caminin dışında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.İçeride ise sadece tavanda oluşturulan kubbe bölümünde kalem işi bezemeleri yer almıştır. Bu bezemeler , kubbede oluşturulan bölümler içindeki bitkisel bezemeler ve natürmortlardır. Buradaki süslemelere bakarak , duvarlarda da bir zamanlar bir çok süslemenin var olmuş olduğunu söyleyebiliriz. Yapının mihrap ve minberi ise oldukça sadedir.

1- Süslemenin Yapılış Tarihi:

Cami süslemelerinin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2 - Sanatçısı :

Süslemeleri yapan ustanın kimliği bilinmemektedir.

3 - Malzeme :

Cami duvarlarının iç sıvası kendinden desenli , açık kahverengi bir sıva ile yenilenmiştir. Yapı tavanı düz ahşap parçalardan oluşmuştur. Mihrap önünde oluşturulan kubbede kırıklı sıva tabakası üzerine alçı astar çekilmiş ve tabii boyalar kullanılarak bitkisel kalem işi bezemeler yapılmıştır. Tutkallı su kullanılarak yapılan boyalara parlaklık vermesi için bal mumu gibi çeşitli maddeler katılmış olabilir.

4 - Teknik:

Öz Baraklı Köyü Camii'ndeki kalem işi bezemelerde vazo motiflerinde şablon tekniği kullanılırken , çiçeklerde serbest çalışma tekniği uygulanmıştır. Kubbe göbeği ahşabın oyulması ile oluşturulmuştur. Buradaki bölmelerde bulunan kartuşların alt köşelerinde ve üstlerinde ise , gene önceden hazırlanan şablonların kullanılması ile palme motifleri resimlenmiştir.

5 – Kompozisyon :

Duvarlarında herhangi bir süslemeye rastlanılmayan yapının , kubbesindeki bezemelerde daha çok kırmızı , pembe ,mavi , gri , koyu sarı ve yeşil renkler kullanılmıştır.(Fotoğraf 194)

Tavan genelde koyu yeşil renkli tahtalarla oluşturulmuş mihrap önünde ve yanlarda ise ortada büyük karelere bölünmüştür. Pembe renge boyanan bu bölümlerin sadece mihrap önüne gelen kısmında kubbe oluşturulmuştur. Buradaki beyaz renkli kare bölümün kenar köşelerinde yeşil renkli üçgenler içerisinde ahşabın kabartılması ile yapılmış olan kıvrık

geçme motifleri bulunur. Kubbe eteği ise , gene ahşap olan kalın , beyaz renk sade bir bordürle başlamaktadır. İkinci bordür , sıva ile bir sıra halinde keskin hatlı üçgen şekiller oluşturularak yapılan , kenarları siyah renk olacak şekilde yeşil renge boyanmış bir kompozisyona sahiptir. Bunun ardından , iki yanı ince siyah renkli şeritle çizilmiş olan, kalın ve koyu sarı renkli bir bordür daha gelir.(Fotoğraf 195-Çizim 12) Bu bordür tüm kubbe içini dört büyük bölüm halinde ayırmıştır.Bu bölümler içinde ikisi aynı olan üç değişik kompozisyon bulunur.

Bunlardan ilki ; ayaklı ve nakışlı olarak resmedilen gri ve sarı renkli bir vazodan çıkan kırmızı renkli çiçek motifleridir. Bu çiçekler ortada büyük üstlerde küçük olacak şekilde yeşil yapraklarla birlikte resimlenmiştir. Bu bölümün kenarlarındaki ince şeritler , köşelerde mavi renkli palmetlerle birleşmektedir. Bu palmetlerin ortasında sarı renkli minik bir şerit bulunur. Bölümün üstünde ise , kubbe göbeğini tamamen çevreleyen mavi ve gri renkli büyük palmetler yer almaktadır. (Fotoğraf 196) Bu kompozisyon tam karşıdaki kubbe bölümünde de görülmektedir.

İkinci bölümde ; altta iki adet kırmızı , üstte bir adet mavi renk çiçeğin üst üste yapılmasıyla oluşturulan kompozisyon bulunmaktadır. Burada vazo bulunmamakla beraber, çiçek sapları toplanarak , ucu sivri minik bir kaba yerleştirilmiş şekilde resimlenmiştir. (bkz.Fotoğraf 195) Bu bölümün kartuş köşeleri ve üst kısmı da aynı şekilde yapılarak tamamlanmıştır.

Diğer bölümün çiçek motifi ise , pembe renkli , büyük ve geniş ayaklı bir vazodan çıkan kırmızı çiçek demetidir. Üstlerde küçük kırmızı çiçeklerin olduğu bu kompozisyonda, bölümün kanarındaki süslemeler diğerleri ile aynıdır. (Fotoğraf 197)

Kubbe göbeği ise, bölmelerin üst kısımlarındaki mavi renkli büyük palmet motiflerinin ortadaki kabartmalı, ahşap kahverengi yuvarlak bölmeyi çevrelemesi ile oluşturulmuştur. (bkz.Fotoğraf 194)

C- Kalem İşı Süslemelerin tarihlendirilmesi:

 z Baraklı Camii'ndeki kalem ışı süslemelerin kesin yapılışı tarihi bilinmese de buradaki süslemelerin yapının inşı zamanı olan 19.yy.ın ikinci yarısında yapılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Fakat vazolu nat rmortların bulunmasından ve kullanılan renklerdeki tabii boyaların uçuk tonlarda seçilmesinden dolayı da 19.yy.'ın ortalarına da tarihlenebilir.

3 - Merzifon İlçesi

a -) Abide Hatun Camii

Bulunduğu Yer :Amasya'nın Merzifon ilçesinin Kara Mustafa Paşı köyünde (Marınca köyü) bulunmaktadır.

Fotoğraf No : 198 - 221

Çizim No : 13 - 15

İnceleme Tarihi : 15.10.1998 -28.08.1999

Yaptıran : Kara Mustafa Paşanın annesi tarafından yapımına başlatılan camii, o ölünce oğlu tarafından bitirilmiştir¹¹⁹

Yapan : Caminin ustası hakkında herhangi bir bilgi yoktur

Yapının İnşa Tarihi: Vakıflardan öğrendiğimiz bilgilere göre bu camii 1091 (H) / (M . 1680) 'de tamamlanmıştır. Yapının giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitabesinde de binanın yapım tarihi olarak 1091 yılı bildirilmemektedir.

¹²⁰ Kitabe şöyledir :

Kad bena hazec – Cami'uş – şerif
Sadre'l – âlî Mustafa Paşa
Li ceddi ve'l – medine
El – merhûme Abide Hatun
Fî zemâni Sultan Mehmet
Han bin es – sultan Murat Han
Lissene ehade ve tis'in ve elf
Sene 1091

A- Yapının Tanımı:

Cami tek mekanlı olup , enine dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Kırmızı çatılı yapının üzeri kiremit kaplı olup , yapı taş ve tuğla ile almalı teknikte inşa edilmiştir. Ahşap duvarlar sıra üzerine badanalıdır ve zemini taştır.(Fotoğraf 199) Cepheelerde çift sıra pencereler bulunmaktadır ve alt sıra pencereler dikdörtgen biçimli sivri kemerli olarak yapılmıştır. Üstteki pencereler ise daha küçük boyutlu olarak sivri kemere sahiptir. Camii , içten düz ahşap çatı ile örtülü olup , kirişlerle desteklenmiştir.(Fotoğraf 200) Tavan kirişleri tamamen korunmuş şekildedir ve çıkmalı olarak 40 cm. aralıklarla yaklaşık olarak 25 cm. genişliğinde uygulanmıştır. Kirişlerin üzeri tamamen kalem işi bezemeli olarak süslenmiştir. Yapının birde tamamı

¹¹⁹ A.H.Hüsameddin , 1986 , 327'de " Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın doğum yeri olan Marınca köyünde , annesi Abide Hatun tarafından yaptırılmış olan mescidi genişleterek oraya bir cami ve mektep yaptırdığını" bildirmektedir.

¹²⁰ A. H. HÜSAMEDDİN ; 1986 , 327 'de caminin 1087 (1676) 'da yaptırıldığını söylemektedir.

ahşap olan kadınlar mahfili bölümü bulunmaktadır. Mihrap alçıdandır ve bitkisel motiflerle bezelidir.

Caminin son cemaat yeri ise , yapıya daha sonra eklenmiş olup , sonradan depremlerden dolayı büyük bir hasar geçirerek yıkılmıştır. Burası, Vakıfların 1312 / 1895 'deki tamirinde , dört taş üzerine ve ahşap çatılı olarak yeniden yapılmıştır. Yanları oda şeklinde kapalı olan bu son cemaat sol tarafı kitaplık , sağ tarafı ise mescit şeklinde kullanılmaktadır. Caminin kapısı künde-kârî teknikte olup orjinaldir.

B - Süsleme Programı :

Yapıda çok zengin bir kalem işi tezyinatına rastlamaktayız. Tüm ahşap tavanda , tavan kirişlerinde , tavan silmelerinde, kadınlar mahfilinin konsollarında, kirişlerde , konsol eteklerinde , mahfilin tavanında ve balkon korkuluklarında ; ince bir işçilikle , özenerek yapılmış olan tamamen bitkisel motifli kalem işi bezemeler insanı etkilemektedir. Mahfil sütunlarında da minik desenlerle oluşturulan , çeşitli boyanmış şekiller görülmektedir. Duvarlar sadedir ve hiçbir tezyinata sahip değildir.

1- Yapılış Tarihi :

Süslemenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2- Sanatçısı :

Süsleme ustasının kim olduğu bilinmemektedir fakat, ustanın bu konuda eğitim almış bir kişi olduğu düşünülmektedir.

3- Malzeme :

Ahşap üzerine yapılan tüm kalem işi bezemeler , tutkallı tabii boyalar kullanılarak yapılmıştır. Renklerin canlı olması için boyanın içine balmumu ve tutkal katılmış olabilir. Ahşabın üzerine yapılan süslemelerde astar kullanılmamıştır.

4- Teknik :

Direk olarak ahşabın üzerine çalışılan kalem işi tezyinatında genel olarak şablon tekniği kullanılmış olmakla beraber , tüm ayrıntılarda serbest fırça çalışmaları uygulanmıştır.

5- Kompozisyon :

Abide Hatun Camii'ndeki ahşap üzerine kalem işi tezyinatı tamamen bitkisel olup , desenler kırmızı , sarı , yeşil , beyaz , kiremit rengine yakın bir kahverengi , krem rengi , mavi ve siyah renklerle oluşturulmuştur. Karenfil , lale , katmerli gül, küçük hatayî çiçekler ve grift bitkisel motiflerden oluşan kalem işi bezemeleri çoğu yerde bir tablo niteliğinde işlenmiştir.

Caminin duvarları beyaz badanalı olarak süslemesizdir.(bkz.Fotoğraf 200) Yapının ahşap tavanı ise , tamamen kalem işi bezemeleri ile işlenmiştir. Tavandaki kirişlerin araları kiremit rengine yakın kahverengi ile boyanmış olup , enine sarı çizgili dikdörtgenlerden oluşmaktadır.(Fotoğraf 201) Dışa çıkmalı olan kirişlerin üç tarafı tamamen çiçek motifleri ile bezelidir.(Fotoğraf 202) Bunların bize bakan alt bölümdeki yüzlerinde , kırmızı ve beyaz renkli hatayî tarzı büyük çiçekleri çevreleyen kıvrık dallarla beraber uygulanan lale motifleri göze çarpar.(Fotoğraf 203) Bu büyük çiçekler hatayî tarzında olarak biri yandan biri üstten görüntü verecek şekilde resimlenmiştir. Laleler ve bu çiçekler siyah zemin üzerine , kırmızı ve açık kahverengi ile yapılmış olup , kenar tezyinatı olarak ince birer şerit

içinde bulunan kerem rengi şekillere sahiptir. Bunların içi bir kirişte sade , bir kirişte siyah renk benekli olarak yapılmıştır.(Fotoğraf 204-Çizim 13) Bu kirişlerin yanları ise, içleri küçük beyaz çiçekli olarak , siyah ve beyaz renkli palmet motifleri ile doldurulmuştur. Bu palmetlerin alt tarafı kırmızı üst tarafı ise krem rengi zemin üzerine minik baklava şekilleri yapılarak süslenmiştir.(bkz.Fotoğraf 203) Bu kompozisyon ; kirişlerin bittiği sınırlarda ve kadınlar mahfilinin kirişlerinin yanları ile gene buradaki sınırlarda da kullanılmıştır.

Tüm yapı tavanını , mahfil tavanı da dahil olarak çevreleyen dört adet kompozisyon şeridi gelmektedir.(Fotoğraf 205) Tavan silmesine doğru ; ince ve kırmızı zeminli olan ilk süsleme bordürü içerisinde çeşitli çiçekler bulunmaktadır. Bunlar , açık mavi , krem rengi , sarı ve kırmızı renkler kullanılarak yapılan laleler ve hatayî tarzı çiçeklerdir. Bu süsleme şeridinden sonra, Büyük dikdörtgen bölümler içinde oluşturulan, açık kahverengi bir göbekten çıkan çiçek ve yaprak motiflerini görmekteyiz. Karşılıklı duran altı büyük karanfil ve dikdörtgenin köşelerine doğru uzanan dört lale motifinin araları uzun yeşil yapraklar ve çiçeklerden çıkan kıvrımlı yeşil yaprak şekilleri ile doldurulmuştur.(Fotoğraf 206-Çizim 14) Karanfiller kırmızı renkli , laleler ise kahverengine yakın bir sarı renk ile boyanarak, beyaz renkle içleri desenlenmiştir. Bu dikdörtgen bölümün kenarı , "S" şeklindeki beyaz geçmelerle bordürlenmiştir. Bu bölümün alt tarafında , tavan iç kısmına bakan bölümdeki süsleme kartuşunda ise , gene kırmızı zemin üzerine yapılmış olan ortası kırmızı renkli büyük hatayî tarzı beyaz renkli çiçeklerle , mavi renkli laleler yer almaktadır. Bunların araları kahverengi çiçek ve yapraklarla desenlenmiştir.(Fotoğraf 207) Son bordür olan tavan silmesinde ise birbirini takip eden hata'i çiçekler , karanfiller , laleler ve kıvrık dallar bulunur. Siyah renk zemin üzerine yapılan bu motifler kırmızı , sarı , beyaz ve mavi renkler kullanılarak yapılmıştır. Bunların aralarına beyaz çizgi ile kare şekli meydana getirilen ve içi dört kol oluşturan bitkisel geçmelerle süslenen kompozisyonlar yerleştirilmiştir. Beyaz ve kırmızı renkli olan bu

geçmelerin aralarında ve birleşme yerlerinde minik palmetler bulunur.(F208-Çizim 15) Tavandaki kirişleri destekleyen küçük , oymalı ahşap parçalarında yan taraflarında çeşitli çiçek motifleri bulunmaktadır. (bkz.F202)

Mahfil kısmındaki altta ve üstte ikişer adet sütun bulmaktadır. Buradaki tavan kirişlerinde ve mahfil balkonunun konsollarında da aynı tarzda fakat değişik desenlerde kalem işi bezemeler bulunmaktadır.(Fotoğraf 209-210) Mahfilin alt tarafındaki sütunların üzeri sade olarak kırmızıya boyanmış yanları ise, büyük geçmeli bölümler halinde beyaz ve kahverengine boyanarak desenlenmiştir.Alt bölüm ile üst bölümün arasında , Tavan silmelerindeki dörtlü süsleme bordürlerini görmekteyiz. (bkz.Fotoğraf 209) Mahfil balkonunun tam altında, birbirinden farklı iki büyük süsleme bölümü ile tavan kenarında gördüğümüz bir bordür bulunmaktadır.(Fotoğraf 211-212) Burada ilk olarak ; siyah zeminli büyük dikdörtgen bölümler bulunur ve bunların içleri hatayî tarzı çiçekler , laleler ve karanfil motifleri ile tamamen doldurulmuştur. (Fotoğraf 213) Bu bölümlerin iki yanı , içinde ince beyaz geçmelerin bulunduğu siyah renk bir şeritle çevrilmiştir. Süsleme kompozisyonu hemen bu bezemeli kartuşların altlarından devam eden uzun ve daha dar bölümler içindeki bezemelerle devam etmektedir. (Fotoğraf 214) Mahfilin konsol altında bulunan bu ikinci süsleme bölümünü oyulmuş tahta kirişler ayırmakta ve gene dikdörtgene yakın kare bölümler içindeki süsleme kartuşlarını oluşturmaktadır. Bunların içinde, ortada mavi renkli hatayî bir gül motifinin olduğu , yanlarda karşılıklı olarak kırmızı renk kontürlü beyaz renkli karanfillerin ve kahverengi lalelerin bulunduğu bir kompozisyon yer almaktadır. Bu tavan eteğinde gördüğümüz süsleme kartuşunun aynısıdır.(bkz.Fotoğraf 206)Bölümler arasındaki konsolu destekleyen ahşap tahtaların yanlarında da mavi ve krem rengi laleler ile kahverengi çiçekler bulunmaktadır. (bkz.Fotoğraf 215) Konsol altında iki adet süsleme bordürü bulunmaktadır. Bunların ilki ; kırmızı zemin üzerine , içine karanfil ve hatayî tarzı güllerin yerleştirildiği siyah renkli büyük

palmet motifleridir. İkinci ve son sıra bordür ise ; tavan eteklerinde görülen , mavi, sarı ve beyaz renkli küçük çiçeklerin olduğu kalın bir bezeme bordürüdür. (bkz.Fotoğraf 214)

Mahfil kısmındaki ikinci kat sütunlarının yan tarafları , alttaki sütunlarda görülen büyük ve geçmeli olarak renklendirilen bölümlerle doldurulmuştur.(Fotoğraf 216) Bunların ön kısımları ise ; kırmızı zemin üzerine , içlerinde siyah renkli bitkisel bezemelerin bulunduğu siyah kontürlü oval kartuşlar bulunmaktadır.Yanlardaki boşluklar ise , gene siyah renkli çiçek ve yapraklarla süslenmiştir.(Fotoğraf 217) Sütunların üst kısmının tam ortasında ise , büyük bir yuvarlak içerisindeki beyaz zemin üzerindeki siyah renkli grift bitkisel bezemeleri görmekteyiz. (Fotoğraf 218) Bu motifin etrafında ve oval şeritler içerisinde de gene siyah renkli olan çeşitli bitkisel tezeyinatlar bulunmaktadır.

Mahfil tavanı ise gene süslemeli kirişler halinde oluşturulmuştur. (bkz.Fotoğraf 210) Buradaki tavan silmesi ana tavan silmesindeki süsleme şeritlerine sahiptir. (Fotoğraf 219)Tavan kirişlerindeki süslemelerde ise , altta açık kahverengi zemin üzerinde bulunan kırmızı ve beyaz renkli hatayî tarzı çiçekler ile kırmızı ve yeşil renkli lale motifleri bulunmaktadır. (Fotoğraf 220) Bu kirişlerin yan taraflarında da gene bir yanı kırmızı , bir yanı krem rengi zeminli olan siyah renk palmet motifleri yer almaktadır. Tavan kenarlarındaki kirişleri destekleyen oymalı ahşap tahtaların kenarlarında da , kırmızıya yakın bir kahverengi zemin üzerinde içi kırmızı renkle desenlenen hatayî tarzı çiçekler ile karanfiller ve kırmızı renkli laleler resimlenmiştir. (Fotoğraf 221)

C- Kalem İşı Süslemelerin Tarihlendirilmesi :

Abide Hatun Camii'ndeki kalem işi bezemeleri tamamen orijinal olup, caminin ilk yapıldığı yıllar olan 1091/ 1680 yılına tarihlendirilebilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünden öğrendiğimize göre camii , H.1312 / (M.1895)' de depremlerden zarar gördüğü için tamir görmüştür. Bu tarihteki tamirde caminin duvarları tekrar sıvanmış ve boyanmış olabilir. Zira, bu kadar süslenmiş olan bir caminin duvarlarında da değişik süslemelerin olması gerekiyordu.Tamirde ahşap üzerindeki bezemelere dokunulmamıştır. Bu sayede buradaki orijinal kalem işi süslemeleri bütün özellikleri ile günümüze kadar gelebilmiştir.

b -) Hacı Hüseyin Ağa Cami ( ay Cami)

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Merzifon İlçesinde , Hacı Balı mahallesinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 222 - 243

Çizim No : 16 - 17

 nceleme Tarihi : 15.10.1998 – 28.08.1999

Yaptıran: Ahçı Hüseyin Ağa lakaplı , Hacı Hüseyin isimli bir kişı tarafından yaptırılmıştır.

Yapan: Binayı yapan usta hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Yapının İnşa Tarihi: Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan keşme taştan yay kemerli giriş kapısının üstünde okunamayacak olan kitabesi bulunmaktadır. (Fotoğraf 222) Bununla beraber caminin 17. yy. sonları 18.yy. başlarına ait olabileceği zannedilmektedir.

A- Mimari Tanım:

Yapı dıştan sade ve dikdörtgen planlı olup , yapının önünde altta biri giriş kapısı olarak düzenlenen yedi adet büyük pencere dizisi bulunmaktadır. Üstte ise beş adet dikdörtgen pencere bulunur.(Fotoğraf 223) Yapının kiremit kaplı çatısı içeriden ahşap olarak yapılmıştır. Camii içinde; beyaz badanalı duvarlar üzerinde, sağda alt ve üstte kemerli dört adet , sol duvarda sadece üstte üç adet , mihrapta ikişer adet pencere dizisi bulunmaktadır. Yapının tavan ve minberi ise ahşaptır. Kuzey cephedeki son cemaat yerini , beden duvarlarının uzantısı olan yan duvarlar ve bu duvarları ortada bir paye ile birleştiren iki sivri tuğla kemer oluşturmaktadır. Küçük bir mihrabiyein bulunduğu son cemaat yerini pardantifli kubbeler kapatmıştır. Caminin kuzey batı köşesinde yay kemerli bir giriş kapısı bulunur. Ana mekandaki en önemli özellik, 19.yy. ahşap tavanlarına örnek olabilecek olan kalem işi bezemeli tavadır.

1947 yılında Vakıflarca tamir edilen caminin avlu kapısı üstündeki kirişte 1186 / 1772 tarihi okunmaktadır. Bu tarih, muhtemelen 18. yy. sonlarında yapılmış olan bir tamirat esnasında boya ile yazılmış olabilir. Yapının ahşap döşemesi, iç sıvası, badana ve yağlı boya tamiratının 1977'de yapılmış olduğunu vakıflar genel müdürlüğünden öğrenmekteyiz

B- Kalem İşi Süsleme Programı:

Hacı Hüseyin Ağa camii kalem işi tezyinatı , ahşap tavan kaplamalarında geometrik ve bitkisel motifler olarak, ahşap minberde ise sadece geometrik süslemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mihrap , alçı süslemeli olup yıldızla boyanmıştır. Fakat mihrabın taç kısmındaki dikdörtgen kartuş içinde yazı motifleri ve bitkisel bezemeler görülür. Ayrıca mihrabın iki yanında birinci sıra pencerelerin mihraba yakın üst köşelerinde birer bitkisel tezyinat bulunmaktadır.Üst pencerelerin arasındaki bölümlerde sülüs yazı motifli levhalar gözlenmektedir. Bu ikinci sıra pencerelerin sağ ve sol duvarda ki yanlarında ise başka yazı motifleri de bulunmaktadır.Yapının kadınlar mahfili bölümü sadedir.

Caminin ahşap son cemaat yerindeki küçük mihrabiye'nin üst kısmı ahşap üzerine basit bitkisel bezemeler ile taçlandırılmıştır. Bunun iki yanında da büyük yazı motifleri bulunur.

1- Süslemenin Yapılış Tarihi:

Süslemenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2- Sanatçısı :

Süslemenin ustasının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

3- Malzeme:

Tabii boya kullanılarak yapılan süslemeler duvarlarda , sıva üzerine yapıldığı için desenler kırıktı sıva tabakası üzerine uygulanmıştır. Bu

desenler sulu ve tutkallı tabii boyalarla yapılmıştır. Ahşap tavanda , astar çekilerek yapılan bezemelerde gene tabii boyalar kullanılmış , mihraptaki motifler ise sonradan yağlı boya ile renklendirilmiştir.

4- Teknik:

Duvarlarda daha çok , şablon tekniğinin kullanıldığını gördüğümüz sıva üzerine kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Tavanda ise , nakışlar ahşap üzerine yapılarak , serbest fırça darbeleri ile çalışılmıştır. Tavanın sadece , daha iyi korunmuş olan , dikdörtgen çerçeveli bölümündeki süslemelerin yapılırken astarlandığı düşünülmekte , diğer bölümlerde ise böyle bir özellik görülmemektedir.

5- Kompozisyon:

Hacı Hüseyin Ağa camiindeki kalem işi bezemelerde , tavan süslemelerinde daha çok kahverengi ve sarı rengin tonları ile kırmızı ve mavi renkler kullanılmıştır. Duvarlarda ise kırmızı, yeşil, kahverengi , beyaz ve siyah renkleri görmekteyiz.

Girişin sağındaki batı duvarında ; dört adet olan uzun ve dikdörtgen alt pencerelerin üzerinde , kemerli ve daha küçük olan üst sıra pencereler bulunur. Bu üst pencerelerin arasında ise; üç adet büyük yuvarlak yazı levhaları yer almaktadır. Bunların içerisinde krem rengi olan zemin üzerine siyah renkle Arapça isimler yazılmıştır ve etrafı sarı , kırmızı , beyaz ve yeşil renkli düz şeritlerle çevrelenmiştir. (Fotoğraf 224) Bu iç kompozisyon hepsinde aynı olacak şekilde yapılmış sadece dış süsleme bölümleri farklı olarak uygulanmıştır. Yazı levhalarına geçmeden önce ilk sırada ; dikdörtgen bir kartuş içerisinde üzerinde güzel söz yazılı bulunan başka bir

yazı levhasını görüyoruz. Bu kartuşun içi krem rengi zemin üzerine oval şekilli siyah bir şeritle sınırlandırılarak beyaz ve yeşil renkli çerçeve ile tamamlanmıştır. Duvardaki yuvarlak yazı levhalarından ilkinin dış süsleme bölümünde ; aralarında kırmızı renk çiçeklerin yer aldığı yeşil ve kırmızı renkli büyük yapraklar dizisi bulunur. İçerisinde "Hasan " yazan bu çerçevenin dışındaki bezeme en üst kısımda birleşmemektedir.(Fotoğraf 225) İkinci yazı levhası ; İçinde "Osman" ismi bulunan ve çevresinde aynı yaprak ve çiçek desenlerinin olduğu levhadır. Bunlar sadece yanlardan başlamış olup , altta ve üstten birleşmektedir. (Fotoğraf 226) Üçüncü yazı levhasının içerisinde "Ebubekir" yazılıdır ve çevresindeki süsleme diğerlerinden farklı olarak yapılmıştır. Kenarı küçük oylumlar halinde yeşil , kırmızı ve sarı renkli bölümlerle desenlenmiş bunların aralarından ise, ikişer yapraklı sarı ve kırmızı renkli minik çiçek motifleri çıkartılmıştır. (Fotoğraf 227)

Güney duvarında ;altta ve üstte ikişer adet pencere bulunur. Üst pencere yanlarında alt alta ikişer yazı levhaları , mihrabın yanlarında ise , gene yazı motifleri ile natürmortlar bulunmaktadır.(Fotoğraf 228) Burada ilk olarak alçı süslemeli ve sonradan yaldızla boyanmış olan büyük bir mihrap gözümüze çarpar. Mihrabı taçlandıran dikdörtgen kartuş içerisinde köşelerinde üçer adet kırmızı renkli güllerin resimlendiği sülüs bir ayet bulunur.(Fotoğraf 229) Mihrabın iki yanında hemen birinci sıra pencerelerinin mihraba yakın üst köşe kısmında ise, aynı güllerin görüldüğü bir natürmort bezeme motifi bulunmaktadır. Bu motif ayaklı ve kulplu bir saksıdan çıkan üç adet kırmızı renkli gül motifidir(Fotoğraf 230) Bu bezemedeki kenarları tırtıklı yapraklar , uzun ve incedir. Güllerin içi beyaz renkle , gülü kat kat göstermek istenircesine renklendirilmiştir. Vazo, kahverengi olup siyahla boyanmıştır. Bu natürmort motiflerin hemen üstlerinde ise, siyah renkli sülüs yazılı büyük ebatta birer ayet ve hadis yazıları bulunmaktadır. Bunlardan mihrabın sağ üst tarafındaki hadisin kenarına 1947 tarihi yazılmıştır. Bu yazı V. G. M. 'nin 1947 yılındaki onarımı sırasında yazılmış olabilir. Bunların mihraba yakın üst köşelerinde de

içlerinde “Allah” ve “Muhammed” yazılı minik yazı motifleri yer alır.(Fotoğraf 231-232) Güney duvarında üst tarafta bulunan ilk kartuş, yapının batı duvarında anlattığımız son kartuşun süslemesine sahiptir. Kenarlarındaki oylumların içinden birer tane çiçek motifinin çıktığı bu yazı kartuşunun içinde , “Allah” yazılı olup bunun altında da başka bir levha bulunmaktadır. Büyük , siyah bir yuvarlak levha içerisinde sülüs yazılı ve bir merkeze doğru yazılmış olan bu bezemede merkezde sarı renkli ve içi gene sarı renkle yazılı küçük bir yuvarlak daha bulunmaktadır.(Fotoğraf 233) Mihrabın sol tarafında da aynı kompozisyonlar alt alta yerleştirilmiş olup , Üstteki levhada “ Muhammed ” ismi yazılıdır. Altta yuvarlak levhanın dış bezemesi aynı olup , içindeki yazıda farklı bir hadis bulunmaktadır.(Fotoğraf 234)

Caminin ahşap minberi ise mihrabın sağında ve dik üçgen kesitli bir formda olup, iki yan kanatlarının ortasında yıldızların oluşturduğu geometrik kabartma tezyinatlarını barındırmaktadır. Merkezde on kollu bir yıldız vardır ve yıldızın kollarını oluşturan altıgen parçaların hepsi sarı ve kırmızı renklerde sıra ile boyanmıştır. Aralarındaki küçük yıldızlar açık mavi rengindedir. Üçgen, açık kahverengi bir bordürle sınırlandırılmış, kenarlarda ise açık mavi renkli üç sıra kenarları tırtıklı kare ajur süslemelerle minberin tamamı doldurulmuştur(Fotoğraf 235-Çizim 16)

Girişin solundaki doğu duvarında ise ; üstteki üç adet kemerli pencerenin arasındaki , batı duvarında anlattığımız yazı levhaları yer alır. Buradaki yazı levhaları da sıra ile aynı süslemeye sahip olup , içlerinde ; “Hüseyin” “Ömer” ve “ Ali ” isimlerini taşımaktadırlar.(Fotoğraf 236) Bunları en solunda gene büyük dikdörtgen kartuş içerisindeki , batı duvarında gördüğümüz yazı levhası içinde güzel söz yazıları bulunur.(Fotoğraf 237) Bunlar çok minik farklarla birbirine benzemektedir.

Girişin bulunduğu kuzey bölüm ise , oldukça sadedir ve burada süslemesiz bir kadınlar mahfili bölümü bulunur.(Fotoğraf 238)

Caminin harim bölümünün tavan kaplamaları tamamen kahverengi çitalarla karelere bölünmüş durumdadır ve biri tahrip olmuş durumda olan üç

adet büyük kareye yakın dikdörtgen bölümler ile tamamlanmıştır.(Çizim 17) Günümüze sağlam olarak gelebilen bu büyük dikdörtgenlerden biri , yüzeyden aşağı doğru hafif çıkıntı teşkil ederek yapılmıştır.Buradaki bölümde ince çitalarla işlenen, beşgen yıldız ve baklava motiflerinin oluşturduğu bir kompozisyon görülmektedir.(Fotoğraf 239) Dokuz adet olan sekiz kollu yıldız süslemeleri zeminde kahve ve sarı renklerde, ara motifi olan daha küçük yıldızlar ise sade olarak koyu yeşil ve mavi renklerle boyanmıştır. Büyük yıldız motiflerinin her birin göbeğinde değişik zemin renkleri üzerinde katmerli gül motifleri bulunur. İkinci sıradaki küçük üçgenlerin içlerinde ise , minik lale motiflerine benzer şekiller , en dış koldaki altıgene benzer bölümlerde de yapraklı ve dallı olarak resmedilen gül, lale ve zambak motifleri kullanılmıştır. Bu motifler genelde kırmızı, sarı ve beyazla renklendirilmiş olarak görülmektedir.(Fotoğraf 240) Bu kompozisyonun kenar bordürü ince ve yeşil renkli olup, kırmızı renkli lale ve yıldız motifleri ile süslenmiştir. İkinci sıra bordür de aynı tarzdadır , sadece tam belli olmayan kırmızı motiflerle desenlenmiştir. İki bordüründe motif aralarında kıvrık dallar kullanılmıştır. En dış bordür ise daha kalın olup, altıgen çerçeveler içinde mavi ve kırmızı renkli zeminlerin üzerindeki lale, gül, zambak ve karanfil dalları gibi bitkisel bezemelerle boyanarak zengince desenlenmiştir. Tarifini yaptığımız bu bölümün dışındaki diğer üç bölümden sadece biri anlatılabilir. Bu bölüm büyük bir kare içindeki yuvarlakla oluşturulan çarkıfelek şeklindedir.Bu motifin bölümleri , bir kırmızı , bir koyu sarı renkli olarak boyanmıştır.Kareyi tamamlayan kenar kısımları ise koyu yeşil renktedir(Fotoğraf 241)

Son cemaat yerinin duvarındaki mihrabiye'nin üst kısımlarının iki tarafında , "Allah" ve "Muhammed" yazılı , çerçevesiz iki büyük kartuş bulunmaktadır. Buradaki mihrabiye'nin üst kısmında ise , basitçe yapılmış olan yeşil zeminli ahşap üzerine bir gül ve iki lale motifi kabartılarak işlenmiş durumdadır. Bu mihrabiye'nin üst kısmı , köşelerde kahverengi ile yelpaze şeklinde boyanarak süslenmiştir (Fotoğraf 242)

Son cemaat yerindeki mihrabiye'nin sağ ve solundaki yazılar siyahla yazılmış olup burada değişik sülüs ayetler bulunmaktadır. Bunlar genelde kare levhalarda yazılmış gibi olan yazılardır. Fakat bir tanesi devasal bir şekilde yazılı olan "vav" harfidir. Motifin içerisi gene sülüs bir yazı ile süslenmiştir. Bu kompozisyona , Amasya II. Beyazıt Külliyesindeki Camii dış duvarlarında da rastlamaktayız(Fotoğraf 243)

C. Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Ahçı Hüseyin Ağa Caminin kalem işi bezemelerini 18. yy.'ın sonların veya 19.yy. 'ın başlarına tarihleyebiliriz. Mihrap tarafında bulunan bir hadis kenarındaki 1947 tarihi buraya onarım esnasında yazılmış olabileceği gibi , sadece bu tarih eklenmişte olabilir. Ayrıca ,sitle edilerek resmedilen güller ve yıldızlardan oluşan tavan tezyinatındaki geometrik karakterli bezemeler, bize 16.yy. 'ın etkilerinin devam ettiğini göstermektedir.

c -) Çelebi Sultan Mehmet Camii (Medrese Önü Cami)

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Merzifon İlçesi, Cumhuriyet caddesinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 244 - 270

Çizim No : 18

İnceleme Tarihi: 15.10.1998 - 28.08.1999

Yaptıran: Yapının banisi, kitabeden öğrenildiği gibi Çelebi Mehmet'in oğlu ve Fatih Sultan Mehmet'in babası Sultan II. Murat'tır.(Fotoğraf 244)

Yapan: Yapının mimarının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Camini tek satırlık grift kitabesinden , yapının H. 830 / M. 1426 tarihlerinde inşa edildiğini öğrenmekteyiz.

A- Mimari Tanım:

Uzun bir dikdörtgen plan teşkil eden caminin üzeri ahşap tavanlı ve kiremit çatılıdır.(Fotoğraf 245) Üst örtüyü, iç mekanda iki sıra halinde yerleştirilen ahşap kalın direkler taşımaktadır ve mihraba dikey üç nef vardır.(Fotoğraf 246) Ayrıca caminin doğu, batı ve kuzeyde olmak üzere üç kapısı bulunmaktadır. Bunlardan doğu yönündeki kapı ahşap oymalıdır.Yapının ikişer adet altta ve daha küçük olarak üstte pencereleri bulunmaktadır.Tavan ahşap kirişler halinde ve sadedir. Doğu batı kapısı üzerindeki bezemeler birbirinin aynıdır. Kadınlar mahfili sade ve düz olup , minber kabartmalı olarak ahşaptandır.

Medrese önü camisi de denilen bu caminin iç duvarları sıva üzerine kalem işi bezemeler yapılarak süslenmiştir. Caminin içi bir zamanlar bütünü ile nakışlı iken, bir tamirde tavan değiştirildiğinden ayrıca , yapı bazı yanlış onarımlar geçirdiğinden dolayı süslemelerin bozulmuş olduğunu söyleyebiliriz.

Caminin içerisinde , sağdaki duvar yüzeyinde 1366 tarihli olan bir tamir kitabesi bulunur ve bu kitabe duvar yüzeyine işlenmiştir. Caminin ahşap tavanı 19.yy.'ın ortalarındaki bu onarım esnasında değiştirilmiş olabilir.

B- Kalem İşı Süsleme Programı:

Çelebi Sultan Mehmet Camisi'nin kalem işi süslemeleri duvarlarda hepsi aynı olan yazı kartuşlarının kenarlarındaki girland bitkisel bezemelerle çevrili rozetler şeklindedir. Pencere kenarlarındaki süslemeler bitkisel motifler ve natürmortlar halinde kendin  göstermektedir. Mihrabın üzerinde dikdörtgen bir yazı kartuşu, mihrabın kenarlarında da yazı bordürleri bulunur. Duvarlarda ise , siyah bir kartuş içindeki küçük bir vazodan çıkan   ek demeti ve b   k bir kağıt içine yazılmış gibi gösterilen yuvarlak haldeki tu ra benzeri natürmortlarla da karşılaşmaktayız. Ayrıca kadınlar mahfilinin pencere kenarlarında ve caminin yan kapılarının üstlerinde de bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

1- Yapılış Tarihi:

Süslemenin yapıılış tarihi tam olarak bilinmemektedir.

2- Sanatçısı:

Süslemelerin ustası hakkında herhangi bir bilgi elimize geçmemiştir.

3- Malzeme:

Camideki kalem işi bezemelerde kireç sıvası üzerine, tabi  boyaların yanı sıra çoğu suni boyalar ile yapılan süslemelere rastlamaktayız.

4- Teknik:

Yapıdaki kalem işi bezemeler, sıva üzerine yapılarak işlenmiş, serbest fırça çalışmaları ve şablon teknikleri kullanılarak nakşedilmiştir. Yazı kartuşlarında, bunların etrafında ve pencere çevrelerinde önceden hazırlanan şablon kağıtları ile şablon tekniği uygulanmışken , bitkisel bezemelerdeki ayrıntılar serbest bir tarzda desenlenmiştir.

5- Kompozisyon:

Çelebi Sultan Mehmet Camii içindeki kalem işi bezemelerde daha çok, mavinin tonları ile kırmızı, kahverengi, sarı, pembe ,yeşil ,beyaz , gri ve siyah renkler kullanılmıştır. Bitkisel bezemelerin ve yazı motiflerinin kullanıldığı desenler, bu renklerin açık tonları ile boyanmıştır.

Girişin sağında kalan batı duvarında ; altta ve üstte ikişer pencere ile büyük bir kapı bulunmaktadır. (Fotoğraf 247) Duvar altları yaklaşık yarım metre kadar ahşapla kapatılmış olup , süslemeler bu bölüme kadar yapılmıştır. Sağdan , alttaki ilk pencerenin etrafı süslemesizdir. Bunun biraz ilerisindeki üst pencerenin ise ; alt kısmı boş bırakılarak , yarlardan başlayan kalın bir kartuşla sivri kemeri taçlandırılmıştır. Bu kenar tezyinat , kahverengi bir ayaklığa oturmuş şekilde resmedilmiştir ve mavi kıvrık dallar arasındaki kırmızı renkli lale motiflerinin bulunduğu sarı renk geçmeli şeritlerle sınırlandırılmıştır. Pencerenin taç kısmı siyah renkli ayrı bir bölüm içine alınmıştır. Bu bölümün içi , daha büyük mavi renkli kıvrık yaprakların , sarı renkli yaprak benzeri şekillerle desenlenmesi sonucu tamamlanmıştır. Buranın kenarı "S" şeklindeki kıvrımlarla sınırlıdır. Tam tepede ise, mavi renkli minik bir yuvarlak bulunur.(Fotoğraf 248) Buranın devamında, sadece üst kısmı süslenen batı duvarındaki giriş kapısı bulunur.(bkz.Fotoğraf 247) Buradaki kalın , beyaz zeminli kartuşun içerisinde sarı , kırmızı , beyaz ,

yeşil ve mavi renklerin bir arada kullanıldığı büyük palmetlerin bulunduğu süsleme kompozisyonu bulunmaktadır. Bunu altta kırmızı renkli kalın bir şerit , üstte ise pembe ve yeşil renkli minik yaprakların bulunduğu ayrı bir şerit tamamlamaktadır. Bu kartuşun tepesinde alt kısmında mavi renkli bir çiçek bulunan alem motifi yer almaktadır.(Fotoğraf 249) Bu kapının hemen üstünde , uzun bir dikdörtgen kartuş içerisinde siyah renk şeritli bir tamir kitabesi bulunur ve içinde H.1366 tarihi yazılıdır. Krem rengi zemin üzerine sarı renkle yazılan bu kartuşun köşelerinde siyah renkle kare ve dikdörtgenlerin oluşturduğu geçmeler bulunmaktadır. (Fotoğraf 250)

Bu kitabenin sol tarafında ; içinde siyah zeminli ongen bir yazı levhasının bulunduğu , kenarları bitkisel bezemeli yuvarlak bir kartuş bulunmaktadır. (Fotoğraf 251-Çizim 18) Orta bölümün etrafı beyaz renkle şeritlenmiş olup kenarlardaki sarı , kahverengi ve mavi renkli rûmîler ile çiçeklerin ortasından mavi renk kıvrımlı bir şerit geçmektedir. En altta ortası sarı renkli beyaz bir çiçek , üstte ise pembe renkli bir çiçek yer almaktadır. Bu kompozisyon duvar üstlerindeki tüm yazı levhalarında aynen görülmektedir. Batı duvarındaki üstteki ikinci sıra pencerenin etrafında da bir önceki üst pencerenin süslemeleri aynen bulunmaktadır. Mihraba yakın alt pencerenin kenar süslemesinin içerisinde ilk olarak pencere kenarını belirten sarı renkli şerit bulunmaktadır. Köşelerdeki üçgen bölümler mavi renkle , içleri ise sarı renkli bitkisel bezemelerle desenlenmiştir. Kenardaki kalın , pembe renk zeminli kartuş içerisinde ise , beyaz renkle yapılan sarmal şekilli bitkisel bezemeler bulunur.(Fotoğraf 252) En dış bórdür gene sarı renkli , ince bir şerittir. Bu bórdürün üzerinde ise , pencereyi taçlandıran mavi renk akant yapraklarının üzerindeki üç adet vazodan çıkan çiçek natürmortları yer almaktadır.Bu çiçeklerden ortadaki büyük vazolu çiçeğin vazosunun üzerinde , kenarları sarı renkle desenlenen , kenarları mavi renkli rûmîlerle süslenen, ortasında gene mavi renkli büyük palmetin bulunduğu motif görülmektedir. Bunun üzerinde , minik mavi renkli bir başka vazodan çıkan kırmızı , mavi ve pembe renkli çiçek demetleri bulunur.(Fotoğraf 253) Yanlardaki ikisi de aynı olan vazolu çiçekler ise ;

mavi renk bir vazodan çıkarak ortada sarı renkli büyük çiçeklerle pembe , mavi ve koyu sarı renkli başka çiçeklerin bulunduğu bir kompozisyonudur.(Fotoğraf 254) Batı duvarında üstteki son yazı levhası da bir önceki yuvarlak yazı levhasındaki süslemeye sahiptir ; sadece içindeki yazı motifi farklıdır. Bu kompozisyonun hemen altında , ilginç bir şekilde görülen , yeşil renk zeminli devasal bir kitap resmi motifi bulunmaktadır.(Fotoğraf 255) Bu kitabın sağ sayfasında siyah renkle , sol sayfasında ise kırmızı renkle yazılan ayetler bulunmaktadır. Kitabın yanları ve alt kısmı ise , koyu sarı bir renkle boyanmıştır.(Fotoğraf 256)

Güney duvarında büyük bir mihrap ile altta ve üstte ikişer adet pencere bulunmaktadır. Burada duvar üstlerinde dört adet yuvarlak yazı motifi bulunur.(Fotoğraf 257) Bu yazı motiflerinin etrafı daha önce anlattığımız bezemelere sahiptir ve içlerindeki isimler birbirinden farklıdır. (bkz.Fotoğraf 255) Üstteki ilk pencerenin kenar süslemeleri de batı duvarındaki üst pencere süslemelerin aynısı olarak yapılmıştır.Hemen bunun altında alt sıradaki büyük pencerenin kenarı ise , iç bordür olarak gene batı duvarındaki pencerenin süslemesine sahiptir. Buradaki kenar tezyinat , sol tarafta "S" kıvrımların bulunduğu , sağ tarafta ise , pencere üstünü de çevreleyen daha kalın bir süsleme kartuşunun olduğu bölümü göstermektedir. Bu kartuşun içinde ; kıvrımlı mavi renkli yapraklar ile sarı ve kırmızı renkli çiçek motiflerinin bulunduğu kompozisyon görülür.(Fotoğraf 258) Bu kartuşlar beyaz zemin üzerine uygulanmıştır.

Mihrabın etrafı yıldızla boyanmış olan "ayetel kürsi" ile kalın bir bordür yapılarak süslenmiş, bunun dışı ise aynı şekilde boyanarak daha ince olan ikinci bir bordür ile çevrelenmiştir. Mihrabın üstünde, dörtgen şekilde, siyah zemine beyazla yazılmış bir ayet yazısı bulunmaktadır.(Fotoğraf 259) Bu kartuşun üst yanlarındaki yazı levhalarına doğru uzanan birer minik vazodan çıkan küçük çiçek demetleri bulunmaktadır. Altlarında bol yaprak bulunan bu çiçekler kahve ve açık kırmızı renklerde boyanarak, levhalara doğru eğilmiş şekilde

resmedilmişlerdir. (Fotoğraf 260) Buradaki yazı motiflerinin içlerinde "Allah" ve "Muhammed" isimleri bulunmakta , kenar süsleme olarak ise diğerleri ile benzemektedirler. Mihrabın sol yanındaki alt ve üst pencereler önceki pencere dizisinin aynı süslemesine sahiptir. Buradaki üst pencerenin yanında içi farklı yazılı bir yazı kartuşu daha bulunur.(bkz.Fotoğraf 257)

Girişin sol yanı olan doğu duvarında ise , gene altta ve üstte ikişer pencere ile bir giriş kapısı daha bulunur. Üstlerde , içlerinde değişik yazıların bulunduğu iki adet yazı levhası vardır.(Fotoğraf 261) Duvarın mihraba yakın ilk kısmında , batı duvarındaki kitap resminin tam karşısında yer alan yeşil renkli ve büyük bir bayrak resmi bulunur. (Fotoğraf 262) Bu bayrağın etrafı kıvrılmış şekildedir ve içinde orijinal bir hat sanatı örneği teşkil ederek oval bir şekil de , sarı renkle yazılmış olan sülüs yazılar bulunmaktadır. (Fotoğraf 263) Yazı levhalarından biri içindeki yazı farklı olarak hemen bu motifin üzerinde yer almaktadır.Bunun yanındaki alt pencere , üzerinden üç adet vazolu çiçek motifi çıkan batı duvardaki pencere süslemesi ile aynıdır.(Fotoğraf 264) Bunun sağındaki alt pencerenin taç kısmında ise , beyaz renk zemin üzerinde kırmızı ve sarı renkli çiçekler , laleler ve açık yeşil renkli yapraklar bulunur. Alt kenar bordür ise diğerleri ile aynı şekilde desenlenmiştir.(Fotoğraf 265) Ayrıca buradaki kapı üzerinde de gene batı duvarında gördüğümüz bezemeler aynen bulunmaktadır.(Fotoğraf 266) Sadece buradaki en dış bordür minik beyaz renkli yapraklarla oluşturulmuştur.(Fotoğraf 267)

Giriş kısmındaki kuzey duvarında ise , sade bir kadınlar mahfili ile üstte iki adet pencere bulunur.(Fotoğraf 268) Pencereler bir girişte , bir solda olmak üzere yerleştirilmişlerdir. Giriş tarafındaki pencerenin kenarları , kalın bir bordür içinde biri sağa biri sola bakan kırmızı lale motifleri ile araları ise yeşil dal ve yapraklarla süslenmiştir. Bu pencerenin üstü sadedir.(Fotoğraf 269) Soldaki sivri kemerli pencerenin üstü gene kemer şeklinde kalın bir bordürle çevrelenmiş ve içi büyük kırmızı ve sarı çiçeklerle süslenmiş , açık

mavi ve yeşil renkli yapraklarla bezenmiştir. Pencere aynı desenli siyah bir kartuş içinde yapılarak taçlandırılmıştır.(Fotoğraf 270)

C- Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

Merzifon'daki Çelebi Sultan Mehmet Cami, Merzifon'daki diğer ahşap tavanlı camilerde olduğu gibi tabii boyaları ile nakışlı iken, yapılan kötü onarımlar sonucunda ve de özellikle bu camide yapılan tavan değişikliği yüzünden çok az fakat değerli nakışlara sahiptir. Tavanı orjinal olarak günümüze gelemeyen yapının bazı yerlerdeki boyalar aslına yakın olarak yenilenmiş olsa da bu süslemeleri şekil ve renklerine bakarak 17. yy sonları ile 18.yy. ortalarına tarihleyebiliriz.

d -) Hacı Hasan Camii

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Merzifon İlçesi , Hacı Hasan Mahallesinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 271 - 283

Çizim No : 19

İnceleme Tarihi: 15.10.1998 - 28.08.1999

Yaptıran: Caminin giriş kısmında , iç kapı üzerine asılan tamir kitabesinde yapıyı Hacı Hasan denilen kişinin yaptırdığı bildirilmektedir. (Fotoğraf 271 – 272)

Yapan: Tamir kitabesinde ilk yapı ustasının kim kim olduğu söylenmemekte , fakat yapıyı sonradan tamir ettiren kişi olarak Hacı Ali , tamir eden usta olarak ise Hafız İmam Veli isimleri bildirilmektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Yapınının tamir kitabesinde inşa tarihi bildirilmemekle beraber , caminin inşa tarihi olarak giriş kapısı üzerine V. G. M.'ü tarafından sonradan asılan mermer levhada Hacı Hasan Camii H.836 / M.1433 tarihi yazılıdır.

A. Yapının Tanımı:

Dıştan oldukça sade görünen yapının giriş kısmında dışarıdan beş büyük penceresi görülmektedir. Kiremit çatının alınlık kısmındaki duvarda da üç adet sivri kemerli pencere bulunur.(Fotoğraf 273) Yapının esas ibadet mekanı, son cemaat yerinden ahşap bir bölme ile ayrılan, dikdörtgene yakın bir mekandır. Yapının tavanı ahşaptır ve iç mekanda duvarlarda ; sağda ve solda dörder adet , mihrapta ikişer adet büyük ebatlı kemerli pencereler bulunur. Güneyde yıldızla boyalı ve alçı kabartmalı bir mihrap ve bunun hemen sağında da ahşap oymalı bir minber vardır. Caminin içinde tavanı destekleyen dört kargir sütun bulunmaktadır.(Fotoğraf 274)

Giriş kapısının üzerindeki Türkçe tamir kitabesinde de tamir yılı olarak 1278 / 1862 yılı verilmektedir. V.G.M. 'den öğrendiğimize göre binanın duvarları 1871'de yeniden kargir olarak yapılmış, 1935'de de yapı ayrıca tamir görmüştür

B. Süsleme Programı

Dışı sade olan Hacı Hasan Camii'nin kalem işi süslemelerine sadece ahşap tavanda rastlamaktayız. İnce çıtalarla oluşturulan geometrik motifli tavanda baklavalara, altıgenler, yıldızlar , natürmort çiçekler ve palmet motifleri bulunmaktadır. Kasnaklı bir kubbe gibi yapılan orta göbeğin kenarı ise tamamen bitkisel bezemelerle doludur. Kubbe eteğinde de palmet ve çiçek motifleri görülür

1- Yapılış Tarihi:

Süslemelerin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2- Sanatçı:

Süsleme ustasının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

3- Malzeme:

Yapının kalem işi süslemelerinde malzeme olarak, tabii boyalar kullanılmış , sonradan bazı bölümlerin üstünden yağlı boya ile gidildiği gözlenmektedir. Tabii boya ile yapılan bölümler ahşap üzerine tutkal , su ve balmumu karıştırılarak yapılmış olmalıdır.

4- Teknik:

Yapıdaki ahşap üzerine yapılan kalem işi bezemelerde, tavan göbeğinde motiflerin genel hatlarını belirlemek için şablon tekniği kullanılmıştır. Serbest alışma yöntemiyle tamamlanan tezyinata

bezemeler, bazı motiflerin dökülen yanlarından anladığımıza göre ; astarlanmış ahşabın üzerine nakşedilmiştir.

5- Kompozisyon:

Hacı Hasan Cami kalem işi bezemelerinde daha çok geometrik bölümler halindeki bitkisel bezemeler hakimdir. Renklerde yeşil , kahve, sarı, krem rengi , siyah ve kırmızı rengin tonları kullanılmıştır.

Yapı içerisinde ; duvarlarda herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Mihrap yeşil renkli yağlı boya ile sonradan boyanmış olup , üst kısmı ahşabın oyulması ile şekillendirilmiş ve yaldızla renklendirilmiştir. Minber sade ve ahşap olup , minberin ortasındaki bölüm kabartılarak süslenmiştir.(Fotoğraf 275)

Ahşap tavanın kenarları ince çıtalarla açık yeşil renkli olarak küçük karelere bölünerek , mihrap önüne gelen kısımda sekizgen bir kubbe oluşturulmuştur.(Fotoğraf 276) Sekizgen kubbenin eteklerindeki ilk bordür, içine kahve , kırmızı ve yeşil rengin tonlarında katmerli büyük çiçek motiflerinin yerleştirildiği kalın , kırmızı zeminli bir bordürdür.(Fotoğraf 277-278) Buranın devamında da hemen üste yerleştirilen kahverengi zeminli , içinde krem rengi büyük ve küçük çiçeklerin bulunduğu , kalın bir bordür daha bulunmaktadır. Bu çiçeklerin arasındaki oval kartuşlar içerisinde de çeşitli bitkisel tezyinat motifleri yer alır. (bkz.Fotoğraf 278) Kubbe eteklerindeki oyulmuş küçük çıkma parçalarını yanlarında da krem rengi ve kırmızı renkli çiçek desenleri bulunur. Bunların aralarında ise ; büyük kare parçalar içerisinde süsleme kartuşları oluşturulmuştur. Bu kartuşlarda ortada kırmızı ve kahverengi tonlarda hatayî tarzı çiçeklerle , koyu yeşil renkli yaprak motifleri bulunmaktadır. Burada ; köşelere doğru açık kahverengi karanfil motifleri yerleştirilmiştir.(Fotoğraf 279)

Yukarıda üç adet olarak anlattığımız kompozisyonun hemen üzerinde üst üste üç adet süsleme şeridi daha bulunmaktadır. Birinci ve üçüncü şeridin içerisinde uzun palmet motifleri bulunur. Birinci şerit kahverengi , üçüncü şerit ise kırmızı renk zeminlidir. Ortadaki süsleme şeridi içerisinde , uzunlamasına yerleştirilen kırmızı , kahverengi ve krem rengi olarak birbirine geçen büyük zikzak motifleri bulunmaktadır.(bkz.Fotoğraf 277)

Tavandaki sekizgen kubbenin ortasında , ince çitalarla oluşturulan geometrik bölümün dış bordüründe ; kırmızı ve sarı renkli hatayî tarzı büyük çiçeklerle , sarı ve kahverengi tonlarındaki yeşil yapraklar bulunur. (Fotoğraf 280) Ahşap tavanın düz kısmı ise beşgen bölümlere ayrılarak oluşturulmuştur.Bu beşgenlerin bazılarının içlerinde altı kollu yıldız motifleri yapılmıştır. Yıldızların göbek kısmı kırmızıya yakın bir kahverengi ile kenarları ise siyah renkle boyalıdır.(Fotoğraf 281) Diğer beşgenlerin içleri siyah ve koyu yeşil renklerde , kenarları ise , açık kahverengi ile düz ve bezemesiz bir şekilde boyanmıştır. Bu bölümün kubbe göbeğine doğru olan iç kenarında da , kalın olarak yapılan ve kahverengi zemine bitkisel bezemelerin uygulandığı bir bordür daha uygulanmıştır. Buradaki bordürün içerisinde kıvrık dallarla beraber oluşturulan küçük çiçekler açık kahve ve kırmızı rengin tonlarında renklendirilmiştir.(bkz.F 281)

Ahşap tavanın ortasında sekizgen bir bölüm oluşturularak , içi bitkisel bezemeli bir kubbe elde edilmeye çalışılmıştır.(Fotoğraf 282-Çizim 19) Bu göbek bölümünün iki sıra etek bordürü bulunmaktadır . Bu bordürlerin ilki , kırmızı , açık kahverengi ve siyah renkle , birbirinin içine giren yatay şekiller yapılarak oluşturulmuş , ikinci bordür ise gene siyah ve kırmızı renklerin kullanıldığı , bir ters bir düz konularak yapılan palmet motifleriyle tamamlanmıştır. Sekizgen bölümlerin her birinin içinde, kırmızı çiçekli , bol yeşil yapraklı büyük çiçek demetleri bulunmaktadır. Üçgen bölümlere uydurularak altta daha geniş , üste doğru sivrilerek daralan çiçek bezemeleri tamamen bir tablo niteliğindedir. Bu çiçek desenleri uzun , kırmızı renkli ve üzeri palmet motifli vazo benzeri bir motifden çıkar şekilde resmedilmiştir ve

burada dört değişik çiçek motifi bulunmaktadır. Bol yeşil yapraklı olarak yapılan çiçekler bir bölümde kırmızı , küçük laleler ile oluşturulmuştur. Diğerlerinden farklı olarak sadece bu laleli motifte vazo kullanılmamıştır. Bu bölümün yanında , tepelerde sadece büyük yeşil yaprakların , altlarda minik kırmızı çiçeklerin olduğu bir süsleme bölümü yer alır. Üçüncü bölümde ise , ortası kırmızı, kenarları yeşil renkli yuvarlak çiçekler ile , üstlerde uzun ve kırmızı renkli çiçekler nakşedilmiştir. Son bölümü , gene bol yeşil yaprakların ve minik kırmızı çiçeklerin oluşturduğu nakışlar tamamlar. Bundan sonraki kompozisyonlar tekrar laleli motifin olduğu süsleme bölümü ile devam etmektedir. (Fotoğraf 283)

C- Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi:

19. yüzyılın ahşap nakış tezyinatı örneklerinden olan Hacı Hasan Cami tavan süslemeleri 1871'deki tamirde yenilenmiştir. Bu sebepten dolayı süslemelerin 18.yy.'ın sonları ile 19. yy.'ın başlarına tarihlendirilmesi daha uygundur. 1935'de ise vakıflar genel müdürlüğünden öğrendiğimiz bilgiye göre, kalem işleri aynen korunarak bir kısmı yağlı boya ile üzerinden gidilerek boyanmıştır.

e -) Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanı

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Merzifon İlçesinin merkezinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 284 - 294

Çizim No : 20 - 21

İnceleme Tarihi : 15.10.1998 - 28.08.1999

Yaptıran: Yapı , kesin olarak bilinmemekle birlikte, şadırvanın bulunduğu camii inşa ettiren Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış olmalıdır.

Yapan: Şadırvanı yapan ustanın kim olduğu bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Şadırvanın ; Merzifon Kara Mustafa Paşa Camiinin yapıldığı tarih olan 1077/1666 yıllarında yapıldığı kuvvetle düşünülmektedir. Yapı , 19. yüzyıl ortalarındaki onarımlar sırasında da yenilenmiş olmalıdır.¹²¹

A – Yapının Tanımı:

Merzifon Kara Mustafa Paşa Caminin önündeki taşlık avluda bulunan şadırvan, sekiz sütun üzerinde sivri külaha sahip bir yapıdır. Külahın dışı metal levha kaplı, içi ise kubbelidir. Sütunlardan kubbeye geçiş büyük revaklar oluşturan , ahşap parçalarla gerçekleştirilmiştir. Tamamen kalem işi bezemeli olan kubbenin altında abdest almak ve su içmek için küçük bir havuz bulunur.(Fotoğraf 284)

B- Süsleme Programı:

Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami şadırvanındaki kalem işi tezyinatı, tüm kubbe içini kaplayan çok zengin programlı resimler olarak işlenmiştir. İlk bakışta oldukça sade ve coşkulu bir görünüşte olan resimlerde aslında çok farklı özellikler anlatılmaya çalışılmıştır. Bunları o dönemi yansıtan ve belgeleyen resimler olarak nitelendirebiliriz.(Fotoğraf 285)

¹²¹ A. H. HÜSAMEDDİN ; 1986 , 327'de 1090 / 1679'da caminin yapıldığının ve şadırvanında buraya eklendiğini bildirmektedir.

Kubbedeki Süslemeler iki bölüm halinde yer almaktadır. Yarım küre olan yüzeydeki resimler alt alta dolaşan iki kuşak halinde düzenlenmiştir. Göbek kompozisyonunda daha çok barok etkili bitkisel bezemeler ve natürmortlar görülmektedir. Üst kuşak gökyüzünü , alt kuşak ise yeryüzünü simgeler şekilde yapılmıştır. Çeşitli natürmortla oluşturulan yeryüzü kuşağında daha çok manzara resimleri , kubbe göbeğinde ise bitkisel tezyinatlar ile çeşitli meyve resimleri görülmektedir. Kubbe eteğini , birbirini takip eden dikdörtgen yazı kartuşları sonlandırmaktadır.

1- Yapılış Tarihi:

Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii şadırvanının kubbesindeki kalem işi bezemeleri arasında bulunan bir madalyondan öğrendiğimize göre süsleme tarihi 1292 (H) / 1875 (M) olarak verilmiştir

2- Sanatçısı:

Kubbe bezemeleri arasındaki aynı madalyonda, tarihin üstünde Zileli Emin Enbat imzasını görmekteyiz.¹²² 19. yy.'ın son çeyreğinde eserler veren Zileli Emin, minyatür geleneğinin resim anlayışını ve üslubunu anıtsal duvar resmine taşıyabilen büyük üstatlardan birisidir. Amasya, Merzifon ve Tokat'ta bir çok resim yaptığı bilinmektedir. En güzel eseri ise bu şadırvandır. Usta, kitabe madalyonuyla yetinmeyip Galata kulesi olabilecek resmin altına da "Arapoğlu emin" adını yazmıştır.

¹²² Enbat , karnı beyaz at anlamına gelmektedir.

3- Malzeme:

Şadırvandaki süslemeler orijinal olup tabii boyalar kullanılarak yapılmıştır. Kubbenin içinde, kırıklı sıva tabakasının üstüne yapılmış olan bezemeler bazı yerlerde bozulmaya yüz tutmuştur. Boyaların halen parlak ve sağlam olmaları bize , boyaya bal mumu ve tutkal katılmış olabileceğini göstermektedir.

4- Teknik:

Yapıdaki bezemelere genelde serbest fırça çalışmaları hakimdir. Yazı kartuşlarında ve kubbe göbeğinde ise şablon tekniği kullanılmış, serbest fırça çalışmaları ile de ayrıntıları tamamlanmıştır.

5 - Kompozisyon:

Kompozisyon tamamen kubbenin içini kaplayarak, tepede bitkisel bezemelerin oluşturduğu göbek ile , altta birbirini takip ederek gökyüzü ve yeryüzünü sembolize eden natürmort kompozisyonlarla dekore edilmiştir. Gökyüzünün rengi en altta kirli sarı ve açık kahverengi tonlarında başlamış üstlere doğru önce açık sonra koyu mavi ile renklendirilmiştir. Manzaraların üst kısımlarında tepeler ve gökyüzünde güneşin batışını anlatırcasına turuncu renkler kullanılmıştır. Bezemelerde renk olarak daha çok yeşil , mavi, turuncu , krem rengi , pembe , siyah , sarı , gri , açık ve koyu kahve renk ile çok az kırmızı renk kullanılmıştır.

Şadırvanın kubbe eteklerinde , resim kuşağının hemen altında ; siyah zeminli , kenarları yuvarlatılmış , uzun dikdörtgen kartuşlar halinde görülen

altı adet yazı bordürleri dolaşmaktadır.(Fotoğraf 286 –Çizim 20) Bu kartuşların içleri , sülüs yazı ile yazılan çeşitli hadislerle doludur.

Resim kuşağındaki tepeler ve dağlar , gökyüzü ve yeryüzünü ayıran bir sınırı belirlemektedir. Fakat bazı yapılar bu sınırı aşabilecek şekilde resmedilmiştir. Resimlerde, hayali olarak resmedilen İstanbul görüntüleri vardır ve bunlar diğer resimlerle beraber çizilmiştir. Tek bir bütün gibi görünen bu panoramadaki resimler, genelde soyut diyebileceğimiz bir üslupla gösterilmiştir. Ayrıca minyatür geleneğini yansıtan resimlerin birkaçının altına açıklayıcı nitelikte olan yazılarda yazılmıştır.(bkz.Fotoğraf 285-286)

Duvar resimlerinin bulunduğu kuşakta göze çarpan en ilginç motiflerden biri, batıya gelen tarafta, sarı ve turuncu renklerde oluşan ve tepelere doğru batmakta olan bir güneş motifidir. Güneşin hemen altında ise, panoramadaki en büyük resim topluluğu olan ve İstanbul'un bazı yapılarını sembolik olarak gösteren yapı topluluğunu görmekteyiz.(Fotoğraf 287) Çeşitli evlerin ve ağaçların olduğu bu kompozisyonda, camilerin minareleri, kubbe alemleri, Beyazıd kulesinin görüntüsü, sınırı aşp göğe uzanmaktadır. Grubun en sağında kalın bir kule göze çarpar. Yapıların arasında eski ev ve sokakları vardır ve burada merdivenli bir sokak görülmektedir. Bu merdivenli sokaklar Amasya'da da bolca mevcuttur. Evler düz dam gibi ya da yana eğik durumda, çatıların kiremitleri belirtilecek şekilde resimlenmiştir. Zeminin sarı olduğu kompozisyonda evler beyaz, çatılar ise kiremit şeklinde kırmızıya yakın bir kahverengi ile desenlenmiştir. Camilerin kubbeleri ve minarelerin külahları gri renk ile, bunların blok taş ve yiv gibi parçalarının ayrıntıları ise koyu gri ile boyanmıştır. Buradaki yapı topluluğunun ortalarından başlayarak ilerleyen ve topluluğun sol tarafında, arka kısımlarındaki tepelerin eteğinden kıvrılarak gelen tek hat bir demiryolu görülmektedir. Profilden çizilerek gösterilen rayda, üç vagon çeken ve bacasından duman çıkan bir kırmızı renkli bir lokomotif resmedilmiştir. (bkz.Fotoğraf 287)

Demiryolu bir rıhtımla son bulur. Haliç olarak resmedilen bu denizde dumanı tüten gemiler ve sandallar bulunmaktadır. Buradaki iki büyük köprü arasında büyük bir yelkenli gemi , kurtarma sandalları, üç katlı pencere dizisi ve donanma filamaları resimleri çok ayrıntılı olarak fakat tek cephe halinde nakşedilmiştir. Bir göl gibi çizilen deniz , kahverengine yakın bir sarı ile boyanmış , maviye çalan bir gri ile hafifçe gölgelenmiştir. Kıyıda ise, Beyazıd kulesinin altına rastlayacak şekilde çizilmiş olan Galata köprüsü ile sağda Süleymaniye Camiine benzetilen yapının hizasında çizilen Unkapanı köprüsü olduğunu zannettiğimiz köprü yer almaktadır. Buradaki köprüler profilden çizilmiş oldukları için eski hallerindeki hörgüçlü durumları ile resmedilmişlerdir ve tarihi birbelgesel bir özellik taşımaktadır. (bkz.Fotoğraf 287)

Denizin alt kısmında ise tamamen evler , türbeler ve üzerinde bayrak ile Galata köprüsünün baş tarafına resmedilen Galata Kulesini görüyoruz.

İstanbul görüntüsünün solunda ise, Çanakkale boğazını niteler şekilde görünen, sıra halindeki üçü tekerlekli ve ikisi sabit sarı top arabaları dumanı tüter bir şekilde resmedilmiştir.Burada ortasında minik bir cami resmi bulunan birbirinden uzak ama uzun hortumları ile aynı yarığını söndürmek için kendi kendine çalışan, manivelalı tulumbalar resmedilmiştir.(Fotoğraf 288) Bunların üstündeki tepede , uzun sivri külahlı , minareli büyük bir cami motifi bulunur. Boğaz sırtlarında, köşklere benzer yapıların bölümünde ise kare bir havuz, baldaken bir türbe ve kendi kendine karşılıklı olarak dikili duran bir süngü ve bir mızrak motifi , içerisinde iki katlı binası ile bayraklı küçük bir kale resmi bulunmaktadır.(Fotoğraf 289) Türbedeki baldaken tarzı sandukadan sağa uzanan iki sancak ile sola uzanan ve ucunda bir keşkül sarkan derviş baltası resmi görülmektedir. Sancakların ise biri kırmızı diğeri yeşil renktedir. Gri renkle boyanmış kubbeli türbenin içindeki sandukanın üstü renkli kumaşlarla örtülmüştür. Kubbeden bir kandil sarmaktadır. Sola doğru bir sonraki motif, özenle yapılmış ve süslü bir yazı masasıdır. Masanın üzerinde de büyük bir makas,

iki hokka ve divit , rulo halinde sarı renkli bir kağıt ile gene sarı renkli bir kutu vardır. Masanın yanında , büyük bir hurma ağacı ile buna asılı bir barutluk motifini görmekteyiz. Altta, küçük taşlarla örülü bir duvar ve ağaçlı bir bahçe bulunur. En solda, duvarın bitiminde gene taşlarla oluşturulan , kalın bir kule üstünde kubbe gibi resmedilen kocaman bir derviş külahı görülmektedir. Bahçe duvarı, minyatüre özgü bir şekilde çizilmiştir.(bkz.Fotoğraf 289)

Merzifonlu yaşlılar baldaken türbeye “Seyyit Ahmet-i Rufai”, keşkül, divit, balta vb. nesnelere “Abdülkadir Geylani” demektedir. Türbedeki kırmızı sancağın üzerinde “Ya Hazret-i Şeyh” ve dışında bayrağın yanında da, alttaki havuzla ilgili olarak “Havız” yazıları okunmaktadır.¹²³

Daha solda gene baldaken tarzda kubbeli ve kemerli, altında “şadırvan” yazılı olan fıskiye bir şadırvan motifi , bunun yanında da solunda bir tüfek motifi bulunan küçük bir bekçi kulübesini andıran yapı resmi bulunmaktadır. Bu resmin üstünde, diyagonal şekilde sıralanmış havada asılı gibi duran bir davul motifi ile etrafında gene asılı gibi duran boru, tüfek, kılıç ve miğfer motiflerinden oluşan arma şekilli bir motif daha bulunur. Bu motif son devir Osmanlı harbiye armalarına benzemektedir.(bkz.Fotoğraf 289)

Bu armanın hemen sol tarafında ve biraz üstte, kocaman bir zeytin ağacının altında , gene boşlukta asılı gibi duran çok büyük bir kılıç kını bulunur. Bu ağacın üstünde , yeşillikler arsından zor belli olan çatılı ve dumanı tüten minik bir ev bulunmaktadır. Ağacın gövdesi ise eve çıkılabilecek bir kapı gibi resmedilmiştir. Bunun sağında , mistik havayı biraz daha belirginleştiren büyük bir meyve kasesi içinde kesilmiş karpuz dilimleri görülmektedir. Bu motifin sağ üst kısmında ise havada uçar gibi duran bir tesbih motifi, daha sağında da ufak bir tepede küçük bir top arabası gözlenmektedir.(bkz.Fotoğraf 289)

¹²³ ARIK ; 1976 ,74

Resim kuşağının sola doğru devam eden bölümünde bir manzara kompozisyonu bulunmaktadır. Burada, minyatür dağların tepesinde, surlarla çevrili bir şato vardır. Şatonun kemerli kapısından aşağı kıvrılarak inen bir yol uzanmaktadır. Altta taş duvarlarla bir kale görünümü verilen ve toprakla korunan bir kapı görülür. Burada ki minyatür tepelere de dumanı tüten birçok top arabası yerleştirilmiştir. Şatonun bulunduğu tepede, yol kenarında ise okunamayan bir dağ ismi yazılmıştır. Bu tepenin solunda, bir vadi havası verilmek istenircesine boşluk bırakılmıştır. Şato tarafındaki topraklar, dumanı tüter bir şekilde buraya yönelmiş, karşı taraftaki sol tepede bulunan kimi tekerlekli kimi sabit topraklarda şatoya yönelerek dumanı çıkar bir şekilde resmedilmiştir. (Fotoğraf 290)

Motifin solundaki boşlukta , havada dikili duran süngüler ile, dumanı çıkan iki tekerlekli top arabası, bir süngünün dayandığı küçük bir kubbeli bina , merdiven basamaklarının hemen yanında da köşklü bir araba resmi bulunur. Bunların üstünde , kapılarında süngü dikili olan üçü yeşil biri kırmızı renkli dört küçük çadır motifi bulunmaktadır. Bu çadırlar ile alttaki top arabaları arasında bir yazı vardır. Çadırların üstünde ki boşlukta ilginç bir şekilde çizilen büyük bir masa ve sandalye motifleri yer alır. Bunların üstündeki iki küçük tepenin üstünde de sembolik nesneler ile sandukalar görülmektedir. Sandukalardan birinin baş tarafına büyük bir "Mevlevî" kovuğu, ayak tarafına da ağaçlı , küçük bir kule resmedilmiştir. Bunun simetriğindeki diğer sandukanın baş tarafına ise "Bektaşî" tipli bir kavuk çizilmiştir. Bu iki sandukanın arasında "baldaken bir yapı bulunmaktadır. Bu yapının iki yanında başları süslü olan direklerle kordonlarla bağlanan bir perde motifi ve tepeden sarkan üç fanuslu kandil motifi göze çarpar. Yapının hemen üstüne ise Sultan Abdülaziz'in tuğrası gibi işlenen bir tuğra nakşedilmiştir. Bu kompozisyonun sağ tarafında , büyük ve üzerinde sarı renkli iri meyvelerin bulunduğu bir ağaç resmi işlenmiştir. Bu ağacın üzerinde de zeytin ağacında gördüğümüz duman resmi bulunur: Bu duman resimleri ağaçların insan için ne kadar önemli olduğunu göstermek için yapılmış olabilir. (bkz. Fotoğraf 290) Kompozisyonun sol tarafında ise , madalyon gibi

işlenmiş oval bir ayaklı masa aynası motifi bulunur. İçerisine siyah üstüne kalın hatlarla yazılan sanatçı kitabesi nakşedilmiştir. Motifin üstü ise bir çiçek buketiyle taçlanmıştır.(Fotoğraf 291)

Bu motifin altında tekerlekli siyah bir araba onun altında da sağdaki çadırların hizasında küçük bir tek ray ve tramvay motifi selvi ağaçlarıyla beraber resmedilmiştir. Siyah arabanın yanında çok büyük ebatla çizilmiş olan , elma ağacına benzeyen meyveli bir ağaç motifi vardır. Buradaki çadırların altındaki boşluğa “orduyu Hümayun”, kulenin üzerine “cecehane”, tramvayın altına da “tramboy” yazıları yazılmıştır.(bkz.Fotoğraf 290)

Bu kompozisyonun daha solunda ise, büyük bir köprünün arka planında, iki yanında kandilli ve kemerli kapıları olan ortada üç kubbesi ve kemerli bir ön revakı bulunan büyük bir cami resmedilmiştir. Sivri külahlı caminin, orta mekanı kademelidir ve iki yanında birer kubbeli mekana daha sahiptir. Bunların yanında da önce tek sütun gibi, sonra ikiye ayrılarak yükselen ilginç minareleri bir cami motifini görmekteyiz.(Fotoğraf 292) Bu caminin orta mekanına “Horasan Cami-i Şerifi” yazılmıştır.

Cami resminin solunda, köprünün hemen altında büyük bir su değirmeni vardır. 10-15 yıl öncesine kadar Amasya'dan geçen Yeşil İmak üzerinde de bu değirmenlerden bulunmaktaydı. Bu değirmen resminin solunda üç büyük tepe vardır ve ortadakinin altında türbeye benzer bir yapı görünür. Sağ yandaki diğer dağın eteğinde de toplu halde birkaç yapı bulunmaktadır.Değirmenin üstündeki zeminde tek kulplu bir ibrikten çıkan renkli , büyük ebattaki çiçek demetlerini görmekteyiz. Buradaki koyu yeşil yapraklı pembe ve sarı renkli çiçekler, caminin boyuyla eş ölçüde büyük olarak ve yukarı doğru uzanırcasına çizilmiştir. Bunun yanında da yelpaze gibi şekillendirilmiş büyük bir ağaç motifi , bunun altında ise üzerinde ve yerde birer adet limon resmi bulunan küçük bir limon ağacı motifi bulunmaktadır. Buradaki kompozisyon iki küçük selvi ağaç ile bitirilmiştir.(bkz.Fotoğraf 292)

Sonraki sol bölümde; daha küçük olan ikinci bir su değirmeni, bunun arkasında da topluca bir şehir manzarası görülmektedir. Ön tarafta yeşil, ağaçlıklı bir alan vardır. Yapılar şematik bir biçimde çizilmiştir. bu yapıların nereyi anlattığı tam olarak bilinemezken daha geride bir kale ve bir kule resmedilmiştir. Kule İstanbul'da ki Beyazıt Kulesine benzemekte ve tepesinde ay yıldızlı bir bayrak bulunmaktadır. Bu kalenin solunda ise tamamlanmamış gibi görünen başka bir kale daha bulunur. Bunun solunda ve en üstte ise tüm resim kuşağının en yüksek tepesi gözlenmektedir. Tepeye kıvrılarak çıkan bir yol vardır ve burada bir kale bulunur. (bkz.Fotoğraf 292)

Şehrin altındaki ikinci su değirmeninin hemen solunda üç kemerli bir köprü görülmektedir. Bunun bir ayağı şehre bir ayağı da garip tipli yapılara dayanmaktadır. Bu yapılarda kule gibi bacalı iki bina, çeşitli borular ve pistonlar bulunmaktadır. En büyük kule gibi olan yapının yanında "Pavluka" yani fabrika yazısı bize yeterli açıklamayı yapmaktadır. Böylece yüzyıl önceki bir fabrikanın nasıl olabileceğinin bilgisini şematik olsa da öğrenmekteyiz.(Fotoğraf 293)

Fabrikanın devamındaki kuleli bir yapı daha soldaki sivri çatılı bir konağın bahçe duvarının hemen yanındadır. Bu konağın solunda da kubbeli bir yapı vardır, önünde sola dönük bir top arabası bulunur. Üst taraflar üzerinde çeşitli yapıların ve ağaçların bulunduğu küçük tepeler şeklindedir. Ön planda ise sıralı dağlar devam etmektedir, dağların arka kısmında gene bir su değirmeni, bunun sağında bir cami ve biri hurma ağacı olan iki büyük ağaç resmi görülür.(bkz.Fotoğraf 293) Dağ eteklerinde yan yana üç çadır, solda bir sandalye ile manivelalı bir kuyu motifi bulunur.(bkz.Fotoğraf 287) Çadırların üst tarafında büyük bir kule üzerinde yer alan rüzgar değirmeni resmi vardır.Bunun solunda ise etrafı surlarla çevrili birkaç yapı bloğu vardır. Buruda sivri külahlı bir kule bulunur ve surların içinde bir bayrak ile iki dev hurma ağacı resmedilerek kompozisyon tamamlanmıştır.(bkz.Fotoğraf 293)

Böylece, panoramada ilk izlediğimiz yer olan İstanbul manzarasının olduğu yere gelmiş bulunuyoruz. Bahsettiğimiz en son surlar Haliç olduğunu zannettiğimiz denize dayanmaktadır.

Şadırvanın kubbesi ise resim kuşağından sonra beyaz, gri , sarı ve açık mavi renkler ile göbeğe kadar boyanmıştır. Göbeğe en yakın yer koyu mavi ile renklendirilmiş, sarı renkle de minik yıldızlar ve ay resmedilmiştir.(bkz.Fotoğraf 285-Çizim 21) Kubbe göbeğinin merkezi siyah ve yuvarlak olup cam yeşili ile bordürlenmiştir. Daha büyük bir yuvarlak oluşturan mavi ve sarı bitkisel bezemelerin birbirine geçmesi ile yapılan bölüm, kahve, sarı ve yeşil renkli ince bir bordürle sınırlıdır. En dışta ise palmet ve rûmîlerin oluşturduğu pembe, sarı ve yeşil renkli bitkisel bezemeler bulunur.Bu motiflerin araları ve en üst kısmı üzüm, çilek, karpuz, salatalık, muz, erik, nar, armut, limon ve kabak gibi natürmortlarla bezenmiştir. Göbek hem geleneksel kalem işi nakışları hem de batılı barok etkili bitkisel motiflerden oluşmuştur.(Fotoğraf 294)

C- Kalem İş Süslemelerin Tarihlendirilmesi

Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii şadırvanındaki kalem işi süslemelerinin tarihi, şadırvanın kubbesinin bütün iç yüzeyini kaplayan bezemelerin arasındaki sanatçı kitabesine göre kesinlikle (H.) 1292 / (M.) 1875 tarihidir.

f -) Taceddin İbrahim paşa Camii

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Merzifon İlçesinde , Kara Mustafa Paşa Camiinin biraz ilerisinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 295 - 300

Çizim No : -

İnceleme Tarihi : 15.10.1998 - 28.08.1998

Yaptıran: Zileli bir paşa olduğu söylenen Taceddin İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Yapan: Caminin ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Giriş kapısının üzerine sonradan V.G.M. 'ü tarafından asılan mermer tahta (H.) 828 / (M.)1425 yazılıdır. (Fotoğraf 295)

A. Yapının Tanımı:

Merzifon Kara Mustafa Paşa Caminin çok yakınında olan bu cami, dikdörtgene yakın , kubbeli bir yapıdır. Merzifon'un en eski yapısı olan camii, üç sıra tuğla bir sıra moloz taştan yapılmıştır ve içte üstlerde üç'er küçük kemerli pencere bulunmaktadır. Girişin iki yanında da uzun, küçük birer pencere vardır.İç kalem işi bezemeli mihrap mermer olup , mihrap ahşap ve sadedir. (Fotoğraf 296)

Caminin , 1943'deki depremde hasar gördüğü için onarımı yapılmıştır.

B. Süsleme programı :

Taceddin İbrahim Paşa Cami'ndeki kalem işi süslemeleri sadece mihrapta bulunmaktadır. Mihrap mermerden olup natürmort ve bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Yapıda ayrıca yazı motifleri de bulunmaktadır. Mihrabın içinde ilginç bir perde motifi ve lamba görülmektedir.

1- Yapılış Tarihi:

Süslemelerin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

2 -Sanatçısı:

Bezemeleri yapan ustanın kimliği bilinmemektedir. Ustanın sade ve basit bir üslubu bulunmaktadır.

3- Malzeme:

Mermer üzerine yapılan kalem işi bezemelerinde malzeme olarak, tabii boyalar kullanılmıştır. Astarsız olarak yapılan bu boyamalar doğrudan mermer üzerine uygulanmıştır. Mermerin parlaklığı boyaları canlı ve parlak gösterdiği için başka bir maddenin boyaya katılmasına gerek kalmamıştır.

4 - Teknik:

Bu süslemelerde mermerin kabartılmasıyla ve boşluklar bırakılmasıyla oluşturulan bölümler bezenmiştir. Genelde bu sebepten dolayı serbest bir teknik görülmektedir. Fakat yazı kartuşları ve mihrap

nişindeki perde motifi ile mihrabın taç kısmındaki bezemelerde , önceden hazırlanan desenler şablon tekniği kullanılarak işlenmiştir.

5-Kompozisyon:

Taceddin İbrahim Paşa Camiinin güney duvarı hariç , diğer duvarlarında hiç bir süsleme bulunmaksızın beyaz badanalıdır. Yapının mihrabındaki kalem işi bezemelere daha çok yeşil, kırmızı, kahverengi, açık mavi, sarı , gri ve siyah renkler hakimdir.

Mihrap bölümündeki bazı dökülmelerden anladığımıza göre, açık krem rengi olan mermerin yüzeyi açık kahverengi ile boyanmıştır. Mihrabın en dış bordüründe ise, bu yazı kartuşunun yanlarından devam eden ve mermerin kabartılmasıyla oluşturularak yapılan bitkisel bezemeleri görmekteyiz. Bunların ortalarında kırmızı çiçekler sıralanmıştır. Ortası mavi olan çiçekler, mihrabın en altı olan boyanmamış bölümde de sıra ile devam etmektedir.(Fotoğraf 297)

İlk olarak alt bölümde ; mihraptaki mukarnasların hemen bitiminde başlayan , kırmızı renkli bir kuşakla yanlara tutturulmuş olarak sarkan bir perde motifini görmekteyiz.(bkz.Fotoğraf 297) Yeşil renkli olan perdenin orta kısmı iki yandan birer kordonla tutturulmuştur. İç tarafı kırmızı olarak renklendirilen perdenin kıvrılmış yerleri koyu yeşil ile boyanarak derinlik verilmeye çalışılmıştır. Perdenin yukarı kısmındaki kırmızı renkli şeride bağlı yeşil renk bir dantelden aşağı doğru sarkan püsküller bulunmaktadır. Ortada, perdenin ikiye ayrılan kısmında ise, kırmızılı ve yeşil renkli , çiçek motifli, sarkan dantel benzeri süslemeler görülmektedir. Perde motifinin ortasında , ince bir zincir motifiyle sarkıtılmış gibi duran bir lamba natürmortu bulunur. Ortası yeşil bir renkle boyanan ve yanıyormuş gibi gösterilen

lambanın bulunduğu yer, aydınlatmayı hissettirecek şekilde , ışık demeti gibi uzun bir dikdörtgen hat şeklinde beyaza boyanmıştır. Bu ışık demeti de perdeye üç boyut kazandırmak istercesine perdenin arkasından mihrabın üstüne doğru uzanıyormuş gibi resmedilmiştir. Perde motifinin iki yanında ise , mermerin kabartılması ile oluşturulan sütunlar bulunmaktadır. Bunların alt ve üstleri kırmızı çiçeklerle şeritler halinde boyanmıştır.(Fotoğraf 298)

Perde kompozisyonunun üst kısmı , mukarnas şeklinde yapılmıştır. İlk sıradaki oylumların iç kenarları sade bir şekilde kırmızı ve yeşil renkle şeritlenmiştir. Yukarıdaki diğer mukarnas sırasının yan bölümlerinin zemini yeşil renk olacak şekilde, altlarından birer sıra yeşil renkli yaprakların çıktığı motiflerle süslenmiştir. Bu kompozisyon üst üste üç mukarnas dizinde bulunmakta sadece altlardaki yaprak motiflerinin renkleri ile üst süslemeler değişiklik göstermektedir. Alttaki yapraklar sıra ile , yeşil , kırmızı ve mavi renkle yapılmıştır. Üstlerdeki bezeme motifleri ise , ilk sırada ortası minik , beyaz renkli kırmızı sivri yapraklı birer çiçek motifidir. İkinci sırada ,ortası kırmızı, kenarı yuvarlak mavi renkli yapraklı küçük çiçekler , üçüncü sırada ise , gene ortası beyaz renk olan kırmızı renkli çiçekler bulunmaktadır. Üsteki küçük mukarnas ise , kırmızı ve yeşil renkli yaprakların üzerindeki birer mavi renk çiçekle tamamlanmıştır. Mukarnas bölümünün en üst kısmı , yeşil ve kırmızı renklerin boşlukları doldurmasıyla oluşturulan fes şeklindeki motifle bitirilmiştir.(Fotoğraf 299) Uzun bir dikdörtgen içerisine alınan tüm bu kompozisyonun en üst sağ ve sol köşesinde ise kırmızı bordürü ve yeşil zemin üzerine beyazla yazılı "Allah" ve "Muhammed" isimlerini görmekteyiz. Mihrabın üstündeki kitabe siyah zemin üzerine beyaz renkle yazılmış olan bir ayettir.(bkz.Fotoğraf 300)

Mihrabın kenar bordürleri ise biri kırmızı biri yeşil olan ince şeritlerden oluşturulmuştur. Dış bordürün üstünde, nişi taçlandıran bitkisel bir tezeyinat bulunmaktadır. Açık mavi , kırmızı ve gri renklerin kullanıldığı bu bezemede ortada üst üste iki adet büyük palmet motifleri ile yaprak motifleri bulunur.

Palmet ve kıvrımlı yapraklarla desen iki yana uzayarak şekillendirmiştir.
(bkz.Fotoğraf 300)

C. Kalem İşi Süslemelerin Tarihlendirilmesi

Buradaki perde motifi Amasya'da ki Sultan Beyazıd Cami külliyesinde bulunan muvakkıthanenin mihrap nişinde bulunan perde motifini bize hatırlatmaktadır. Bu sebepten, buradaki süslemeyi onunla kıyas edersek; oradaki manzara resimlerinin daha ileri bir üslupla uygulandığını ve bu camideki resimlerin ise onun yanında daha basit kaldığını söyleyebiliriz.

Yapının duvarlarında hiç bir süslemenin olmaması , yapının kötü bir onarım geçirdiğini göstermektedir. Buradaki mihrap bir onarım sırasında desenlenmiş olabilir. Bu sebeplerden ve kullanılan renklerin ve üslubun farklılığından dolayı buradaki süslemeleri , 19.yy.'ın ortalarına tarihlendirmemiz doğru olur.

g-) Pîrî Baba Türbesi

Bulunduğu Yer: Amasya'nın Merzifon İlçesi , Nusretiye mahallesinde bulunmaktadır.

Fotoğraf No : 301 - 311

Çizim No : -

İnceleme Tarihi : 15.10.1998 - 28.08.1999

Yaptıran: Türbeyi kimin yaptırdığı bilinmemektedir.

Yapan: Yapı ustasının kim olduğu bilinmemektedir.

Yapının İnşa Tarihi: Yapının İnşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

A. Yapının Tanımı:

Türbe ; güney cephedeki üç fil ayağı üstüne oturan ve üzeri kubbeli, küçük bir kare mekana sahip bir yapıdır. Duvarlar moloz taş, tuğla ve horosan harcı kullanılarak örülmüştür. Ana mekan yüksekte kalmıştır ve buraya merdivenlerle çıkılır. Türbeye güney cephe duvarından , batı köşeye yakın kemerli bir kapıdan girilmektedir. Türbe üzerinde yer alan iki küçük pencere ile aydınlatılmaktadır. Ayrıca , dışardan bir eyvanla oluşturulan son cemaat yeri gibi duran bir giriş bölümü vardır. (Fotoğraf 301a)

Yapının bir mezar bulunan içi ise , beyaz badanalı olup, kalem işi bezemelerle süslenmiştir.

B - Süsleme Programı:

Pîrî baba türbesinin kalem işi süslemeleri, Osmanlı Devrinin karakteristik nakış örnekleri ile , duvarlarda uzun kartuşlar halindeki bitkisel tezyinatlar ve kubbe eteğindeki bitkisel şeritlerden oluşmaktadır. Köşe tromplarının içleri ise fes şeklindeki natürmortlar halinde boyanmıştır. Kubbe göbeğinde, yuvarlak bir levhadan çıkan bitkisel tezyinat göze çarpmaktadır.

1- Yapılış Tarihi:

Türbenin ön mekanının doğu kenarı bir duvarla kapatılmıştır. Buranın önüne yapılan ilave kısmın ahşap kapı kemeri üzerindeki mermer taşta " Lâ ilâhe illallah Muhammed Resûlullah Nakkaş İbrahim / H.1322 " yazılıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğünden öğrendiğimize göre , bu tarihte (M. 1904) yapının bir onarım geçirdiği ve içerisindeki renkli bezemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır.(Fotoğraf 301b)

2- Sanatçısı:

Süsleme ustasının kimliği , ahşap kapı üzerindeki mermer taşta yazılı olduğu gibi , "Nakkaş İbrahim" olarak bilinmektedir.

3- Malzeme:

Talaş tozlarının katılmış olduğu kırıklı kireç sıvası üzerine yapılan kalem işi süslemelerde tabii boyalar ile bazı bölümlerde sonradan değiştirilen yağlı boyalar kullanılmıştır. Tutkal karıştırılarak kullanılan tabii boyalar,genelde parlak olmadığından dolayı içine parlaticı maddelerin katılmamış olduğunu söyleyebiliriz. Fakat dikdörtgen levhalar içindeki vazolu çiçek motifleri oldukça canlı ve parlak renklere sahiptir. Buradaki boyaların içine tutkal yada yumurta sarısı katılmış olabileceğini söyleyebiliriz.

4- Teknik:

Sıva üzerine yapılan kalem işi süslemelerde kartuşlar ve uzun şeritler halindeki bezemelerde , tromp kenarlarındaki bezemelerde , yuvarlak yeşil

renk levhalarda şablon tekniği kullanılmıştır. Bunun yanı sıra uzun dikdörtgen kartuşların içlerindeki bitkisel bezemelerin ayrıntılarında ve kubbe göbeğinde ise serbest çalışma yöntemi seçilmiştir.

5- Kompozisyon:

Pîrî baba Türbesindeki kalem işi süslemelerinde, daha çok mavi, sarı, yeşil , kırmızı, beyaz , pembe , siyah ve gri renkler kullanılmıştır. Bitkisel tezyinat ve natürmortların görüldüğü kalem işi bezemeleri türbeye mistik bir hava vermektedir.

Yapının tüm duvarları yaklaşık yarım metre kadar aşağıdan yeşil renge boyanmış desenler duvarın üst tarafına yapılmıştır. Duvar köşelerindeki trompların bir devamı olarak ta duvar yüzeyinde hafif bir çıkma teşkil eden kemerli büyük bölümler oluşturulmuştur. Buralarda sağda ve solda birer küçük pencere bulunmaktadır.

Girişin sağındaki doğu duvarı üzerinde ; küçük bir pencere ve dikdörtgen bir kartuş içinde bulunan vazolu çiçek motifi yer almaktadır. İnce ve siyah renk şeritli dikdörtgen kartuşun köşelerinde , kahverengi zemin üzerine mavi renkli yelpaze şekli verilen yaprak motifleri yer alır. Kartuşun üzerindeki kalın bordürün siyah renk zemini üzerinde beyaz renkli büyük palmet motifleri bulunur.(Fotoğraf 302-303) Bu kartuşun içerisinde , tam ortada ise ayaklı, küçük bir vazodan çıkan pembe , sarı ve mavi renkli çiçek motifleri yer almaktadır. İnce ve küçük yapraklarla süslenen çiçeklerin vazosu , beyaz renkli olup , mavi renkle boyanarak ajurlu bir desenle süslenmiştir. (Fotoğraf 304)

Bu süsleme kartuşunun hemen üzerinde , tüm duvar üstünü çevreleyen kalın ,yeşil renkli bir kartuş bulunmaktadır.Bunun üzerinde ise , gene kalın ve beyaz renk zeminli bir bordür daha bulunur. Tüm duvar üst kısımlarını çevreleyen bu bordürün içerisinde , mavi renkli büyük palmet

motifleri dizisi yer almaktadır.(bkz.Fotoğraf 303) Duvar üst köşelerinde , kare mekandan tromplarla kubbeye geçilmektedir. Tüm yapıda köşelerde gene aynı süslemeye sahip olan trompların içi yelpaze şeklinde sarı, beyaz, kırmızı, mavi siyah renklerle sade bir şekilde boyanmıştır. Trompların üstü ise yay şeklindeki mavi renk zeminli kalın bordürlerle tüm duvarı çevrelemektedir.(Fotoğraf 305) İki mavi, ikisi kırmızı renk zeminli olarak düzenlenen bu bordürlerin bir kısmı dökülmüştür. İçlerinde ise, beyaz renkli kıvrımlı büyük rûmîler motif olarak kullanılmıştır. Bunun etrafı ise beyaz kalın bir kartuş oluşturmak istercesine siyah çizgi ile sınırlandırılmıştır. Pandantiflerde ise , her bölümünde yer alan, yeşil zeminli , kenarları açık kahverengi ile ince oymalı olarak işlenen içi boş levhalar bulunur.(Fotoğraf 306) Bu motifin üstüne gelen bölümde ise, uzun dikdörtgen kartuşlar içerisindeki bitkisel tezyinatı görmekteyiz. Kartuşun tam ortasında iki mavi renkli rûmî , ortada bir kavis oluştururcasına yukarıdan birleşmiştir ve bunun ortasında büyük bir mavi renk lale ile altta birer adet sarı renkli lale motifi daha bulunmaktadır. Bu rûmîlerin iki yanından yanlara uzanan ve sapları rûmîlere sarılmış duran kırmızı, sarı ve mavi renkli iki çiçek demeti görülmektedir. Kartuşun siyah renkli kenar çizgileri yanlarda minik bir kavis oluştururcasına kahverengi ile boyanmıştır. Bu süsleme kartuşlarının aralarında ise büyük ebatlı kahverengi birer fes natürmortu yer alır. Fes motifinin iç bölümleri siyah renkle kontürlenerek kahverengine boyanmış ve siyah renkli minik yatay çizgilerle desenlenmiştir. Tepede püskül benzeri bir motif bulunur. Fesin alt bölümü ise gri renk zeminli olarak kalın bir şekilde yapılmış , enine kesik çizgili olarak desenlenmiş ve böylece tamamlanmıştır. bitirilmiştir. Tüm bu kompozisyon türbe duvarlarını çevrelemektedir. (bkz.Fotoğraf 306)

Kubbe eteğinde ise, içinde “S” şeklindeki süsleme bölümlerinin bulunduğu kalın bir şerit yer almaktadır. “S” kıvrımlı kalın bölmelerin içinde , ortasından minik lale ve yaprak motiflerinin çıktığı bitkisel bezemeleri görmekteyiz. Zemin rengi açık mavi ve koyu mavi , açık kahverengi , kırmızı, siyah ve sarı renklerle yapılmış olup , her altı bölümde birbirinin rengi ile

tekrarlanmaktadır. İçlerindeki çiçekler gri ve mavi renkler ile yapılmış bu bölmeler kalın bir urgan gibi birbirlerine sarılmış durumda resmedilmiştir. (bkz.Fotoğraf 306)

Tam giriş karşısı olan kuzey duvarında , kubbe eteklerinde anlattığımız süslemeler aynen yer almaktadır. Burada tromp üstündeki büyük rûmîli bölüm kırmızı renk zemin üzerine yapılmıştır. Köşe trompunun hemen devamında , duvar yüzeyinde oluşturulan kemerli bölümde ise , üzerinde bitkisel bir tezyinat bulunan yeşil renkli dikdörtgen bir levha oluşturulmuştur. Bu süsleme mavi renkli büyük bir rûmî motifinin altından, yanlara doğru gene mavi renkli yaprakların çıktığı ve bunlardan da üç uzun yapraklı kırmızı renkli küçük çiçek motiflerinin sarktığı bir tezyinattır.(Fotoğraf 307) Hemen bu kompozisyonun altında doğu duvarında anlattığımız dikdörtgen süsleme kartuşu bulunur. Bu kartuşun üzerindeki palmet dizisi kırmızı renk zemin içerisinde. Bunun ortasında da vazolu çiçek motifi bulunur. Kompozisyon aynı olup , buradaki çiçek demetinin ortasında diğerinden farklı olarak iki adet kırmızı çiçek motifi bulunur. Mavi renkli çiçekler ve en üstteki lale motifi de farklıdır.

Giriş solunda , batı duvarında ise ; küçük bir pencere vardır ve bunun altında iki adet dikdörtgen süsleme kompozisyonu görülür. İlk dikdörtgenin üzeri siyah zemine beyaz renkli palmet motifleri yapılarak bezenmiş , iç köşeler sarı renk zemin üzerine yapılan yapraklarla süslenmiştir. Bunun içinde ortada iki adet kırmızı çiçek motifinin bulunduğu mavi ve sarı çiçeklerle yeşil yaprakların desenlendiği vazosuz bir çiçek demet resmi bulunur. Çiçeklerin uç kısmı gri renkli bir dikdörtgen bölüm üzerinde resmedilmiştir.(Fotoğraf 308) Buradaki ikinci kartuşunda üzeri gene palmet motifli olarak , kırmızı renk zemin üzerinedir. İç köşelerdeki yapraklar ise , yeşil renk zemin üzerine yapılmıştır. Dikdörtgenin ortasında , alt köşelerin biraz üstünde çıkan iki adet balta motifi ile bunlardan sarkan ve iki ucu olan birer kılıç motifi bulunmaktadır. Soldaki kılıç motifinin sarkıtıldığı ip , yapının badanalanması esnasında silinmiştir. Bu iki kılıç motifini ortasında ise,

içerisinde çeşitli sülüs yazı bulunan bir sepet resmi işlenmiştir. Bu sepetin hemen alt tarafında sağda ve solda ise , gene havada asılı duran siyah renkli birer tesbih motifi yapılarak kompozisyon tamamlanmıştır.(Fotoğraf 309)

Giriş kapısının bulunduğu güney duvarında ise , tromplarda ve kubbe eteğinde gördüğümüz süslemeler aynen devam etmektedir. Giriş kapısının üstünde , kuzey duvarında gördüğümüz yeşil renkli içi boş levha ,üst süslemesi olmaksızın burada da yer almaktadır. Giriş kapısının sağ yanında, uzun bir dikdörtgen içerisinde mihrap gibi yapılan bir süsleme tezyinatı bulunmaktadır. Burada yanlardaki beyaz renk zeminli sütunlar altta birer ayaklığa oturmuş ve üstlerden yeşil renkli bir kartuşla birleştirilmişlerdir. Sütunlar , üstlerine dolanan yeşil kalın bir şeritle desenlenmişlerdir. Ortada ise , yukarıdan bir zincirle sarkıtılan yeşil renkli bir kandil motifi bulunur. (Fotoğraf 310) Giriş kapısının sol tarafında da , doğu duvarında gördüğümüz vazolu çiçek motifli süsleme kartuşu aynen tekrarlanmış olarak bulunmaktadır.

Kubbe göbeğindeki, siyah bir çizgi ile oluşturulan yuvarlağın içinde ise gene bitkisel bir tezyinat bulunmaktadır. En ortadaki açık kırmızı renk olan küçük yuvarlağın etrafında yeşil yapraklarla birlikte minik kırmızı lale motifleri yuvarlak oluşturarak desenlenmiş , bunun etrafı mavi bir çizgi ile sınırlanmıştır. Bu orta göbeğin kenarında ise , mavi çizgilerle sekiz kollu beyaz renkli büyük bir çiçek motifi oluşturulmuştur. Bunun etrafı mavi ve sarı rûmîlerle oylumlar oluşturacak şekilde çevrelenmiştir.Bu rûmîlerin ortaları yeşil yapraklarla en üste kırmızı renk birer lale motifi işlenerek bitirilmiştir. En dış halkada ise, yan yana dizilen minik kırmızı palmetler dış bordürü oluşturmaktadır.(Fotoğraf 311)

C. Kalem İŖi Süslemelerin Tarihlendirilmesi

Türbedeki süslemelerin kesin yapılıŖ tarihini kitabeden , H. 1322 / (M.1904) olarak bilmekteyiz. Bu tarihte türbenin bir onarım geçtiği ve içerisinin kalem iŖi bezemelerle nakıŖlandırıldıđı dŖnlmektedir.

Duvar Süslemelerinde Uygulanan Tekniklerin Döküm Tablosu 1	Sıva zerine Yapılan Kalem İi Tezyinatı	Ahşap zerine Yapılan Kalem İi Tezyinatı	ablon Tekniği	Serbest Fırça Çalışmaları
rn. 1- Amasya Sultan Beyazıd Kllyesinde Bulunan adırvan	X		X	X
rn. 2- Amasya Sultan Beyazıd Kllyesindeki Muvakkithane	X		X	X
rn. 3- Hamdullah Dede Türbesi	X		X	X
rn. 4- Ali Bır Civan Türbesi	X		X	X
rn. 5- Baraklı Köyü Camii	X		X	X
rn. 6- z Baraklı camii	X		X	X
rn 7- Hacı Nazır Baba Türbesi	X		X	X
rn. 8- Darphane Camii		X	X	X
rn. 9- Abide Hatun Camii		X	X	X
rn. 10- Hacı Hüseyin Ağa Camii	X	X	X	X
rn. 11- Çelebi Sultan Mehmed Camii	X		X	X
rn. 12- Hacı Hasan Camii		X		X
rn. 13- Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami adırvanı	X		X	X
rn. 14- Taceddin İbrahim Paşa Camii	X		X	X
rn. 15- Piri Baba Türbesi	X		X	
rn. 16- Emin Efendi Konağı		X		X

Duvar Süslemelerinde Kullanılan Malzemelerin Döküm Tablosu 2	Alçı	Kazain	Kireç	İnek Sütü	Tutkal	Yumurta Sarısı	Tabii Boyalar	Suni Boyalar	Kıtık (Talaş)	Bal Mumu	Kömür Tozu - İs	Yağlı Boyalar
rn. 1- Amasya II.Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı			X				X		X		X	
rn. 2- Amasya II.Sultan Beyazıd Külliyesindeki Muvakkithane			X				X		X		X	
rn. 3- Hamdullah Dede Türbesi	X		X		X		X		X			X
rn. 4- Ali Bir Civan Türbesi			X				X		X		X	X
rn. 5- Baraklı Köyü Camii	X			X	X	X	X		X	X	X	
rn. 6- z Baraklı camii	X		X		X		X		X	X		
rn 7- Hacı Nazır Baba Türbesi			X				X				X	
rn. 8- Darphane Camii			X		X		X			X		
rn. 9- Abide Hatun Camii					X		X			X		
rn. 10- Hacı Hüseyin Ağa Camii			X				X		X		X	X
rn. 11- Çelebi Sultan Mehmed Camii			X				X	X			x	
rn. 12- Hacı Hasan Camii					X		X			X		X
rn. 13- Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanı			X		X		X		X	X		
rn. 14- Taceddin İbrahim Paşa Camii							X					
rn. 15- Piri Baba Türbesi			X		X	X	X		X		X	X
rn. 16- Emin Efendi Konağı					X		X					

Yapıların Süslenen Mimari Elemanları ile ilgili döküm tablosu 3	Dış Süsleme	Batı Duvarı	Doğu Duvarı	Güney Duvarı	Kuzey Duvarı	Son Cemaat Yeri	Kapı Kenarları	Kapı Alınlığı	Pencere Kenarları	Pencere Alınlığı	Pencere kepengi	Pendantif	Kubbe kasnağı - göbeği	Ana Tavan	Tavan Silmeleri	Tavan Kirişleri	Kadınlar Mahfilli Pencere Kenarları	Kadınlar Mahfilli Pencere Alınlığı	Mahfil Konsol Altı Kirişleri	Mahfil Tavanı	Mihrap	Minber	Sütunlar
Örn. 1- Amasya II.Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı													X										
Örn. 2- Amasya II.Sultan Beyazıd Külliyesindeki Muvakkithane	X	X	X	X	X			X	X	X					X						X		
Örn. 3- Hamdullah Dede Türbesi		X	X	X	X				X	X		X	X	X	X								
Örn. 4- Ali Bir Civan Türbesi		X	X	X	X																X		
Örn. 5- Baraklı Köyü Camii		X	X	X		X			X	X			X		X						X		
Örn. 6- Öz Baraklı camii													X	X									
Örn 7- Hacı Nazır Baba Türbesi	X	X	X	X	X		X			X		X	X	X									
Örn. 8- Darphane Camii											X			X					X				
Örn. 9- Abide Hatun Camii														X	X	X			X	X			X
Örn. 10- Hacı Hüseyin Ağa Camii		X	X	X		X			X					X						X	X	X	
Örn. 11- Çelebi Sultan Mehmed Camii		X	X	X					X	X							X	X			X		
Örn. 12- Hacı Hasan Camii													X	X									
Örn. 13- Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanı													X										
Örn. 14- Taceddin İbrahim Paşa Camii				X																	X		
Örn. 15- Piri Baba Türbesi		X	X	X	X			X				X	X										
Örn. 16- Emin Efendi Konağı	X													X		X							

[illegible]

Duvar Süslemelerinde Uygulanan Renklerin Döküm Tablosu 5	Kiremit Rengi	Açık Kahverengi	Koyu Kahverengi	Kırmızı	Pembe	Açık mavi	Koyu Mavi	Açık Yeşil	Koyu Yeşil	Açık Sarı	Koyu Sarı	Turuncu	Beyaz	Siyah	Gri	Krem Rengi	Lacivert	Bordo	Yaldız
Örn. 1- Amasya Sultan Beyazıd Külliyesinde Bulunan Şadırvan			X	X			X		X	X			X	X		X			
Örn. 2- Amasya Sultan Beyazıd Külliyesindeki Muvakkithane			X	X				X		X	X		X	X	X			X	X
Örn. 3- Hamdullah Dede Türbesi		X	X	X		X	X	X	X	X			X	X					
Örn. 4- Ali Bir Civan Türbesi			X	X			X		X	X	X		X		X				
Örn. 5- Baraklı Köyü Camii				X	X	X	X			X	X			X	X				
Örn. 6- Öz Baraklı camii				X	X		X				X				X				
Örn 7- Hacı Nazır Baba Türbesi		X		X			X		X	X									
Örn. 8- Darphane Camii			X	X					X		X			X		X	X		
Örn. 9- Abide Hatun Camii	X	X		X		X		X		X	X		X	X		X			
Örn. 10- Hacı Hüseyin Ağa Camii			X	X			X		X	X	X		X	X	X				X
Örn. 11- Çelebi Sultan Mehmed Camii		X		X	X	X	X		X	X	X		X	X	X				
Örn. 12- Hacı Hasan Camii		X	X	X					X		X		X	X		X			
Örn. 13- Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanı		X	X	X	X		X		X		X	X		X	X	X			
Örn. 14- Taceddin İbrahim Paşa Camii		X		X				X	X	X	X			X	X				
Örn. 15- Piri Baba Türbesi				X	X	X	X	X	X	X			X	X	X				
Örn. 16- Emin Efendi Konağı		X	X	X					X	X				X					

V . Değerlendirme

Türk süsleme sanatları içerisinde önemli bir yeri olan ve yapıların genellikle iç dekorasyonunun süslenmesinde çok zengin desen çeşitleri ile kullanılan kalem işi bezemeleri , birçok değişik malzeme üzerine uygulanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo güzelliğindeki zarif motiflerle ve kompozisyonlarla oluşturulan bu bezemeler genellikle Hüs'nü Hat örneklerinin yanı sıra kullanılmaktadır.

Kalem işi bezeme sanatının en erken örnekleri Orta Asya'da görülmektedir. Uygurlara kadar uzanan bu bezemeler , kolayca tahrip olup yok olabilecek bir yapıya sahiptir. Kalem işi sanatı bu sebepten dolayı korunmaya muhtaçtır.

Çalışmamızın katalog bölümünde , Amasya ili ve ilçelerindeki günümüze gelebilen kalem işi bezemeleri incelenmiştir. Bu bölümde ise , gözlem fişleri aracılığı ile elde edilen tablolar doğrultusunda incelenen örneklerde kullanılan teknikler, malzemeler, bezemelerin yapı elemanlarında bulunduğu alanlar , konu ve motifler ile kullanılan renkler bakımından değerlendirilmesi aşağıda yapılmıştır. (Katalog bölümünün sonundaki döküm tablolarından yararlanılabilirsiniz.)

1 – Duvar Süslemelerinde Kullanılan Teknikler :

Amasya ilindeki bezemelerde daha çok sıva üzerine uygulanan tezyinat görülmektedir. Buradaki örneklerin on ikisinde sıva üzerine bezeme uygulanmıştır. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Taceddin İbrahim

Paşa Camii , Piri Baba Türbesi) Mermer üzerine uygulanan bezemeler ise,sadece bir örnekte kullanılmaktadır. (Taceddin İbrahim Paşa Camii) Ahşap üzerine uygulanan kalem işi tezyinatı beş örnek üzerinde tatbik edilmiştir. Bunlardan ikisi ahşabın direk boyanması sonucu yapılmış (Darphane Camii , Abide Hatun Camii), üçü ise ahşabın ince çıtalarla bölümlere ayrılmasıyla desenler elde edilmiştir. (Hacı Hüseyin Ağa Camii , Hacı Hasan Camii , Emin Efendi Konağı)

Amasya ilindeki kalem işi bezemelerin tezyininde yapıların hepsinde şablon tekniği gözlenmektedir. Bu teknik sadece iki örnekte çok az olarak uygulanmıştır. (Hacı Hasan Camii , Taceddin İbrahim Paşa Camii) Yapılardaki bezemelerin tüm ayrıntılarında ise sadece bir örnek hariç (Piri Baba Türbesi) , tamamen ustanın becerisini sergiler nitelikte serbest fırça çalışmaları yapılmıştır.

2 –Duvar Süslemelerinde Kullanılan Malzemeler :

Kalem işi süslemelerde kullanılan malzemelerin çoğunu anlamak için laboratuvar tetkiklerinin yapılması gerekmektedir. Fakat genelde sıva ve ahşap üzerine uygulanan süslemelerde aşağı yukarı aynı malzemeler kullanıldığı için bunları bilebiliyoruz. Renklerin şeffaflığı , parlak veya mat olmaları bize çok şey ifade etmektedir.

Amasya ilindeki duvar süslemelerinde kullanılan malzemeler, bezemelerin daha çok sıva üzerine yapılmasından dolayı kireç , kırık(talaş), tutkal ve tabii boyalar olmak üzere şöyle tespit edilmiştir. Kireç on bir örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Darphane Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Piri Baba

Türbesi) , Kıtık dokuz örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Piri Baba Türbesi) , tabii boyalar tüm örneklerde kullanılmıştır. Yağlı boya ise beş örnekte karşımıza çıkmaktadır.(Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Hacı Hasan Camii , Piri Baba Türbesi)

Alçı üç yapı süslemesinde kullanılmış olup (Hamdullah Dede Türbesi, Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii) , tutkal dokuz örnekte (Hamdullah Dede Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Darphane Camii , Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii, Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Piri Baba Türbesi , Emin Efendi Konağı) , İnek sütü bir örnekte (Baraklı Camii) , yumurta sarısı iki örnekte (Baraklı Camii , Piri Baba Türbesi) , bal mumu altı örnekte (Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Darphane Camii , Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) , kömür tozu ise sekiz örnekte kullanılmıştır.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi , Baraklı Camii , Ali Bir Civan Türbesi , Hacı Nazır Baba Türbesi ,Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii, Piri Baba Türbesi)

3 – Süslemenin Uygulandığı Alanlar :

Amasya ilindeki duvar süsleme örneklerine yapıların daha çok duvarlarında , tromp , kubbe içleri , pencere ve kapı kenarları ile alınlıklarında, tavanlarda , mihrapta , kadınlar mahfili tavanı ve pencere kenarlarında , mahfil konsolu ve korkulukların alt bölümünde kalan pervazlarda rastlanmaktadır. Dış süslemelerin neredeyse hiç yapılmadığı bu yapılarda , minberlerde az da olsa süsleme tezyinatı bulunur.

Dış süsleme üç örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithane, Hacı Nazır Baba Türbesi , Emin Efendi Konağı) ; yapı içlerinde tüm duvarların süslenmesi beş örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi Piri Baba Türbesi , Hacı Nazır Baba Türbesi) bulunmakta iken , üç örnekte ise kuzey duvarı sade olarak bırakılmıştır.(Baraklı Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii) Bir örnekte sadece güney duvarında süsleme bulunur.(Taceddin İbrahim Paşa Cami) Son cemaat yeri süslemeleri iki örnekte (Baraklı Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii) , kapı kenarları süslemeleri sadece bir örnekte(Hacı Nazır Baba Türbesi) , kapı alınlığı süslemesi iki örnekte uygulanmış durumdadır. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi, Piri Baba Türbesi) Pencereler ve alınlıklarındaki süslemeler dört örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Baraklı Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii) , sadece pencere alınlığı bir örnekte (Hacı Nazır Baba Türbesi) , sadece pencere kenarı süslemesi ise gene bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.(Hacı Hüseyin Ağa Camii) Pencere kepengi süslemelerini de bir örnekte görmekteyiz. (Darphane Camii)

Pendantiflerdeki süslemeler üç örnekte yer almıştır.(Hamdullah Dede Türbesi , Hacı Nazır Baba Türbesi , Piri Baba Türbesi) Yapıların kubbe kasnağı ve göbeğindeki kalem işi tezyinatına sekiz örnekte rastlamaktayız.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Hamdullah Dede Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi,Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Piri Baba Türbesi) Yapıların ana tavan bölümündeki süslemeler ise sekiz örnekte görülmektedir. (Hamdullah Dede Türbesi , Öz Baraklı Camii, Hacı Nazır Baba Türbesi , Darphane Camii , Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Emin Efendi Konağı) Tavan silmelerindeki

süslemeler dört örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Baraklı Camii , Abide Hatun Camii) , tavan kirişlerindeki süslemeler ise iki örnekte yer almıştır. (Abide Hatun Camii , Emin Efendi Konağı)

Kadınlar mahfili bölümünde ; pencere kenarları ve alınlığındaki süslemeler bir örnekte , (Çelebi Sultan Mehmed Camii) Mahfil konsolunun alt bölümlerindeki kirişler iki örnekte (Darphane Camii , Abide Hatun Camii) , Mahfil tavanı süslemeleri ise sadece iki örnekte ise bulunmaktadır. (Abide Hatun Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii) Altı örnekte mihrapta bezemelere rastlanırken (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Ali Bir Civan Türbesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Baraklı Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Taceddin İbrahim Paşa Cami) , sadece bir yapıda minber süslenmiştir. (Hacı Hüseyin Ağa Camii) Yapı içerisinde genelde mahfil tarafındaki sütunlar sadece bir örnekte süslenmiştir.(Abide Hatun Camii)

4 – Duvar Süslemelerinde İşlenen Konu ve Motifler :

Amasya ili kalem işi süslemelerinde işlenen konular daha çok bitkisel, geometrik ve nesneli bezemeler ile natürlere ve hayvanlardan oluşmaktadır. Yazı bezemesi olarak sadece sülüs kullanılmış olup yapılarda on iki örnekte görülmektedir.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi ,Darphane Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii ,Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Taceddin İbrahim Paşa Camii) Figürlü bezemede sadece rûmî kullanılmış olup altı örnekte görülür.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) Kozmik bezeme olarak yedi örnekte yıldız motifleri kullanılmıştır.(Amasya Sultan Beyazıd

Camii Muvakkithanesi , Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi ,Darphane Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) Güneş ve ay resimleri ise sadece bir örnekte yer almaktadır.(Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı)

Natürmort bezemelere ise , sepette bulunan çiçek motifleri olarak bir örnek (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi) , vazodan çıkan çiçek demetlerine on örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Hacı Hasan Camii , Piri Baba Türbesi) , meyve resimlerine de üç örnekte rastlanmaktadır. (Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi) Manzara resimlerinde deniz kenarı görüntüleri sadece bir örnekte (Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) , dağ – tepe ve ağaç motiflerinin bulunduğu resimler ise üç örnekte yer almaktadır.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi)

Geometrik bezemelerden üçgen motifler üç örnekte (Hamdullah Dede Türbesi , Darphane Camii ,Hacı Hasan Camii), yuvarlak motifler altı örnekte (Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi, Öz Baraklı Camii , Darphane Camii, Hacı Hüseyin Ağa Camii , Emin Efendi Konağı) , baklava motifi iki örnekte(Darphane Camii , Piri Baba Türbesi) , çokgen motifler dört örnekte (Darphane Camii, Hacı Hüseyin Ağa Camii , Hacı Hasan Camii , Taceddin İbrahim Paşacamii) , kare motifler beş örnekte (Ali Bir Civan Türbesi , Darphane Camii, Abide Hatun Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Emin Efendi Konağı) , dikdörtgen motifler altı örnekte (Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Darphane Camii , Piri Baba Türbesi) , noktalamalarla yapılan desenler iki örnekte (Darphane Camii, Abide Hatun Camii) ve zincir motifleri ise sadece bir örnekte yer almaktadır.(Baraklı Camii)

Nesneli bezeme süslemelerinde masa , sandalye ,su değirmeni , gemi, sandal , köprü , kale , kule , bayrak , saray , köşk , top arabası motifleri iki örnekte bulunmaktadır.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) , savaş aletleri resimleri iki örnekte (Ali Bir Civan Türbesi , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) , perde ve şamdan motifleri dört örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Hacı Nazır Baba Türbesi , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Taceddin İbrahim Paşa Camii) , Cami ve türbe motifleri ile ev ve bina resimleri üç örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithanesi , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) ve yel değirmeni , saat ve tarla aletleri ise sadece bir örnekte bulunurken (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı) , fabrika resimde bir örnekte yer almıştır. (Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) Kitap resmi bir örnekte (Çelebi Sultan Mehmed Camii) , müzik aletleri ve tulumba resimleri ise gene bir örnekte kullanılmıştır.(Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı)

Bitkisel bezemelerden çiçek motifine on dört örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi ve Baraklı Camii hariç diğerlerinde) , gül motifine ise on örnekte rastlamaktayız. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Abide Hatun Camii , Darphane Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Emin Efendi Konağı) Karanfil motifi iki örnekte (Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii) , palmet motifi ise on iki örnekte bulunur.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı - Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi, Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Abide Hatun Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Taceddin İbrahim Paşa Camii , Piri Baba Türbesi) Lale motifi üç örnekte (Abide Hatun Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii, Piri Baba Türbesi) ,yaprak motifi ise on beş örnekte bulunur.(Hamdullah Dede Türbesi hariç diğerlerinde) Kıvrık dal motifi altı örnekte (Ali Bir Civan Türbesi,

Baraklı Camii , Darphane Camii, Hacı Hasan Camii , Taceddin İbrahim Paşa Camii , Piri Baba Türbesi) , hatayî motif gene altı örnekte (Baraklı Camii , Abide Hatun Camii , Hacı Hüseyin Camii, Çelebi Sultan Mehmed Camii , Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) ,selvi ağacı motif üç örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı, Ali Bir Civan Türbesi , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) , kavak ağacı motif ise iki örnekte görülmektedir.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı, Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) Rozet şeklindeki motifler üç örnekte (Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi, Baraklı Camii) , palmiye ağacı motif üç örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı - Muvakkithanesi , Ali Bir Civan Türbesi) , hurma ağacı resmi ise gene iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.(Ali Bir Civan Türbesi, Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı)

5 – Duvar Süslemelerinde Uygulanan Renkler :

Yapılarda yoğunluklu olarak kırmızı , mavi , kahve , yeşil ve sarı rengin koyu tonları ile siyah renk kullanılmıştır. Kırmızı renk tüm yapı süslemelerinde kullanılmış iken açık kahverengi sekiz örnekte (Hamdullah Dede Türbesi , Hacı Nazır Baba Türbesi , Abide Hatun Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii, Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Taceddin İbrahim Paşa Camii , Emin Efendi Konağı) , koyu kahverengi dokuz örnekte yer alır. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı - Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Darphane Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Emin Efendi Konağı) Pembe renk beş yapıda (Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Piri Baba Türbesi) , açık mavi renk beş yapıda (Hamdullah Dede Türbesi , Baraklı Camii , Abide Hatun Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii, Piri Baba Türbesi) , koyu mavi renk ise on örnekte gözlenmiştir.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Hamdullah

Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Piri Baba Türbesi)

Açık sarı renge on iki örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı – Muvakkithane , Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi, Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii, Taceddin İbrahim Paşa Camii ,Piri Baba Türbesi , Emin Efendi Konağı) , koyu sarı renge ise on bir örnekte rastlıyoruz. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Ali Bir Civan Türbesi, Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Öz Baraklı Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii, Taceddin İbrahim Paşa Camii) Açık yeşil renk beş örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi , Abide Hatun Camii , Taceddin İbrahim Paşa Camii ,Piri Baba Türbesi) , koyu yeşil renk ise on iki örnekte bulunmaktadır.(Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı, Hamdullah Dede Türbesi , Ali Bir Civan Türbesi , Darphane Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Emin Efendi Konağı , Taceddin İbrahim Paşa Camii , Piri Baba Türbesi) Beyaz renk dokuz yapıda (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı- Muvakkithanesi , Hamdullah Dede Türbesi, Ali Bir Civan Türbesi, Abide Hatun Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Hacı Hasan Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Piri Baba Türbesi) , siyah renk ise on üç yapıda kendini gösterir. (Ali Bir Civan Türbesi , Öz Baraklı Camii , Hacı Nazır Baba Türbesi hariç diğerlerinde) Birer örnekte bulunmak üzere turuncu (Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) , kiremit rengi (Abide Hatun Camii) , bordo (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi) , lacivert (Darphane Camii) gibi renklerde diğer renklerle beraber büyük bir ahenk içerisinde kullanılmıştır.

Gri renk ise dokuz örnekte karşımıza çıkmaktadır. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Ali Bir Civan Türbesi , Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı , Taceddin İbrahim Paşa Camii , Piri Baba Türbesi) Krem rengi beş örnekte (Amasya Sultan Beyazıd Camii Şadırvanı , Abide Hatun Camii , Darphane Camii , Hacı Hasan Camii , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı) ,yaldız ise iki örnekte yer almaktadır. (Amasya Sultan Beyazıd Camii Muvakkithanesi , Hacı Hüseyin Ağa Camii)

Amasya ilindeki kalem işi bezeme tezyinatını Türkiye genelinde değerlendirecek olursak , Amasya ilindeki bezemelerin daha çok sıva üzerine uygulandıklarını görürüz. Sıva üzerine yapılan kalem işi bezemelerde malzeme , kompozisyon ve motif yönünden çok çeşitlilik oluşmuştur. En eski örnekleri Beylikler Devrinde görülen direk sıva üzerine genelde doğal boyalarla uygulanan bezemelere Amasya ilinde ; Amasya Sultan Beyazıd Külliyesindeki Cami Şadırvanının kubbe içi ile bu külliyedeki Muvakkithanenin duvarları ve pencere kenarlarında , Amasya Gümüşhacıköy Ali Bir Civan Türbesinin duvarları , Hacı Nazır Baba Türbesi duvarları , pencere ve kubbe içi süslemeleri , Amasya'nın Taşova ilçesi Baraklı Köyü camii duvarları ve Öz Baraklı camii mihrap önü kubbesi , Merzifon Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camii duvarları , Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı kubbe içi , Piri Baba Türbesi duvarları ve kubbe içi ile Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii'nin sonradan yenilenmiş olan son cemaat yeri kubbesi süslemelerini örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca Amasya Sofular Camii ve Gökmedrese Camilerinin kubbe göbeklerinde de sıva üzerinde , fakat çok az olmak üzere ebru sanatını andıran orijinal süslemeler bulunmaktadır. Amasya ilindeki sıva üzerine yapılan bezemelere Anadolu'da en yakın örnekler olarak ; Ankara Hoca Hundi ve Poyracı Mescidi , Bursa Yeşil Camii kubbe , tromp ve pencerelerinin alt kısımlarındaki süslemeler , Gülruh Sultan ve Şirin Sultan Türbelerindeki bezemeler , Edirne Muradiye Camii duvar , kubbe ve

kemerlerindeki süslemeler , Edirne Üç Şerefeli Camii avlu pendentiflerinde , Süleymaniye camii pencereleri ve avlu kubbesinde , Sultan Ahmet Camii kubbe ve duvarlarında , Tire Yeşil İmaret Camii mihrabında , Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii pencere ve tavan kısımlarında ve Topkapı Sarayı Divan – ı Hümayun kubbe ve duvarlarındaki bezemeler olarak sayabiliriz.

Sıva üzerine yağlı boyaların kullanıldığı veya tabii boyaların bazı kısımlarının yağlı boya ile değiştirildiği bezemelerin bulunduğu örnekler ise ; Amasya' da Hamdullah Dede Türbesi ve Amasya Gümüşhacıköy Ali Bir Civan Türbesinin mihrabının bir kısmında yer alır. Sıva üzerine yağlı boyaların kullanıldığı benzer örnekler , İstanbul Yıldız Sarayı , Abut Efendi Konağı , Kayserili Ahmet Paşa Konağında rastlamaktayız.

Ahşap üzerine yapılan bezemelere ise ; stalaktitli sütun başlıklarında , ahşap giriş ve konsollarla , profilli yastıklarda , mihrap ve tonozlarda rastlamaktayız. Ahşap yüzeylerin üzerine doğrudan doğruya yapılan süslemelere Anadolu'daki en eski örnekler gene Beylikler devrinde karşımıza çıkmaktadır. Amasya ilinde süslemelerin doğrudan ahşap üzerine bezendiği yapılara örnek olarak ; Merzifon Kara Mustafa Paşa Köyü Abide Hatun Camii , Amasya Gümüşhacıköy Darphane Camii , Amasya Emin Efendi Konağı gibi yapıları verebiliriz. Bu yapılarda daha çok tavan ve tavan girişleri , konsollar ve sütunların üzerleri ahşaba en iyi uyum sağlayan tabii boya ile boyanarak tezyin edilmiştir. Buradaki bezemelere , bitkisel motiflere ve renklere en yakın örnekler olarak gene ahşap üzerine uygulanan Anadolu'daki diğer örnekler ; Afyon Ulu camii , Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Köşk Köyü Camii , Kastamonu Kasabaköyü Camii , Mahmut Bey Camii , Niğde Şah Mescidi , Ankara Geneği Mescidi , Hacı İvaz Mescidi , Karanlık Mescitleri ve Eyüp Camii ile İsfahan Mescidi olarak sayabiliriz. Ayrıca, Kadirga Sokullu Camii, Yeni Camii , Kanuni Sultan Süleyman Türbesi , Tokat Erbağ Fidi Köyü camii ve Doğanhisar Ulu Camii içerisindeki süslemelerde benzer özelliklerde yapılmıştır.

Direk ahşap zemin üzerinde ince çıtalarla bölmeler oluşturularak yapılan bezemelerde bulunmaktadır. Genelde tavanlarda görülen bu teknikte , geometrik bölümler oluşturularak bunların aralarındaki boşluklar çeşitli desenlerle işlenmektedir. Bu gibi yapılara örnek olarak Amasya'da ; Merzifon Hacı Hüseyin Ağa Camii tavanı ve mihrabı , Hacı Hasan Camii tavanı , Amasya Emin Efendi Konağı giriş kapısı üzerindeki süslemeleri ve büyük odanın tavanındaki bezemeleri verebiliriz. Aynı şekilde tavanlarda geometrik bölmeler oluşturularak genelde bitkisel bezemelerle desenlenen Anadolu'daki benzer yapıları ise ; Bursa Yenişehir Şemaki Evi tavanı , Muradiye Camii müezzin mahfili tavanı , Muradiye Tarihi Türk Evinin tavanı , Ankara Hacı Bayram Camii , Hacı İlyas Camii , Hacı Musa Cami , İki Şerefeli camii , Adana Hasan Kethuda Camii ve Ayaş Kilik Camii mahfil tavanı olarak sayabiliriz. Ayrıca ; Selimiye Camii müezzin mahfili tavanı , Kastamonu Musa Fakih Camii , Tokat Ulu Camii tavanı , Kahire Sinan Paşa Camii mahfil tavanı ve Kayseri Göpgüoğlu Konağı tavanında da benzer şekilde , bölümlere ayrılarak süslenen bezemeler bulunmaktadır.

Mermer üzerine yapılan bezemelerde ise , mermerin parlaklığı kullanıldığı için bezemeler daha canlı ve hoş görülmektedir. Genelde minber, mihrap ve lahitlerde kullanılan bu tekniğe Amasya'da Merzifon Taceddin İbrahim Paşa Camii mihrabı ve Köprülü Mehmet Paşa Camii mihrabında rastlamaktayız. Bu süslemelere en yakın örnekler olarak İstanbul'da İbrahim Paşa Türbesi , Piyale Paşa Türbesi , Nakkaş Hasan Paşa Türbesi , Çinili Köşkte bulunan sebil ve Topkapı Sarayı harem dairesinin çeşitli kısımları ile veliaht dairesinin pencere pervazlarında ki bezemeleri gösterebiliriz.

Amasya ilinde genelde şablon tekniği kullanılmış olup , ayrıntılar serbest fırça çalışmaları yöntemi ile ustanın el becerisine bağlı olarak doğal bir şekilde tamamlanmıştır. Anadolu'da ki örneklerle Ankara Örtmeli Mescidi,

Geneği Mescidi ve Poyracı Mescitleri ile Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey Camii süslemelerini örnek olarak verebiliriz.

Amasya ili kalem işi süslemelerinde bezemeler yoğunlukla sıva üzerine uygulanmış olduğundan dolayı , bezeme yapılırken ne gibi maddelerin kullanılmış olduğunu anlayabilmekteyiz. Kireç , kırık ve alçı , sıva tabakası üzerinde belli olmaktadır. Tabii boyalar içerisine konulan tutkal, yumurta sarısı ve bal mumu gibi maddeler ise boyaya netlik , parlaklık ve şeffaflık verdiği için kullanılmaktadır. Bu gibi maddeler varlıklarını çoğu zaman belli etmektedirler fakat bunların kesin olarak tespiti için laboratuvar ortamında incelenmesi gerekmektedir.

Kalem işi tezyinatın kullanıldığı mimari elemanlar , Anadolu ve beylikler döneminde yapıların daha çok tavan eteklerinde , tavan girişlerinde, kubbelerinde , sütun başlıklarında ve gövdelerinde, konsollarda, mahfil tavanında ve minberlerde yer almaktadır. Bunlara sıva üzerine yapılan bezemeler için benzer örnek verecek olursak ; Amasya'da Taşova ilçesi Baraklı Camii , Öz Baraklı Camii , Merzifon Hacı Hüseyin Ağa Camii , Çelebi Sultan Mehmed Camiini sayabiliriz. Aşağı yukarı benzer özellikli bezemelere örnek olarak Anadolu'daki diğer yapılar ise ; Bursa Yeşil Camii , Şehzade Ahmet ve Hatuniye Türbeleri , Edirne Muradiye Üç Şerefeli Camii ve Mezit Bey Camii olarak sayılabilir. Ayrıca , Sivas Ulu Camii , Keykavus Darüşşifahanesinin giriş cephelerinde , Divriği Ulu Camii duvar , kemer ve kubbesinde de yakın bezemeler bulunmaktadır.

Kalem işi tezyinatı Osmanlı mimarisinde ise ; daha çok iç duvar yüzeyleri , kubbeler , eyvanlar , tonozlar , kemerler , kapı alınlıkları , saçaklar , hünkâr mahfili , kadınlar ve müezzin mahfil tavanları ile minberlerde yer almaktadır. Amasya Hamdullah Dede Türbesi , Baraklı Köyü Camii , Darphane Camii , Hacı Hasan Camii , Abide Hatun Camii gibi , İstanbul Davut Paşa Camii ile Rum Mehmet Paşa Camii ve Hatuniye

Türbelerinde bulunan kubbe eteklerindeki süslemeleri de örnek olarak verebiliriz. Yapılarda minberlerin kalem işi tezyinatı ile çok az süslendiği görülmekte , mihraplar ve kadınlar mahfili bölümleri ise oldukça süslenmiş olsa da asıl süsleme bölümleri ağırlıklı olarak tavan ve kubbelerde yer almaktadır.

Amasya ilindeki süslemelerde kompozisyon ve motif olarak daha çok bitkisel ve geometrik motifler ile natürmort bezemeler görülmektedir: Kalem işi süslemelerinde 15.yy.'da daha çok geometrik şekiller ile süslü vazolardan çıkan ağaç benzeri çiçek demetleri ve soyut motifler kullanılırken , 16.yy. 'da geometrik motiflerin yanına natüralist motifler ve daha çok çiçek motifleri ile bitkisel süslemeler eklenmiştir. 17.yy.'ın ikinci yarısında ise , vazoda veya sepette bulunan zarif çiçek buketleri bezemelere hakim olmuştur.18.yy.'da bunlar yerlerini tamamen barok ve rokoko sanatına bırakmıştır. 18. ve 19.yy.'ın kalem işi sanatı , Batı Sanatı etkisi altında kalarak realist bir yaklaşım ile natürmortlar ve manzara resimlerinin bezemelerde yer almasıyla devam etmiştir. 20.yy.' da ise , New Clasizm adı altında eskinin canlandırılması çalışmaları başarılı olamamıştır.

Geometrik motifler Amasya Gümüşhacıköy Darphane Camii mahfil konsolu altında , Amasya Hamdullah Dede Türbesinde , Merzifon Hacı Hasan Camii tavanında ve Hacı Hüseyin Ağa Cami süslemelerinde daha çok üçgenler , baklavalılar ve çokgenler şeklinde kullanılmıştır. Buradaki geometrik ve bitkisel motiflere benzer özellikler Anadolu'da ; Beyşehir Eşrefoğlu Camii , Niğde Kasabaköy Mahmut Bey Camii , Manisa Muradiye Camii , Bursa Muradiye camii ve Adana Hasan Kethuda Cami içlerinde daha çok mahfil bölümlerinde ile giriş kapılarında ve tavanlarda görülmektedir.

Bitkisel motifler ise , daha çok çiçekler , kıvrık dallar , hatayîler ve güller şeklinde kullanılmıştır. Bunlara örnek olarak , küçük çiçeklerle birlikte daha çok hatayî tarzı çiçeklerin kullanıldığı , Amasya Taşova Baraklı Köyü

Camii, Öz Baraklı Camii , Merzifon Abide Hatun Camii, Hacı Hüseyin Ağa Camii ve Amasya Emin Efendi Konağı süslemelerini verebiliriz. Anadolu'daki diğer benzer örnekler ise ; İstanbul Valide Sultan Camii , Manisa Muradiye Camii, Hafsa Sultan camii , Tokat Erbaa Fidi Köyü Camii , Foca Alaca Camii, Tokat Ulu Camii ve Afyon Ulu Camii olarak sayılabilir. Ayrıca , Topkapı Sarayında III.Ahmet'in yemiş odası da çeşitli zarif çiçeklerle bezenmiştir. Amasya Abide Hatun Camiinde ise , o yörede bulunan çiçek resimleri helezonik şekillerde ve tablo niteliğinde işlenmiş olup başkent süslemelerine yakın bir tarzda uygulanmıştır. Buradaki bezemelere en yakın örnek olarak , Kastamonu Musa Fakih Camiini gösterebiliriz.

Amasya'da Darphane Camii ve Abide Hatun Camilerinde sadece bu yöreye ait olabileceğini söyleyebileceğimiz ilginç bir süsleme tezyinatı uygulanmıştır. Bu süslemelerde geometrik ve bitkisel tezyinatın arasına genelde küçük olarak yapılmış , değişik ebatlardaki noktalar konularak desenler oluşturulmuş ve farklı bir üslûp yaratılmıştır

Ağaç motifleri olarak ise daha çok selvi , hurma ve kavak ağaçları kullanılmıştır. Amasya Gümüşhacıköy Ali Bir Civan Türbesinde üzerinde karpuz ve bıçak resimleri bulunan büyük hurma ağaçları ile gene üzerinde limon ve zeytin meyveleri bulunan ağaç resimleri ve vazodan çıkan çiçek demetleri yer almaktadır. Amasya' da ki Muvakkithanenin duvar resimlerinde , Hamdullah Dede Türbesinin pencere iç kısmında , Merzifon Abide Hatun Camii , Hacı Hasan Camii ve Amasya Emin Efendi Konağının tavanlarında da çeşitli çiçek resimleri ve ağaç motifleri yer almaktadır. Ayrıca benzer özelliklerdeki süslemeler , Bursa'da Cem Sultan Türbesi, Selimiye Camii duvarlarında da görülebilmektedir. Amasya'da Baraklı Camii ve Hacı Nazır Baba Türbesinde vazodan çıkan ağaç resimleri bulunurken , Amasya II Beyazıd Külliyesindeki Şadırvan kubbesinde ve Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanının resimleri arasında ise ; sadece burada

görülebilen ve başka örneğine rastlamadığımız , içinde birer ev resmi gizlenmiş olan iki ağaç motifi yerleştirilmiştir.

Natürmort bezemeler daha çok , Amasya II. Beyazıd Külliyesindeki şadırvan ve muvakkithanesi ile Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii şadırvanında görülmektedir. Daha çok masa , sandalye , cami , türbe , ev , bina , deniz ve kır manzaraları , savaş aletleri , su değirmenleri , havuzlar , ağaçlar , saray ve köşkler , top arabaları , şamdan , bayrak ve meyveler gibi natürmort – nesneli bezemelerdir. Mihraplarda genelde görülen perde ve şamdan motiflerinin bulunduğu örnekler olarak , Merzifon Taceddin İbrahim Paşa Camii mihrabında ve Amasya Muvakkithanesinde bulunan niş içerisindeki bezemeleri gösterebiliriz. Niş içerisindeki perde motiflerine verilebilecek diğer örnekler ise ; İstanbul Sadullah Paşa Yalısında niş içerisinde , Kayseri – Sivas yolu üzerinde Karakaya Köyü Türbesinde, Gümüşhacıköy Hacı Nazır Baba Türbesinde ve Denizli Tavas Hamamönü Camiinin mihrap içi bezemeleri olarak sayılabilir.

Amasya'nın Gümüşhacıköy'e ait Sarayözü köyündeki Ali Bir Civan Türbesinde çok büyük ebatlarda bitkisel bezeme ile birlikte kılıç, karpuz , kavun ve hurma ağacı resimleri gibi natürmortlarla da karşılaşmaktayız. Ayrıca Amasya'da Hamdullah Dede Türbesinde ve Baraklı Köyü Camiinde de meyveli ve vazolu ağaç motifleri ile yelpaze ve yıldız motifleri gibi önemli natürmort kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Bunlara en yakın örnekler Anadolu'da ; Urla Kapan Camii Şadırvanındaki , kubbeyi çevreleyen çeşitli resimler olduğu gibi , Soma'da Hızır Bey Camii ve Yozgat Başçavuşoğlu Camiinde de bulunmaktadır. Soma Hızır Bey Camiinin mihrabında gördüğümüz meyveler ve tepesi kesilmiş karpuz kompozisyonu , Amasya Ali Bir Civan Türbesindeki süslemelere benzemekle birlikte hayli ilginç ve güzeldir. Denizli Acıpayam Yazır Köyü Camiinde , neredeyse boşluk korkusunu düşündürecek şekilde tüm yüzeylerde ve ahşap tavanda resimlerle birlikte çeşitli desenler bulunmaktadır. Burada da ağaçlıklı

bahçelerde camiler, kavun, karpuz ve daha birçok meyvenin kümelendiği natürmort kompozisyonlar gözlenebilir. Ayrıca benzer motiflerin bulunduğu Anadolu'daki diğer örnekler olarak ; Topkapı Sarayı Harem Dairesi resimleri, Ak Ağalar Kapısında tavan etekleri , İstanbul Bebek Kavafyon Konağı sofa odası , Şerifler Yalısı , Pavlidis Yalısı , Yozgat Başavuşıoğlu Camii içerisinde , Yenişehir Şemaki Evinde , Datça Mehmet Ali Ağa Konağı , Urla Kapan Camii Şadırvanı ve Sandıklı Ulu Camii kubbelerindeki süslemeleri gösterebiliriz.

Amasya ŗhrindeki Gümüşlü Camiinde , 19. ve 20. yy. başlarında camii restorasyonu sırasında yapılan boyalı nakışların arasına , girişteki kadınlar mahfili kısmının yukarısında , kuzey duvarına işlenmiş olan ve şu anda bulunmayan büyük bir camii resmi tasvir edilmişti. Bu bize , Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii'ndeki resimleri hatırlatmaktadır ve bunlar Edirne Selimiye Camiine benzemektedir. Ayrıca , Merzifon'da ki Kara Mustafa Paşa Camii'nin ve Amasya'da Sultan Beyazıt Camii'nin Şadırvanlarının kubbe ve eteklerini çepeçevre dolaşan İstanbul manzaraları mevcuttur. Bunlar 18. ve 19. yy. Türk resim sanatının dönemini anlatan ve topografik özellikler sergileyen en ilginç örneklerindendir.

Yazı bezeme motiflerinde ise , Amasya 'da da , Anadolu'da olduğu gibi daha çok sülüs yazılar tercih edilmiştir. Amasya II. Beyazıt Caminin diş duvarında sağda , Taşova'daki Baraklı Camii i duvarında ve Merzifon Hacı Hüseyin Ağa caminin son cemaat yerindeki duvar üzerinde , bu yöreye has diyebileceğimiz türde , büyük ebatlı "Vav" harfi motifleri ile karşılaşmaktayız.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz : El sanatlarının önemli bir dalı olan kalem işi tezyinatı , Amasya ilindeki örnekler ile tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Amasya ili ve ilçelerinde yapmış olduğumuz araştırmalar , yöredeki örneklerin bu sanat dalı içerisinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Araştırmalar sonucunda katalog bölümünde tespit edilen

VI . Sonuç

El sanatlarının önemli bir dalı olan kalem işi tezyinatı , Amasya ilindeki örnekler ile tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Amasya ili ve ilçelerinde yapmış olduğumuz araştırmalar , yöredeki örneklerin bu sanat dalı içerisinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Araştırmalar sonucunda katalog bölümünde tespit edilen yapılar anlatılmış , değerlendirme bölümünde de buradaki örneklerin Türkiye genelindeki benzerleri ile ortak yönleri tespit edilmiş ve karşılaştırılarak çeşitli tespitlerde bulunulmuştur. Bazı genel sonuçlara da bu bölümde yer verilecektir.

Amasya ilindeki yapılarda ahşap ve sıva üzerine yapılan kalem işi bezemeler mahalli nakkaşlar tarafından yapılmış olmalıdır. Taşova Baraklı camii ve Ali Bir Civan Türbesi gibi yapılarda desenlerin büyük dikdörtgen panolar içerisinde yerleştirilmiş olmaları da yöresel bir özellik olarak görülebilir. Yoğunluklu olarak Merzifon ve çevresindeki ahşap tavanlı camilerden Hacı Hasan camii , Hacı Hüseyin Ağa camii , Taşova Baraklı Camii tezyinatlarındaki çiçek bezemeleri serbest üslupla ve doğaya yakın realist bir yaklaşımla çalışılmıştır. Baraklı Camii hariç bu yapılardaki ve Amasya Emin Efendi Konağındaki profilli çıtalarla kasetleme tekniğinde karelere bölünmüş tavan ve konsollardaki bezemeler daha çok , o dönemin başkenti olan İstanbul üslubunu yansıtsa da , serbest resimlemedeki farklar bize buradaki yöresel sanatçıların da oldukça iyi eğitilmiş olduklarını göstermektedir. Zileli Emin gibi bir sanatçının etkisi ile de bölgesel bir üslup gözlenmektedir.

Bu bölgedeki yapılarda süsleme motiflerinde de bazı benzerlikler tespit edilmiştir. Amasya Muvakkıthanesinde niş içerisinde bulunan perde motifi , Merzifon Taceddin İbrahim Paşa Camii ve Gümüşhacıköy Hacı Nazır Baba Türbesinde de görülmektedir. Ayrıca ; Baraklı Camii , Amasya İl.

Beyazıd Camii ve Merzifon Hacı Hüseyin Ağa Camilerinde çok büyük boyutlarda resmedilen “Vav” harfi motifleri bulunmaktadır.

Amasya ilindeki bazı bezemelerde ise , sadece bu yöreye ait olduğunu söyleyebileceğimiz noktalamalarla yapılan desenler yer almıştır. Amasya Darphane Camii ve Merzifon Abide Hatun Camii süslemelerindeki geometrik ve bitkisel süslemeler arasına çeşitli ebatlardaki noktalamalar yapılarak desenler tamamlanmıştır. Ayrıca , örneklerine Antalya Aspendos Tiyatrosu , Alanya İç Kalesi ve Alanya Oba Köyündeki eski bir konak gibi çok az yapıda rastlayabileceğimiz damalı ve zikzaklı desenlere de tesadüf etmekteyiz.

II. Beyazıd Camii Şadırvanı ile Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı resimlerinde de üslup açısından büyük benzerlikler görülmektedir. Bu resimlerin hepsinde minyatür geleneğini andıran bağımsız ve soyut diyebileceğimiz bir üslup sergilenmekte , 16.yy.'ın büyük sanatkarlarından Matrakçı Nasuh ekolünün etkileri görülebilmektedir. Ayrıca bezemelerde, Levni ve Buhari ile başlayan minyatür geleneğinin hakim olduğu ayrıntı resimleri de mevcuttur. Ustaları farklı olan bu resimler , dönemin yaşantısını anlatarak , daha çok topografik nitelikler sergilemekte ve bize o dönem hakkında çeşitli bilgiler vererek yakın tarihimiz açısından oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır.

Sonuç olarak ; Amasya ilindeki kalem işi örneklerinin , Batılılaşma döneminde , İstanbul'dan Anadolu'ya yayılan üslubun egemen olduğu özellikleri de içerisinde barındırdığını ve kalem işi sanatının gelişimini önemli ölçüde yansıtan değerli eserler olduğunu söyleyerek , bunların mutlak suretle korunmaları gerektiğini savunmaktayız. Amasya ili yapılarındaki bezemelerin belirlenerek tamamen kaybolmadan belgelenmesinin , bu örneklerin gelecek kuşaklara aktarılması ve bezeme sanatımızın bu kolunu daha iyi tanıtabilmek amacıyla oldukça önemli olduğunu belirtebiliriz.

VI, SUMMARY

The architectural form and the decorations of the constructions clearly reflects the culture , social changes and the estetic feelings of the various societies. Eventhough the penwork is one of the most critical and important component of construction design , so far no one has done the necessary in detail research about it . As a result of this , it has started to disapear. Because the pen work design has usually worked on plastered or wooden surfaces , they have been destrueted so easily by several reasons in time . So that , these decorations could not survive to the present.

The thesis named "The Pen Worked Decorations in Amasya" is intended to enlighten the numerous hidden and many others which are about to be vanished pen worked decorations of the constructions. And put them back into their place in our history of art. Every small pieces of a work which has even a slight touch of art should be transfered to future as a great treasure.

It's commonly possible to find some pen worked design on plenty of architectural works coming from the are of Ottoman in Amasya such as, Amasya , Merzifon Abide Sultan Mosque , Kara Mustafa Pasa Mosque Fountain , the mosque of the village of Baraklı Amasya and The Darphane Mosque. After doing all the research on sixteen different works of art including the onesjust mentioned above , we believe that the Turkish history of art can gain some more motifs that contains vegetal and geometrical characters , figures , patterns and various of compositions.

There has been some structural restorations made as well as design restorations of the works of art in Amasya which has had some catastrophic events such as eartquake , fire and flood so far. Some of the patterns of

design which could keep their existence into the present are now facing to some dangers such as ; unconscious restoration , natural dangers, and still trying to keep their existences. All of these reasons make the subject more valuable , interesting and worth working and spending time on it...

VIII. KAYNAKÇA

AKAR , A. ve - C. KESKİNER

1978 **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif , İstanbul**

AKEL , M.

1967 **Türklerde Dini Resimler , Yazı ve Resim , İstanbul**

AKOK, M.

1946 **"Kastamonu Kasaba Köyünde Mahmut Bey Camii",
Belleten, C.2 , S.X , Ankara ,s. 293-301**

AKOK , M. ve A. GÖKOĞUL

1946 **Eski Ankara Evleri , Ankara**

AKSEL, M.

1960 **Anadolu Halk Resimleri, İstanbul**

AKALAY, Z.

1968 **"Tarihi Konulu İlk Osmanlı Minyatürleri", Sanat Tarihi
Yıllığı II. , İstanbul , s.102-115**

ARIK , R.

1973 **Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden
Anadolu'da Üç Ahşap Camii , Ankara Üniv. Dil ve Tarih
Coğ.Fak. Yay. No .238 , Ankara**

ARIK, R.

1974 **"Camilerde Resim ve İslam'da Tasvir Sorunu" , Köken , S. 4,
Ankara , s.10-14**

ARIK, R.

1974 **"Camide Resim", Türkiyemiz, S.14, İstanbul, s.2-9**

ARIK, R.

1975 "Resimli Türk Evlerinden İki Örnek", **Sanat Dünyamız**, S.4, İstanbul , s.12-18

ARIK, R.

1975 "Anadolu'da Bir Halk Ressamı, Zileli Emin", **Türkiyemiz**, S.16 , İstanbul , s.8 -16

ARIK, R.

1976 **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı** , Türkiye İş Bankası Sanat Dizisi , Ankara

ARIK, R.

1993 "Batılılaşma Dönemi Türk Tasvir Sanatı" , **Başlangıcından bugüne** , **Türk sanatı** , Ankara ,

ARIKDAL , N.

1985 "Tahta Oyma Sanatı" , **Türkiyemiz**, **S.46** ,İstanbul , s.20-22

ARSEVEN , C. E.

1952 **Les Arts Decoratifs Tures** , İstanbul

ARSEVEN , C. E.

1955 **Türk Sanatı Tarihi Menşeiinden Bugüne Kadar Mimari , Heykel , Resim , Süsleme ve Tezyini Sanatlar** , C.III. , 1955-59 , İstanbul , s.59-87

ARSEVEN, C. E.

1983 **Sanat Ansiklopedisi** , " Bezeme Maddesi" , C. 1 , İstanbul , s. 218

ALTINAY A. R.

1972 **Lale Devri** , Ankara

ASLANAPA , O.

1971 **Turkchish Art and Architecture** , London

ASLANAPA , O.

1977 **Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı 14.yy. , İstanbul**

ASLANAPA , O.

1986 **Osmanlı Devri Mimarisi , İstanbul**

ASLANAPA , O.

1993 **Türk Sanatı , İstanbul**

ATASOY , N.

1974 " I. Mahmut Devrinden Kalma Bir İstanbul Evi" , **Türkiyemiz ,**
S.14 ,İstanbul , s.10-16

AYVERDİ , E.H.

1950 **XVIII. yy.' da Lale , İst**

AYVERDİ , E.H.

1972 **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri**
806 – 855 (1403 – 1451) , İstanbul

BALTACIOĞLU , İ.H.

1958 **Türklerde Yazı Sanatı , Ankara**

BAKIRER , Ö.

1982 "Kufi Yazıda Geometrik Motifler Üzerine Bir Deneme " ,
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Der. II . ,İzmir , s.1-20

BARIŞTA , H.Ö.

1984 "Anadolu Beylikler Dönemi Ahşap İşçiliğinde Bir Sanduka",
Milli Kültür Dergisi , S.44 , Ankara

BARIŞTA , H. Ö.

1984 **Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler , Ankara**

BARIŞTA , H. Ö.

1994 **Türk İşleme Sanatı Tarihi , Gazi Üniv. Mes. Yay. Eğt. Fak. Yay. , Ankara**

BARIŞTA , H.Ö.

1999 **Osmanlı Dönemi Türk İşlemeleri , Ankara**

BİNARK , İ.

1978 **"Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı" , Vakıflar Dergisi , S. 12 , Ankara , s.273**

BODUR , F.

1985 **"Osmanlı Lake Sanatı ve 18.yy. Üstadı Ali Üsküdarı" , Türkiyemiz , S.47 , İstanbul , s.1-9**

CEZAR , M.

1971 **Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi , İstanbul**

CİHAN , Z.

1987 **"Türk Hat Sanatında Yazı ve Resimler" , İlgı der. , S.48 , İstanbul , s.8-13**

CRİCTCHLOW , K.

1976 **İslamic Patterns An Analytical and Cosmological Agoroach , London**

ÇİĞ , K.

1970 **"Türk Lake Müzehhipleri ve Eserleri" , Sanat Tarihi Yıllığı III, İstanbul , s.245**

ÇİĞ , K.

1972 "Türk Lake Tezyinatının Bir Şaheseri " , **Türkiyemiz** , S.7,
İstanbul , s.2-22

DEMİRİZ, Y.

1954 "Acantus Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi
Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi" ,
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Der. II. , İzmir ,s.19-20

DEMİRİZ, Y.

1978 **Osmanlı Mimarisinde Süsleme I. Erken Devir (1300-1450)**,
İstanbul

DEMİRİZ, Y.

1989 "Mimar Sinan Yapılarında Kalem İşleri" , **VI.Vakıf Haftası** ,
(5- 8 Aralık 1988) ,1989 , İstanbul , s. 315-324

DEMİRİZ, Y.

"Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük El Sanatları" ,
Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi, C.5 ,İstanbul , s.822-
907

DEMİRİZ, Y.

1990 " Bilecik Orhan Gazi İmaretî'nin Bugünkü Durumu ve
Süslemesi Hakkında Notlar " , **Vakıflar der.** ,S. XXI.,
İstanbul , s. 165-172

DEMİRİZ, Y.

1986 **Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler** ,
İstanbul

DİEZ , E. ve O. ASLANAPA

1955 **Türk Sanatı , İstanbul**

DİLAVER , S.

1968 “Bünyan Ulu Camii Akçaköy (Fidi) Silahtar Ömer Paşa Camii”,
Sanat Tarihi Yıllığı , C.2 , İstanbul , s. 194-199

ERDEMİR , Y.

1985 “ Konya Beyşehir Bayındır Köyü Camii “, **Vakıflar Der. , S.**
XIX. , Ankara ,s. 193-206

ERDOĞAN , M.

1968 “Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon
Faaliyetleri” , **Vakıflar Der. , S.7 , Ankara , s.149-165**

EROL , Y.

1990 “ Akara Camilerinde Ahşap Malzeme Üzerine Yapılmış
Kalem işi Bezeme Sanatı” , **İlgi dergisi , S. 60 , İstanbul ,**
s.2-7

EYÜPOĞLU ,Ü. ve F. YARAĞ

1984 **Doğal Boyalarla Yün Boyama , İstanbul**

FLURY , S.

1967 “Ornamental Kufic Inscription on Dettery” , **A Survey of**
Person Art , Ed. A. U. Pope , London, New York

GOODWIN

1971 **A History of Ottoman Architecture, London**

GÜVENLİ , Z.

1982 **Resim Sanatı ve Türk Resmi** ,Akbank Yay. , İstanbul

GÜRBÜZ , U.

1986 **Türk Halılarında Doğal Renkler ve Boyalar** , İş Bank
Kültür Yay. , Ankara

HÜSAMEDDİN , A. H.

1986 **Amasya Tarihi** , C.I , Ankara

İBRAHİMGİL , M. Z.

1989 Makedonya 'da Türk İslam Mimarisinde Görülen Duvar
Süslemelerinden Örnekler , Gazi Ün. , Sos. Bil. , Ens. ,
(Yayınlanmamış Doktora Tezi) , Ankara

İBRAHİMGİL , M. Z.

1996 "Balkanlarda Türk Mimarisi" , **Kültür ve Sanat Der. , S.6 , s.**
39-42

İSLİMYELİ , N.

1973 **Sanat Terimleri Ansk. , C.1 , Ankara**

İSLİMYELİ , N.

Türk Ansiklopedisi , C.17 , S.37

İRTEŞ , M.S.

1985 "Kalem İşlerimizin Bugünü ve Yarını", **H. Ü. Güz. San. Yay.I,**
Ankara , s. 425-432

KERAMETLİ , C.

- 1962 Osmanlı Devri Ağaç işleri , Tahta , Oyma , Sedef , Bağ ve Fildişi Kakmalar “ , **Türk Etnografya Der. , S.10 , (1961) , Ankara , s.5-13**

KESKİNER , C.

- 1989 **Türk Motifleri , İstanbul**

KILIÇKAN , H.

- 1979 **Tarih Boyunca Bezeme Sanatı ve Örnekleri , Ankara**

KOŞAR , H.Z.

- 1955 “Anadolu Halk Sanatlarında Motifler , **Türk Yurdu Der , Ağustos , S.247 , İstanbul , s.92-93**

KUBAN , D.

- 1954 **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme , İstanbul**

KÜHNEL , E.

- 1942 **İslamische Schriftkunst , Berlin**

LEWİS ,B.

- 1984 **Modern Türkiyenin Doğuşu , Çev.Metin Kıratlı , T.T.K. II. Baskı , Ankara**

MENÇ , H.

- 1997 **Amasya , Samsun**

MÜLAYİM , S.

- 1982 **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Motifler ve Süslemeler (Selçuklu Çağı) , Ankara**

MÜLAYİM , S.

- 1982 Geometrik Motiflerin Çözümlemesine Bir Yaklaşım”
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Der. I , İzmir , s. 51-62

NEMLİOĞLU , C.

- 1989 **15.,16.,1717.y.y. Osmanlı Mimarisinde Orijinal kalem İşleri** , İ. Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul , (Basılmamış Doktora Tezi)

NEMLİOĞLU , C.

- 1986 “Kalem İş Teknikleri” , **Antika Der.** , Ağustos , S.17 ,
İstanbul, s.7-13

NEMLİOĞLU , C.

- 1987 “ Amasya’da Gümüş Nahiyesi ve darphane Camii” ,
Türkiyemiz ,S.53 , İstanbul , s. 23-27

OTTO – DORN , K.

- 1967 “ Die Ulu Dschami in Sivrihisar “ , **Anatolia** , IX., Ankara , s.
161-168

ÖGEL , B.

- 1957 “Selçuklu Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar” ,
Yıllık Araştırmalar Der. I , A.Ü. İlahiyat fak. Yay. (1956) ,
Ankara , 1957 , s.199-235

ÖNEY , G

- 1970a “Ahşap üzerine Boyama Tekniği “ , **Sanat Tarihi Yıllığı III** ,
İstanbul , s. 147-149

ÖNEY , G.

1970b "Anadolu 'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri" ,
Sanat Tarihi Yıllığı III , (1960-70) , İstanbul , s.147-149

ÖNEY , G.

1971 **Ankara'da Türk Devri Yapıları , Ankara**

ÖNEY , G.

1989 **Beylikler Devri Sanatı XIV – XV.y.y. , Ankara**

ÖNEY , G.

1992 **Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları ,
Ankara**

ÖGEL , S.

1972 "Eski Bir Ankara Evi" , **Türkiyemiz , S.8 , İstanbul ,s.37-43**

ÖGEL , S.

1963 "Einige Bemerkungen Zum Sternsystem der Steinornamentik
der Anatolia Schen Seidschuken " **Beitrage Zur
Kunstgeschichte Asiens , in Memorial Enst. Dizez ,
İstanbul**

ÖNGE , Y.

1968 "Anadolu Sanatında Cami Motifi" , **Ön Asya Der. , C.4,
Ankara , s.8-9**

ÖNGE , Y.

1969a " XIII. ve XIV.y.y.'da Anadolu Mimari Eserlerini Süsleyen Boyalı Nakışlar " , **Ön Asya Der.** , C. 4 , S. 43 , Ankara , s.10-11

ÖNGE , Y.

1969b " Konya Beyşehir Mescidi " , **Ön Asya der.** , S. 29, Ankara , s.53

ÖNGE , Y.

1971a "Osmanlı Mimarisinde Boyalı Taş Tezyinatı" , **Ön Asya Der.**, S.6 , Ankara , s.67-68

ÖNGE , Y.

1971b "Anadolu'da XIII: ve XIV.y.y. Nakışlı Ahşap Camilerden Bir Örnek : Beyşehir Bayındır Köyü Mescidi " , **vakıflar der** , S.IX., Ankara , s. 291-296

ÖZ , T.

1944 "Tavanlarımız" , **Güzel Sanatlar der.** , S. 32 , İstanbul, s.29-28

RADO , Ş.

1985 "Yazı ve Resim" ,**Türkiyemiz** ,S.46 , İstanbul , s. 4-6

RENDİ , G.

1976 "II. Beyazıd Külliyesinde Muvakkithane " , **İ.Ü.Ed. Fak. Sanat tarihi Yıllığı VI.** , İstanbul , s.181-205

RENDİ , G.

1977 **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700-1850)** , Hacettepe Yayınları , Ankara

REND A, G.

- 1982 " Restarasyon alışmalarında Kalem İşi ve Duvar Resimlerinin Yeri ", **Süsleme ve Restarasyon Dergisi**, S.4, Ankara, s.79-90

REND A, G.

- 1985 "Göreme'de Korunması Gereken Bir Ev" , **III. Araştırma Sonuçları Toplantısı** , Ankara , s. 103-132

SARRE , F.

- 1967 **Konya Köşkü** , Çev. Y. Mimar , S. Uzluk , Ankara

SÖZEN ,M. VE U. TANYELİ

- 1992 **Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü** ,İstanbul

ŞAPOLYO, E.B.

- 1969 " Nakkaşhaneler" , **Ön Asya**, C.4 , Ankara , s.11-12

ŞENGÜL , Z. M.

- 1990 **100 Türk Motifi** , İstanbul

TAMER , C.

- 1962 "Türk Bezemelerine Ait Bazı Araştırmalar" , **Milletler Arası Birinci Türk Sanatları Kongresi** , Ankara , s.355-359

TURAN , Osman

- 1965 **Selçuklu Tarihi ve Türk İşlam Medeniyeti** , Ankara , s. 293

TURANİ A.

- 1980 **Sanat Terimleri Sözlüğü** , Ankara , s. 23

Türk Ansiklopedisi , C. 33 , M.E.B. ,Ankara , 1946-84

UĞUR , G.

1988 **Türk Halılarında Doğal Renkler ve Boyalar , İş Bank. Kül. Yay. , Ankara**

ÜÇER ,K.

1988 **"Klasik , Barok , Rokoko , Ampir Kalem İşi Üslupları" , Mimar Sinan Ünv. ,(Yayınlanmamış Master Tezi) ,İstanbul**

ÜNVER , S.

1953 **Türk Yazı Çeşitleri , İstanbul**

ÜNVER , S.A.

1949 **Süsleme Bakımından Topkapı Sarayı Müzesi ,Güzel Sanatlar Der. , S.6 , İstanbul , s. 109-116**

ÜLGEN , A. S.

1962 **"XVI. y.y. 'da Türk Mimarisinin İç Dekorü Nasıl Vücut Buldu" , Milletler Arası Birinci Türk Sanatları Kongresi , S. 10 ,(19-24 Ekim 1959) , Ankara , s. 389-400**

ÜNVER , S.

1957 **Fatih Devri Saray Nakkaşhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları , İstanbul**

ÜNVER , S.

1965 **"Türk Sanat tarihinde Edirmekârî , Lâke İşleri ve Sanatkârları" , Vakıflar der. , S.6 , İstanbul , s.15-20**

ÜNVER , S.

1967 **50 Türk Motifi , İstanbul**

Vakıf Abideler ve Eski Eserler , T.T.K. Basımevi , Ankara , 1972

YAŞAR , H.H.

1928 **Amasya Tarihi , C.1 ,İstanbul**

YAZAR , M.B.

1974 **Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem
Güzeli , Ankara**

YETKİN , Ş.

1971 **"Türk Kilim Sanatlarında Yeni Bir Grup , Saray Kilimleri " ,
Belleten , C.37 , Ankara , s.137-140**

Yurt Ansiklopedisi , C. I ,İstanbul , 1981 , s.441-483

YÜCEL, E.

1975 **"Selçuklu Ağaç İşçiliği" , Sanat Dünyamız , S.4 , İstanbul ,
s.2-8**

YÜKSEL , İ.A.

1985 **Osmanlı Mimarisinde II. Beyazıd – Yavuz Selim Devri
(888-926 / 1481 – 1520) , C. V , İstanbul**

IX . Ekler

1-Fotoğraf Listesi

- Fotoğraf 1 – Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanı
- Fotoğraf 2 – Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanı kubbe içi
- Fotoğraf 3 – Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanı kubbe eteğinde bulunan resim şeridi
- Fotoğraf 4 – Şadırvanın kubbe eteğinde bulunan resim şeridinden bir görüntü
- Fotoğraf 5 – Şadırvandaki resim şeridinden bir görüntü
- Fotoğraf 6 – Resim şeridindeki bozuk bölümler
- Fotoğraf 7 – Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanındaki resimlerden bir ayrıntı
- Fotoğraf 8 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı
- Fotoğraf 9 – Şadırvandaki resimlerden başka bir ayrıntı
- Fotoğraf 10 – Şadırvanın resim şeridindeki İstanbul manzaraları
- Fotoğraf 11 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı
- Fotoğraf 12 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı
- Fotoğraf 13 – Resim şeridinde bir ara motif gibi kullanılan saat motifi
- Fotoğraf 14 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı
- Fotoğraf 15 – Resim şeridinin devam eden bölümü
- Fotoğraf 16 – Resim şeridinin devam eden bölümünden bir ayrıntı
- Fotoğraf 17 – Şadırvandaki resimlerden başka bir ayrıntı
- Fotoğraf 18 – Şadırvan resimlerinin arasındaki ağaç motifi ve bunun içinde bulunan ev resmi
- Fotoğraf 19 – Resimlerde görülen kuleli saray motifi
- Fotoğraf 20 – Saray resminin başka bir görüntüsü
- Fotoğraf 21 – Resim şeridindeki dönme dolap ve çeşitli tarla araçlarının resimleri
- Fotoğraf 22 – Buradaki tarla araçlarının ayrıntı görüntüsü

- Fotoğraf 23 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı**
- Fotoğraf 24 – Resim şeridinde bulunan , üzerinde çeşitli eşyaların resimlendiği masa motifi**
- Fotoğraf 25 – Resim şeridindeki bir başka masa motifi**
- Fotoğraf 26 – Resim şeridinin bozulmuş ve halen bozulmaya devam eden bölümü**
- Fotoğraf 27 – Resimlerde silinmeye yüz tutmuş bir ayrıntı görüntüsü**
- Fotoğraf 28 – Şadırvanın resimlerindeki bir adet sandalye , iki tekerlekli top arabası , yüksek bina resimleri ve silinmiş , palmiye benzeri bir ağaç motifi**
- Fotoğraf 29 – Şadırvan eteklerinde bulunan resim şeridinin hemen üzerindeki yazı kartuşları**
- Fotoğraf 30 – Yazı kartuşlarının aralarındaki süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 31 – Yazı kartuşlarının arasındaki başka bir süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 32 – Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanındaki kubbe göbeği tezyinatı**
- Fotoğraf 33 – Amasya Sultan Beyazıd Külliyesindeki Muvakkithanenin giriş kapısı üzerindeki kitabe**
- Fotoğraf 34 – Muvakkithanenin genel görüntüsü**
- Fotoğraf 35 – Muvakkithanenin alınlık kısmındaki süsleme madalyonu**
- Fotoğraf 36 – Muvakkithanenin içinden genel bir görüntü**
- Fotoğraf 37 – Muvakkithanenin kuzey duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 38 – Muvakkithanenin kuzey duvarındaki pencerenin üst süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 39 – Yapı duvarlarındaki pencere kenarlarında bulunan süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 40 – Kuzey duvarında , pencerelerin arasında bulunan sepetteki çiçek motifi**
- Fotoğraf 41 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü**
- Fotoğraf 42 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı resmi**
- Fotoğraf 43 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü**

- Fotoğraf 45 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü**
- Fotoğraf 46 – Muvakkithanenin batı duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 47 – Batı duvarındaki niş ve tavan silmelerindeki resim şeridi**
- Fotoğraf 48 – Niş içerisindeki perde motifi ve kır manzarası**
- Fotoğraf 49 – Perde motifinin altındaki havuzlu bahçe tasviri**
- Fotoğraf 50 – Batı duvarındaki resim şeridinin , nişin sağ üst tarafında kalan görüntüsü**
- Fotoğraf 51 – Resim şeridinin devamı**
- Fotoğraf 52 – Batı duvarındaki resim şeridinin , nişin sol üst tarafında kalan görüntüsü**
- Fotoğraf 53 – Resim şeridindeki ev , köprü , kılıç ve tekerlekli top arabası resmi**
- Fotoğraf 54 – Muvakkithanenin güney duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 55 – Güney duvarında pencere üstünde bulunan süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 56 – Güney duvarındaki pencereler arasında bulunan süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 57 – Güney duvarındaki tavan silmelerinde bulunan resim şeridi**
- Fotoğraf 58 – Güney duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı**
- Fotoğraf 59 – Güney duvarındaki resim şeridinden başka bir ayrıntı**
- Fotoğraf 60 – Muvakkithanenin içinde bulunduğu , Sultan beyazıd külliyesinin resmi**
- Fotoğraf 61 – Külliye resminin ayrıntı görüntüsü**
- Fotoğraf 62 – Muvakkithanenin giriş kapısının bulunduğu doğu duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 63 – Doğu duvarındaki resim şeridi ile kapı ve pencere üstü süsleme tezyinatları**
- Fotoğraf 64 – Muvakkithanenin giriş kapısı üzerindeki yazı kartuşu**
- Fotoğraf 65 – Güney ve doğu duvarının köşesinde bulunan , çoğu yeri bozulmuş bezeme**
- Fotoğraf 66 – Doğu duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı**
- Fotoğraf 67 – Doğu duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı**

- Fotoğraf 68 – Doğu duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı**
- Fotoğraf 69 – Amasya Hamdullah Dede Türbesinin giriş kapısı üzerindeki kitabesi**
- Fotoğraf 70 – Hamdullah Dede Türbesinin dıştan genel görünüşü**
- Fotoğraf 71 – Hamdullah Dede Türbesinin içten genel görüntüsü**
- Fotoğraf 72 – Hamdullah Dede Türbesinin doğu duvarından genel görüntü**
- Fotoğraf 73 – Doğu duvarının üst bölümündeki süsleme kartuşu**
- Fotoğraf 74 – Bu süsleme kartuşundan bir ayrıntı**
- Fotoğraf 75 – Doğu duvarının pencere devamındaki süsleme bölümleri**
- Fotoğraf 76 – Doğu duvarının pencere altında bulunan süsleme bölümleri**
- Fotoğraf 77 – Duvar üzerindeki iki süsleme bölümünün arasında bulunan bezeme şeridi**
- Fotoğraf 78 – Doğu duvarındaki pencere bölümünden bir görüntü**
- Fotoğraf 79 – Pencere içindeki bezemeden bir ayrıntı**
- Fotoğraf 80 – Hamdullah Dede Türbesinin kuzey duvarından genel görüntü**
- Fotoğraf 81 – Hamdullah Dede Türbesinin batı duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 82 – Batı duvarındaki pencere süslemesinden bir ayrıntı resmi**
- Fotoğraf 83 – Hamdullah Dede Türbesinin güney duvarından genel görüntü**
- Fotoğraf 84 – Türbenin kubbe geçişlerindeki süslemeli trompların genel görüntü**
- Fotoğraf 85 – Kubbe eteklerindeki süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 86 – Türbenin kubbe içi ve eteğindeki bezemeler**
- Fotoğraf 87 – Kubbe eteğindeki süsleme tezyinatından bir ayrıntı**
- Fotoğraf 88 – Kubbedeki gül bezek tezyinatlarından biri**
- Fotoğraf 89 – Hamdullah Dede Türbesinin kubbe göbeğindeki süslemeleri**
- Fotoğraf 90 – Amasya Emin Efendi Konağının dıştan görünüşü**
- Fotoğraf 91 – Konağın dış kapısının üst bölümünde yer alan süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 92 – Konağın ikinci katındaki büyük odanın kalem işi bezemeli tavanı**
- Fotoğraf 93 – Bu tavandaki süslemelerden bir ayrıntı**

- Fotoğraf 94– Amasya Ali Bir Civan Türbesinin dıştan genel görüntüsü
- Fotoğraf 95 – Ali Bir Civan Türbesinin içten genel görüntüsü
- Fotoğraf 96 – Ali Bir Civan Türbesinin kuzey duvarından genel görüntü
- Fotoğraf 97 – Kuzey duvarındaki büyük resim kartuşlarının ilki
- Fotoğraf 98 – Kartuş köşelerinde bulunan süslemelerin ayrıntı fotoğrafı
- Fotoğraf 99 – Kuzey duvarında büyük kartuş içinde bulunan hurma ağacı motifi
- Fotoğraf 100 – Kuzey duvarındaki büyük resim kartuşlarından bir ayrıntı
- Fotoğraf 101– Ali Bir Civan Türbesinin batı duvarından genel görüntüsü
- Fotoğraf 102– Batı duvarında bulunan sağdaki ilk süsleme kartuşu
- Fotoğraf 103– Batı duvarında ortadaki kartuşta bulunan bayraklar ve zavaş aletleri resimleri
- Fotoğraf 104 – Batı duvarındaki diğer süsleme kartuşları
- Fotoğraf 105 – Batı duvarındaki süsleme kartuşlarından bir ayrıntı
- Fotoğraf 106 – Ali Bir Civan Türbesinin güney duvarından genel bir görüntü
- Fotoğraf 107 – Güney duvarında , mihrabın yanındaki süsleme kartuşu
- Fotoğraf 108 – Güney duvarındaki mihrap ve bezeme bordürü
- Fotoğraf 109 – Mihrap kenarındaki bordürden bir ayrıntı
- Fotoğraf 110 – Mihrabın üzerindeki süsleme ve madalyon resmi
- Fotoğraf 111 – Mihrabın sol tarafındaki uzun süsleme kartuşu
- Fotoğraf 112 – Güney duvarında pencerenin sol yanında bulunan süsleme kartuşu
- Fotoğraf 113 – Güneydeki diğer bir süsleme kartuşu
- Fotoğraf 114 – Güney duvarında sol taraftaki son kartuşların köşe bezemeleri
- Fotoğraf 115 – Ali Bir Civan Türbesinin doğu duvarından genel bir görüntü
- Fotoğraf 116 – Doğu duvarında sağdaki ilk süsleme kartuşu
- Fotoğraf 117 – Doğu duvarında üzerinde karpuz resimleri bulunan ağaç resmi
- Fotoğraf 118 – Karpuz ağacı motifinden bir ayrıntı
- Fotoğraf 119 – Doğu duvarındaki son süsleme kartuşu

- Fotoğraf 120 – Ali bir Civan türbesinin giriş kapısı üzerindeki süslemeler
- Fotoğraf 121 – Giriş kapısının tan üzerindeki bezeme motifi
- Fotoğraf 122 – Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesindeki Hacı Nazır Baba Türbesinin dıştan genel görüntüsü
- Fotoğraf 123 – Türbenin giriş kapısının yan tarafında bulunan süsleme tezyinatı
- Fotoğraf 124 – Hacı Nazır Baba Türbesinin içerisinden genel bir görüntü
- Fotoğraf 125 – Türbe içerisinde girişin sağındaki ilk pendentif içerisinde bulunan vazolu çiçek motifi
- Fotoğraf 126 – Diğer pendentifte bulunan süslemeler
- Fotoğraf 127 – Hacı Nazır Baba Türbesinin güney duvarından genel bir görüntü
- Fotoğraf 128 – Güneydeki mihrap motifi
- Fotoğraf 129 a-) Mihrap üzerinde bulunan küçük niş içerisindeki bezemeler
- Fotoğraf 129 b-) Türbedeki üçüncü pendentifte bulunan bezeme
- Fotoğraf 130 – Hacı Nazır Baba Türbesinin doğu duvarından genel bir görüntü
- Fotoğraf 131 – Türbedeki dördüncü pendentifte bulunan bezeme
- Fotoğraf 132 – Hacı Nazır Baba Türbesinin kuzey duvarından genel bir görüntü
- Fotoğraf 133 – Kuzey duvarındaki giriş kapısının hemen üzerinde bulunan süsleme
- Fotoğraf 134 – Girişin sol tarafında bulunan pencere üstündeki ilginç ağaç motifi
- Fotoğraf 135 – Girişin sağ tarafında bulunan ağaç motifi
- Fotoğraf 136– Giriş kapısı ile pencereler arasında yer alan vazolu çiçek motifi
- Fotoğraf 137 – Hacı Nazır Baba Türbesinin kubbesinden genel bir görüntü
- Fotoğraf 138 – Kubbe eteklerindeki büyük bezemelerden bir örnek
- Fotoğraf 139 – Kubbe eteklerindeki büyük bezemelerden başka bir örnek

- Fotoğraf 140 – Kubbe eteklerindeki ince , uzun ayaklı vazoya sahip çiçek demetleri**
- Fotoğraf 141 – Kubbe eteklerindeki vazolu çiçek demeti motifleri**
- Fotoğraf 142 – Kubbe göbeğindeki bezeme kompozisyonu**
- Fotoğraf 143 – Amasya'nın , Gümüşhacıköy ilçesindeki Darphane Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabesi**
- Fotoğraf 144 – Darphane Caminin dıştan görünüşü**
- Fotoğraf 145 – Darphane Caminin içten genel görünüşü**
- Fotoğraf 146 – Girişin solundaki alt pencere kepengi**
- Fotoğraf 147 – Darphane caminin tavan ve kadınlar mahfili bölümünden genel bir görüntü**
- Fotoğraf 148 – Darphane Camii kadınlar mahfilinin konsol altındaki kalem işi bezemeleri**
- Fotoğraf 149 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan birinci bezeme kartuşu**
- Fotoğraf 150 – Konsol altındaki bezeme kartuşlarının devamındaki süsleme bordürleri**
- Fotoğraf 151 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan ikinci bezeme kartuşu**
- Fotoğraf 152 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan üçüncü bezeme kartuşu**
- Fotoğraf 153 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan dördüncü bezeme kartuşu**
- Fotoğraf 154 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan beşinci bezeme kartuşu**
- Fotoğraf 155 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan altıncı bezeme kartuşu**
- Fotoğraf 156 – Mihrap üzerindeki yazı levhası**
- Fotoğraf 157 – Darphane Camii tavanındaki süsleme bordürü**
- Fotoğraf 158 – Tavandaki kalem işi bezemeli sekizgen bölüm**

- Fotoğraf 159 – Tavandaki kalem işi bezemeli sekizgen bölümün genel görünümü
- Fotoğraf 160 – Tavan göbeğinde bulunan kalem işi bezemeler
- Fotoğraf 161 – Amasya'nın Taşova ilçesindeki baraklı Köyü Caminin dıştan görünüşü
- Fotoğraf 162 – Baraklı Camii içinden genel bir görünüş
- Fotoğraf 163 – Baraklı Camii batı duvarının genel görüntüsü
- Fotoğraf 164 – Batı duvarındaki alt pencere süslemeleri
- Fotoğraf 165 – Batı duvarındaki üst pencere süslemeleri
- Fotoğraf 166 – Batı duvarında içinde büyük bir "Vav" harfi bulunan kartuş
- Fotoğraf 167 – İçinde harf bulunan kartuşun hemen üzerindeki , çoğu yeri dökülmüş olan diğer bir süsleme kartuşu
- Fotoğraf 168 – Batı duvarındaki başka bir süsleme kartuşu
- Fotoğraf 169 – Minber arkasında kalan kartuşun sadece üst tarafı süslenmiştir
- Fotoğraf 170 – Batı duvarında , üst pencere hizalarında bulunan dışı çelenk şeklindeki çiçeklerle bezeli olan yazı levhaları
- Fotoğraf 171 – Baraklı Camii güney duvarının genel görüntüsü
- Fotoğraf 172 – Güney duvarında sağdaki ilk süsleme kartuşu
- Fotoğraf 173 – Mihraptan genel bir görüntü
- Fotoğraf 174 – Mihrabın yanlarındaki süslemelerin alt tarafındaki motifler
- Fotoğraf 175 – Mihrabın üst bezeme kompozisyonu
- Fotoğraf 176 – Mihrabın içerisindeki süslemeler
- Fotoğraf 177 – Mihrabı hemen solundaki ince ve uzun süsleme kartuşu
- Fotoğraf 178 – Güney duvarında içinde yazı bulunan süsleme kartuşu
- Fotoğraf 179 – Baraklı Camii doğu duvarından genel bir görüntü
- Fotoğraf 180 – Doğu duvarında belki de yapının en zarif bezemelerine sahip süsleme kartuşu
- Fotoğraf 181 – Doğu duvarındaki diğer bir süsleme kartuşu
- Fotoğraf 182 – Doğudaki son kartuş içerisinde bulunan limon ağacı motifi
- Fotoğraf 183 – Doğu duvarının üst pencere hizasındaki yazı levhaları

- Fotoğraf 184 – Doğu duvarının üst pencere süslemesi ve yazı levhası
- Fotoğraf 185 – Doğu duvarında en altta bulunan ve çoğu yeri dökülmüş olan kartuş
- Fotoğraf 186 – Baraklı Camii kuzey bölümünün genel bir görüntü
- Fotoğraf 187 – Baraklı Camiinde , tavanda oluşturulan mihrap önü kubbesi
- Fotoğraf 188 – Kubbe içindeki vazolu çiçek motifinin bulunduğu süsleme bölümü
- Fotoğraf 189 – Kubbe içinde yazı levhası motifinin bulunduğu süsleme bölümü
- Fotoğraf 190 – Kubbe göbeğinde oluşturulan bezeme kompozisyonu
- Fotoğraf 191 – Amasya'nın Taşova ilçesindeki Öz Baraklı Camiinin giriş kapısı üzerindeki kitabesi
- Fotoğraf 192 – Öz Baraklı Caminin dıştan genel görüntüsü
- Fotoğraf 193 – Öz Baraklı Caminin içten genel görüntüsü
- Fotoğraf 194 – Öz Baraklı Camii tavanındaki kubbesinin genel görüntüsü
- Fotoğraf 195 – Kubbede oluşturulan içi vazolu çiçeklerle bezenmiş süsleme bölümü
- Fotoğraf 196 – Kubbe içerisindeki vazolu çiçek motifi
- Fotoğraf 197 – Pembe vazolu çiçek motifinden bir ayrıntı
- Fotoğraf 198 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Abide Hatun Caminin kitabesi
- Fotoğraf 199 – Abide Hatun Caminin dıştan genel görüntüsü
- Fotoğraf 200 – Abide Hatun Caminin içten genel görüntüsü
- Fotoğraf 201 – Abide Hatun Caminin tavanından genel bir görüntüsü
- Fotoğraf 202 – Abide Hatun Caminin tavanından bir ayrıntı
- Fotoğraf 203 – Tavan kirişlerindeki süslemeler
- Fotoğraf 204 – Tavan kirişlerindeki süslemelerden bir ayrıntı
- Fotoğraf 205 – Tavan silmelerindeki süsleme kompozisyonu
- Fotoğraf 206 – Tavan kenarlarındaki süsleme kartuşlarından bir ayrıntı
- Fotoğraf 207 – Tavadaki silmelerin süslemesinden bir ayrıntı

Fotoğraf 208– Tavan silmesindeki bordür içerisinde bulunan çiçek ve geçme motifleri

Fotoğraf 209– Abide Hatun camii kuzey tarafı ve kadınlar mahfili bölümü

Fotoğraf 210 – Kadınlar mahfili tavanından genel bir görüntü

Fotoğraf 211 – Kadınlar mahfili konsol altından genel görünüm

Fotoğraf 212– Konsol altındaki bezemelere genel bir bakış

Fotoğraf 213 – Konsol altındaki bezeme kartuşlarından bir ayrıntı

Fotoğraf 214 – Konsol silmesindeki bezemeler

Fotoğraf 215 – Konsol altından bir görüntü

Fotoğraf 216 – Kadınlar mahfilindeki sütunlar

Fotoğraf 217 – Mahfil bölümündeki sütunların bezemeli başlıkları

Fotoğraf 218 – Sütun başlıklarında bulunan içi bitkisel bezemeli yuvarlak motif

Fotoğraf 219 – Mahfil tavanı kenarından genel bir görüntü

Fotoğraf 220 – Mahfil tavanındaki giriş süslemeleri

Fotoğraf 221 – Mahfil tavanı eteklerindeki destek girişlerinde bulunan süslemeler

Fotoğraf 222 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Hacı Hüseyin Ağa Caminin giriş kapısı ve üzerindeki okunamayan kitabesi

Fotoğraf 223 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 224 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin batı duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 225 – Batı duvarında üst pencere hizasında bulunan ilk yazı levhası

Fotoğraf 226 – Batı duvarında ortadaki yazı levhaları

Fotoğraf 227 – Batı duvarında en soldaki yazı levhası

Fotoğraf 228 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin güney duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 229 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin mihrabından genel bir görüntü

Fotoğraf 230 – Mihrap kenarlarındaki çiçek motiflerinden biri

Fotoğraf 231 – Mihrap kenarlarındaki yazı motifleri

- Fotoğraf 232 – Mihrabın sol tarafındaki süslemeler**
- Fotoğraf 233 – Mihrabın sağ tarafındaki yazı levhaları**
- Fotoğraf 234 – Mihrabın sol tarafındaki yazı levhaları**
- Fotoğraf 235 – Hacı Hüseyin Ağa Camii minberi**
- Fotoğraf 236 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin doğu duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 237 – Doğü duvarında en soldaki dikdörtgen yazı levhası**
- Fotoğraf 238 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin kuzey duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 239 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin , içi bitkisel bezemeli tavan süslemelerinden bir görüntü**
- Fotoğraf 240 – Tavan süslemelerindeki kalem işi bezemelerden bir ayrıntı**
- Fotoğraf 241 – Hacı Hüseyin Ağa Camiindeki tavanın daha sade süslemeli olan bölümü**
- Fotoğraf 242 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin son cemaat yerindeki mihrabiye**
- Fotoğraf 243 – Hacı Hüseyin Ağa Camii son cemaat yerinden genel bir görüntü**
- Fotoğraf 244 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Çelebi Sultan Mehmed Camii kitabesi**
- Fotoğraf 245 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin dıştan genel görünüşü**
- Fotoğraf 246 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin içten genel görünüşü**
- Fotoğraf 247 – Caminin batı duvarından genel bir görüntü**
- Fotoğraf 248 – Batı duvarındaki üst pencere süslemesi**
- Fotoğraf 249 – Batı duvarındaki giriş kapısı üzerindeki süsleme kompozisyonu**
- Fotoğraf 250 – Batı duvarında giriş kapısı üzerindeki tamir kitabesi**
- Fotoğraf 251 – Batı duvarında üst pencere hizasındaki yazı levhalarından biri**
- Fotoğraf 252 – Batı duvarındaki alt pencerenin kenar tezyinatı**
- Fotoğraf 253 – Diğer alt pencereleri de taçlandıran vazolu çiçek motifi**
- Fotoğraf 254 – Alt pencereleri taçlandıran bezemelerden bir ayrıntı daha**

Fotoğraf 255 – Batı duvarındaki son yazı levhası

Fotoğraf 256 – Batı duvarının alt tarafında bulunan devasal büyüklükteki kitap resmi motifi

Fotoğraf 257 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin güney duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 258 – Mihrabı sağ tarafında bulunan alt ve üst pencerelerin süslemeleri

Fotoğraf 259 – Mihrap üzerindeki yuvarlak ve dikdörtgen yazı levhaları

Fotoğraf 260 – Mihrap üzerindeki süslemelerden genel bir görüntü

Fotoğraf 261 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin doğu duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 262 – Doğu duvarında sağdaki ilk yazı levhası ve altındaki ilginç yazı motifi

Fotoğraf 263 – Yeşil renkli büyük bir kağıt üzerindeki yazı motifinden bir ayrıntı

Fotoğraf 264 – Doğu duvarındaki alt ve üst pencere kenarlarındaki süsleme

Fotoğraf 265 – Doğu duvarındaki üst pencere süslemeleri

Fotoğraf 266 – Doğu duvarındaki giriş kapısı ve üst süsleme tezyinatı

Fotoğraf 267 – Giriş kapı üzerindeki süslemeden bir ayrıntı

Fotoğraf 268 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin kuzey tarafı

Fotoğraf 269 – Kadınlar mahfilinin üst katındaki küçük dikdörtgen pencerenin kenar süslemeleri

Fotoğraf 270 – Kadınlar mahfilinin üst katındaki kemerli pencerenin kenar süslemeleri

Fotoğraf 271 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Hacı Hasan Caminin Türkçeleşmiş kitabesi

Fotoğraf 272 – Hacı Hasan Camii kitabesi

Fotoğraf 273 – Hacı Hasan Caminin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 274 – Hacı Hasan Caminin içten genel görüntüsü

Fotoğraf 275 – Hacı Hasan Caminin minber ve mihrabı

Fotoğraf 276 – Hacı Hasan Caminin tavanında oluşturulan kubbeden genel bir görüntü

Fotoğraf 277 – Tavan eteklerindeki süsleme tezyinatı

Fotoğraf 278 – Hacı Hasan Camii tavan silmelerindeki tezyinat

Fotoğraf 279 – Tavan silmelerindeki süslemelerden bir ayrıntı

Fotoğraf 280 – Tavan kenarındaki süsleme bordürü

Fotoğraf 281 – Tavanda bulunan geometrik süslemeler

Fotoğraf 282 – Hacı Hasan Camii tavanının ortasında oluşturulan kubbeden bir görünüş

Fotoğraf 283 – Tavandaki kubbeden bir ayrıntı

Fotoğraf 284 – Amasya'nın Merzifon ilçesindeki Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanından genel bir görünüş

Fotoğraf 285 – Şadırvanın kubbe içindeki kalem işi bezemelerinden genel bir görüntü

Fotoğraf 286 – Kubbedeki bezemelerden genel bir görüntü

Fotoğraf 287 – Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanında kubbe eteklerinde bulunan İstanbul manzaraları

Fotoğraf 288 – Resim şeridindeki İstanbul manzaralarının devamındaki bezemeler

Fotoğraf 289 – Şadırvandaki resimlerden genel bir görüntü

Fotoğraf 290 – Resimlerdeki masa, sandalye, top arabaları, çadırlar ve üzerinde bir ev bulunan ağaç natürmortlarından bir görünüm

Fotoğraf 291 – Resimlerin arasında bulunan usta kitabesi

Fotoğraf 292 – Resimlerdeki Horasan Camii resmi, su değirmenleri, fabrika ve bir şehir görüntüsü

Fotoğraf 293 – Şadırvandaki resimlerden bir görüntü

Fotoğraf 294 – Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanında, kubbe göbeğindeki süsleme tezyinatı

Fotoğraf 295 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Taceddin İbrahim Paşa Caminin giriş kapısı üzerindeki mermer taş levha

Fotoğraf 296 – Taceddin İbrahim Paşa Caminin dıştan genel görüntüsü

- Fotoğraf 297– Taceddin İbrahim Paşa Camii mihrabının genel görünüşü**
- Fotoğraf 298 – Minberin alt tarafındaki perde motifi**
- Fotoğraf 299 – Minber mukarnaslarında bulunan bezemeler**
- Fotoğraf 300 – Mihrabın üst tarafındaki yazı kartuşu ve mihrabı taçlandıran bezemeler**
- Fotoğraf 301a – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Pîrî Baba türbesinin dıştan görünümü**
- Fotoğraf 301b – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Pîrî Baba türbesinin kitabesi**
- Fotoğraf 302 – Türbede girişin sağındaki doğu duvarında bulunan süsleme kartuşu**
- Fotoğraf 303 – Doğu duvarındaki süsleme kartuşundan bir ayrıntı**
- Fotoğraf 304 – Pîrî Baba Türbesindeki köşe trompları**
- Fotoğraf 305 – Kubbe eteklerinde bulunan süsleme tezyinatı**
- Fotoğraf 306 – Türbe pendentiflerinde bulunan süslemeler**
- Fotoğraf 307 – Türbenin kuzey tarafındaki vazolu çiçek tezyinatı**
- Fotoğraf 308 – Batı duvarındaki vazosuz çiçek motifi**
- Fotoğraf 309 – Batı duvarındaki diğer süsleme kartuşu**
- Fotoğraf 310 – Güney duvarında giriş kapısının sağ tarafında bulunan bezemeli bölüm**
- Fotoğraf 311 – Pîrî Baba Türbesindeki kubbe göbeği**

2 - Çizim Listesi

Çizim 1 : Amasya II. Sultan Beyazıd Camii Şadırvanının kubbe göbeği tezyinatı

Çizim 2 : Amasya II.:Sultan Beyazıd Külliyesinde bulunan Muvakkithanenin pencere üstlerinde bulunan süsleme tezyinatı

Çizim 3 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbe tezyinatı

Çizim 4 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbe eteğindeki süsleme bordürü

Çizim 5 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbesinde bulunan gülbezek tezyinatlarından biri

Çizim 6 : Amasya Emin Efendi Konağı tavanı

Çizim 7 : Amasya Ali Bir Civan Türbesindeki süsleme kartuşlarının köşelerinde bulunan bezemeler

Çizim 8 : Amasya Gümüşhacı Köy ilçesindeki Hacı Nazır Baba Türbesinin giriş kapısının sağ üstünde bulunan bezemenin tamamlanmış çizimi

Çizim 9 : Hacı Nazır Baba Türbesi kubbe göbeği tezyinatı

Çizim 10 : Amasya Gümüşhacı Köy ilçesindeki Darphane Camii tavanı

Çizim 11 : Amasya Taşova ilçesi Baraklı Köyü Camii tavanındaki kubbe

Çizim 12 : Amasya Taşova ilçesi Baraklı Köyü Öz Baraklı Camii tavanı

Çizim 13 : Amasya – Merzifon Abide Hatun Camii tavan kirişlerindeki süsleme

Çizim 14 : Abide Hatun Caminin tavan kenarlarındaki süsleme kartuşu

Çizim 15 : Abide Hatun Camii tavan silmesindeki bordür içerisinde bulunan çiçek ve geçme motifi

Çizim 16 : Amasya – Merzifon Hacı Hüseyin Ağa Camii minberi

Çizim 17 : Hacı Hüseyin Ağa Camii tavanı

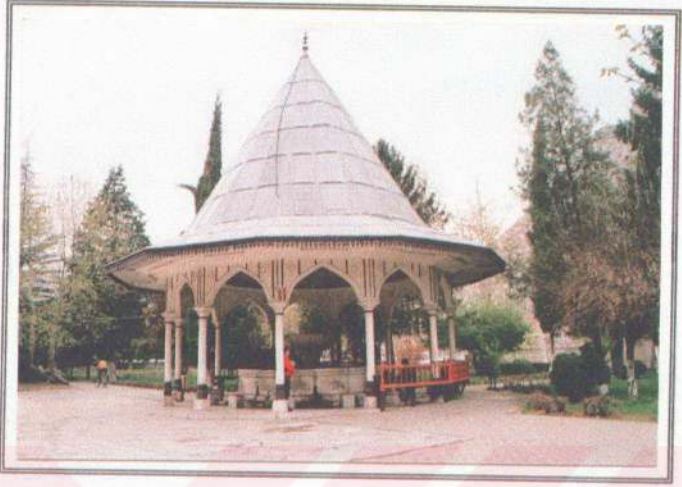
Çizim 18 : Amasya – Merzifon Çelebi Sultan Mehmed Camii içerisindeki pencere üstlerinde bulunan yazı levhalarından birinin çizimi

Çizim 19 : Amasya – Merzifon Hacı Hasan Camii tavanı

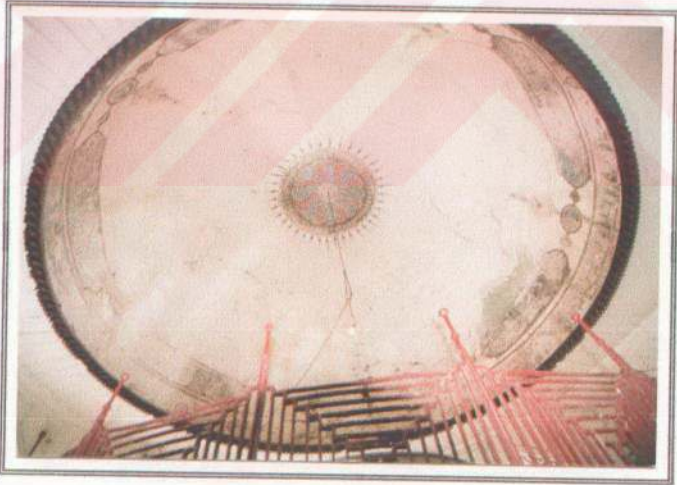
Çizim 20 : Amasya – Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı kubbesi

Çizim 21 : Amasya – Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı kubbe göbeği

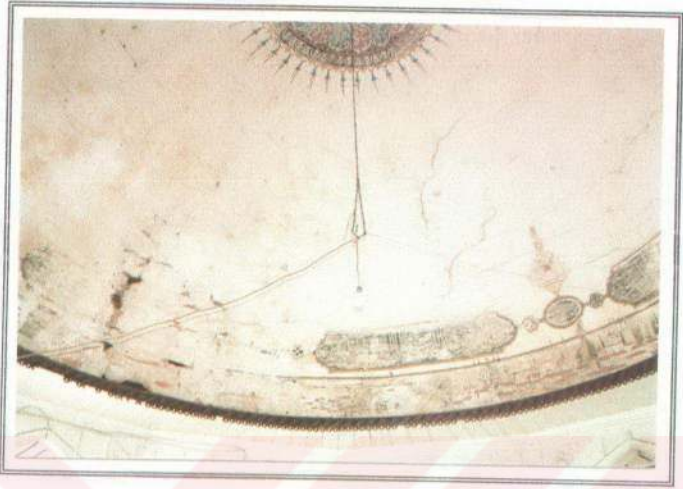

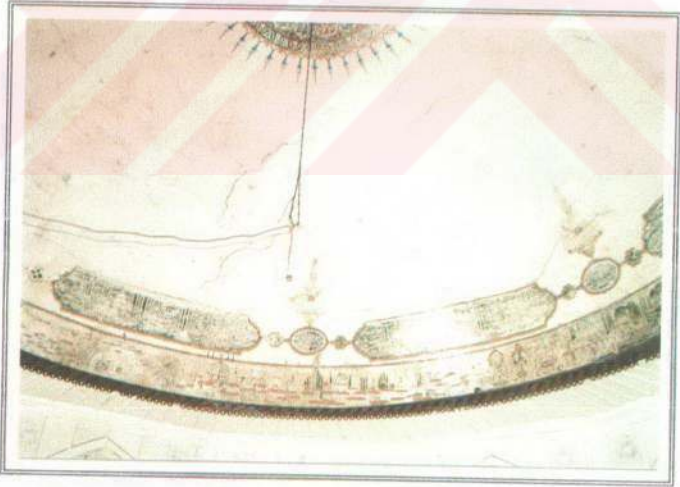
Fotoğraf 1 – Amasya Sultan Beyazid Cami Şadırvanı

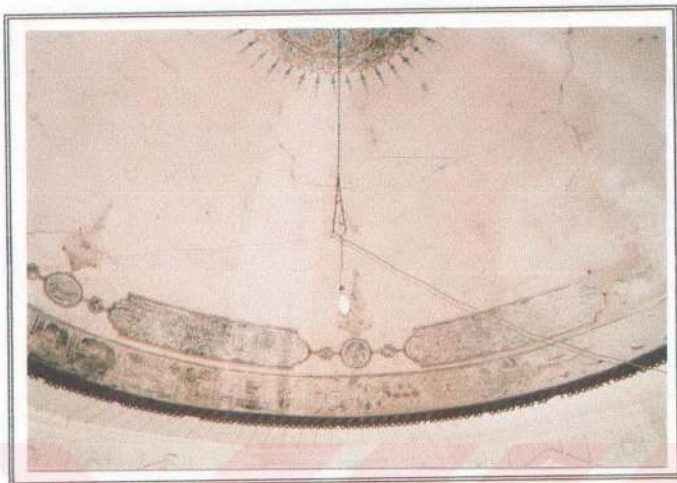
Fotoğraf 2 – Amasya Sultan Beyazid Cami Şadırvanı kubbe içi

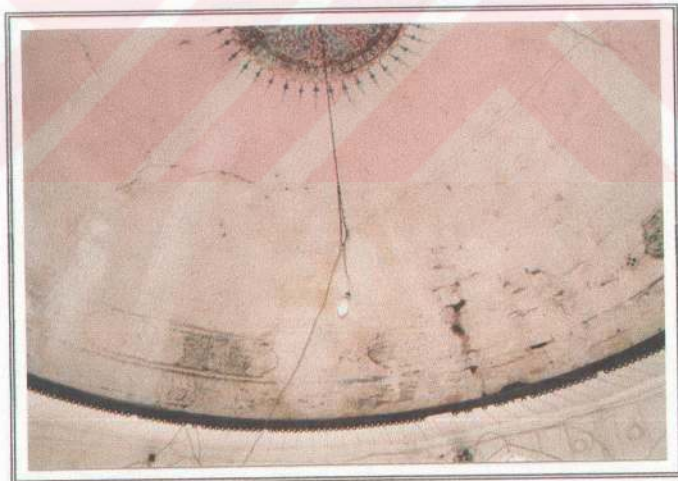
Fotoğraf 3 – Amasya Sultan Beyazid Cami Şadırvanı kubbe eteğinde bulunan resim şeridi

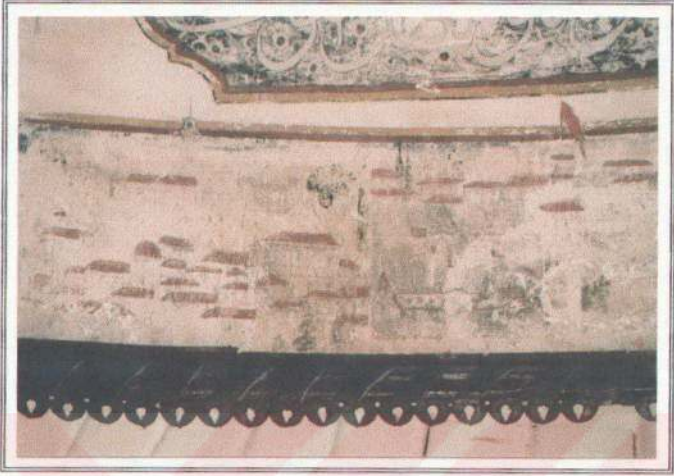
Fotoğraf 4 – Şadırvanın kubbe eteğinde bulunan resim şeridinden bir görüntü

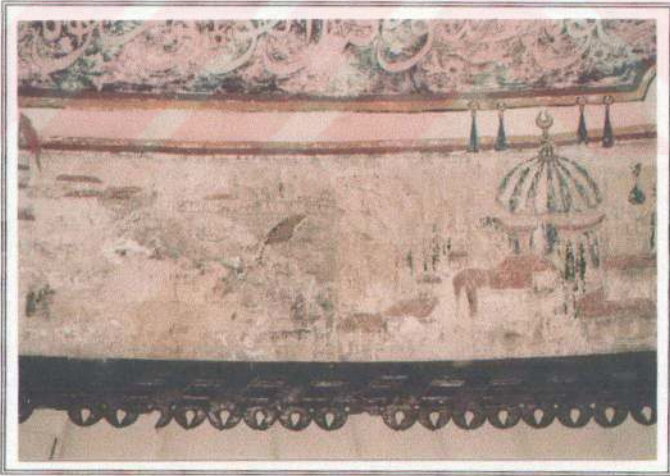
Fotoğraf 5 – Şadırvandaki resim şeridinden bir görüntü

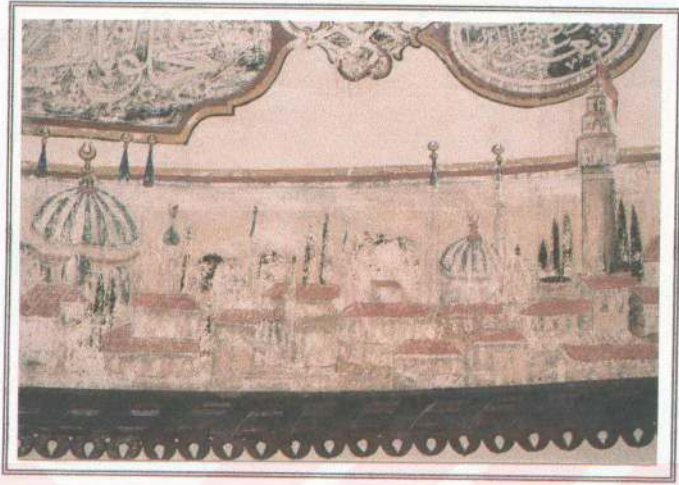
Fotoğraf 6 – Resim şeridindeki bozuk bölümler

Fotoğraf 7 – Amasya Sultan Beyazid Cami Şadırvanındaki resimlerden bir ayrıntı

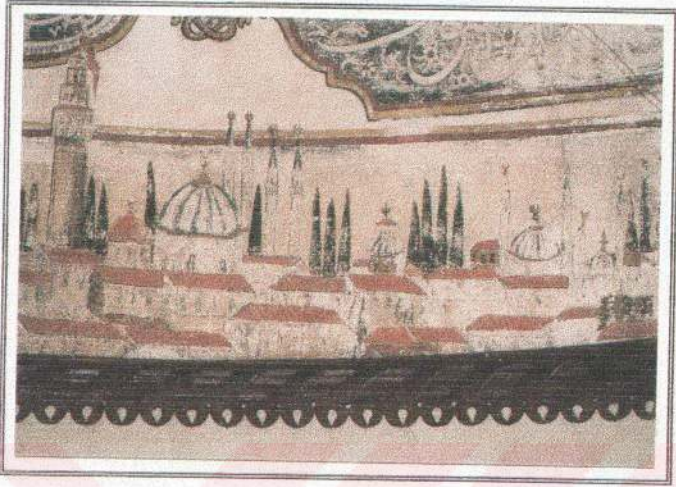
Fotoğraf 8 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı

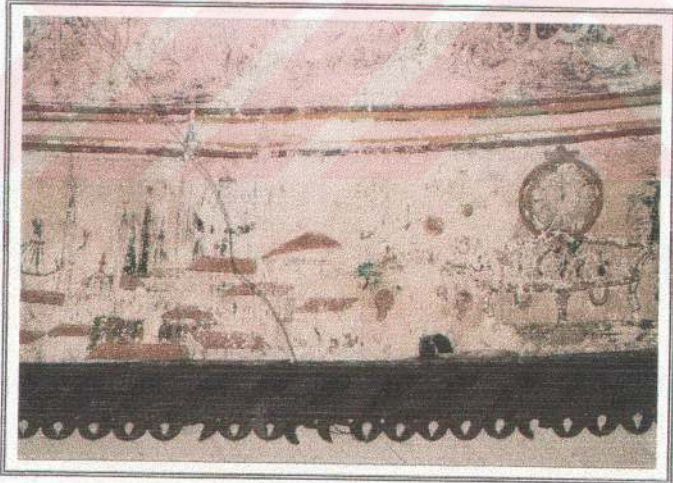
Fotoğraf 9 – Şadırvandaki resimlerden başka bir ayrıntı

Fotoğraf 10 – Şadırvanın resim şeridindeki İstanbul manzaraları

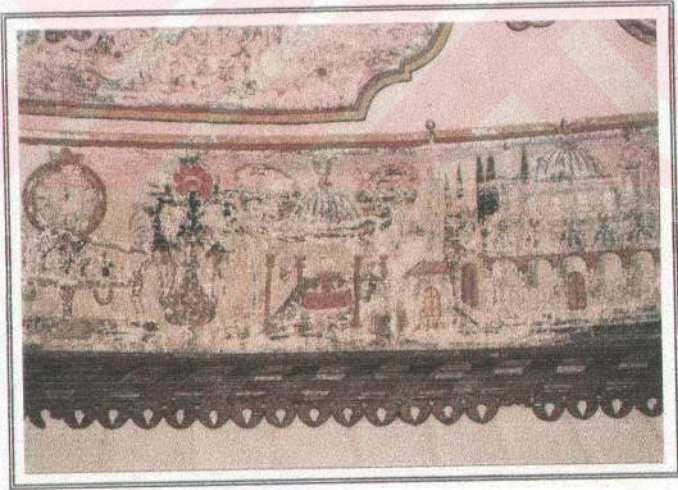
Fotoğraf 11 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı

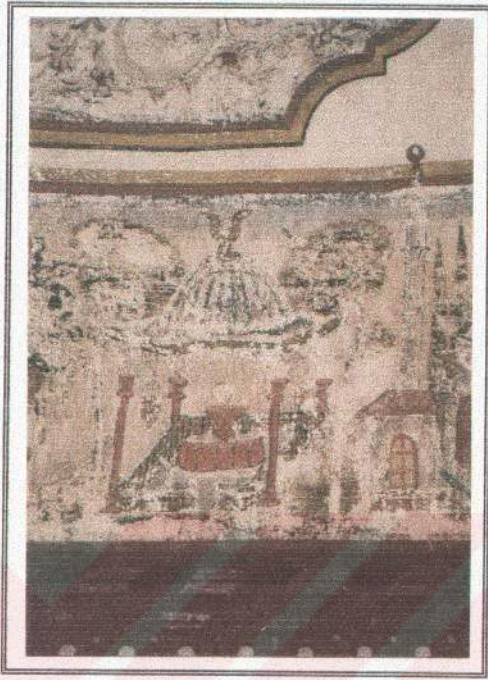
Fotoğraf 12 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı

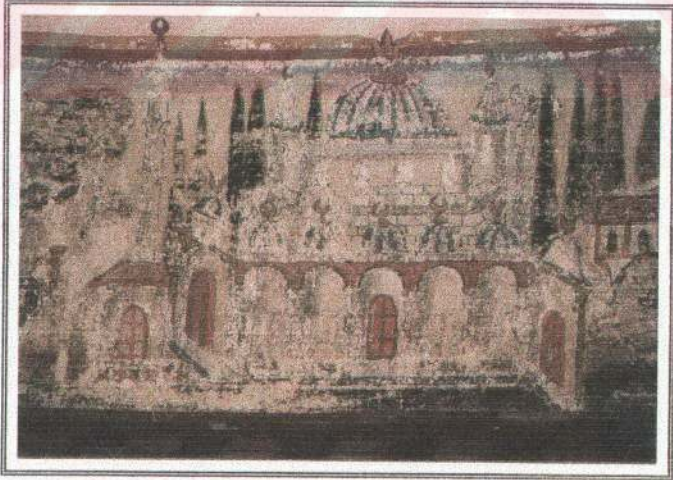
Fotoğraf 13 – Resim şeridinde bir ara motif gibi kullanılan saat motifi

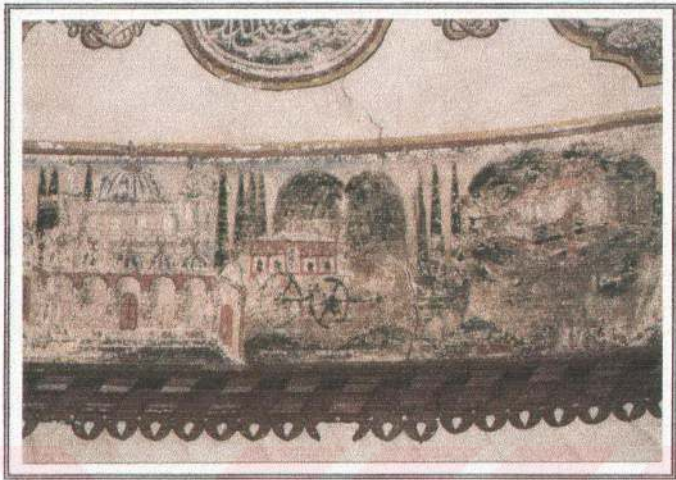
Fotoğraf 14 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı

Fotoğraf 15 – Resim şeridinin devam eden bölümü

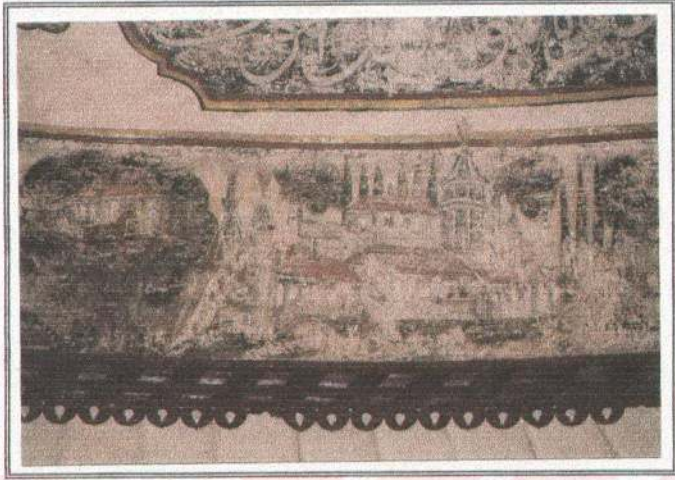
Fotoğraf 16 – Resim şeridinin devam eden bölümünden bir ayrıntı

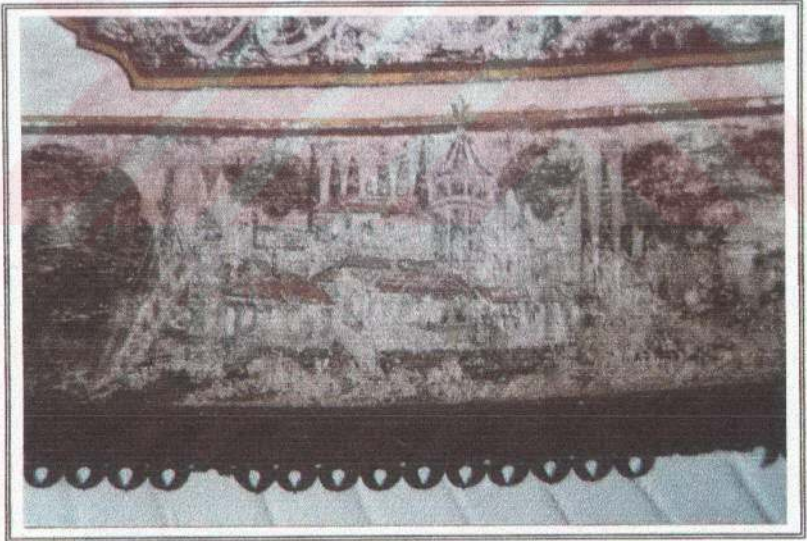
Fotoğraf 17 – Şadırvandaki resimlerden başka bir ayrıntı

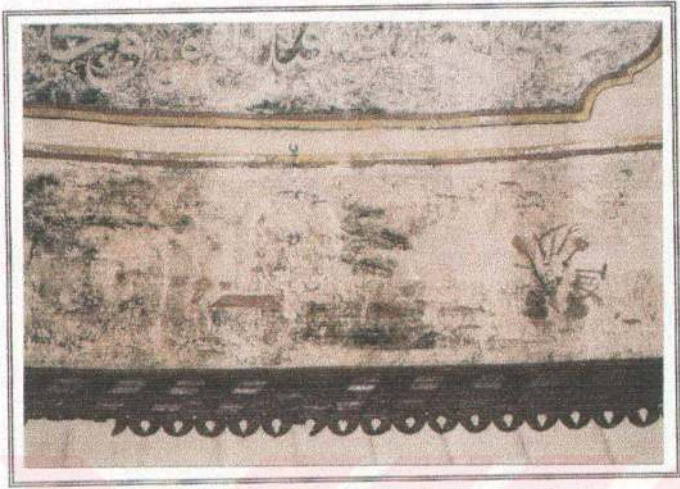
Fotoğraf 18 – Şadırvan resimlerinin arasındaki ağaç motifi ve bunun içinde bulunan ev resmi

Fotoğraf 19 – Resimlerde görülen kuleli saray motifi

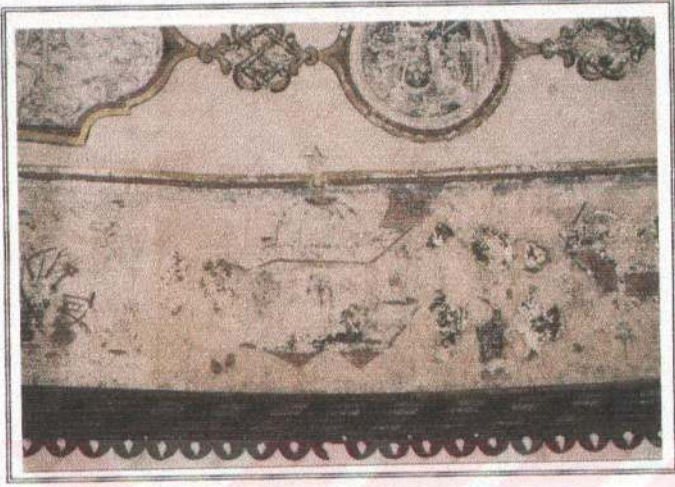
Fotoğraf 20 – Saray resminin başka bir görüntüsü

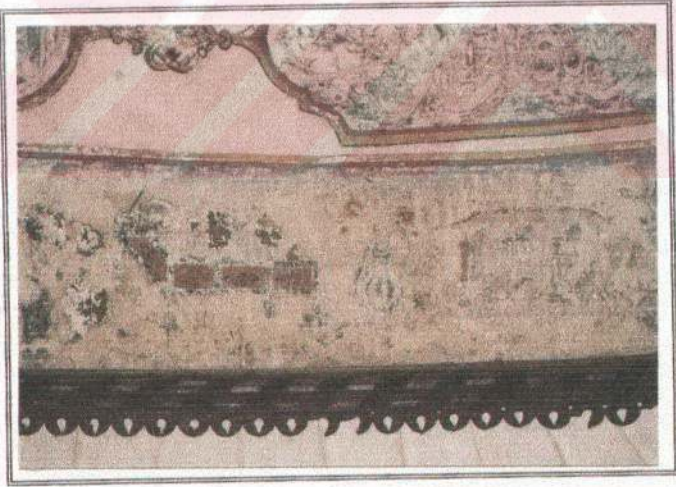
Fotoğraf 21 – Resim şeridindeki dönme dolap ve çeşitli tarla araçlarının resimleri

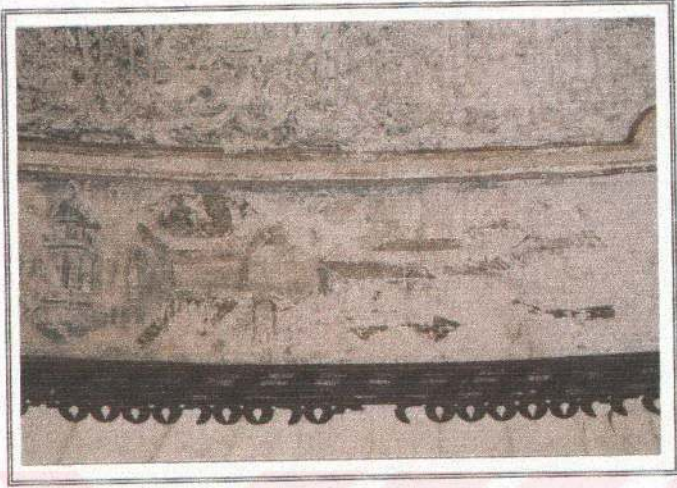
Fotoğraf 22 – Buradaki tarla araçlarının ayrıntı görüntüsü

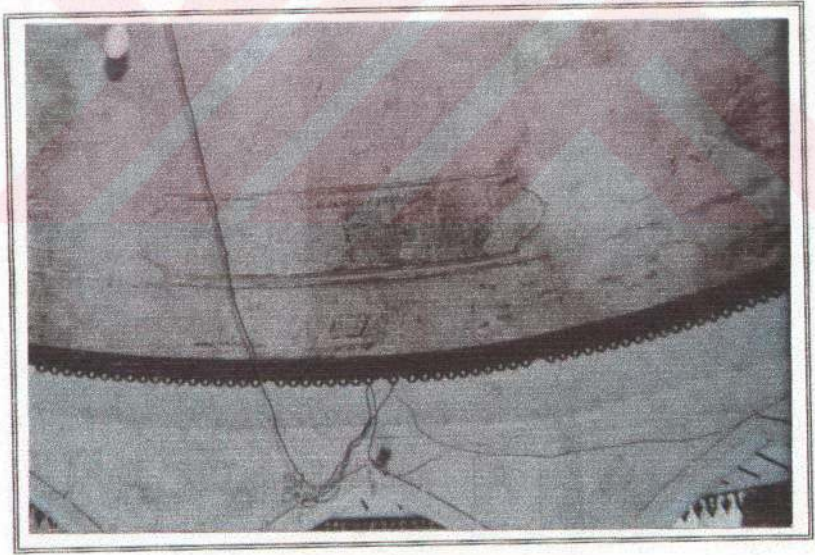
Fotoğraf 23 – Şadırvandaki resimlerden bir ayrıntı

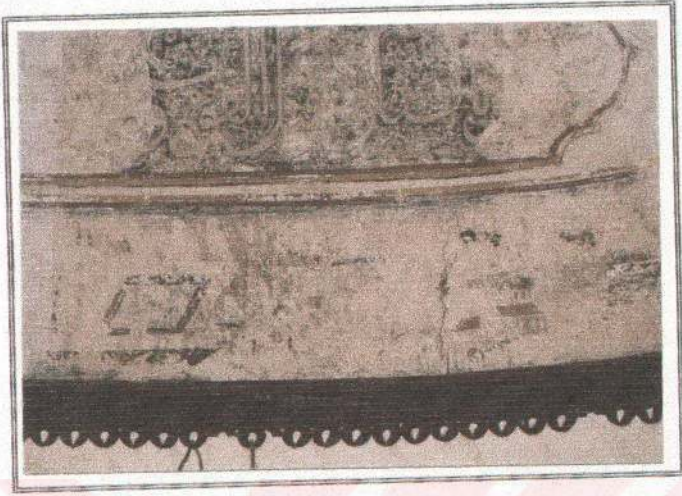
Fotoğraf 24 – Resim şeridinde bulunan , üzerinde çeşitli eşyaların resimlendiği masa motifi

Fotoğraf 25 – Resim şeridindeki başka bir masa motifi

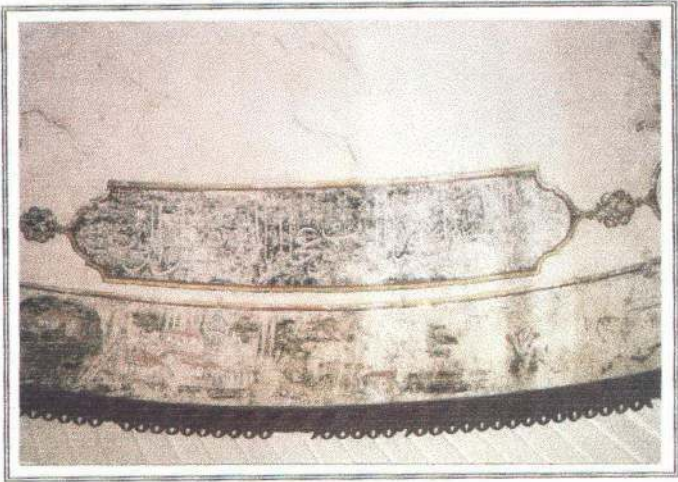
Fotoğraf 26 – Resim şeridinin bozulmuş ve halen bozulmaya devam eden bölümü

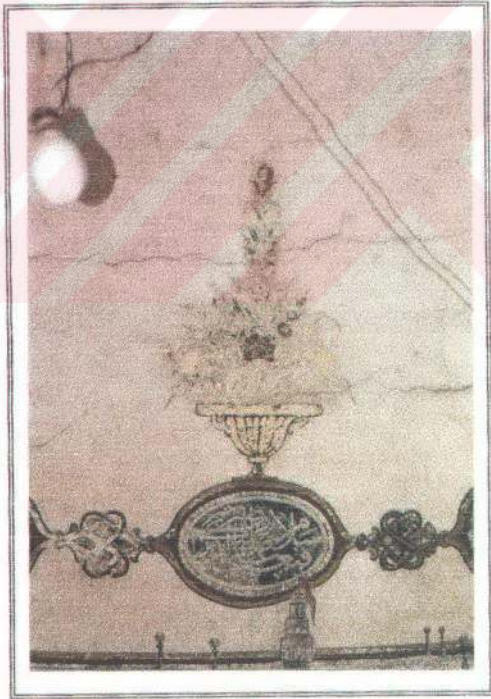
Fotoğraf 27 – Resimlerde silinmeye yüz tutmuş bir ayrıntı görüntüsü

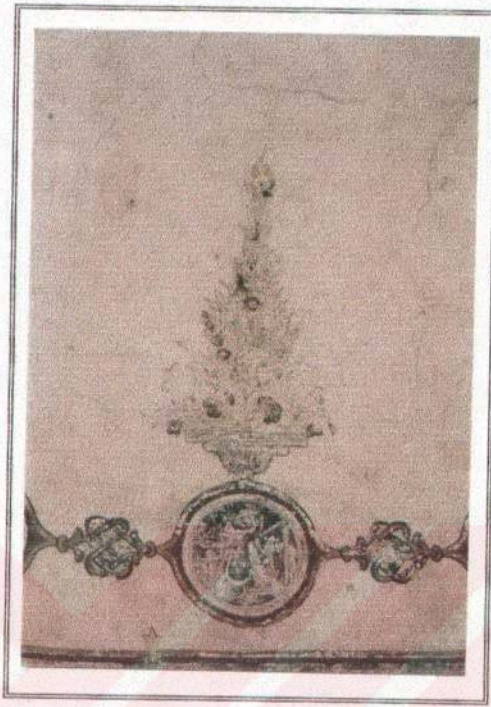
Fotoğraf 28 – Şadırvanın resimlerindeki bir adet sandalye , iki tekerlekli top arabası , yüksek bina resimleri ve silinmiş , palmye benzeri bir ağaç motifi

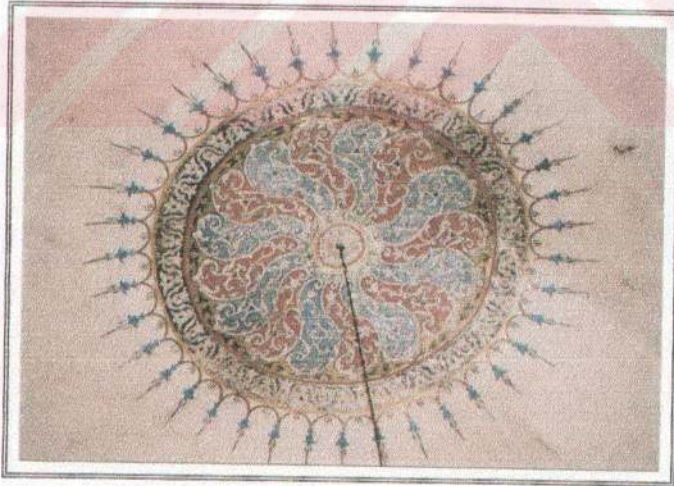
Fotoğraf 29 – Şadırvan eteklerinde bulunan resim şeridinin hemen üzerindeki yazı kartuşları

Fotoğraf 30 – Yazı kartuşlarının aralarındaki süsleme tezyinatı

Fotoğraf 31 – Yazı kartuşlarının arasındaki başka bir süsleme tezyinatı

Fotoğraf 32 – Amasya Sultan Beyazıd Cami Şadırvanındaki kubbe göbeği tezyinatı

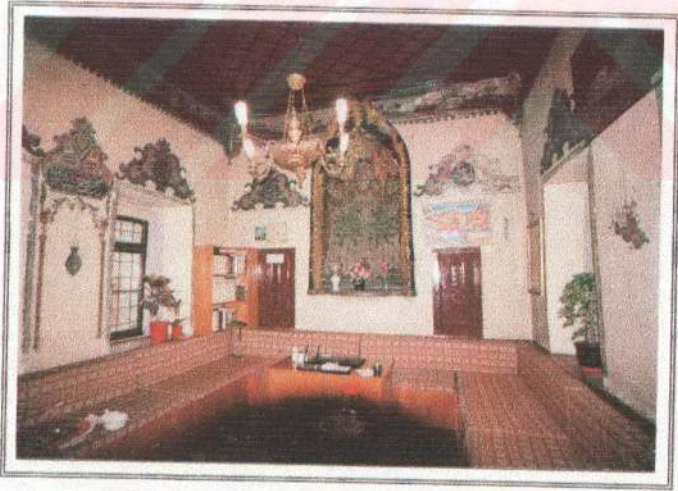
Fotoğraf 33 – Amasya Sultan Beyazıd Külliyesindeki Muvakkithanenin giriş kapısı üzerindeki kitabe

Fotoğraf 34 – Muvakkithanenin genel görüntüsü

Fotoğraf 35 – Muvakkithanenin alınlık kısmındaki süsleme madalyonu

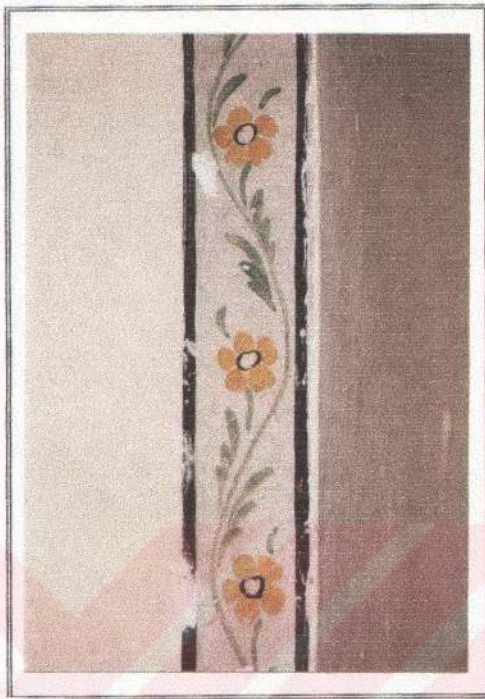
Fotoğraf 36 – Muvakkithanenin içinden genel bir görüntü

Fotoğraf 37 – Muvakkithane'nin kuzey duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 38 – Muvakkithane'nin kuzey duvarındaki pencerenin üst süsleme tezyinatı

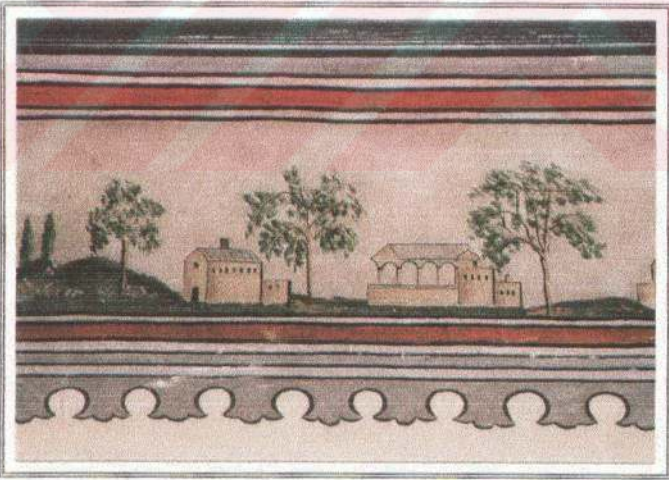
Fotoğraf 39 – Yapı duvarlarındaki pencere kenarlarında bulunan süsleme tezeyinatı

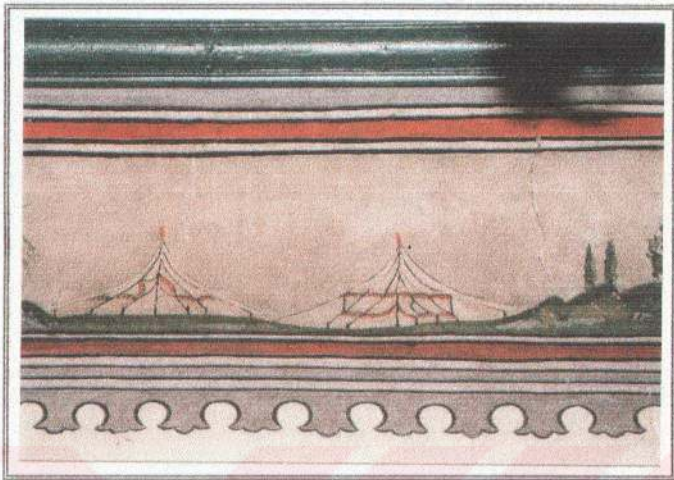
Fotoğraf 40 – Kuzey duvarında , pencerelerin arasında bulunan sepetteki çiçek motifi

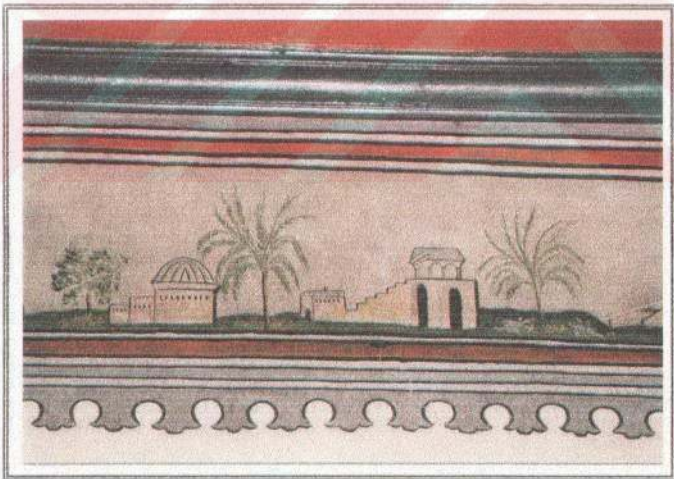
Fotoğraf 41 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü

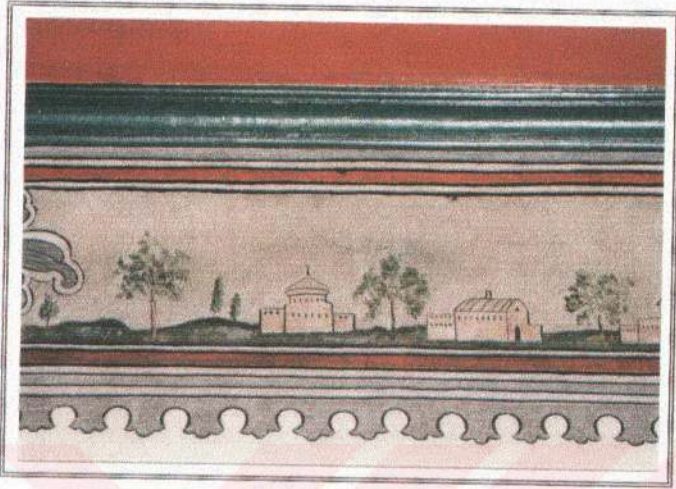
Fotoğraf 42 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı resmi

Fotoğraf 43 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü

Fotoğraf 44 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü

Fotoğraf 45 – Kuzey duvarındaki resim şeridinden bir görüntü

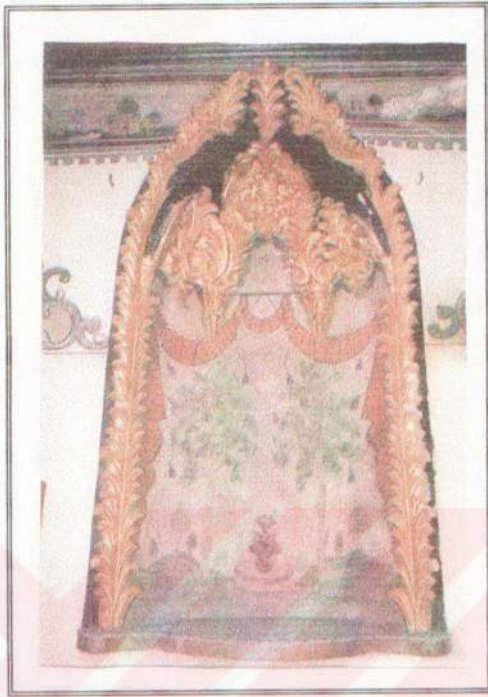
Fotoğraf 46 – Muvakkithanenin batı duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 47 – Batı duvarındaki niş ve tavan silmelerindeki resim şeridi

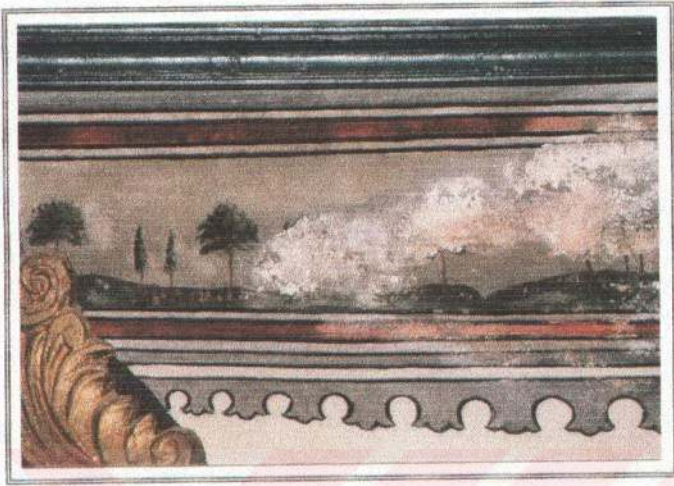
Fotoğraf 48 – Niş içerisindeki perde motifi ve kır manzarası

Fotoğraf 49 – Perde motifinin altındaki havuzlu bahçe tasviri

Fotoğraf 50 – Batı duvarındaki resim şeridinin , nişin sağ üst tarafında kalan görüntüsü

Fotoğraf 51 – Batı duvarındaki resim şeridinin devamı

Fotoğraf 52 – Batı duvarındaki resim şeridinin , nişin sol üst tarafında kalan görüntüsü

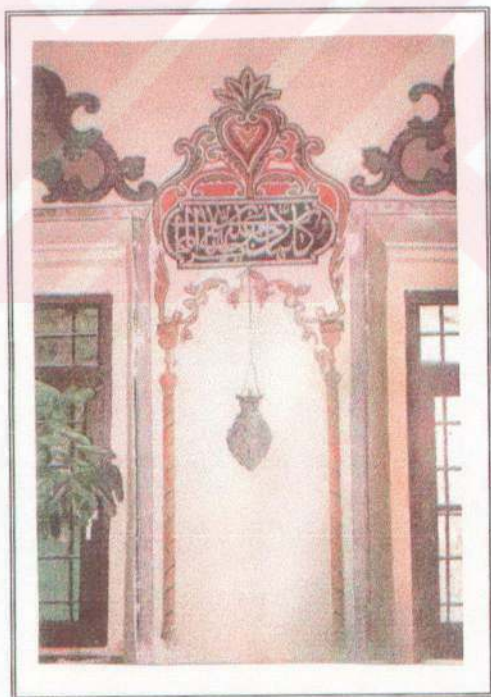
Fotoğraf 53 – Resim şeridindeki ev , köprü , kılıç ve tekerlekli top arabası resmi

Fotoğraf 54 – Muvakkithanenin güney duvarından genel bir görüntü

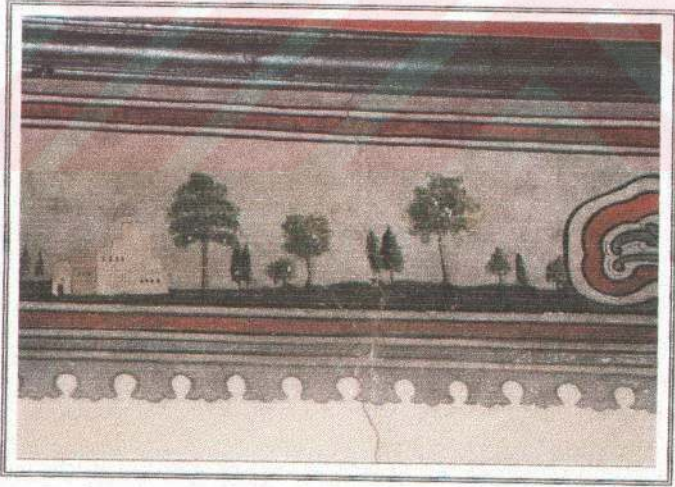
Fotoğraf 55 – Güney duvarında pencere üstünde bulunan süsleme tezyinatı

Fotoğraf 56 – Güney duvarındaki pencereler arasında bulunan süsleme tezyinatı

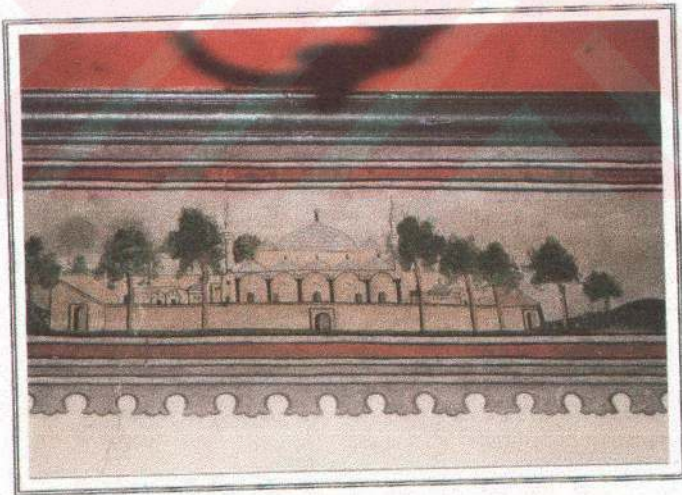
Fotoğraf 57 – Güney duvarındaki tavan sîmelerinde bulunan resim şendi

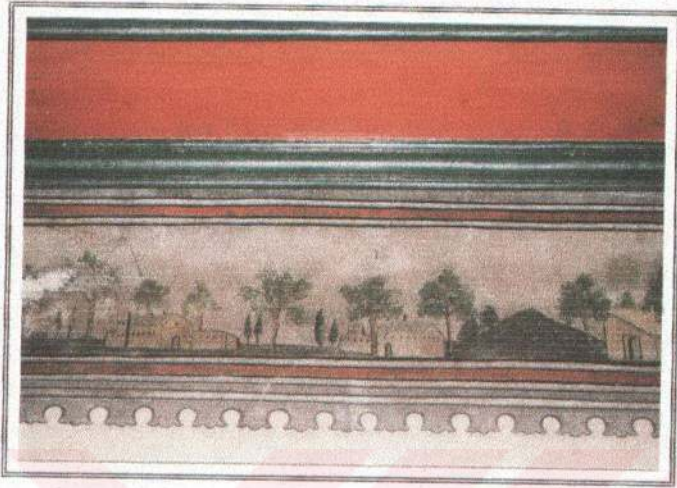
Fotoğraf 58 – Güney duvarındaki resim şendinden bir ayrıntı

Fotoğraf 59 – Güney duvarındaki resim şeridinden başka bir ayrıntı

Fotoğraf 60 – Muvakkithanenin içinde bulunduğu , Sultan Beyazıd külliyesinin resmi

Fotoğraf 61 – Külliye resminin ayrıntı görüntüsü

Fotoğraf 62 – Muvakkithanenin giriş kapısının bulunduğu doğu duvarından genel bir görüntü

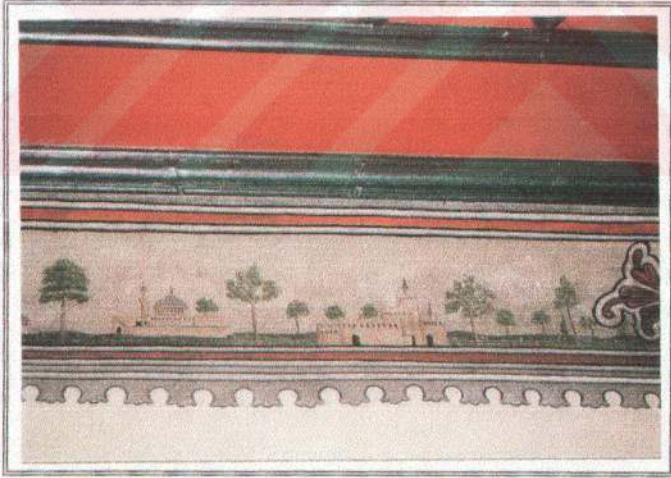
Fotoğraf 63 – Doğu duvarındaki resim şeridi ile kapı ve pencere üstü süsleme tezyinatları

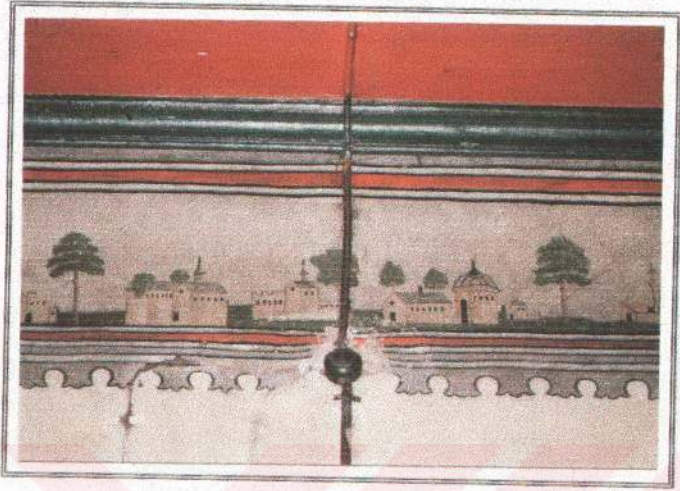
Fotoğraf 64 – Muvakkithanenin giriş kapısı üzerindeki yazı kartuşu

Fotoğraf 65 – Güney ve doğu duvarının köşesinde bulunan , çoğu yeri bozulmuş bezeme

Fotoğraf 66 – Doğu duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı

Fotoğraf 67 – Doğu duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı

Fotoğraf 68 – Doğu duvarındaki resim şeridinden bir ayrıntı

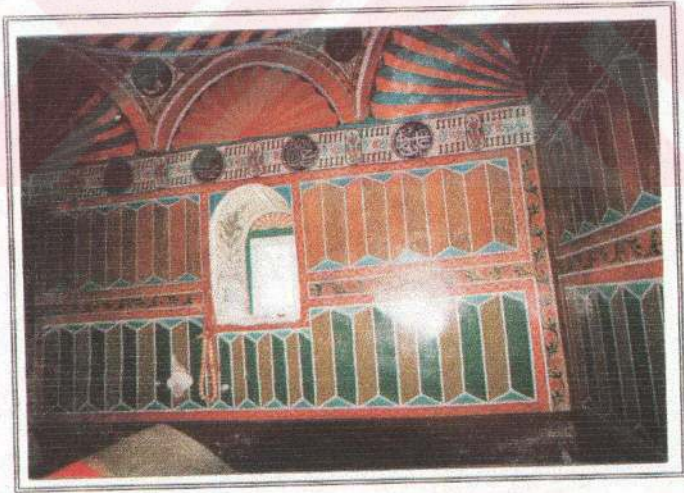
Fotoğraf 69 – Amasya Hamdullah Dede Türbesinin giriş kapısı üzerindeki kitabesi

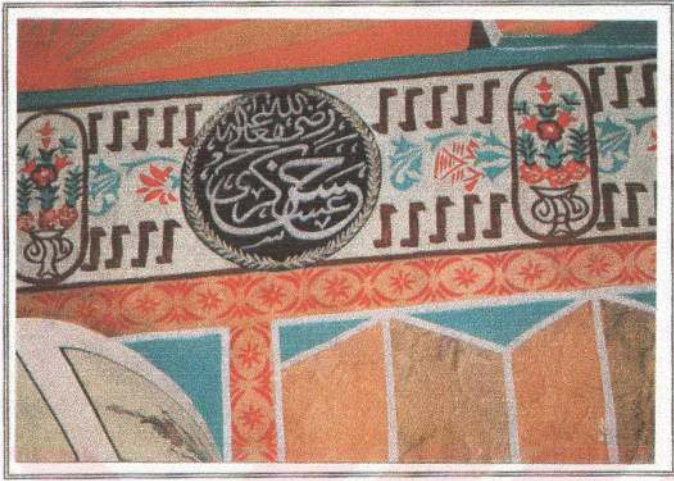
Fotoğraf 70 –Hamdullah Dede Türbesinin dıştan genel görünüşü

Fotoğraf 71 –Hamdullah Dede Türbesinin içten genel görüntüsü

Fotoğraf 72 –Hamdullah Dede Türbesinin doğu duvarından genel görüntü

Fotoğraf 73 –Doğu duvarının üst bölümündeki süsleme kartuşu

Fotoğraf 74 –Bu süsleme kartuşundan bir ayrıntı

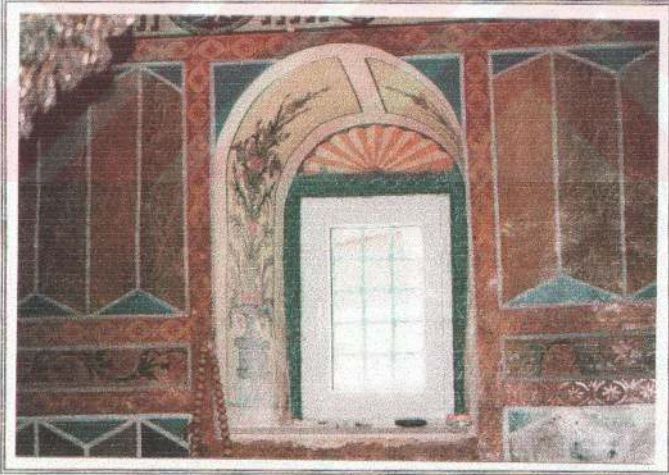
Fotograf 75 –Doğu duvarının pencere devamındaki süsleme bölümleri

Fotograf 76 – Doğu duvarının pencere altında bulunan süsleme bölümleri

Fotoğraf 77 –Duvar üzerindeki iki süsleme bölümünün arasında bulunan bezeme şeridi

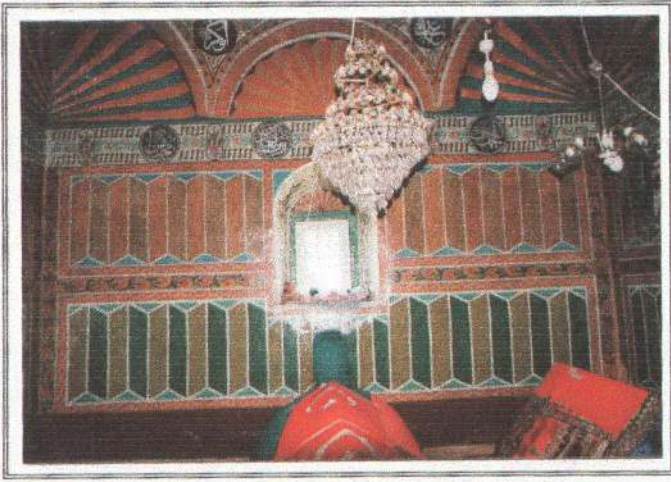
Fotoğraf 78 –Doğu duvarındaki pencere bölümünden bir görüntü

Fotoğraf 79 – Pencere içindeki bezemeden bir ayrıntı

Fotoğraf 80 – Hamdullah Dede Türbesinin kuzey duvarından genel görüntü

Fotoğraf 81 –Hamdullah Dede Türbesinin batı duvarından genel bir görüntü

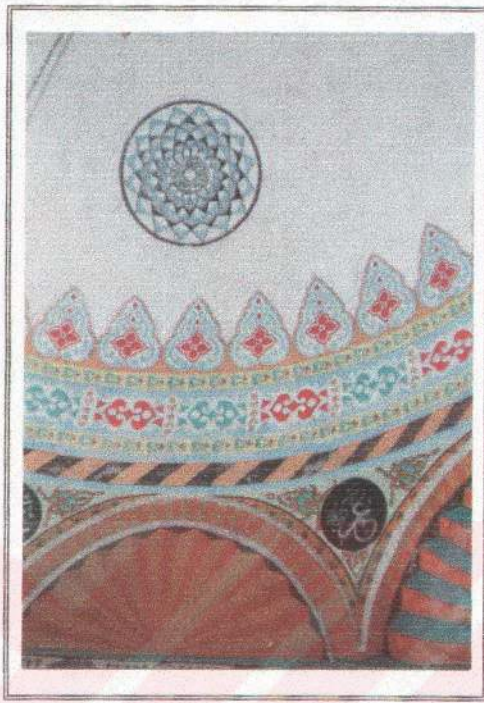
Fotoğraf 82 – Batı duvarındaki pencere süslemesinden bir ayrıntı resmi

Fotoğraf 83 – Hamdullah Dede Türbesinin güney duvarından genel görüntü

Fotoğraf 34 – Türbenin kubbe geçişlerindeki süslemeli trompların genel görüntü

Fotoğraf 85 – Kubbe eteklerindeki süsleme tezyinatı

Fotoğraf 86 –Türbenin kubbe içi ve eteğindeki bezemeler

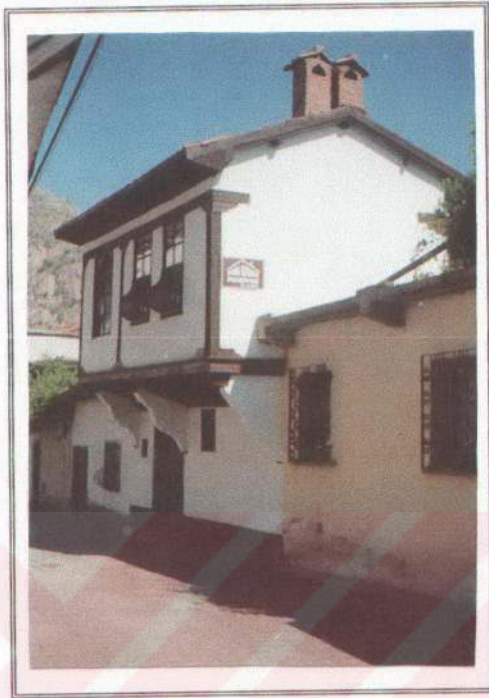
Fotoğraf 87 – Kubbe eteğindeki süsleme tezyinatından bir ayrıntı

Fotoğraf 88 – Kubbedeki gül bezek tezyinatlarından biri

Fotoğraf 89 – Hamdullah Dede Türbesinin kubbe göbeğindeki süslemeleri

Fotoğraf 90 – Amasya Emin Efendi Konağının dıştan görünüşü

Fotoğraf 91 – Konağın dış kapısının üst bölümünde yer alan süsleme tezyinatı

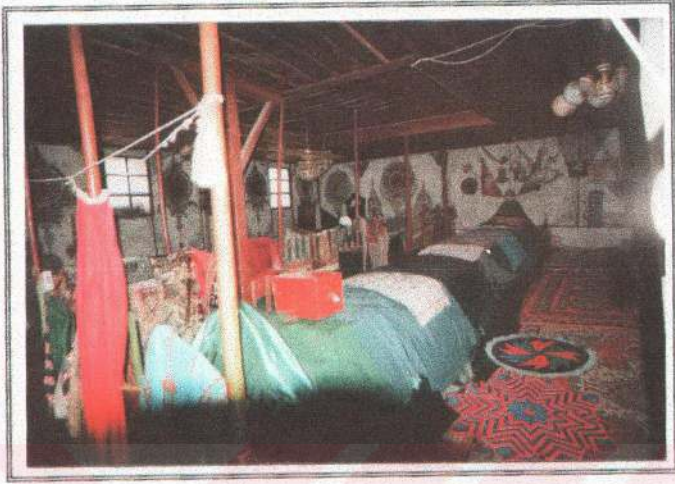
Fotoğraf 92 – Konağın ikinci katındaki büyük odanın kalem işi bezemeli tavanı

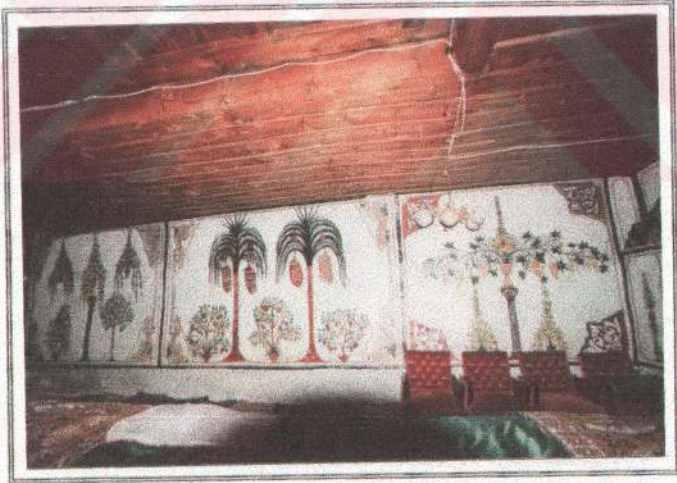
Fotoğraf 93 – Bu tavadaki süslemelerden bir ayrıntı

Fotoğraf 94- Amasya Ali Bir Civan Türbesinin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 95 – Ali Bir Civan Türbesinin içten genel görüntüsü

Fotoğraf 96 – Ali Bir Civan Türbesinin kuzey duvarından genel görüntü

Fotoğraf 97 – Kuzey duvarındaki büyük resim kartuşlarının ilki

Fotoğraf 98 – Kartuş köşelerinde bulunan süslemelerin ayrıntı fotoğrafı

Fotoğraf 99 – Kuzey duvarında büyük kartuş içinde bulunan hurma ağacı motifi

Fotoğraf 100 – Kuzey duvarındaki büyük resim kartuşlarından bir ayrıntı

Fotoğraf 101– Ali Bir Civan Türbesinin batı duvarından genel görüntüsü

Fotoğraf 102– Batı duvarında bulunan sağdaki ilk süsleme kartuşu

Fotoğraf 103– Batı duvarında ortadaki kartuşta bulunan bayraklar ve savaş aletleri resimleri

Fotoğraf 104 –Batı duvarındaki diğer süsleme kartuşları

Fotoğraf 105 — Batı duvarındaki süsleme kartuşlarından bir ayrıntı

Fotoğraf 106 — Ali Bir Civan Türbesinin güney duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 107 – Güney duvarında
mihrabın yanındaki süsleme kartuşu

Fotoğraf 108 – Güney duvarındaki mihrap
ve bezeme bordürü

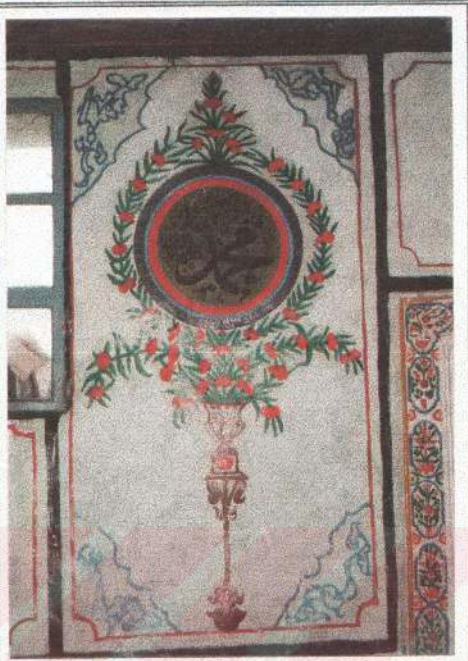

Fotoğraf 109 – Mihrap kenarındaki bordürden bir ayrıntı

Fotoğraf 110 – Mihrabın üzerindeki süsleme ve madalyon resmi

Fotoğraf 111 – Mihrabın sol tarafındaki
uzun süsleme kartuşu

Fotoğraf 112 – Güney duvarında
pencerenin sol yanında bulunan
süsleme kartuşu

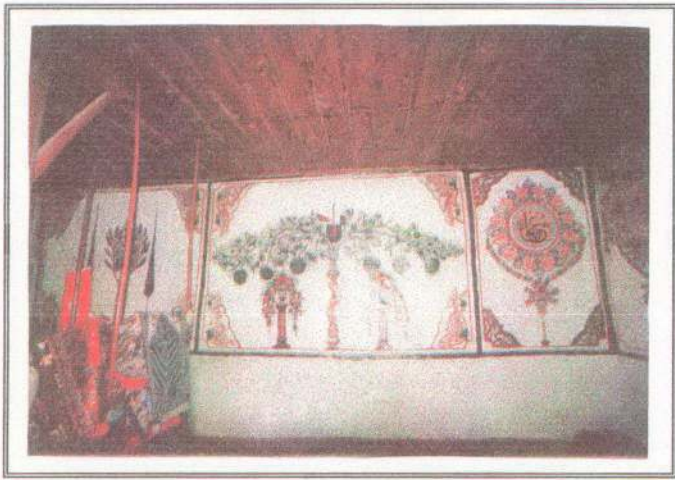

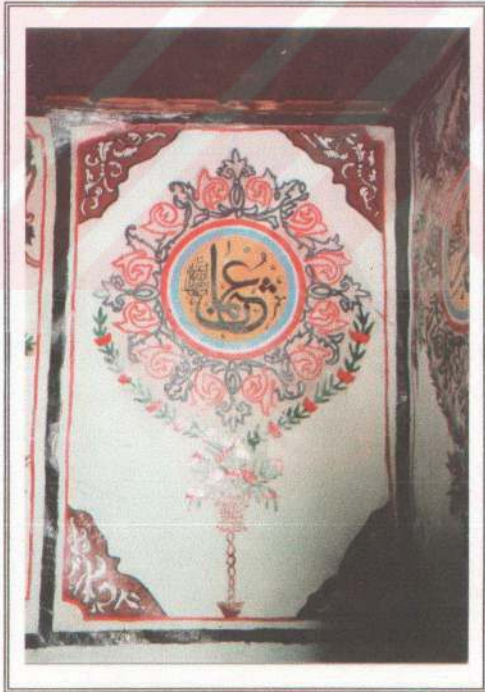
Fotoğraf 113 – Güneydeki diğer bir süsleme kartuşu

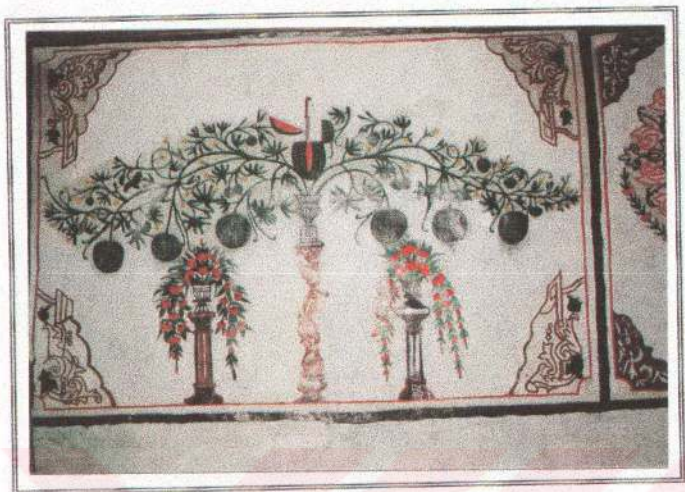
Fotoğraf 114 – Güney duvarında sol taraftaki son kartuşların köşe bezemeleri

Fotoğraf 115 – Ali Bir Civan Türbesinin doğu duvarından genel bir görüntü

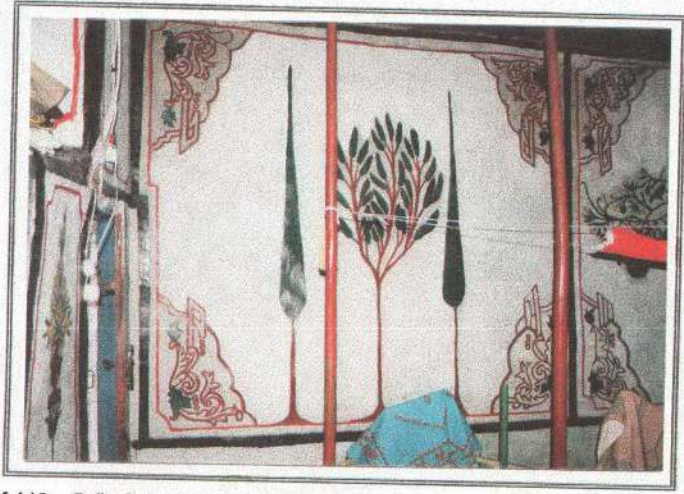
Fotoğraf 116 – Doğu duvarında sağdaki ilk süsleme kartuşu

Fotograf 117 – Doğu duvarında üzerinde karpuz resimleri bulunan ağaç resmi

Fotograf 118 – Karpuz ağacı motifinden bir ayrıntı

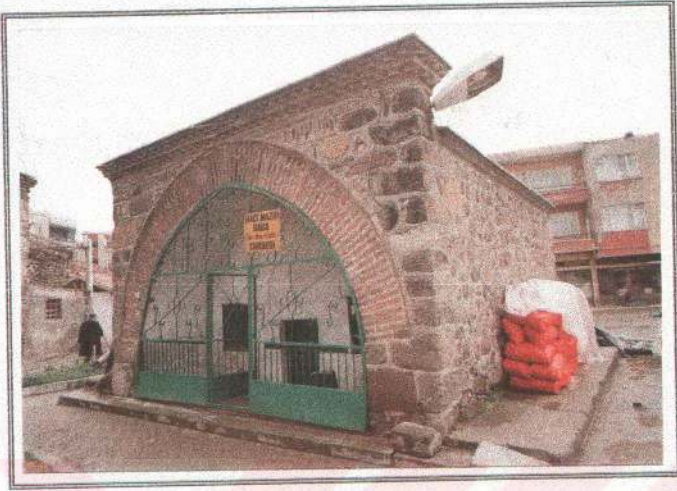
Fotoğraf 119 – Doğu duvarındaki son süsleme kartuşu

Fotoğraf 120 – Ali bir Civan türbesinin giriş kapısı üzerindeki süslemeler

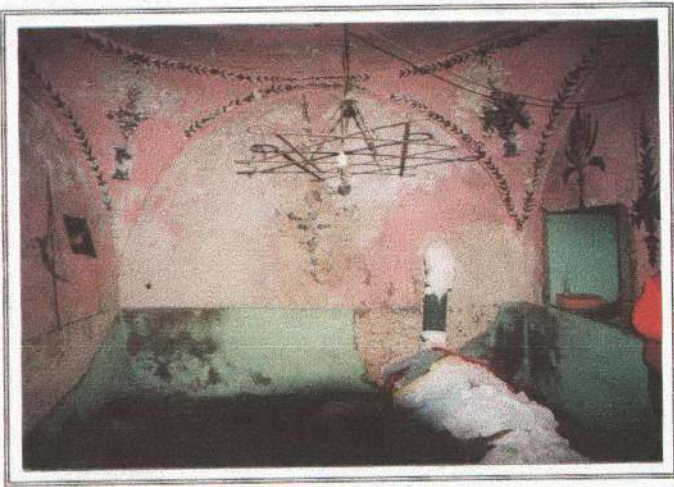
Fotoğraf 121 – Giriş kapısının tam üzerindeki bezeme motifi

Fotoğraf 122 – Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesindeki Hacı Nazır Baba Türbesinin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 123 –Türbenin giriş kapısının yan tarafında bulunan süsleme tezyinatı

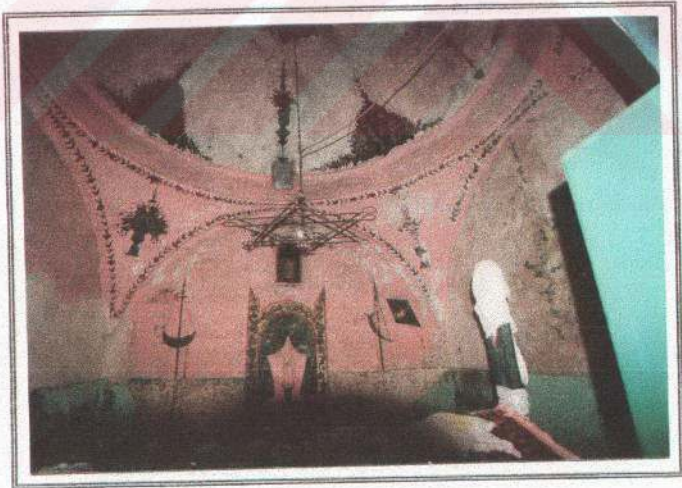
Fotoğraf 124 - Hacı Nazır Baba Türbesinin içerisinden genel bir görüntü

Fotoğraf 125 - Türbe içerisinde girişin sağındaki ilk pandantif içerisinde bulunan vazolu çiçek motifi

Fotoğraf 126 – Diğer pandantifte bulunan süslemeler

Fotoğraf 127 – Hacı Nazır Baba Türbesinin güney duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 128 –Güneydeki mihrap motifi

Fotoğraf 129 a-) Mihrap üzerinde bulunan küçük niş içerisindeki bezemeler

Fotoğraf 129 b-)Türbedeki üçüncü pandantifte bulunan bezeme

Fotoğraf 130 — Hacı Nazır Baba Türbesinin doğu duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 131 –Türbedeki dördüncü pandantifte bulunan bezeme

Fotoğraf 132 – Hacı Nazır Baba Türbesinin kuzey duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 133 – Kuzey duvarındaki giriş kapısının hemen üzerinde bulunan süsleme

Fotoğraf 134 – Girişin sol tarafında bulunan pencere üstündeki ilginç ağaç motifi

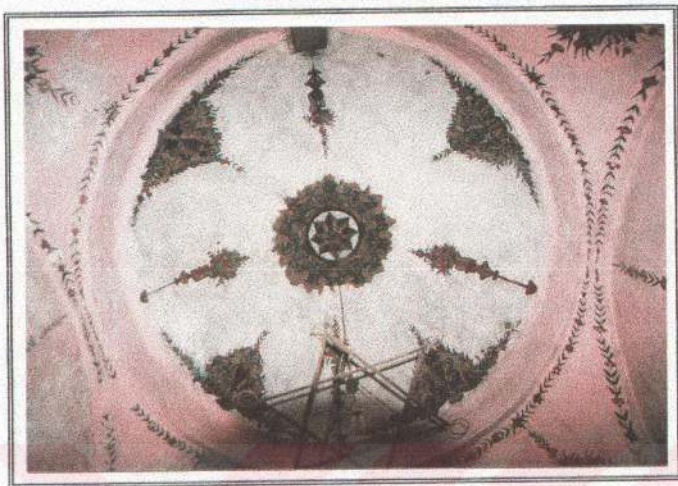
Fotoğraf 135 — Girişin sağ tarafında bulunan ağaç motifi

135

Fotoğraf 136— Giriş kapısı ile pencereler arasında yer alan vazolu çiçek motifi

136

Fotoğraf 137 – Hacı Nazır Baba Türbesinin kubbesinden genel bir görüntü

Fotoğraf 138 – Kubbe eteklerindeki büyük bezemelerden bir örnek

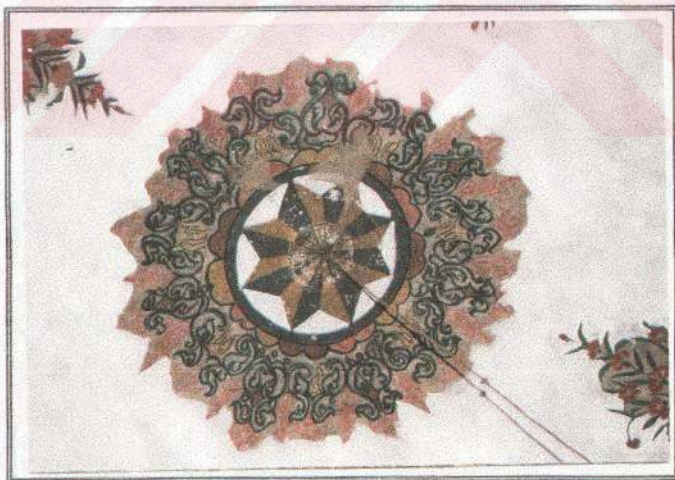
Fotoğraf 139 – Kubbe eteklerindeki büyük bezemelerden başka bir örnek

Fotoğraf 140 – Kubbe eteklerindeki ince , uzun ayaklı vazoya sahip çiçek demetleri

Fotoğraf 141 –Kubbe eteklerindeki vazolu çiçek demeti motifleri

Fotoğraf 142 –Kubbe göbeğindeki bezeme kompozisyonu

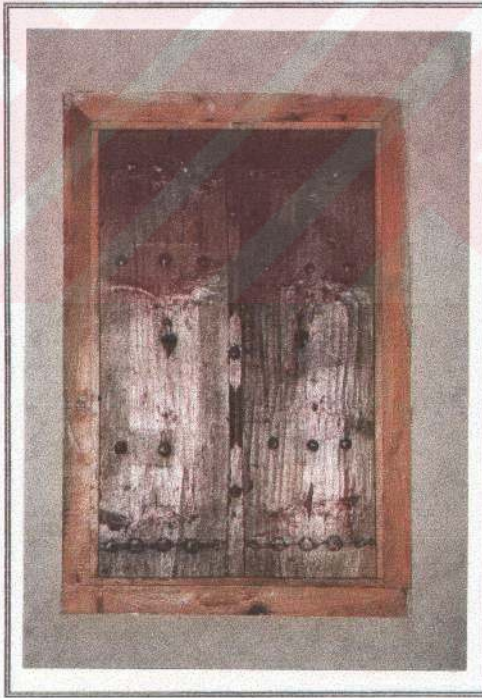
Fotoğraf 143 –Amasya'nın , Gümüşhacıköy ilçesindeki Darphane Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabesi (Tamiir)

Fotoğraf 144 – Darphane Caminin dıştan görünüşü

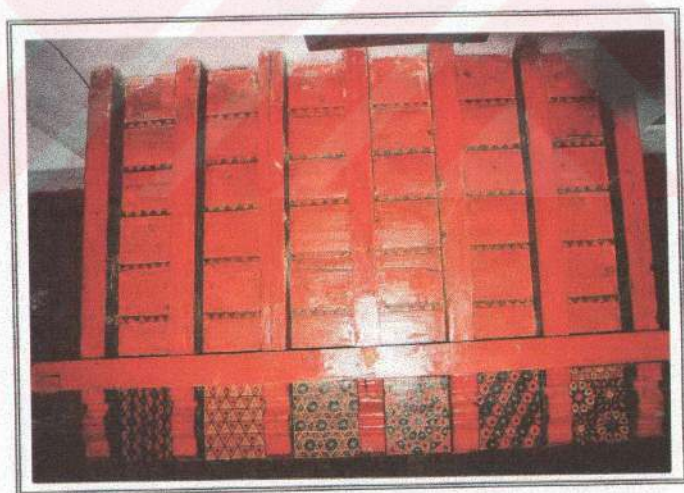
Fotoğraf 145 – Darphane Caminin içten genel görünüşü

Fotoğraf 146 – Girişin solundaki alt pencere kepengi

Fotoğraf 147 – Darphane caminin tavan ve kadınlar mahfili bölümünden genel bir görüntü

Fotoğraf 148 – Darphane Camii kadınlar mahfilinin konsol altındaki kalem işi bezemeleri

Fotoğraf 149 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan birinci bezeme kartuşu

Fotoğraf 150 – Konsol altındaki bezeme kartuşlarının devamındaki süsleme bordürleri

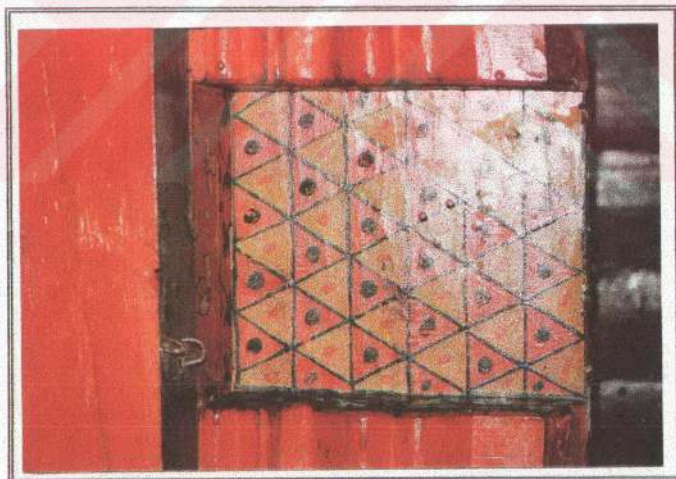
Fotoğraf 151 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan ikinci bezeme kartuşu

Fotoğraf 152 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan üçüncü bezeme kartuşu

Fotoğraf 153 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan dördüncü bezeme kartuşu

Fotoğraf 154 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan beşinci bezeme kartuşu

Fotoğraf 155 – Mahfil konsolu altında bulunan sağdan altıncı bezeme kartuşu

Fotoğraf 156 – Mihrap üzerindeki yazı levhası

Fotoğraf 157 – Darphane Camii tavanındaki süsleme bordürü

Fotoğraf 158 – Tavandaki kalem işi bezemeli sekizgen bölüm

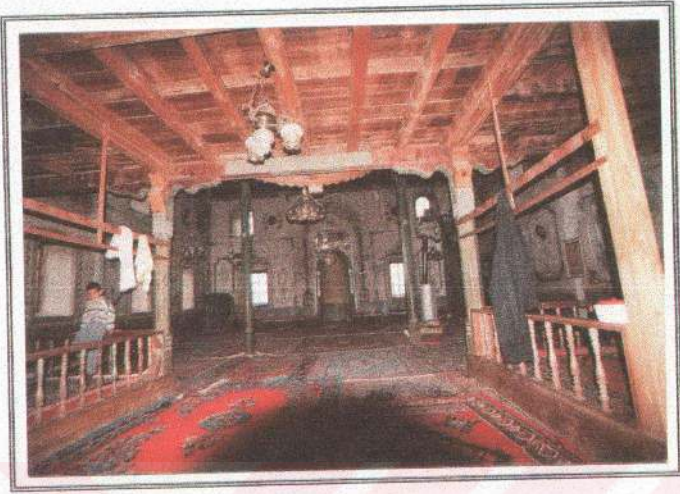
Fotoğraf 159 – Tavandaki kalem işi bezemeli sekizgen bölümün genel görünümü

Fotoğraf 160 – Tavan göbeğinde bulunan kalem işi bezemeler

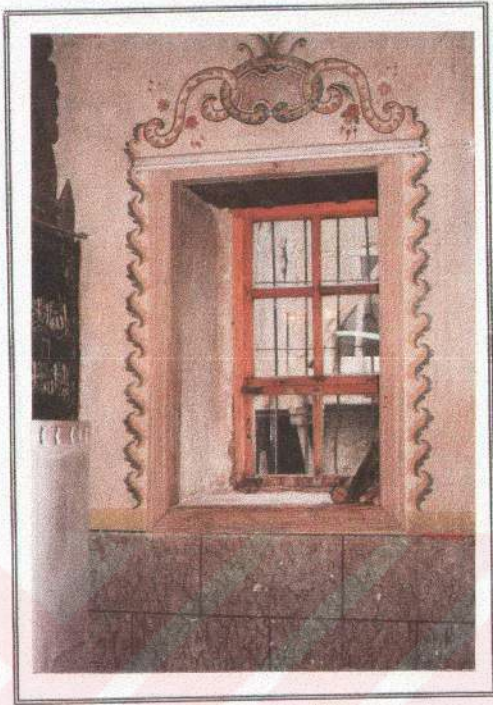
Fotoğraf 161 – Amasya'nın Taşova ilçesindeki Baraklı Köyü Caminin dıştan görünüşü

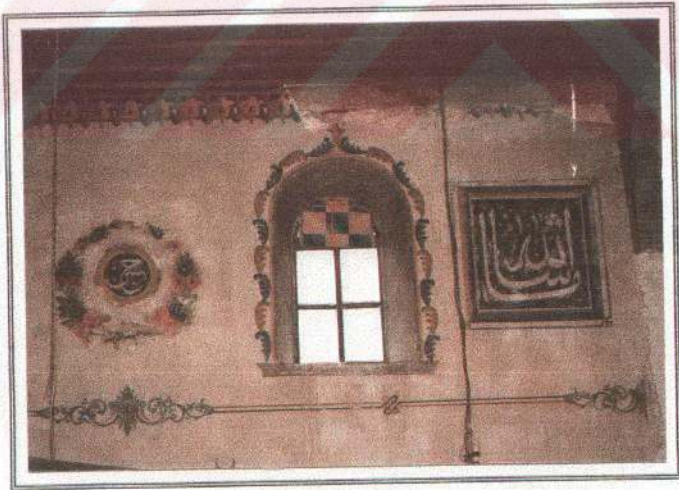
Fotoğraf 162 – Baraklı Camii içinden genel bir görünüş

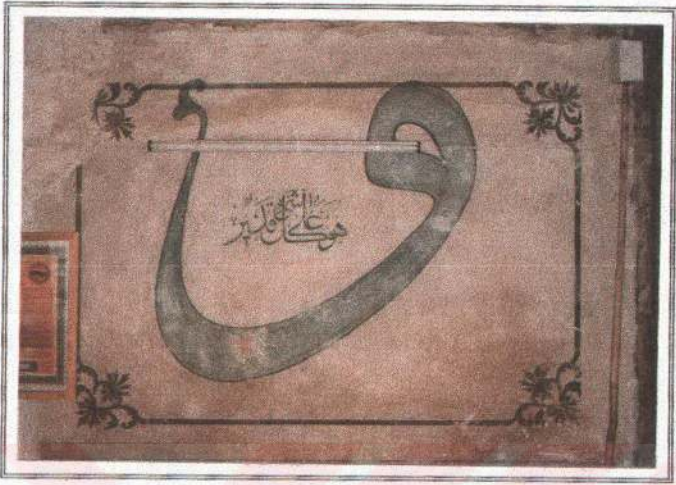
Fotoğraf 163 – Baraklı Camii batı duvarının genel görüntüsü

Fotoğraf 164 – Batı duvarındaki alt pencere süslemeleri

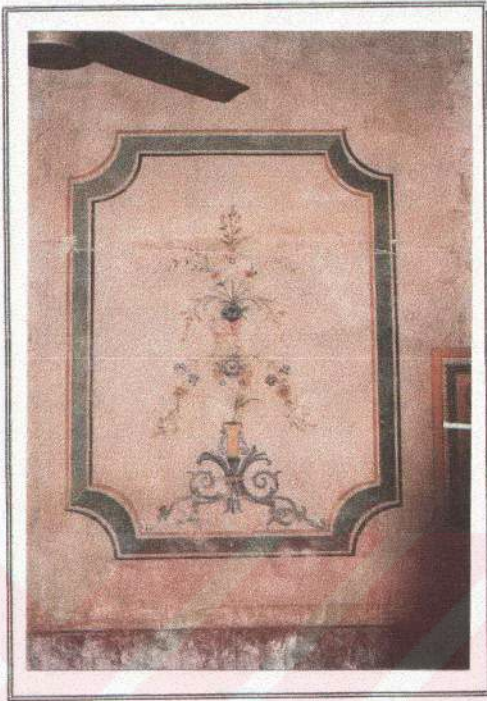
Fotoğraf 165 – Batı duvarındaki üst pencere süslemeleri

Fotoğraf 166 – Batı duvarında içinde büyük bir “vav” harfi bulunan kartuş

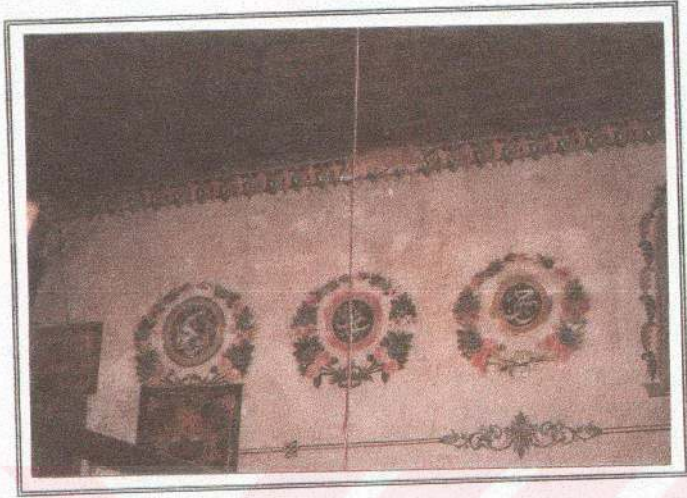
Fotoğraf 167 – İçinde harf bulunan kartuşun hemen üzerindeki , çoğu yeri dökülmüş olan diğer bir süsleme kartuşu

Fotoğraf 168 – Batı duvarındaki başka bir süsleme kartuşu

Fotoğraf 169 – Minber arkasında kalan kartuşun sadece üst tarafı süslenmiştir

Fotoğraf 170 – Batı duvarında , üst pencere hizasında bulunan dışı çelenk şeklindeki çiçeklerle bezeli olan yazı levhaları

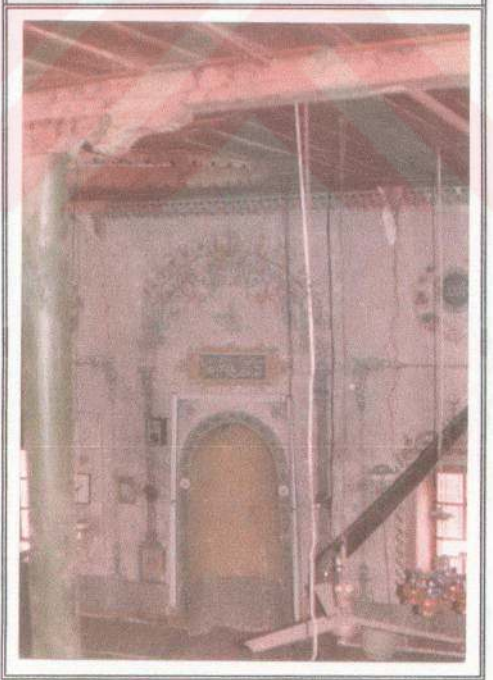

Fotoğraf 171 – Baraklı Camii güney duvarının genel görüntüsü

Fotoğraf 172 – Güney duvarında sağdaki
ilk süsleme kartuşu

Fotoğraf 173 – Mihraptan genel bir
görüntü

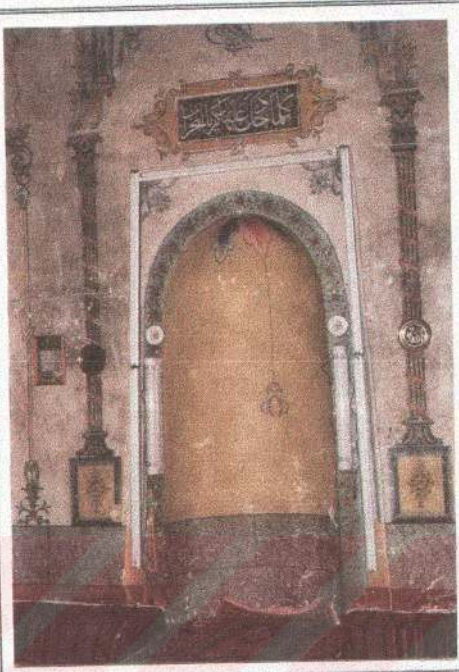

Fotoğraf 174 – Mihrabın yanlarındaki süslemelerin alt tarafındaki motifler

Fotoğraf 175 – Mihrabın üst bezeme kompozisyonu

Fotoğraf 176 – Mihrabın içerisindeki
süslemeler

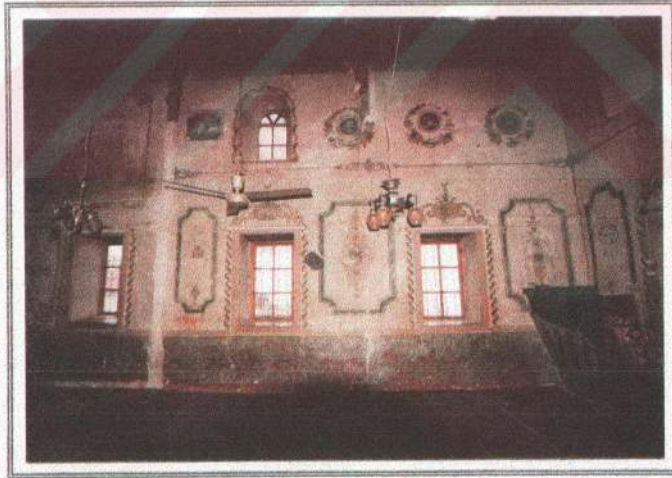

Fotoğraf 177 – Mihrabı hemen solundaki
ince ve uzun süsleme kartuşu

Fotoğraf 178 – Güney duvarında içinde yazı bulunan süsleme kartuşu

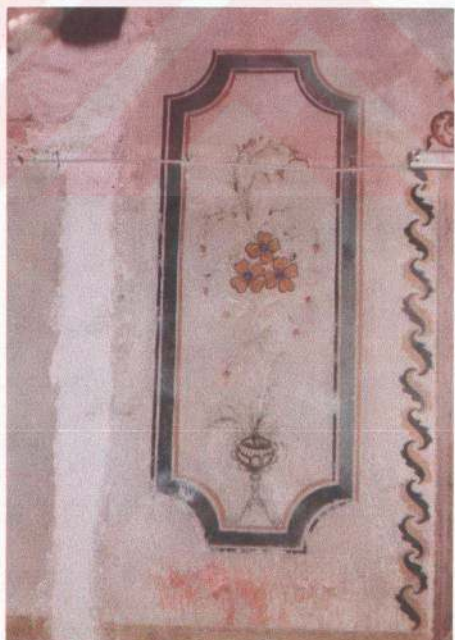

Fotoğraf 179 – Baraklı Camii doğu duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 180 – Doğu duvarında belki de yapının en zarif bezemelerine sahip olan süsleme kartuşu

Fotoğraf 181 – Doğu duvarındaki diğer bir süsleme kartuşu

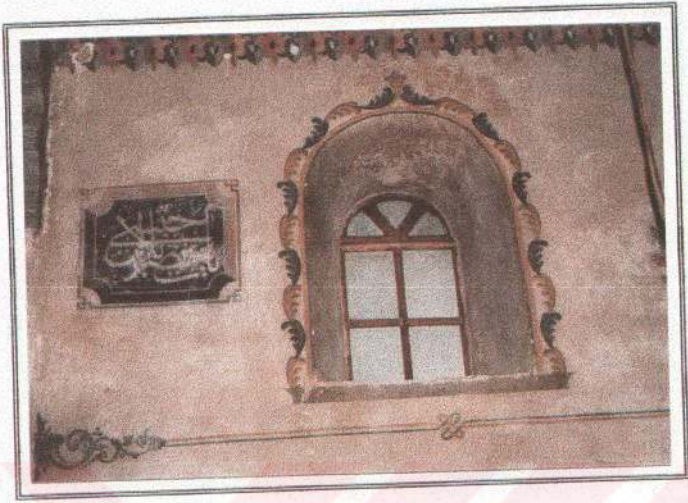

Fotoğraf 182 – Doğudaki son kartuş içerisinde bulunan limon ağacı motifi

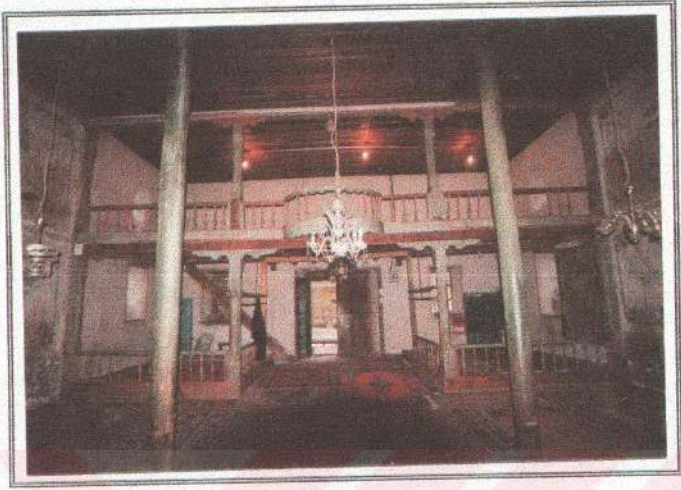
Fotoğraf 183 – Doğu duvarının üst pencere hizasındaki yazı levhaları

Fotoğraf 184 – Doğu duvarının üst pencere süslemesi ve yazı levhası

Fotoğraf 185 – Doğu duvarında en altta bulunan ve çoğu yeri dökülmüş olan kartuş

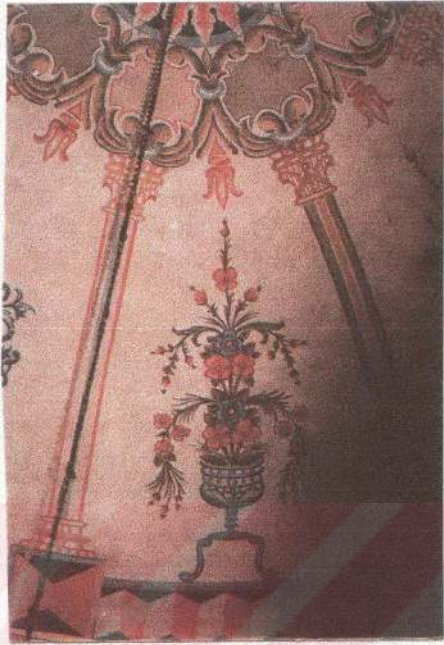

Fotoğraf 186 – Baraklı Camii kuzey bölümünün genel bir görüntü

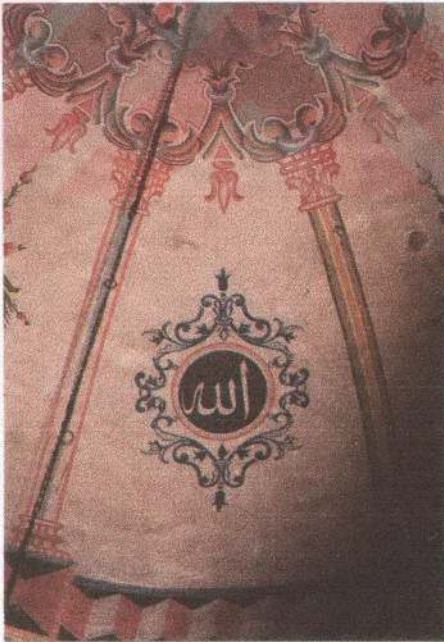

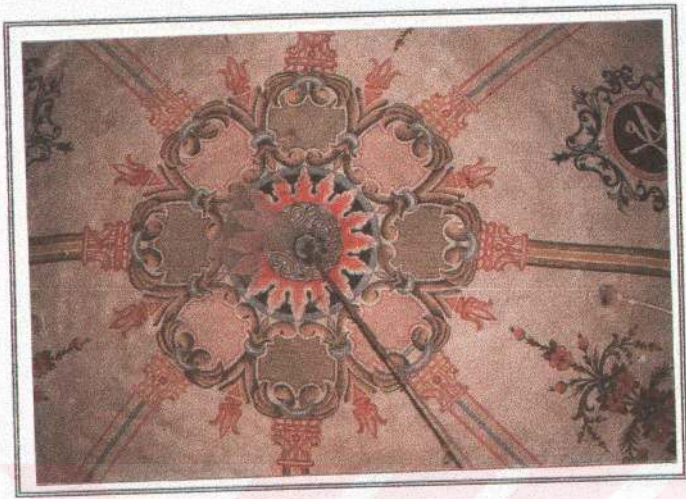
Fotoğraf 187 – Baraklı Camiinde , tavanda oluşturulan mihrap önu kubbesi

otoğraf 188 – Kubbe içindeki vazolu
çiçek motifinin bulunduğu süsleme
bölümü

otoğraf 189 – Kubbe içinde yazı levhası
motifinin bulunduğu süsleme
bölümü

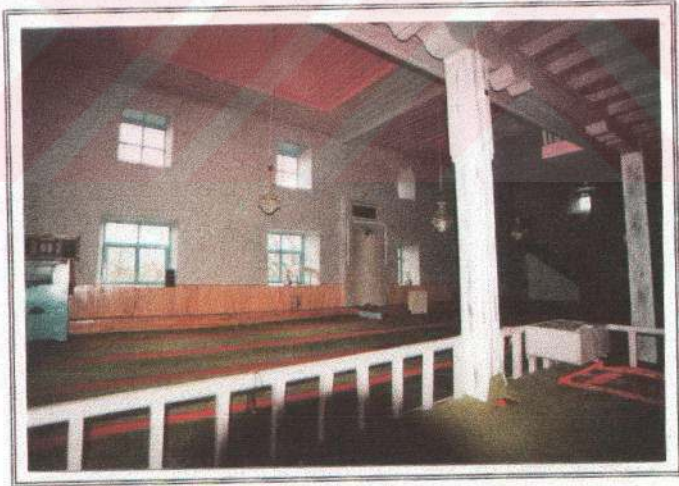
Fotoğraf 190 -- Kubbe göbeğinde oluşturulan bezeme kompozisyonu

Fotoğraf 191 -- Amasya'nın Taşova ilçesindeki Öz Baraklı Camiinin giriş kapısı üzerindeki kitabesi

Fotoğraf 192 – Öz Baraklı Caminin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 193 – Öz Baraklı Caminin içten genel görüntüsü

Fotoğraf 194 – Öz Baraklı Camii tavanındaki kubbesinin genel görüntüsü

Fotoğraf 195 – Kubbede oluşturulan içi vazolu çiçeklerle bezenmiş süsleme bölümü

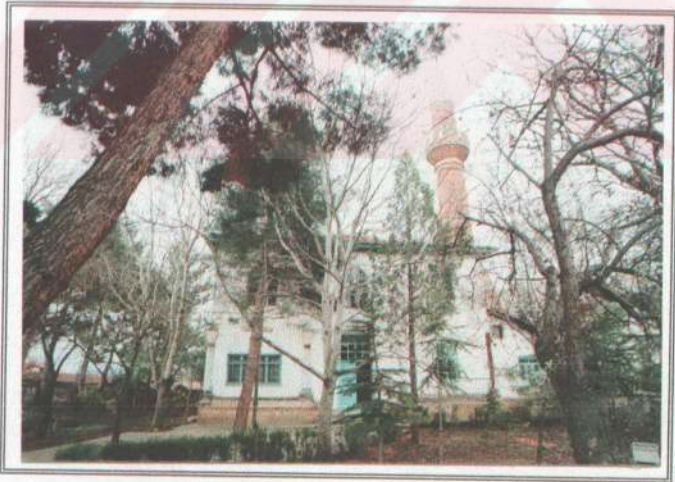
Fotoğraf 196 – Kubbe içerisindeki vazolu
çiçek motifi

Fotoğraf 197 – Pembe vazolu çiçek
motifinden bir ayrıntı

Fotoğraf 198 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Abide Hatun Camiinin kitabesi

Fotoğraf 199 – Abide Hatun Camiinin dıştan gene görüntüsü

Fotoğraf 200 – Abide Hatun Caminin içten genel görüntüsü

Fotoğraf 201 – Abide Hatun Caminin tavanından genel bir görüntüsü

Fotoğraf 202 – Abide Hatun Caminin tavanından bir ayrıntı

Fotoğraf 203 – Tavan kirişlerindeki süslemeler

Fotoğraf 204 – Tavan kirişlerindeki süslemelerden bir ayrıntı

Fotoğraf 205 – Tavan silmelerindeki süsleme kompozisyonu

Fotoğraf 206 – Tavan kenarlarındaki süsleme kartuşlarından bir ayrıntı

Fotoğraf 207 – Tavadaki silmelerin süslemesinden bir ayrıntı

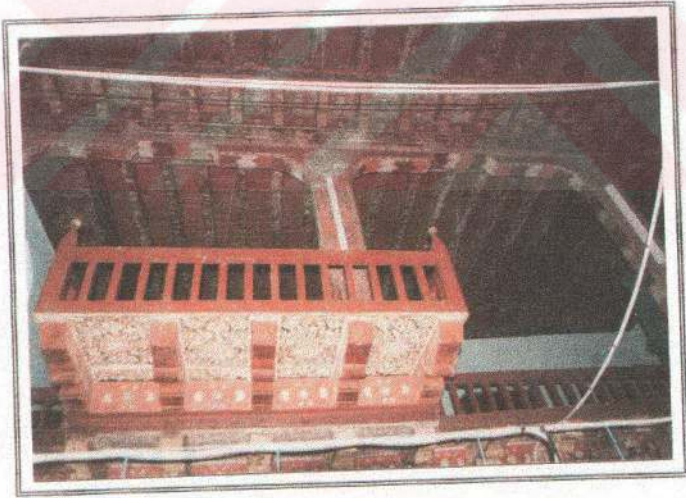
Fotoğraf 208– Tavan silmesindeki bordür içerisinde bulunan çiçek ve geçme motifleri

Fotoğraf 209– Abide Hatun camii kuzey tarafı ve kadınlar mahfili bölümü

Fotoğraf 210 – Kadınlar mahfili tavanından genel bir görüntü

Fotoğraf 211 – Kadınlar mahfili konsol altından genel görünüm

Fotoğraf 212– Konsol altındaki bezemelere genel bir bakış

Fotoğraf 213 –Konsol altındaki bezeme kartuşlarından bir ayrıntı

Fotoğraf 214 – Konsol silmesindeki bezemeler

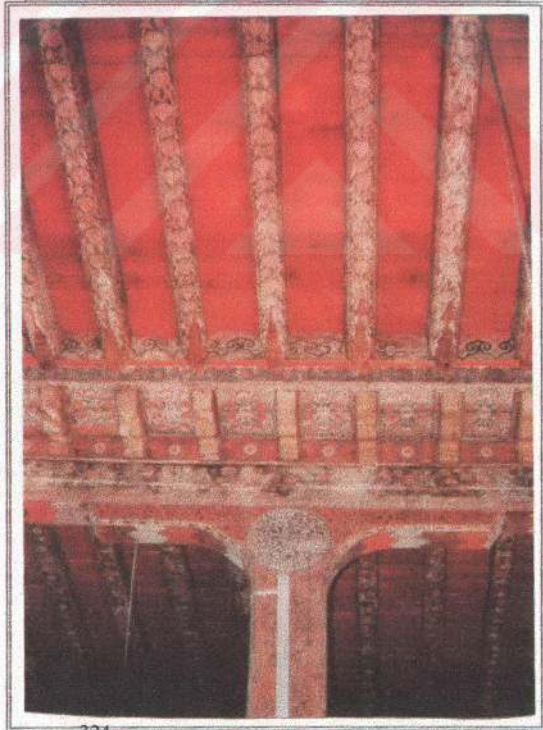

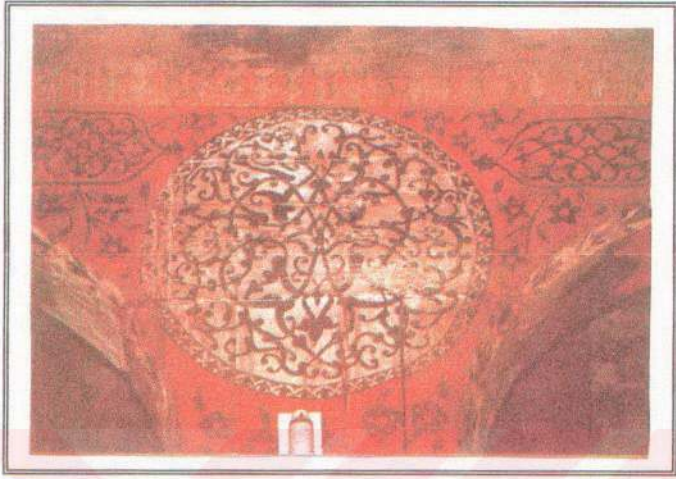
Fotoğraf 215 – Konsol altından bir görüntü

Fotoğraf 216 – Kadınlar mahfilindeki
sütunlar

Fotoğraf 217 – Mahfil bölümündeki
sütunların bezemeli başlıkları

Fotoğraf 218 – Sütun başlıklarında bulunan içi bitkisel bezemeli yuvarlak motif

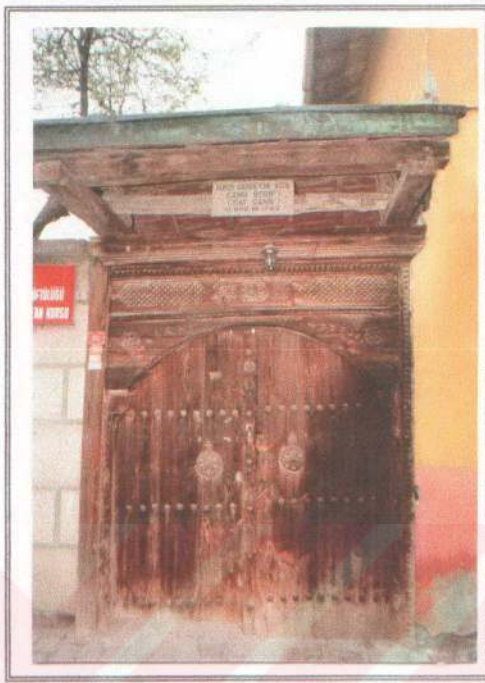
Fotoğraf 219 – Mahfil tavanı kenarından genel bir görüntü

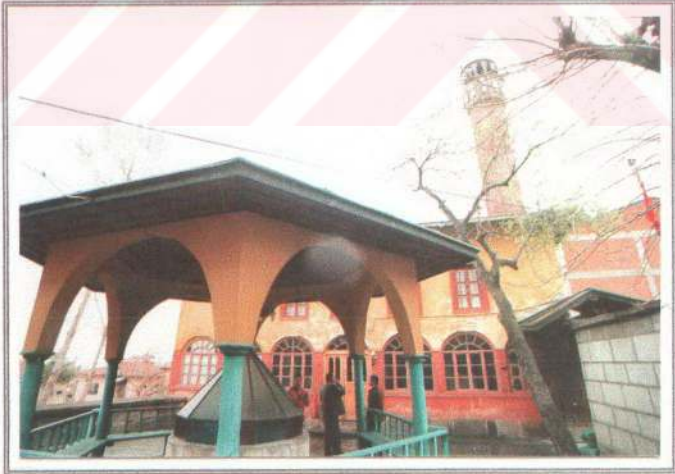
Fotoğraf 220 – Mahfil tavanındaki kiriş süslemeleri

Fotoğraf 221 – Mahfil tavanı eteklerindeki destek kirişlerinde bulunan süslemeler

Fotoğraf 222 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Hacı Hüseyin Ağa Caminin giriş kapısı ve üzerindeki tam okunamayan kitabesi

Fotoğraf 223 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin dıştan genel görüntüsü

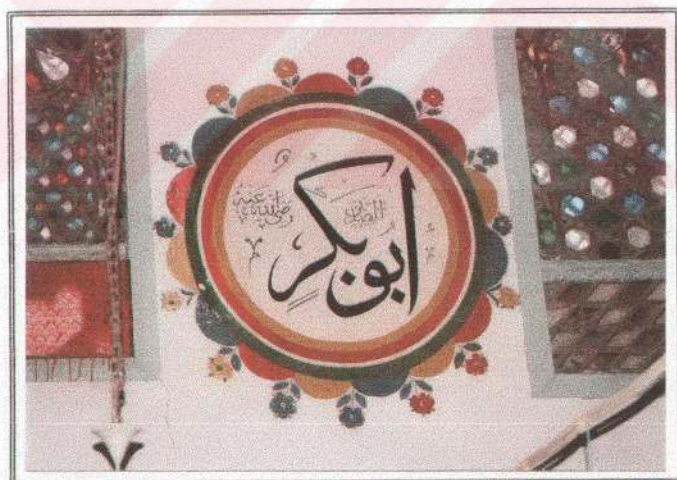
Fotoğraf 224 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin batı duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 225 – Batı duvarında üst pencere hizasında bulunan ilk yazı levhası

Fotoğraf 226 – Batı duvarında ortadaki yazı levhaları

Fotoğraf 227 – Batı duvarında en soldaki yazı levhası

Fotoğraf 228 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin güney duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 229 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin mihrabından genel bir görüntü

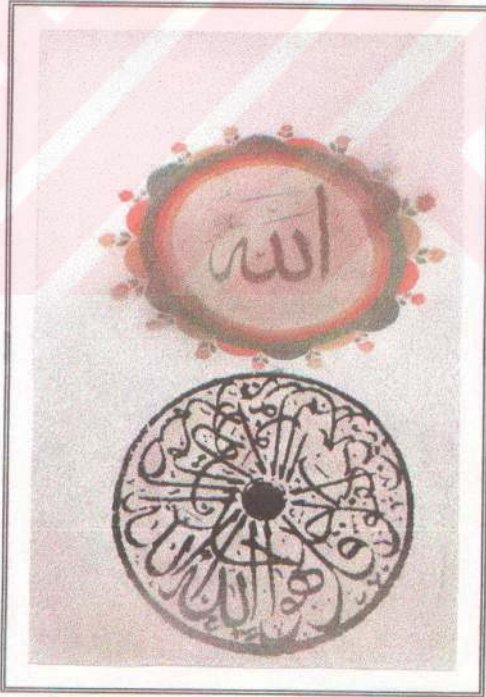
Fotoğraf 230 – Mihrap kenarlarındaki çiçek motiflerinden biri

Fotoğraf 231 – Mihrap kenarlarındaki yazı motifleri

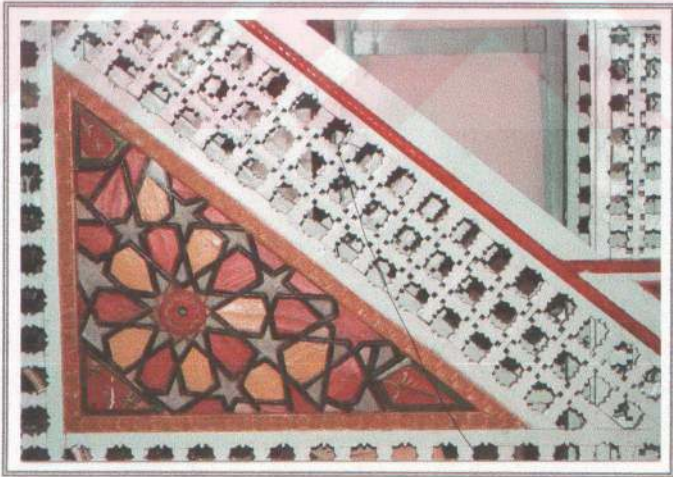
Fotoğraf 232 – Mihrabın sol tarafındaki süslemeler

Fotoğraf 233 – Mihrabın sağ tarafındaki yazı levhaları

Fotoğraf 234 — Mihrabın sol tarafındaki yazı levhaları

Fotoğraf 235 — Hacı Hüseyin Ağa Camii minberi

Fotoğraf 236 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin doğu duvarından genel bir görüntü

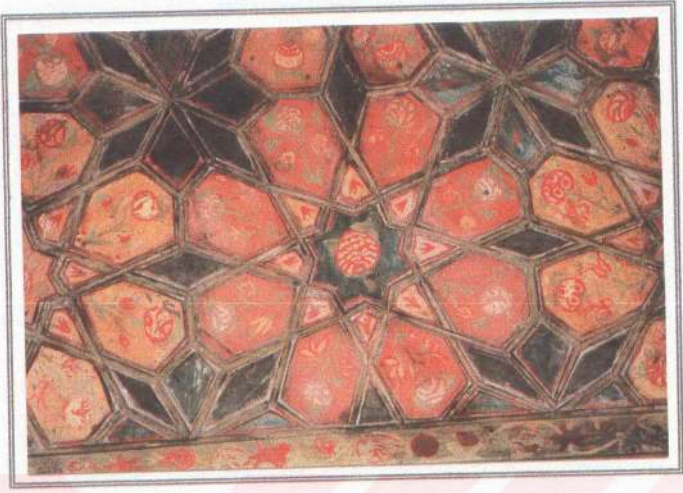
Fotoğraf 237 – Doğu duvarında en soldaki dikdörtgen yazı levhası

Fotoğraf 238 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin kuzey duvarından genel bir görüntü

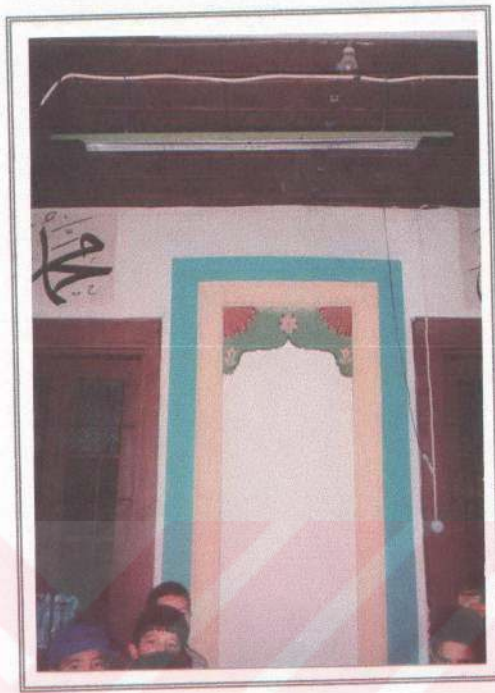
Fotoğraf 239 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin , içi bitkisel bezemeli tavan süslemelerinden bir görüntü

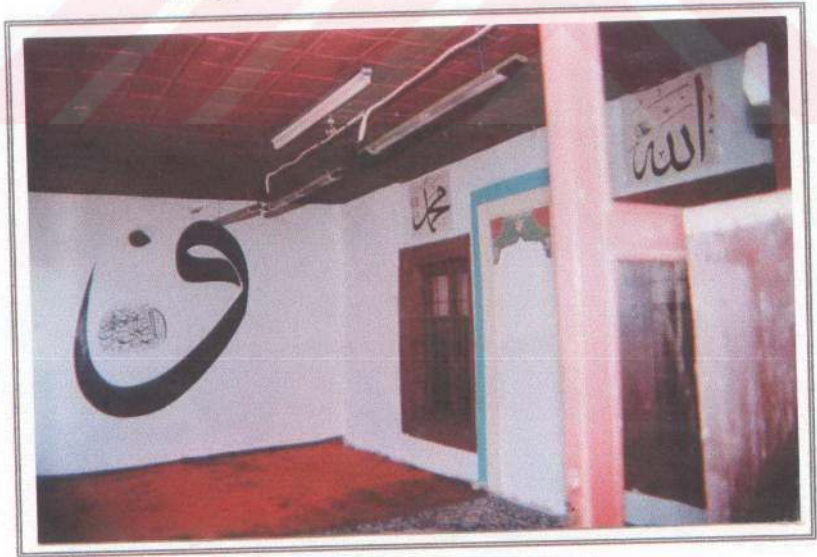
Fotoğraf 240 – Tavan süslemelerindeki kalem işi bezemelerden bir ayrıntı

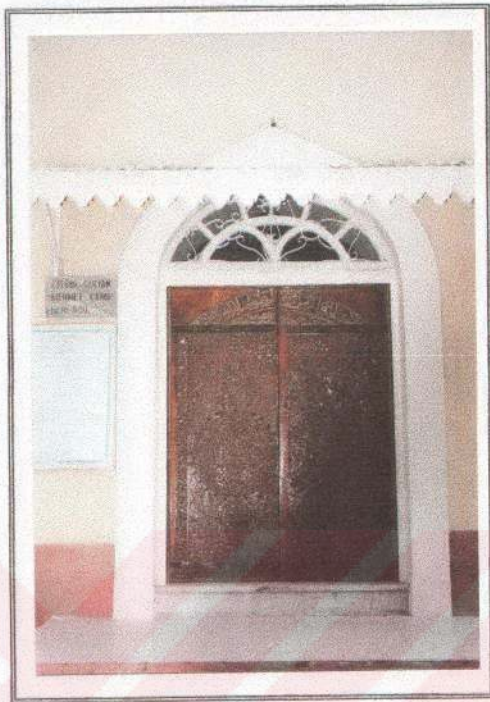
Fotoğraf 241 – Hacı Hüseyin Ağa Camiindeki tavanın daha sade süslemeli olan bölümü

Fotoğraf 242 – Hacı Hüseyin Ağa Caminin son cemaat yerindeki mihrabiye

Fotoğraf 243 – Hacı Hüseyin Ağa Camii son cemaat yerinden genel bir görüntü

Fotoğraf 244 – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Çelebi Sultan
Mehmed Camii kitabesi

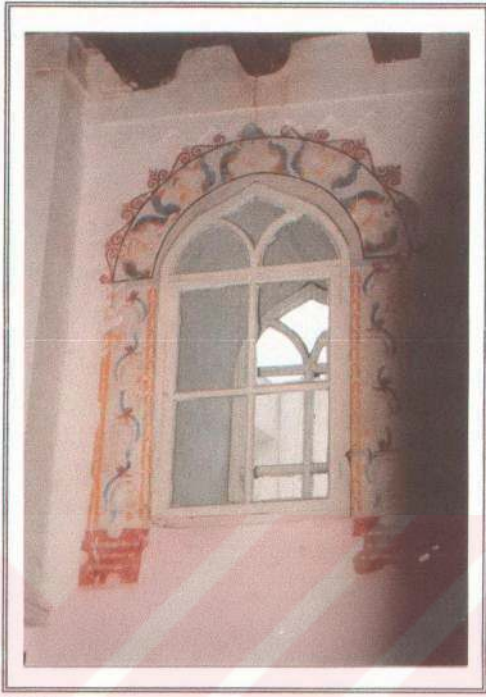
Fotoğraf 245 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin dıştan genel görünüşü

Fotoğraf 246 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin içten genel görünüşü

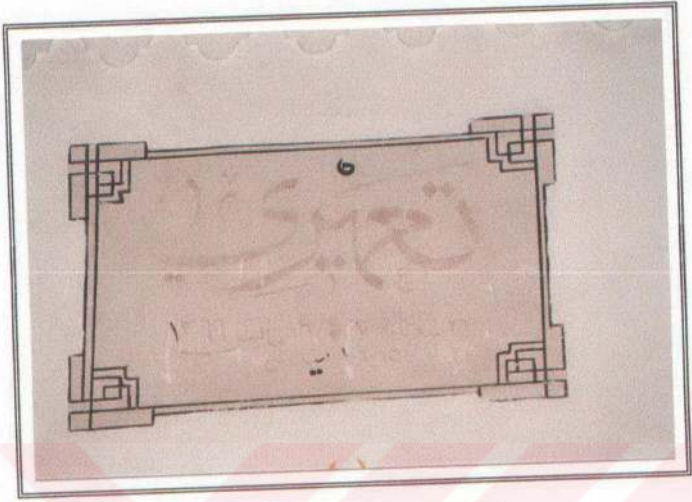
Fotoğraf 247 – Caminin batı duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 248 – Batı duvarındaki üst pencere süslemesi

Fotoğraf 249 – Batı duvarındaki giriş kapısı üzerindeki süsleme kompozisyonu

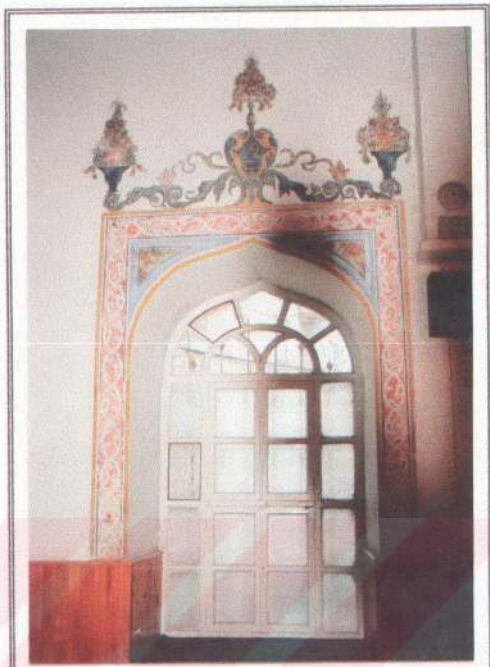

Fotoğraf 250 – Batı duvarında giriş kapısı üzerindeki tamir kitabesi

Fotoğraf 251 – Batı duvarında üst pencere hizasındaki yazı levhalarından biri

Fotoğraf 252 – Batı duvarındaki alt pencerenin kenar tezyinatı

Fotoğraf 253 – Yapıdaki diğer alt pencereleri de taçlandıran vazolu çiçek motifi

Fotoğraf 254 –Alt pencereleri taçlandıran bezemelerden başka bir ayrıntı

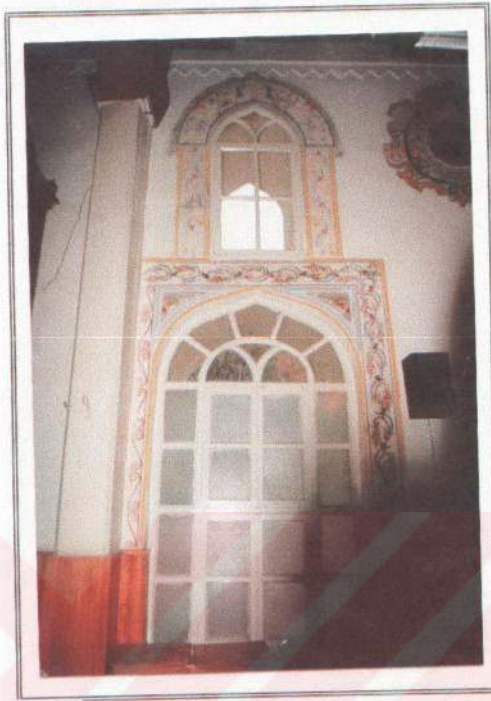
Fotoğraf 255 –Batı duvarındaki son yazı levhası

Fotoğraf 256 – Batı duvarının alt tarafında bulunan devasal büyüklükteki kitap resmi motifi

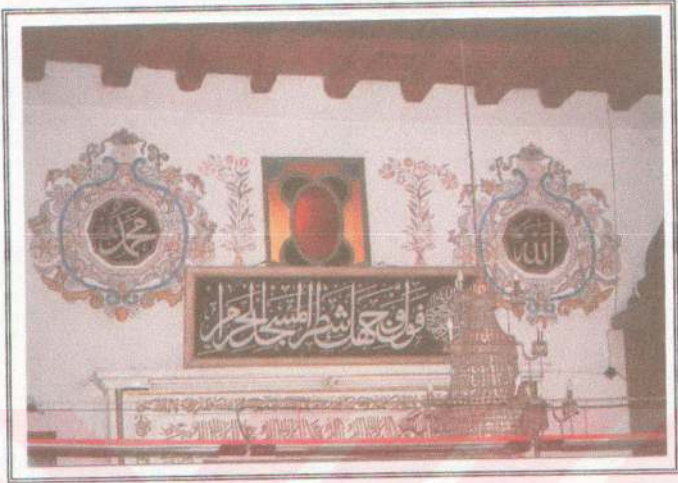
Fotoğraf 257 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin güney duvarından genel bir görüntü

Fotoğraf 258 – Mihrabı sağ tarafında bulunan alt ve üst pencerelerin süslemeleri

Fotoğraf 259 – Mihrap üzerindeki yuvarlak ve dikdörtgen yazı levhaları

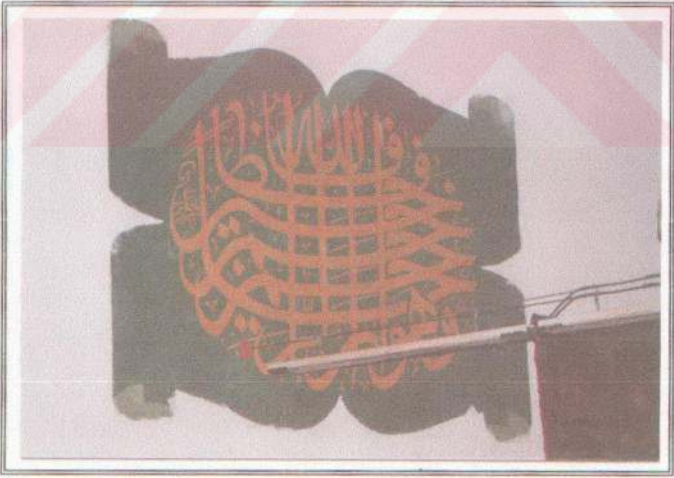
Fotoğraf 260 – Mihrap üzerindeki süslemelerden genel bir görüntü

Fotoğraf 261 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin doğu duvarından genel bir görüntü

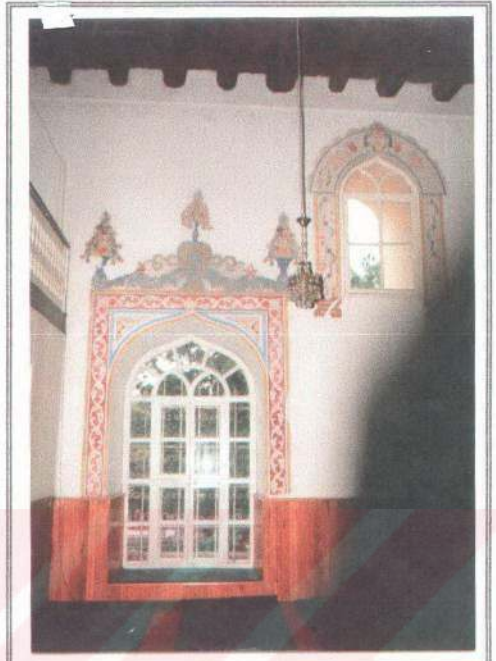

Fotoğraf 262 – Doğu duvarında sağdaki ilk yazı levhası ve altındaki ilginç yazı motifi

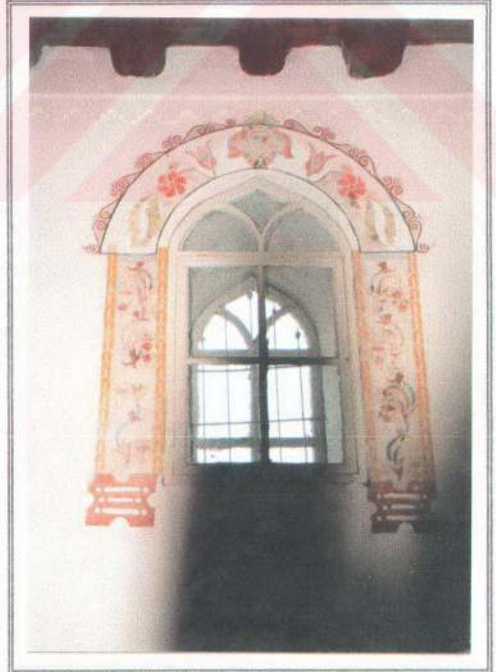

Fotoğraf 263 – Yeşil renkli büyük bir kağıt üzerindeki yazı motifinden bir ayrıntı

Fotoğraf 264 – Doğu duvarındaki alt ve üst pencere kenarlarındaki süslemeler

Fotoğraf 265 – Doğu duvarındaki üst pencere süslemeleri

Fotoğraf 266 –Doğu duvarındaki giriş kapısı ve üst süsleme tezyinatı

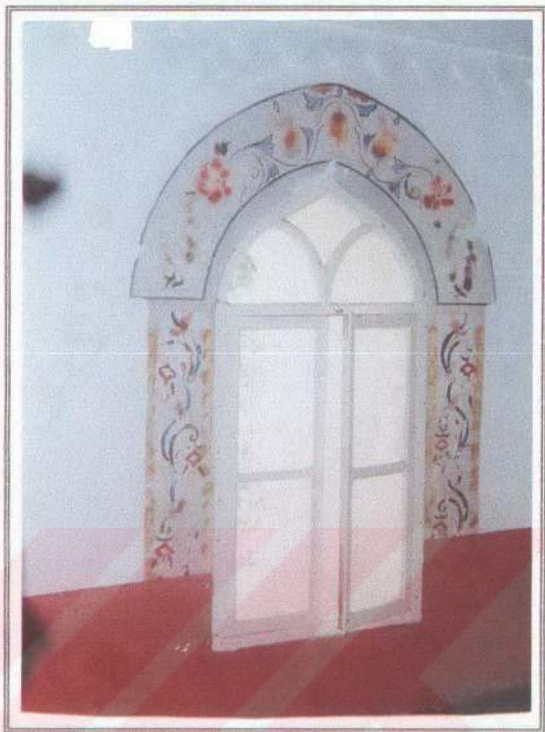
Fotoğraf 267 –Giriş kapı üzerindeki süslemelerden bir ayrıntı

Fotoğraf 268 – Çelebi Sultan Mehmed Caminin kuzey tarafı

Fotoğraf 269 – Kadınlar mahfilinin üst katındaki küçük dikdörtgen pencerenin kenar süslemeleri

Fotoğraf 270 — Kadınlar mahfilinin üst katındaki kemerli pencerenin kenar süslemeleri

Fotoğraf 271 — Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Hacı Hasan Caminin Türkçeleştirilmiş kitabesi

Fotoğraf 272 – Hacı Hasan Camii kitabesi

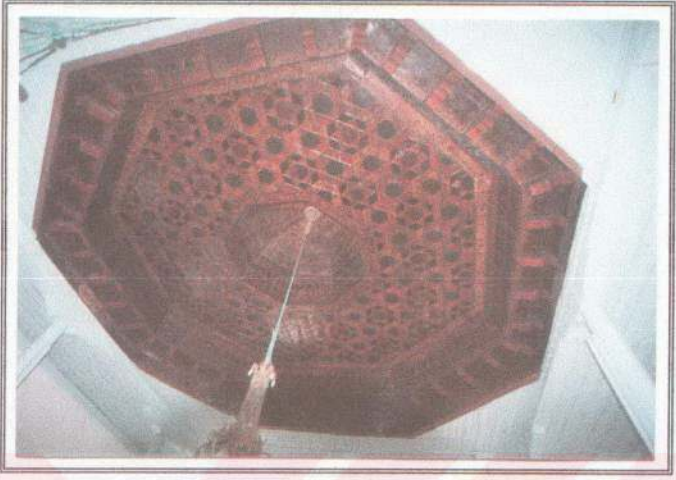
Fotoğraf 273 – Hacı Hasan Caminin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 274 – Hacı Hasan Caminin içten genel görüntüsü

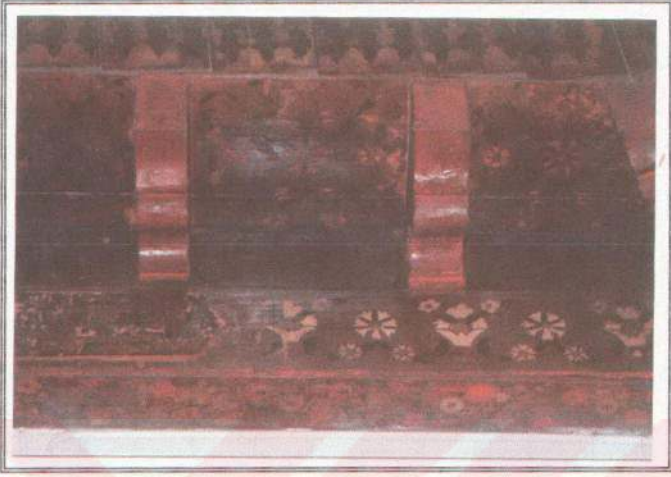
Fotoğraf 275 – Hacı Hasan Caminin minber ve mihrabı

Fotoğraf 276 – Hacı Hasan Caminin tavanında oluşturulan kubbeden genel bir görüntü

Fotoğraf 277 – Tavan eteklerindeki süsleme tezyinatı

Fotoğraf 278 – Hacı Hasan Camii tavan silmelerindeki tezeyinat

Fotoğraf 279 – Tavan silmelerindeki süslemelerden bir ayrıntı

Fotoğraf 280 – Tavan kenarındaki süsleme bordürü

Fotoğraf 281 – Tavanda bulunan geometrik süslemeler

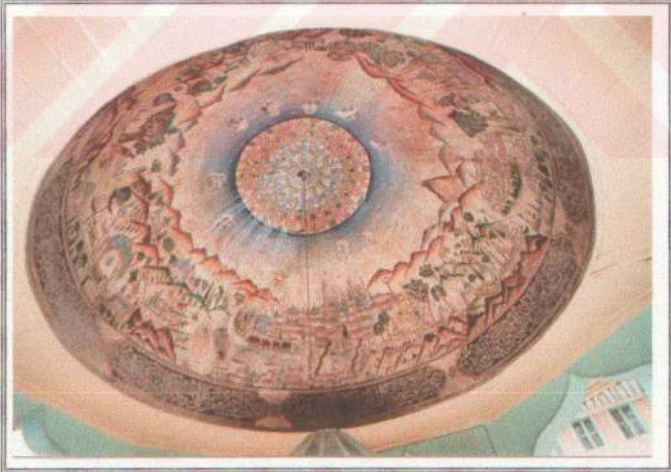
Fotoğraf 282 —Hacı Hasan Camii tavanının ortasında oluşturulan kubbeden bir görünüş

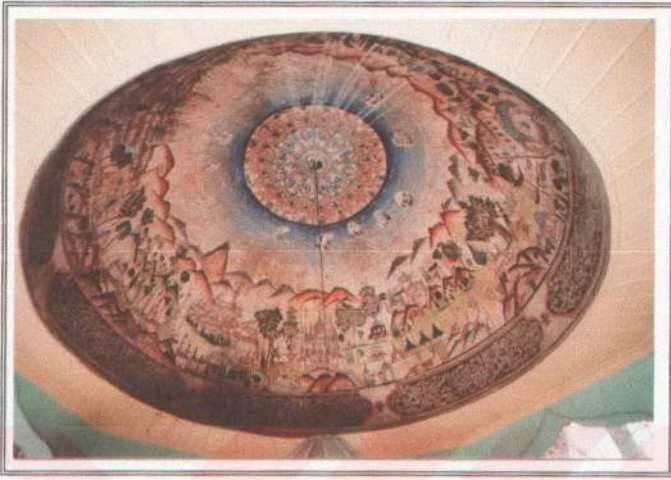
Fotoğraf 283 — Tavandaki kubbeden bir ayrıntı

Fotoğraf 284 – Amasya'nın Merzifon ilçesindeki Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanından genel bir görünüş

Fotoğraf 285 – Şadırvanın kubbe içindeki kalem işi bezemelerinden genel bir görüntü

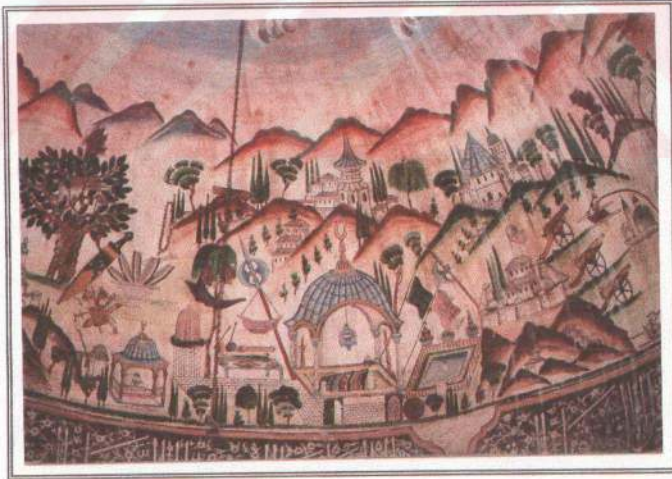
Fotoğraf 286 – Kubbedeki bezemelerden genel bir görüntü

Fotoğraf 287 – Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanında kubbe eteklerinde bulunan İstanbul manzaraları

Fotoğraf 288 –Resim şeridindeki İstanbul manzaralarının devamındaki bezemeler

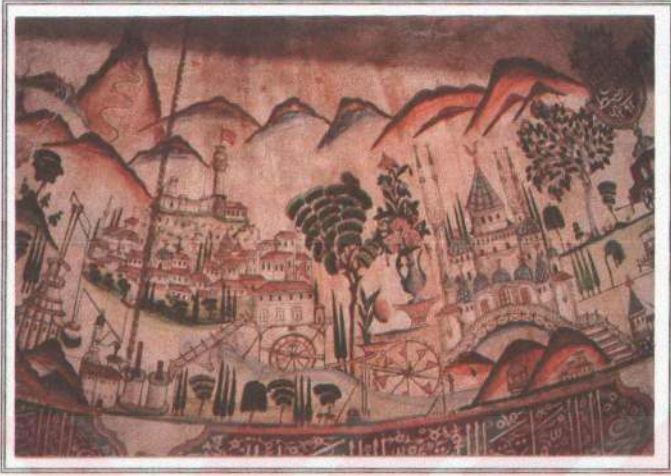
Fotoğraf 289 – Şadırvandaki resimlerden genel bir görüntü

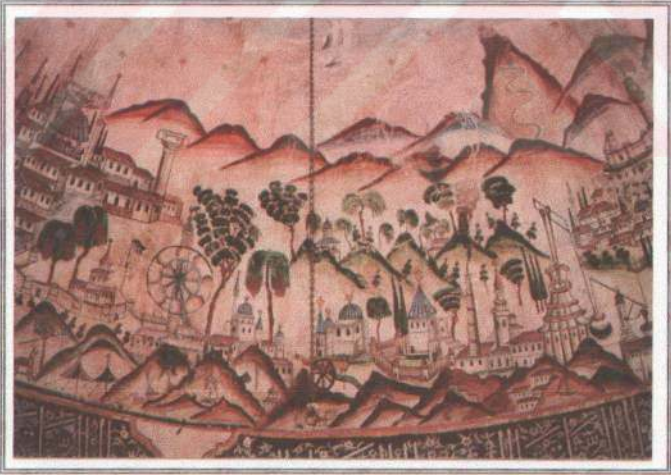
Fotoğraf 290 – Resimlerdeki masa, sandalye, top arabaları, çadırlar ve üzerinde bir ev bulunan ağaç natürmortlarından bir görünüm

Fotoğraf 291 – Resimlerin arasında bulunan usta kitabesi

Fotoğraf 292 – Horasan Camii resmi, su değirmenleri, fabrika ve bir şehir görüntüsü

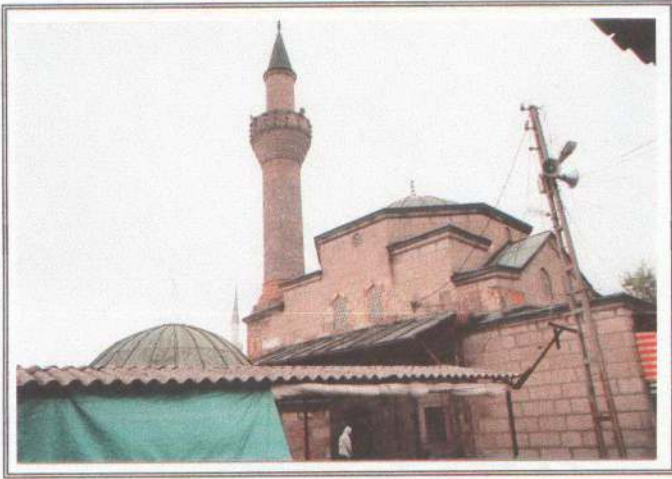
Fotoğraf 293 – Şadırvandaki resimlerden bir görüntü

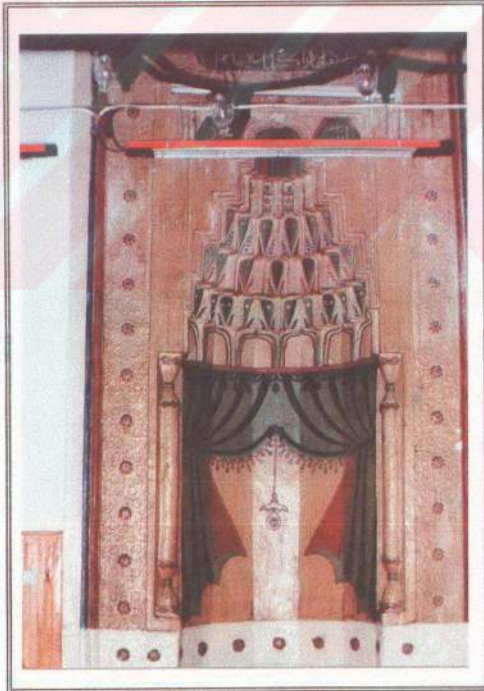
Fotoğraf 294 –Merzifon Kara Mustafa Paşa Cami Şadırvanında, kubbe göbeğindeki süsleme tezyinatı

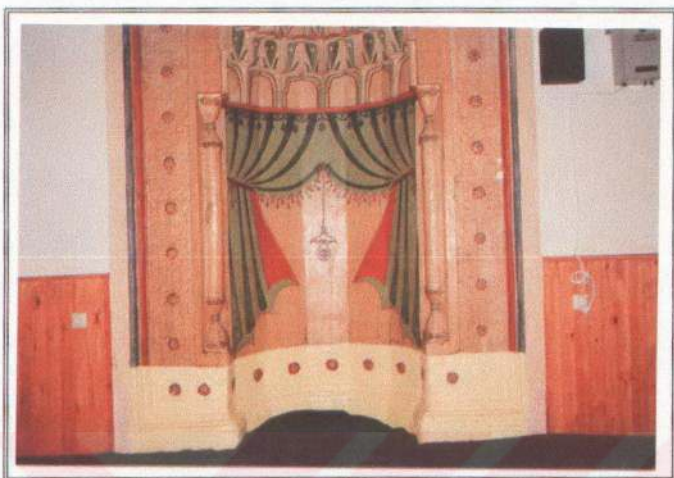
Fotoğraf 295 –Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Taceddin İbrahim Paşa Caminin giriş kapısı üzerindeki mermer taş levha

Fotoğraf 296 – Taceddin Ibrahim Paşa Caminin dıştan genel görüntüsü

Fotoğraf 297 – Taceddin Ibrahim Paşa Camii mihrabının genel görünüşü

Fotoğraf 298 – Minberin alt tarafındaki perde motifi

Fotoğraf 299 – Minber mukamaslarında bulunan bezemeler

Fotoğraf 300 – Mihrabın üst tarafındaki yazı kartuşu ve mihrabı taçlandıran bezemeler

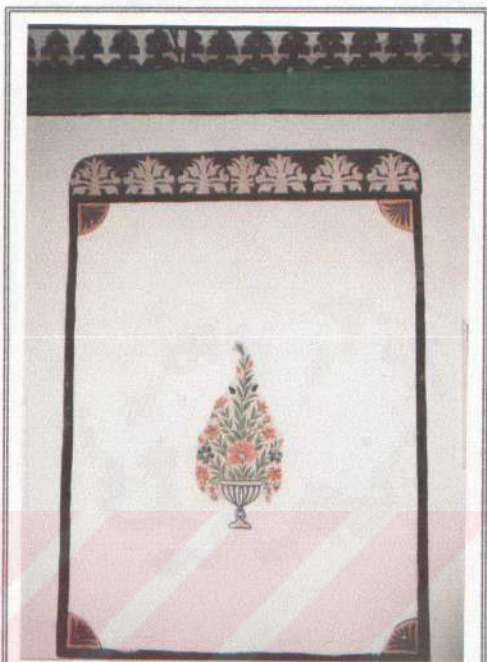

Fotoğraf 301a – Amasya'nın , Merzifon ilçesindeki Piri Baba türbesinin dıştan görünümü

Fotoğraf 301b -Amasya - Merzifon ilçesindeki Piri Baba Türbesinin kitabesi

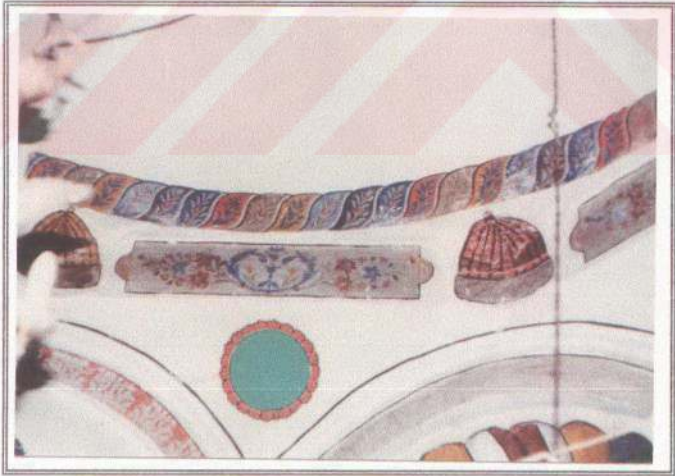
Fotoğraf 302 – Türbede girişin sağındaki
doğu duvarında bulunan süsleme
kartuşu

Fotoğraf 303 – Doğu duvarındaki süsleme
kartuşundan bir ayrıntı

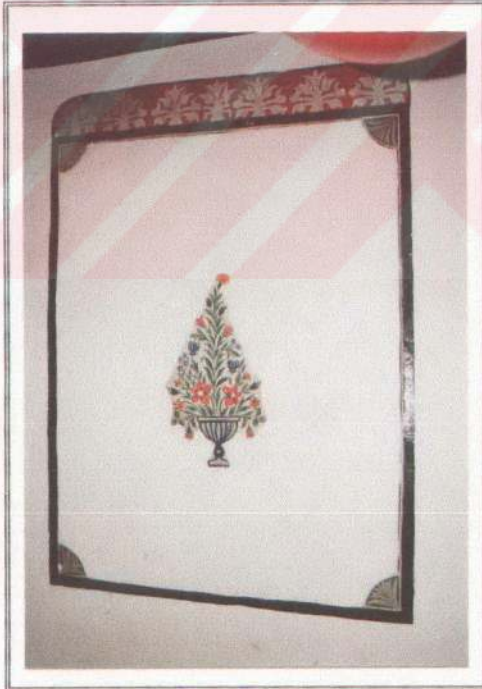
Fotoğraf 304 – Piri Baba Türbesindeki kõşe tromplan

Fotoğraf 305 – Kubbe eteklerinde bulunan süsleme tezyinatı

Fotoğraf 306 – Türbe pandantiflerinde bulunan süslemeler

Fotoğraf 307 – Türbenin kuzey tarafındaki vazolu çiçek tezyinatı

Fotoğraf 308 – Batı duvarındaki
vazosuz çiçek motifi

Fotoğraf 309 – Batı duvarındaki
diğer süsleme kartuşu

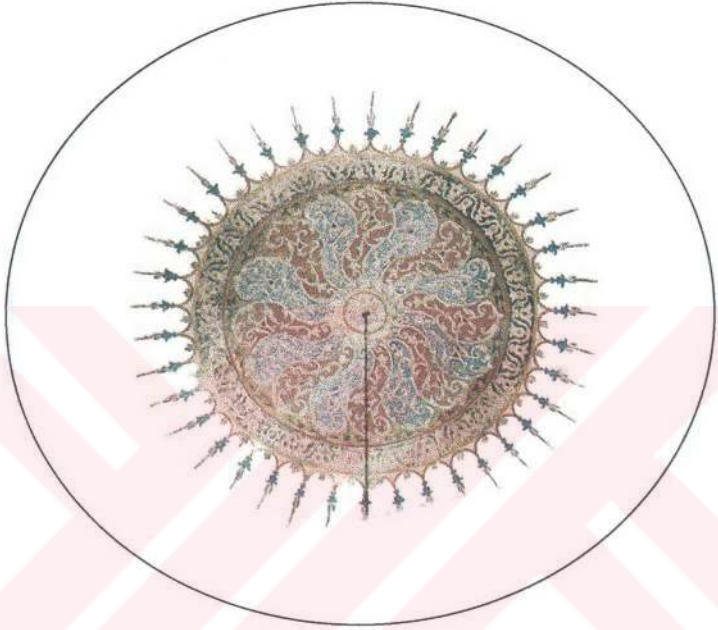

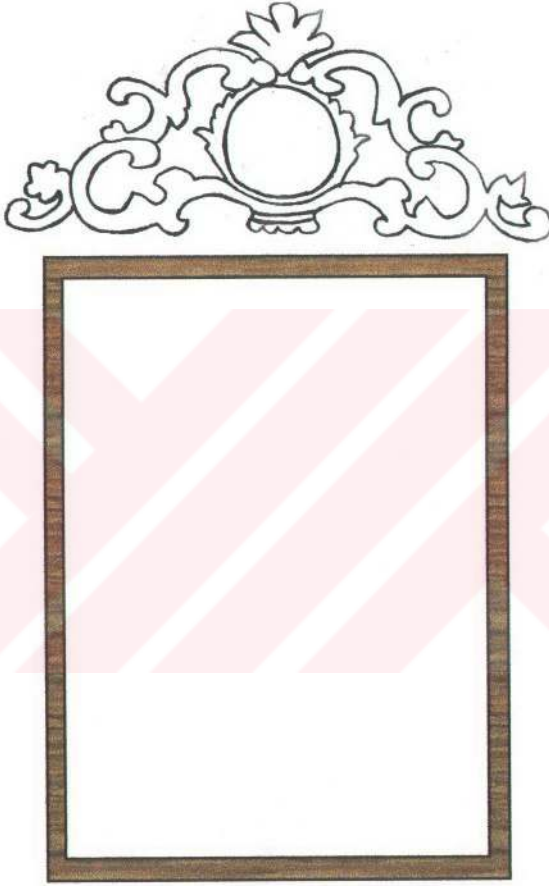
Fotoğraf 310 – Güney duvarında giriş kapısının sağ tarafında bulunan bezemeli bölüm

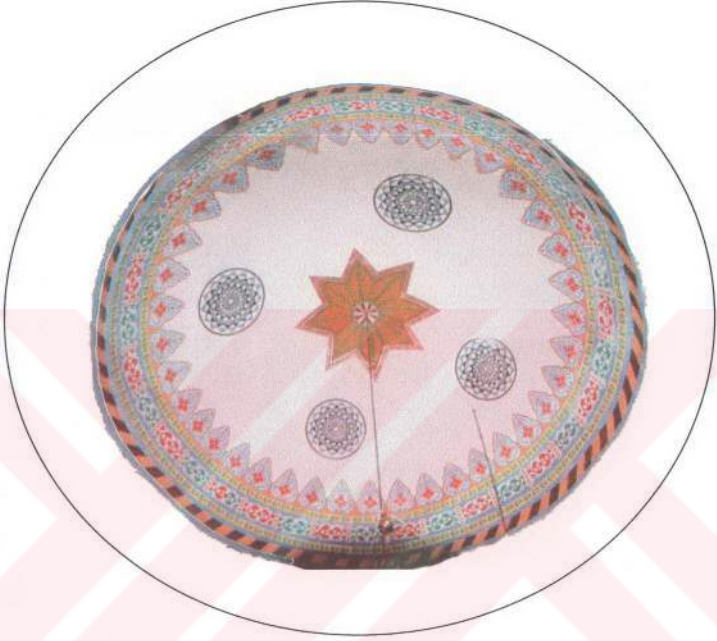
Fotoğraf 311 – Piri Baba Türbesindeki kubbe göbeği

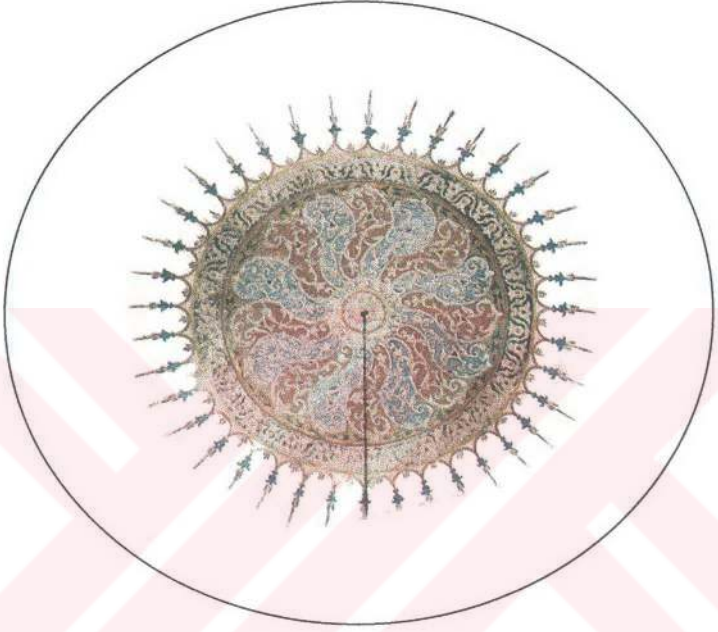
Çizim 1 : Amasya II.Sultan Beyazıd Camii Şadırvanının kubbe göbeği tezyinatı

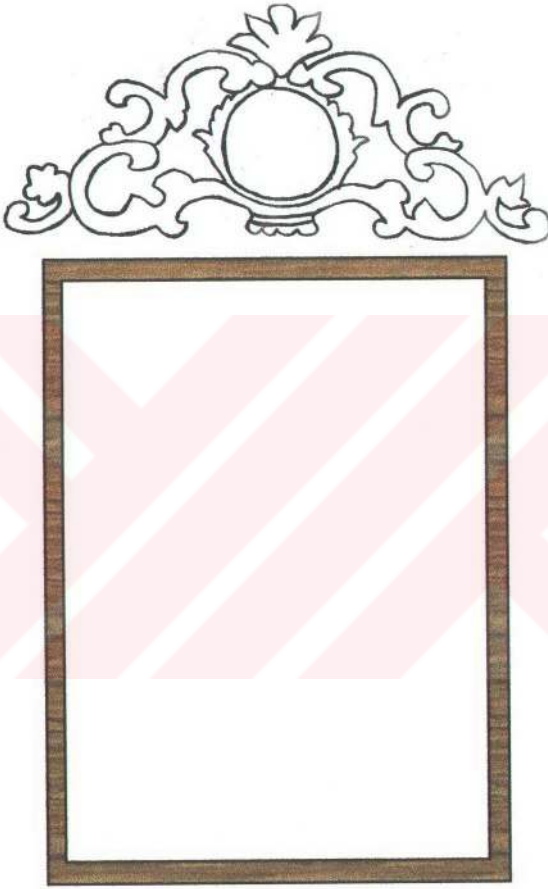
Çizim 2 : Amasya II.Sultan Beyazıd Külliyesinde bulunan Muvakkithane'nin pencere üstlerinde bulunan süsleme tezeyinatı.

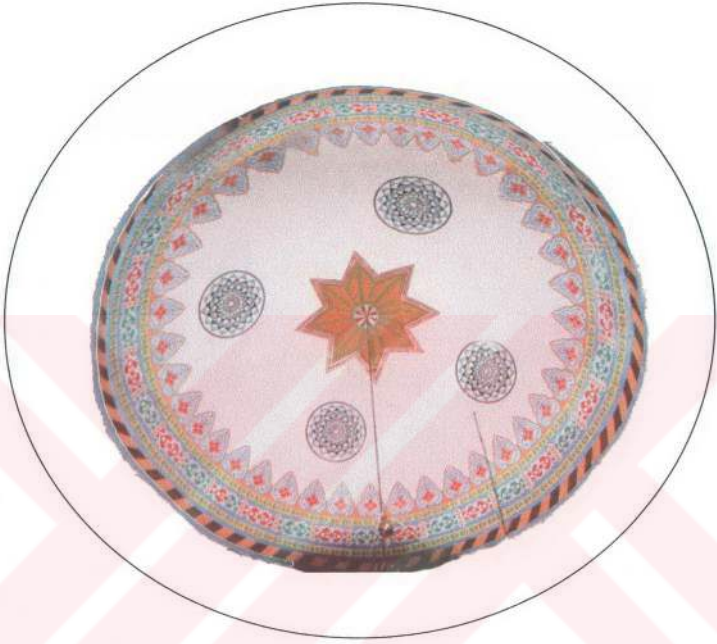
Çizim 3 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbe teziniatı

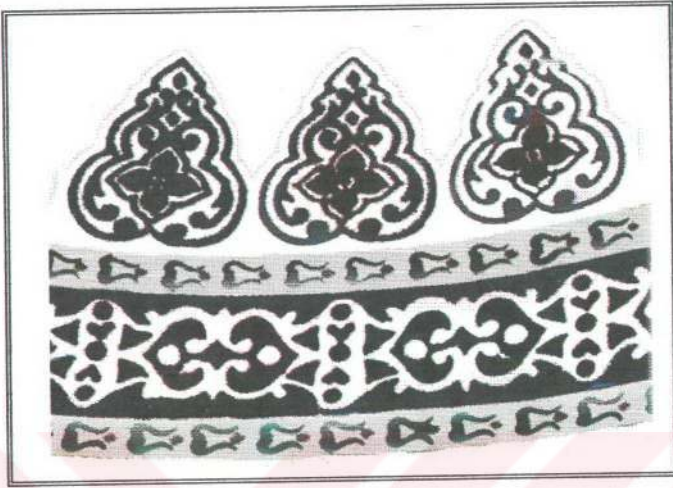
Çizim 1 : Amasya II.Sultan Beyazıd Camii Şadırvanının kubbe göbeği tezyinatı

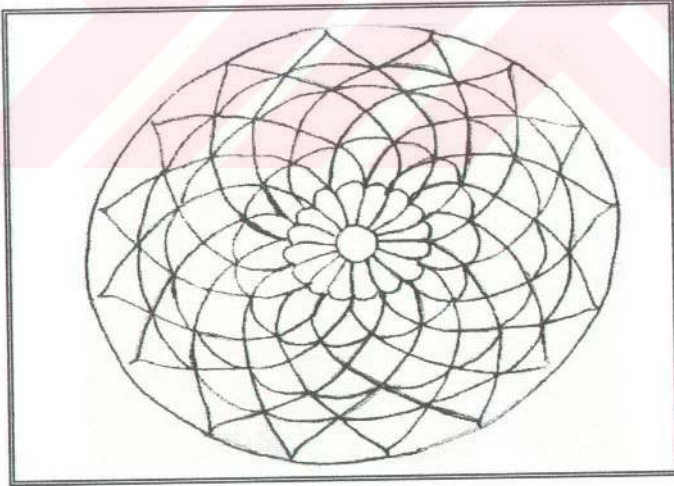
Çizim 2 : Amasya II.Sultan Beyazıd Külliyesinde bulunan Muvakkithane'nin pencere üstlerinde bulunan süsleme tezyinatı.

Çizim 3 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbe tezyinatı

Çizim 4 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbe eteğindeki süsleme bordürü

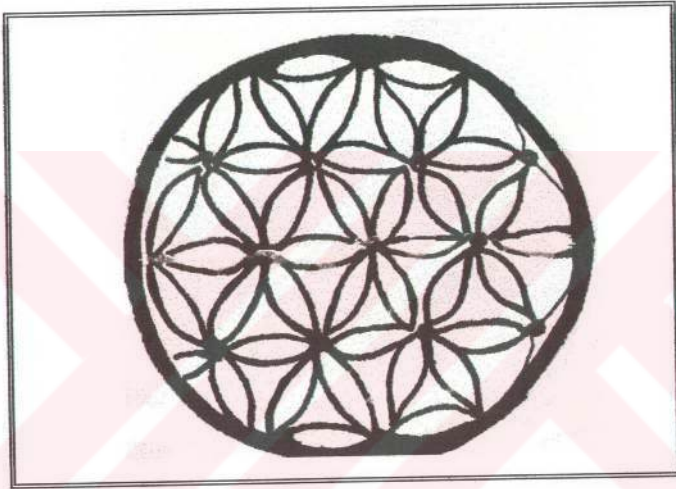
Çizim 5 : Amasya Hamdullah Dede Türbesi kubbesinde bulunan gülbez teyzinatlardan biri.

Çizim 6 : Amasya Emin Efendi Konağı tavanı

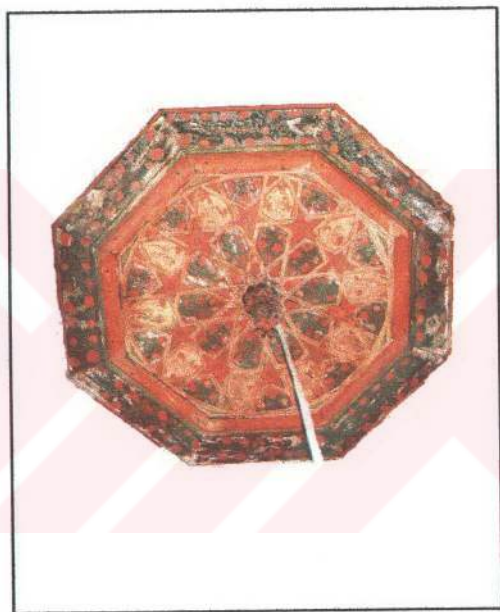
Çizim 7 : Amasya Ali Bir Civan Türbesindeki süsleme kartuşlarının köşelerinde bulunan bezemeler.

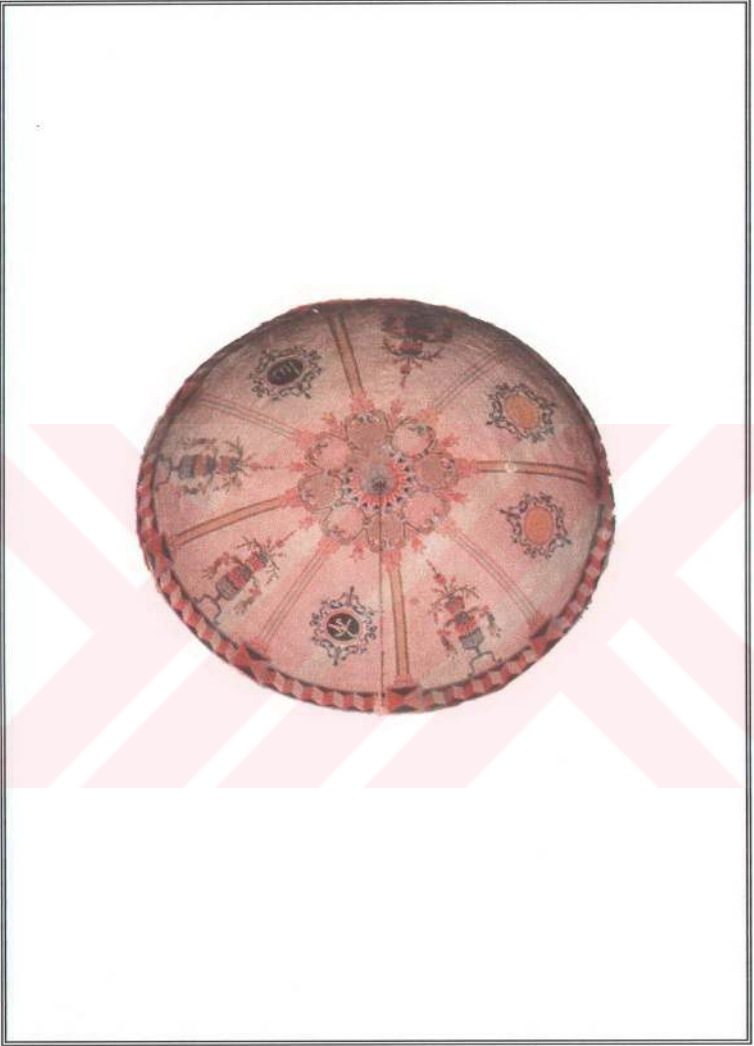
Çizim 8 : Amasya Gümüş Hacı Köy ilçesindeki Hacı Nazır Baba Türbesinin giriş kapısının sağ üstünde bulunan bezemenin tamamlanmış çizimi.

Çizim 9 : Hacı Nazır Baba türbesi kubbe göbeği tezyinatı

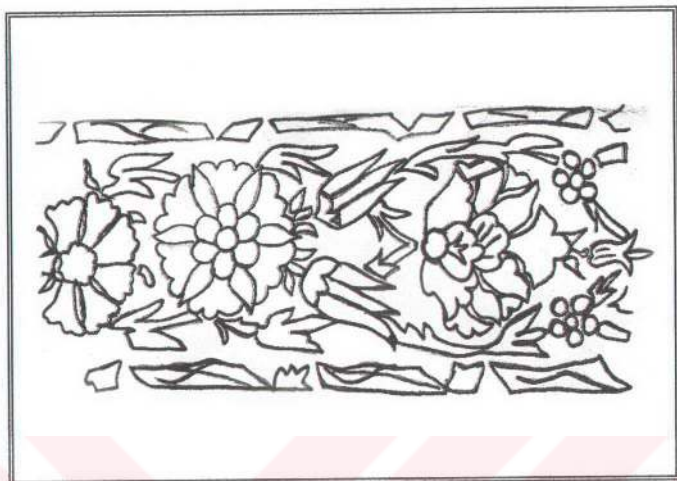
Çizim 10 : Amasya Gümüş Hacı Köy ilçesindeki Darphane Camii tavanı

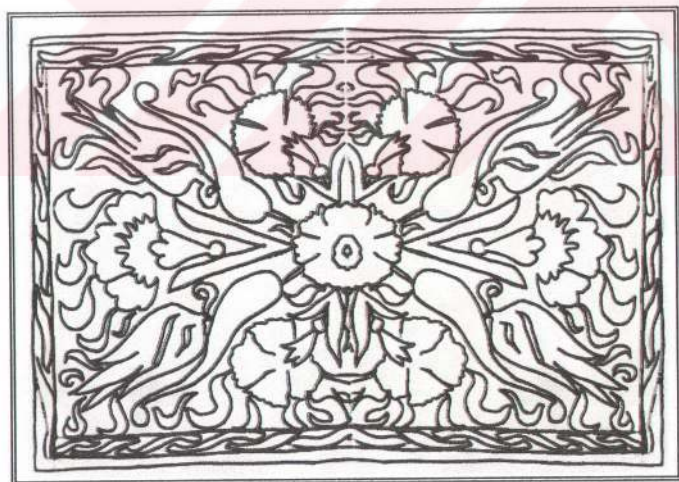
Çizim 11 : Amasya Taşova ilçesi Baraklı Köyü Camii tavanındaki kubbe

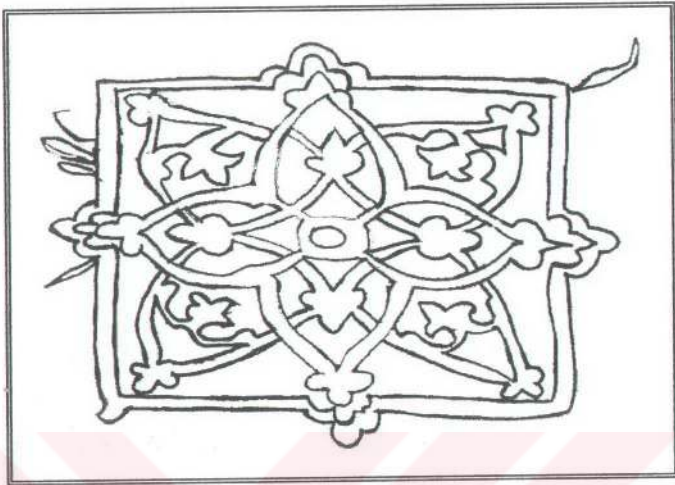
Çizim 12: Amasya Taşova ilçesi Baraklı Köyü Öz Baraklı Camii tavanı

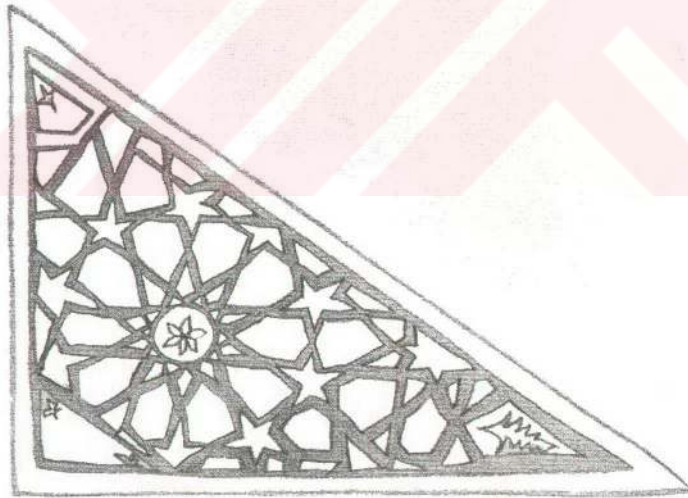
Çizim 13 : Amasya - Merzifon Abide Hatun Camii tavan kirişlerindeki süsleme

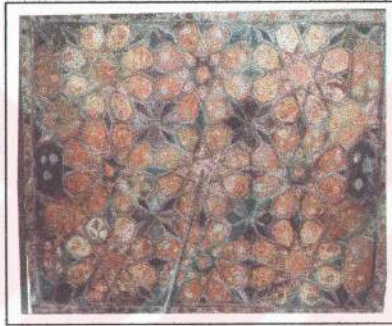
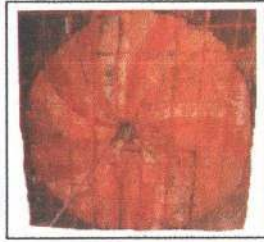
Çizim 14 : Abide Hatun Camiinin tavan kenarlarındaki süsleme kartuşu

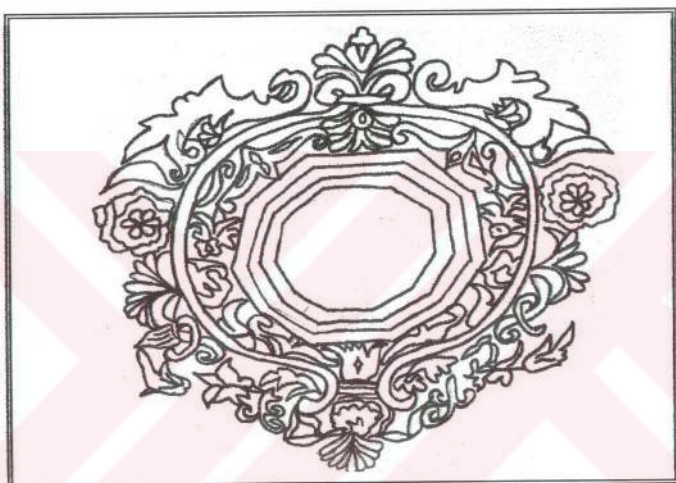
Çizim 15 : Abide Hatun Camii tavan silmesindeki bordür içersinde bulunan çiçek ve geçme motifi

Çizim 16 : Amasya - Merzifon Hacı Hüseyin Ağa Camii minberi

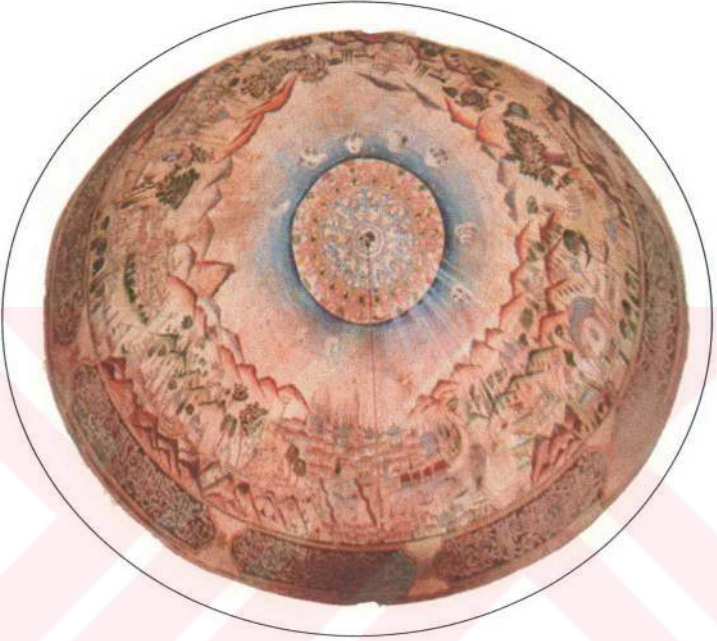
Çizim 17: Hacı Hüseyin Ağa Camii tavanı

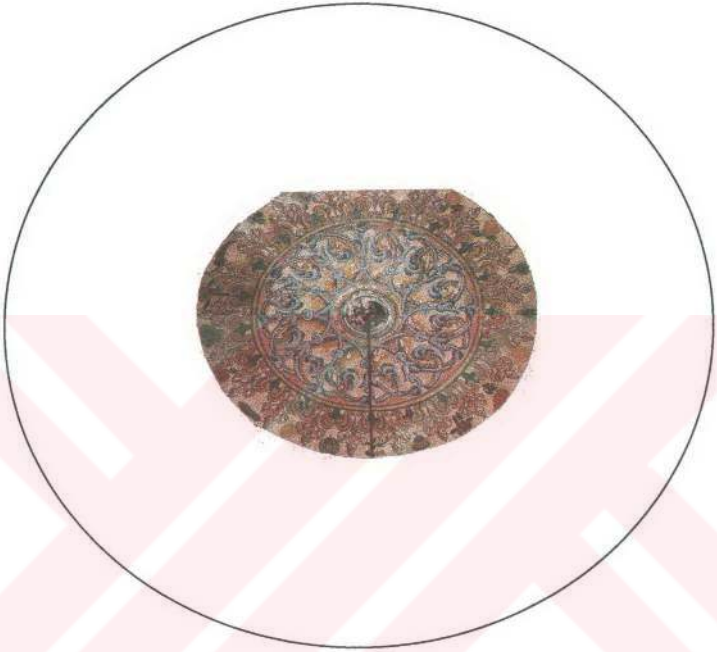
Çizim 18 : Amasya Merzifon Çelebi Sultan Mehmed Camii içerisindeki pencere üstlerinde bulunan yazı levhalarından birinin çizimi.

Çizim 19 : Amasya - Merzifon Hacı Hasan Camii tavanı

Çizim 20: Amasya - Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı kubbesi.

Çizim 21 : Amasya - Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı kubbe göbeği.